

HISTORIAALLINEN

A R K I S T O.

Toimittanut

Suomen Historiallinen Seura.

VIII.

Varustettu yhdellä kartalla ja kahdella kuvataululla.

HELSINGISSÄ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1884.

Ainehisto.

Siv.

Suomenmaan keskiaikaisesta aatelistosta. Suomen Historiallisen Seuran vuosipäivänä, Marrask. 9 p.	
1880, esittänyt <i>Yrjö Koskinen</i>	1—46.
Tietoja Saarion pitäjän asemasta ja veroista v. 1539—1572, Suomen valtioarkistosta koonnut <i>Gari-baldi Nyström</i> . Kartta seuraa	47—72.
Muistoonpanoja taiteilijoista Suomessa ennen aikaan. Julkaissut <i>J. R. Aspelin</i>	73—103.
Anteckningar rörande hexväsendet i Österbotten på 1670-talet. Af <i>A. G. Fontell</i>	105—114.
Lefvernes Beskrifning Så väl Till Efterföld af Krigsvetenskaps Academiens som Riddarhus Directi- ons anmodan. Af mig sjelf författad. <i>Georg Hendric Jägerhorn</i>	115—176.
Bidrag till en karakteristik af Fredrik Cygnæus och hans historiska arbeten. (Historiska Samfundet 9 Nov. 1883). Af <i>Z. Topelius</i>	177—207.
J. A. Jägerhornin vuonna 1809 Suomelle ehdottama uusi perussääntö. Julaissut <i>E. G. Palmén</i>	208—248.
Historiska undersökningar om Jacob Frese af <i>Valfrid Vasenius</i>	249—300.
Suomen Historiallisen Seuran pöytäkirjat:	
18 päivänä Jouluk. 1880	303—308.
5 päivänä Helmik. 1881	308—315.
9 päivänä Maalisk. 1881	315—321.
13 päivänä Huhtik. 1881	321—330.
19 päivänä Toukok. 1881	331—346.
14 päivänä Lokak. 1881	347—352.
9 päivänä Marrask. 1881	352—357.
21 päivänä Jouluk. 1881	357—360.

21 päivänä Tammik. 1882	360—362.
11 päivänä Huhtik. 1882	362—365.
9 päivänä Lokak. 1882	365—373.
27 päivänä Lokak. 1882	373.
9 päivänä Marrask. 1882	373—378.
1 päivänä Jouluk. 1882	378—383.
18 päivänä Tammik. 1883	383—390.
15 päivänä Helmik. 1883	390—393.
15 päivänä Maalisk. 1883	393—394.
19 päivänä Huhtik. 1883	394—400.
17 päivänä Toukok. 1883	400—401.
26 päivänä Toukok. 1883	401—403.
27 päivänä Syysk. 1883	403—414.
18 päivänä Lokak. 1883	415—422.
9 päivänä Marrask. 1883	422—429.
Painovirheitä	430.
Aakkosellinen aine- ja nimiluettelo Historiallisen Seuran tähän osaan painetuista pöytäkirjoista . . .	431—442.
Kuvien selitys. Explication des planches	443—444.
Kaksi, enimmäkseen keskiaikaisia sinettejä sisältävää, kuvataulua.	

Suomenmaan keskiaikaisesta aatelistosta.

Suomen Historiallisen Seuran vuosipäivänä,

Marrask. 9 p. 1880,

esittänyt

Yrjö Koskinen.

Johdanto: Ylimyskunnan merkitys Ruotsin valtakunnassa.

Siihen aikaan, jolloin Suomenmaa täydellisesti joutui Ruotsin vallan yhteyteen, olivat viimeainitussa maassa vanhat odal-olot jo melkoisesti muuttuneet. Muinais-Ruotsi aikoinaan oli oikeastaan ollut liittokunta jotenkin itsenäisiä heimoja, joiden valtiollinen näköpala ei voinut ulottua paljon edemmäksi kuin omiin kotoisiin askareisiin. Sen sijaan oli nyt vähitellen syntynyt varsinainen yleis-valtio, jota edusti tuo paljon vahvistunut kuninkaallinen valta. Tämä muutos, sen hyvin tiedämme, oli ollut välttämätön edistys-askel kansan historiassa; ainoastaan sillä tavoin joku kansallinen elämä korkeammassa merkityksessä saattoi kehittyä, ainoastaan sen kautta joku valtiollinen itsenäisyys ja vaikutus ulko-maailmaan saattoi kysymykseen tulla. Mutta kieltämättä yleis-valtion synty sen ohessa oli tuonut mukaansa suuria vaaroja Ruotsin miesten yhteiskunnalliselle vapaudelle, varsinkin sen vuoksi että odal-miehistön, talonpoikien, vanha valtiollinen merkitys nyt oli kokonaan lakannut. Ei ollut enää niitä aikoja jolloin kokoontunut käräjä-rahvas laamaninsa kanssa saattoi pakoittaa hallitsijaa mukautumaan kansan tahtoon, vaan kuningas yksin, etevien miestensä neu-

volla, johti niin hyvin ulkomaista politiikkaa kuin sisällistä hallintoa ja osittain itse la'lnlaatimustakin. Syy tähän hallitusmuodon muuttamiseen oli kahtalainen: hallitus-toimet olivat ylipäänsä saaneet sen laveuden, että oli mahdoton niitä enää lykätä maakäräjien ratkaistavaksi kussakin maakunnassa, ja jos niin olisi tehtykin, yleinen käräjä-rahvas ei enää olisi kyennyt läheskään käsittämään niitä kysymyksiä, joita edistyneemmät valtiosuhteet toivat mukaansa. Näin Ruotsin vanha kansavaltainen valtiolaitos ei enää vastannut aian vaatimuksiin; senpä tähden kuninkuus, esm. Maunu Latolukon kädessä, oli vähällä vahvistua täydeksi itsevallaksi.

Mutta silloin, kuten tiedämme, ilmestyy Ruotsin historiassa kuninkuuden vastapainoksi se yhteiskunnallinen aines, joka myöhemmin kantaa aateliston nimeä, mutta tähän aikaan oikeastaan on nimitettävä suurmiehistöksi, aristokratiksi, ylimyskunnaksi. Sen syntyä ja alkuperää emme tässä joudu tutkimaan; ainoastaan sen asemasta ja valtiollisesta merkityksestä lausuttakoon pari selvittävää sanaa. Tuttu asia on, että jo Maunu Latolukon kuninkaallinen valta oli alkanut säännöllisesti etsiä toimillensa ja säättämislleen kannatusta maan „etevimmiltä miehiltä“, joita kuningas sitä varten maan eri osista kutsui yleisiin herrainpäiviin. Tämä laitos, johon kenties jotakin mallia oli saatu feodalisten etelämaiden esimerkistä ja joka ainakin paljon muistuttaa mieleen Englannin parlamentin alkuperäistä, ylimyskunnallista osaa, muodostui Ruotsin yleis-valtion ensimmäiseksi edustukseksi, nimellä Valtaneuvoskunta. Oli näet maakuntain muinaisesta itsenäisyydestä, joka ei milloinkaan keskiaikana kokonaan lakannut, aivan luonnollisena seurauksena, että neuvoskunnan jäsenet otettiin eri maakuntain mahtavista miehistä, ikäänkuin edustamaan kaikkien maakuntain yleistä mielipidettä. Niinpä esm. tuli aivan yleiseksi tavaksi, vaikka varsinaista

la'in sääntöä siitä ei ollut, että valtaneuvoskuntaan aina kutsuttiin sekä pispat että laamannit, s. o. juuri ne miehet, jotka vanhan maakunta-järjestelmän mukaan seisoivat maakäräjien etupäässä. *) Itse teossa neuvoskunta — jos sen kirkolliset ainekset jätetään sillensä — tosin edusti ainoastaan rälssisäätyä tai lähimmiten niitä mahtavampia sukuja, jotka olivat varsinaiseksi ylimyskunnaksi kohonneet. Mutta että maan yleisetkin edut olivat siinä johonkin määrin edustettuina, ja että itse ylimyskunta kaiken itsekkäisyytensä ohessa kuitenkin usein käsitti asemansa aatteelliseltakin, yleis-isänmaalliselta kannalta, sitä ei luullakseni mikään tasa-
puolinen tutkimus voi kieltää. Ruotsin keskiaikainen historia epäilemättä osoittaa, että sen ylimyskunta on tehnyt varsin suuria hairauksia: se on maahan kutsunut muukalaisia kuninkaita, ja se on viimein pyrkinyt perustamaan aristokratillista tasavaltaa kuninkuuden raunioille. Näin ollen Ruotsin odal-miehistö Engelbrektin aioista alkaen on ollut pakotettuna jälleen ottamaan itsellensä äänenvaltaa maan yleisissä asioissa, ja uusi kansavaltainen virta on vasta sen kautta raivannut itsellensä tietä. Mutta tunnustaa sen ohessa täytyy, että se uusi kansallinen suunta, joka silloin alkoi, ainoastaan ylimyksellisen johdon alla saattoi viedä toivotuille perille. Senpä myöskin Norjan valtakunnan esimerkki satuvasti todistaa; sillä silminnähtävää on, että tämä viimein mainittu maa, joka, muutoin Ruotsin kanssa yhtäläisessä asemassa ollen, kokonaan kadotti kansallisen ylimyskuntansa, juuri sen kautta myöskin kadotti ky'yn ylläpitämään kansallista itsenäisyyttänsä,

Puolustaessani tällä tavoin Ruotsin ylimyskunnan historiallista merkitystä Keskiaikana, olen tahtonut ylipäänsä

---

*) O. Alin, Om Svenska rådets sammansättning under Medeltiden, Upsala 1877 [Upsala Universitets årsskrift, Festskrifter 1877].

osoitetuksi, että kansojen historiassa löytyy aikoja, jolloin kansalaiset yleisesti eivät ole voineet kohota siihen valtiolliseen älyyn, siihen sotaiseen kuntoon ja harjoitukseen, jota kansan historiallinen tehtävä kulloinkin on vaatinut, — aikoja, jolloin on tarvittu eräs kansan keskuudesta otettu tai muulla tavoin muodostunut valiokunta maan yleisiä etuja edustamaan, johtamaan, hallitsemaan. Tämä tärkeä aianvaihe tuli Ruotsin valtakunnalle silloin, kun muualla länsimailla läänitys-laitos oli antanut yhteiskunnalle lujunta. Tämän uuden aianhengen muodostukset, feodalismi ja ritarisuus, aikakauden korkeimpana sivistyksenä, alkoivat siihen aikaan tunkeuda pohjoisillekin maille, missä esm. Tanskan valtakunta niiden kautta hetkeksi nousi mahtavaan suurvalta-asemaan Waldemar Seier'in valtikan alla. Semmoisissa aiansuhteissa ei ollut enää mahdollista, että Ruotsin kansa olisi voinut vanhentuneita odal-olojansa säilyttää, vaan yleis-valtio, lujempi yhdysside heimokuntain välillä oli saatava toimeen, ja tämä nyt tapahtui voimakkaamman kuningasvallan ja voimistuneen ylimyskunnan kautta. — Eri kysymyksenä sitten on, lieneekö Suomenkin maalle syntynyt kansallista aatelistoa varsinaisessa merkityksessä, ja mikä virka ja asema Suomenmaan aatelistolla on saattanut olla meidän maamme erinäisessä kehityksessä Keskiaian kuluessa. Otaksamalla, että kotimainen aatelisto meillä niinkuin muillakin kansoilla on siihen aikaan edustanut kansan valtiollista toimintaa, toivon olevani tällä tutkimuksellani johonkin määrin selville panna, mihin valtiolliseen asemaan Suomen kansa oikeastaan oli joutunut, tultuansa valloituksen kautta Ruotsin valtakunnan jäseneksi. Aine semmoinen epäilemättä on tavalliselle esitelmälle melkein liian lavea. Minun täytyy sen vuoksi se rajoittaa tärkeimpiin näkökohtiin ja itse esitystavassa noudattaa kaikkea mahdollista lyhykäisyyttä.

Suomen virka- ja oikeus-laitokset valloituksen jälkeen.

Kysymyksen, tokko Suomen heimokunnilla ennen valloitusta saattoi löytyä ylimyskunnallisia aineksia, saatamme tällä kertaa heittää siksensä. *) Varma ainakin on, että ensimmäisinä aikoina Ruotsalais-valloituksen jälkeen, emme havaitse paljon merkkiä kansallisesta itsevaikutuksesta maamme valtiollisissa ja hallinnollisissa piireissä. Kirkollisella alalla tosin jo hyvin varhain nousi suomalaisia miehiä johtavaan asemaan, kuten pispä Maunu I:n esimerkki (vv. 1291—1308) todistaa. Katholinen kirkko näet oli luonnoltaan varsin hellä ja tasapuolinen äiti, joka hallituksensa välikappaleiksi miehuisasti kasvatti ja käytti kunkin kansan omia lapsia. Senpä tähden saamme varmaksi otaksua, että suuri osa maan papistosta jo hyvin varhain on kansallista syntyperää, ja vaikka lähimmät Turun hiipäin kantajat Maunu I:n jälkeen ovat muukalaisia, tavataan kuitenkin vielä 13:nneen sataluvun kuluessa yhä semmoisiakin, jotka syntyänsä, jos ei juuri sukuperältään, ovat Suomen miehiä. Mutta maallisella hallitus-alalla on 13:nneen sataluvun loppuun saakka pelkkä muukalaisuus niin yksinomaisessa vallassa, että tuskin löydämme jälkeäkään semmoisista miehistä, joita sopisi edes syntynsä puolesta katsoa Suomalaisiksi. Maan hallinto on ensi aluksi yksinkertaisinta laatua: linnan-isännöys käsittää kerrassaan kaiken kuninkaallisen valtuuden, s. o. sotakomennon, veronostamisen ja nähtävästi myöskin oikeuden-käytöksen. Turun linnan vouti (advocatus castri Aboensis) nimitetään toisinaan Capitaneus Finlandiæ ja harjoittaa usein sen ohessa ylimmäistä valtaa muidenkin linnaläänien yli. Niinpä esm. eräs Nicolaus Eerikinpoika, joka v. 1351 oli „præfectus

---

*) Siitä muutamia muistutuksia tutkimuksessani Maan-omistus-seikoista Suomenmaassa Keskiaikana (Helsingissä 1881), ss. 2 seurv.

Aboensis" (Chron. Ep. s. 271) mainitaan myöskin arvonimellä „advocatus Österlandiarum" (Arwidsson, Handl. II, s. 4), joka varmuudella osoittaa, että hänen virkansa ulottui maamme kaikkiin osiin. Nimen-omaan tiedämme, että Dan Niklinpoika v. 1340 sai Suomen kolme linnaa alueinensa hallittaviksi kuninkaan nimessä (Arwidss., Handl. III, s. 1) ja hänen arvonimensä v. 1343 kuuluu „parcium orientalium prefectus" (O. S. Rydberg, Sveriges Traktater, II, s. 60), vaikka arvattavasti hänkin oli etupäässä Turun linnan päällikkönä. Muilla linnoilla oli tietysti sen ohessa omat ala-päällikkönsä, ja Wiipurin linnan isännällä näkyy lähisen vihollis-rajan vuoksi usein olleen joku itsenäinen asema. Pienemmissäkin alueissa mainitaan jo tähän aikaan alavouteja, esm. v. 1326, jolloin Capitaneus Finlandiæ Kaarlo Näskonunginpoika tekee sovinnon Räävälin kanssa, eri vouteja ei ainoastaan Hämeessä, vaan myöskin Undella-maalla, Varsinais-Suomessa ja Ahvenassa (Hist. Ark. V, s. 106, 107), ja v. 1347 eräs „Esgerus advocatus ex parte Danielis Niclison super Kalandiam" (Hist. Ark. V, s. 108).

Kaikki nämä hallintomiehet, mikäli voimme niiden kansallisuutta tuntea, ovat synnyltään ja suvultaan ihan vieraita. Enimmältään ovat nähtävästi Ruotsista tulleita, mutta vähäistä myöhemmin tavataan myöskin varsin paljon Saksalaisia miehiä. Muistamista on, että jo Maunu Latolukon aioista saakka Saksalaisia ritareita oli ruvennut tulvaamaan Ruotsin valtakunnan palvelukseen. Mutta olletikkin Albrekt Meklenburgilaisen aikana karttui niiden lukumäärä karttumistansa, ja melkoinen joukko näkyy Suomeenkin saapuneen. Jo v. 1318 oli esm. eräs Lyder von Küren ollut Turun linnan päällikkönä. Albrekt kuninkaan aikana tavataan v. 1367 ja niillä ajoin eräs Ernest von Dotzen olemassa Capitaneus Finlandensis (Porthan, Op. V, s. 246; Syll. Mon. s.

135), ja hänen rinnallansa mainitaan toinen Saksalainen Tiderik Vereggede. Pian sen jälkeen eli v. 1373 on Wiipurin linnan isäntänä Saksalainen Hennekin Duma (Lagerbring, Sv. R. hist. IV, s. 600); tämä on nähtävästi Boo Joninpoian miehenä Suomeen tullut ja luetellaankin seuraavana vuonna niiden Boo Joninpoian palvelijain ja ystävain joukossa, jotka saavat kuninkaalta turvauskirjeen (Styffe, Bidrag I, s. 152). Samaan aikaan Boo Joninpoika nai hänen sisarensa Margaretan, ja nytpä useita tämän suvun jäseniä tulee näkyviin. Siinä sopimuksessa, joka drotsetin kuoleman jälkeen tehtiin Margareta Duman puolesta Tukholmassa kesällä 1387, mainitaan saapuvilla olleen neljä hänen veljeään: Henika, Klaus, Volrad ja Berthold (Styffe, Bidrag I, ss. 196, 198); näistä Henika ja Berthold „asemiehet“, sekä niiden ohessa eräs Juhana Duma „ritari“ tavataan Turun linnassa Elokuulla 1395 (Styffe, Bidr. I, s. 205). Tällaisia esimerkkejä tänne asettuneista Saksalaisista käypi melkoisesti enentää, vaikka tietysti ei kaikille liennyt hallitusvirkoja. Muutamat näistä muunkalaisista ovatkin sitten niin kodistuneet Suomenmaahan, että heidän jälkeläisensä ovat luettavat Suomen kansalliseen aatelistoon. Niinpä jo ennen 14:nneen vuosisadan loppua suvut *Diekn*, *Bitz*, *Horn*, *Garp*, ja vähäistä myöhemmin *Fleming* ovat mainitusta Saksalais-tulvasta alkunsa saaneet. Samaan luokkaan on myöskin luettava suku *Kortumme*, joka kuitenkin jo seuraavan vuosisadan keskipaikoilla sammui. Selvästi näkyy, että lähes vuosisadan aiat Pähkinäsaaren rauhanteon jälkeen maamme vallassäätty eli maallisen yhteiskunnan ylimmäinen kerros oli melkein yksinomaisesti muunkalainen, ja vasta mainitun ajanjakson loppupuolella havaitaan ensimmäiset merkit kotimaisesta aatelistosta.

Tärkeä kysymys on, mille kannalle oikeuden-käytös oli järjestettynä ensimmäisinä aikoina valloituksen jälkeen; sillä

siinä jos missään olisi etupäässä kysytty kotimaisia miehiä, jos nimittäin tuomari-virkoihin kelpaavia oman maan miehiä ylipäänsä oli olemassa ja Ruotsin oikeus-järjestelmä muutoin oli täydellisesti toimeen pantuna. Tämä järjestelmä näet vaati, että niin laamanneiksi kuin kihlakunnankin tuomareiksi valittiin semmoisia miehiä, jotka itse tuomio-alueessa asuivat, ja kun vaaliin-pano oli jätetty käräjä-rahvaan asiaksi, oli itse teossa vahva este pantuna muukalaisten anastuksille sillä alalla. Sopii tässä mainita Ruotsalaisen la'insäätöksen sanat, semmoisina kuin ne vanhempien lakien mukaan kerrottiin Maunu Eerikinpoian Maanla'issa. Käräjäkaaren I luku kuuluu:

„Koska laamannia on valitseminen, pitää pispän se kuuluttaa ja panna kahdeksan viikon määrä, että kaikki maakunnassa asuvaiset saavat maakäräjiin tulla. Siinä pispä tuokaan mukaansa kaksi pispä-ton puolesta ja rahvas valitkaan kuusi rälssimiestä ja kuusi talonpoikaa; nämä kaksi-toista miestä ynnä pappien kanssa valitkaat kolme miestä *niistä, jotka laamannikunnassa asuvat*, niinkuin Jumalan edessä vastata tahtovat, että ne maakunnalle oikeimmat ovat heidän ymmärtääksensä. Niistä kolmesta tulee kuninkaan ottaa yksi, minkä Jumala hänen mieleensä lykkää ja hän ymmärtää kansalle kelvollisen olevan.“

Luku II sisältää melkein yhtäläisen säännöksen kihlakunnan-tuomarin vaalista:

„Nyt on kihlakunnan tuomaria valitseminen; silloin pitää laamannin kuuluttaa käräjät, yhtä kuukautta ennen kuin ne pidetään, oikealle käräjä-sijalle samassa kihlakunnassa; silloin kihlakunta nimitetään kaksi-toista miestä keitä tahtovat ja laamanni olkaan kolmas-toista. Ne kolme-toista asettakaat kuninkaalle kolme vaaliin *niistä, jotka kihlakunnassa asuvat*. Niistä kuningas ottakoon yhden, kenen tahtoo ja siihen soveliaaksi tietää.“

Nämä säännökset ihan samoilla sanoilla uudistettiin Kuningas Kristoferin Maanla'issa, eikä meidän tarvitse epäillä, että ne Keskiaian loppuun saakka ovat jotenkuten voimassa ja käytännössä olleet. Mutta Suomenmaassa kesti nähtävästi

melkoiset aiat ennen kuin Ruotsalainen oikeus-laitos täydellisesti järjestyi. Niinkuin alempana aion osottaa, ei Suomenmaalla ollut ennen vuotta 1362 mitään laamannia Ruotsin la'in merkityksessä, ja säännöllisiä kihlakunnan-tuomareita ilmaantuu vasta vielä myöhemmin, eli ei ennen kuin vuosisadan lopulla. La'in määräys tämmöisten virkamiesten vaalista ei siis ensi aikoina tullut mihinkään käytäntöön, ja kotimaisia miehiä sen vuoksi ei voinutkaan kohota näkyviin.

Millä tavoin sillä välin oikeuden-käytös suoritettiin, siitä sen aian asiakirjat antavat muutamia viittauksia. Meidän on muistaminen, että Ruotsin oikeus-laitoksessa kuninkaalla oli ylimmäinen tuomiovalta, jota hän harjoitti niinkutsutuissa Etsikko-käräjissä (Kunungx ræfst) joko itse tai vielä useammin maakuntiin lähetettyjen uskottujen miesten kautta. Nämä „kuninkaan-tuomion valtaiset“ (konungs dom i händer hafvande) panivat la'in mukaan uhkasakkoa tuomion rikkojalle 40 markkaa; jota vastoin laamannin-tuomion uhkasakko oli 6 markkaa, ja kihlakunnan tuomarin panema uhkasakko ainoastaan 3 markkaa. Näistä sakonmääristä käypi toisinaan arvata, mitä tuomiota kulloinkin on tuomittu, vaikka suoranaista ilmoitusta tuomarin laadusta puuttuukin. Mutta kaikki, mitä vanhimmista tuomiokirjoista tähän saakka tiedämme, näyttää todistavan, että vanhimpaan aikaan on ainoastaan kuninkaan-tuomiota Suomessa tuomittu. Luultavinta on, että päällikkö-viran ja linnanhaltiuuden kanssa siihen aikaan aina seurasi kuninkaan-tuomion valta, jota hallintomiehet sitten harjoittivat joko itse tai asiamiestensä kautta. Esimerkkejä linnan-isäntäin tuomari-toimesta tavataan useitakin, joista ensi aluksi ainoastaan mainittakoon, että Suomen päällikkö Kaarlo Näskonunginpoika v. 1333 ja hänen seuraajansa, Turun vouti Erengisle Antinpoika v. 1335 ovat tuomiota laskeneet tavallisessa tilus-riidassa (Diplom. Suec.

IV, ss. 334, 416). Kuninkaan-tuomion vallan kanssa seurasi tämmöisissä tapauksissa tietysti oikeus niihin sakkoihin, jotka tämmöistä tuomiota seurasivat; senpä tähden mainitaankin Dan Niklinpoian saamassa läänityskirjeessä vuodelta 1340 erittäin tulot kuninkaan tuomioista (causis nostris) (Arwidsson, Handl. III, s. 1). Asia on muutoin myöhempinäkin Keskiaian jaksoina niin tavallinen, ett'ei se erittäin huomiota tässä ansaitsisi, ellei olisi syytä siihen arveluun, että 13:nneen sataluvun alkupuolella tämä oikeuden-käytös vielä oli maasamme ainoa. Varmalta ainakin näyttää, että säännöllistä laamannin-virkaa tai kihlakunnantuomarin-virkaa ei vielä siihen aikaan ollut olemassa. Tätä kohtaa meidän tulee erittäin tarkastella.

V. 1324 mainitaan ensi kerta *laamanni* Suomessa; se on eräs Beroni eli Biörn, joka mainittuna vuonna (Elok. 30 p.) ja sitten v. 1327 (Maalisk. 22 p.) kutsutaan ainoastaan „legifer“, mutta v. 1332 (Helmik. 2 p.) „legifer finlandensis“ ja vielä samana vuonna (Kesäk. 14 p.) „legifer partium orientalium Finlandiæ“; vihdoin v. 1344 (Tammik. 29 p.) hän „laghman“ nimisenä vahvistaa erään kaupan nähtävästi Ulvilassa, v. 1345 (Helmik. 20 p.) hän kantaa arvonimen „legifer Nylandiæ“ ja kahta vuotta myöhemmin taas, eli v. 1347 (Lokak. 14 p.), sama „Byörn lagman“ antaa Turussa tuomion, joka koskee Lammaisten-koskea Kokemäellä Satakunnassa (Diplom. Suec. III, s. 659; IV, ss. 10, 254, 272; V, ss. 240, 410, 728; Arwidss. Handl. II, ss. 1, 2; Chron. Ep. s. 276). Tästä nyt sopisi päättää, että Suomenmaalla ainakin vuodesta 1324 alkaen on ollut laamanninsa. Mutta Beronin vaihtelevista arvonimistä puhumatta, kohtaa meitä se epäilyttävä seikka, että samoihin aikoihin tävataan muitakin, jotka hänen kanssansa laamannin arvosta kilvoittelevat. Niinpä v. 1326 eräs Inge Diækn kantaa nimen „legifer Nylandiæ“

(Rydberg, Sveriges traktater I, s. 519). Myöhemmin taas eräs Jaakko Antinpoika (sinetissä seisoo: „Jachobus Andrius. de Humv“) antaa v. 1344 (Toukok. 30 p.) ja v. 1347 (Maalisk. 11 p.) kaksi todistusta eräästä Ulvilassa tapahtuneesta kaupasta, nimittäen itseänsä „legifer in Finlandia“ tai „legifer parcium orientalium iuris finnonici“ (Diplom. Suec. V, ss. 265, 266, 645). Huomattavaa on, että puheena-oleva kauppa on ihan samojen miesten välillä, joita koskee Beroninkin vahvistama kauppa vuodelta 1344, niin että näiden eri laamannien virkapiiri ei suinkaan ollut tarkasti eroitettu. Muutamia vuosia myöhemmin tavataan eräs „alalaamanni Itämailla, nimeltä Matti Kogger (von Stiernman'in mukaan: „Matthias Kaggär till Rosswijk“), joka v. 1352 on Nummen pitäjän käräjissä antanut tuomion Halisten koskesta (Arwidson, Handl. III, s. 4), ja samana vuonna myöskin kuuluu antaneen tuomion lohenkalastuksesta Pohjanmaalla (von Stiernman, Höfdingaminne II, s. 459). Nimi „ala-laamanni“ näyttäisi edellyttävän, että tämä mies olisi tuominut laamannintuomiota jonkun vakinaisen laamannin sijassa; mutta niin ei nä'y olleen asian laita. Tuomiossa Halisten koskesta pannaan uhkasakoksi 40 markkaa, joka selvästi osoittaa, että se oli kuninkaan-tuomiota ja että Kogger siis toimitti oikeusvirkaansa jonkun kuninkaantuomion-valtaisen puolesta. Emmekä paljon erehtyne, jos otaksumme, että kaikki nuotkin, jotka ennen häntä laamannin nimeä kantoivat, oikeastaan olivat lääninhaltiaien asiamiehinä, kuninkaan-tuomiota tuomitsemassa. Ainoastaan sillä tavoin voimme selittää niiden epämääräistä toimi-alaa ja yht'aikaisuutta. Ne eivät myöskään nä'y olleen mitään korkea-sukuisia miehiä. Beronin sinetti (Diplom. Suec. V, s. 240) on aateliton; siinä vain näkyy kolme ristiä kolmiolla ja kolme-kaarinen kuvio niiden kehänä.

Tästä kaikesta minä en voi tulla muuhun päätökseen, kuin että oikea laamanni-virka Suomenmaassa vasta silloin perustettiin, kun tämä maa Haakon kuninkaan kuuluisan kirjeen kautta Helmik. 15 p. 1362 sai valtiolliset maakunta-oikeudet. Tosin kirjeessä seisoo: Koska *Itämaat ovat yhtenä hiippakuntana ja yhtenä laamannikuntana*, ja mainitaan Niilo Tuurenpoika „joka laamannina Itämailla on“. Mutta aian kirjoitustavan mukaan tämä ei välttämättömästi muuta merkitse, kuin että Suomi nyt juuri oli laamannikunnaksi tehty ja Niilo Tuurenpoika samalla kertaa tähän uuteen virkaan asetettu.

Vaan tämänkin tapauksen perästä näyttää aikoja kuluvan, ennenkuin laamanni-virka „Itämailla“ saapi ihan saman merkityksen kuin Ruotsin maakunnissa, s. o. ennen kuin se tulee kansalliseksi, kansan vaalin kautta asetetuksi. Ensimmäiset Suomen laamannit ovat kaikki maallemme vieraita miehiä ja Ruotsinmaan ylimyskuntaan kuuluvia. Ne ovat: *Niilo Tuurenpoika (Bielke)* vv. 1362—1364; *Arvid Kustaanpoika (Sparre)*, ensi kerta mainittu v. 1366 ja sitten laamannina vuoteen 1378 (Chron, Ep. s. 279; Svenska Riksarkivets Pergamentsbref n:o 1339); *Boo Joninpoika (Griip)* vv. 1378—1386; ja vihdoin pitkän sekasorron-aian perästä *Klaus Fleming*, joka ensi kerta mainitaan Itämaiden laamannina Tammik. 19 p. 1402 (Silfverstolpe, Sv. Diplom.; Chron. Ep. s. 358) ja eli vielä Helmik. 3 p. 1427 (Arwidss. II, s. 63). Välillä tapahtuivat *Jaakko Abrahaminpoika Diekn'in* tunnetut yritykset vv. 1386 ja 1395 päästä Suomen laamanni-virkaan (Styffe, Bidrag I, ss. 185, 188, 202, 204). Miehen kansallisuudesta voipi olla epäilemisiä; sillä vaikka ne Varsinais-Suomen rälssimiehet ja talonpoiat, jotka maakäräjissä Elok. 29 p. 1386 hänen valitsivat, selvästi pitävät häntä oman maan miehenä, on kuitenkin varma, että hänellä

oli läänityksenä Osthhammar'in linna Uplannissa (Styffe, Bidrag I, s. 202), ja on siis varsin mahdollista, että hän oli sama mies kuin „Jeppe Diekn aff Holm“ Uplannissa, kuten Styffe (Skandinaviens under Unionstiden, toinen painos, ss. 278, 305) ajattelee. Siinä tapauksessa hän luultavasti oli Ruotsalaista syntyperää, vaikka jo vuodesta 1377 alkaen Boo Joninpoian voutina Turun linnassa (Arwidsson, Handl. III, ss. 8, 9, 10, 158). Vaan sittenkin itse tapaus v. 1386 on kyllä merkillinen. Se on nähtävästi Suomen maakunnan ensimmäinen yritys panemaan vaali-oikeuttansa voimaan, vaikka menetys on epäsäännöllinen sekä siinä kohden, että maakäräjät eivät ole pispän kutsumia (pispa Beroni ei ollut silloin kotosella, vaan antoi vasta myöhemmin vahvistuksensa), että senkin puolesta, kun ei la'in mukaan kolmea vaaliin pantu. Mutta yritys ei nä'y onnistuneen; ei ainakaan ole tiettävissä ainoatakaan laamanni-tuomiokirjettä Jaakko Diekn'in nimellä.

Jos nyt lähdemme tarkastamaan kihlakuntien oikeudenlaitosta, huomataan että tämä aste la'in-käytöksessä vasta vieläkin myöhemmin on järjestynyt. *) Siinä kohden on muistamista, että nimitys „domare“, jota 13:nnen sataluvun lopulla toisinaan tulee näkyviin, on yhtä epämääräinen kuin „legifer“-nimi vuosisadan alkupuolella. Se Pietari Ragvaldinpoika, „domare jnnan Tavistelande“, joka v. 1374 ratkaisee tilusriidan Lammin pitäjässä, tuomitsee „kuninkaan-tuomiota“ Boo Joninpoian puolesta ja panee uhkasakkoa 40 markkaa (Arwidsson, Handl. II, ss. 6—8). Vv. 1377, 1378 ja 1380 tavataan Piikkiössä eräs „domare“, nimeltä Holmvider (Arwidsson, Handl. III, ss. 8, 9), mutta hänen virkansa oikeata laatua emme voi varmuudella tietää; kuitenkin koska sa-

---

*) Maakunta- ja kihlakunta-laitosten muodostuksesta Suomessa Keskiaikana olen antanut muutamia selityksiä tutkimuksessani Maanomistus-seikoista Suomenmaassa, ss. 10—15.

moissa tiloissa saapuvilla ovat sekä kuninkaantuomion-valtainen että alalaamanni (s. o. laamannin sijainen), sopii päättää, että Holmvider edustaa kihlakunnan-tuomarin virkaa. Varmuudella voimme sanoa, että Klaus „domare“ Hämeessä vv. 1383 ja 1384 on ollut varsinaisena kihlakunnan-tuomarina; sillä hän lukee uhkasakkonsa ainoastaan 3 markaksi (Pärmäkirje ja Paperikirje Dela Gardie'n arkistossa Lund'issa). Vihdoin tavataan v. 1390 Taivassalossa Sune Sunenpoika, joka kantaa nimen „hærædzhöfdhinge“ (Arwidsson, Handl. II, s. 13). Sitä vastoin vielä seuraavina vuosina käytetään tuo epämääräisempi nimitys „domare“: v. 1392 Hintsa Antinpoika Satakunnassa (Chron. Ep. s. 361), v. 1395 Niilo Ingenpoika läntisellä Uudella-maalla (Pärmäkirje Suom. Yliopiston kirjastossa), v. 1410 Lauri Olavinpoika Ahvenassa (Chron. Ep. s. 361). Jos kuitenkin otaksumme, että enimät näistä todellakin ovat olleet kihlakunnan tuomareita, saamme todennäköisesti päättää, että vasta 13:nneen sataluvun loppupuolella kihlakunta-oikeudet vähitellen järjestyivät.

Tällä väitöksellä en kuitenkaan tahdo sanotuksi, että ennen niitä aikoja, jolloin kihlakunnan-oikeudet ja laamanni-oikeudet säännöllisesti perustettiin, ei olisi ollut mitään yrityksiä toimeenpanemaan Ruotsin la'inkäytöksen alempia aseteita. Jo nimitykset „lagman“, „legifer“, „domare“, käytettyinä semmoisista miehistä, jotka tietävästi ovat tuominneet kuninkaan-tuomiota, todistavat, että pidettiin Ruotsin oikeuslaitoksen tarkoitusta mielessä. Mahdotonta ei myöskään ole, että vanhempinakin aikoina joskus tuomittiin laamannin-tuomiota tai kihlakunnantuomarin-tuomiota ja että erinäisiä henkilöitä siihen käytettiin. Niinpä tuossa merkillisessä kirjeessä vuodelta 1353, jolla Helgan kartano kaikenlaisten sakkujen lunnaiksi heitettiin kuninkaalle, mainitaan muun muassa Pentti Aaken rikosten joukossa, että hän petollisesti

oli toisen miehen puolesta ylöskantanut sakkorahoja, „yhden markan *tuomarin* (domæraens) tuomiosta ja kolme“ tuon toisen miehen (laamannin ?) „omasta tuomiosta“, ja että, kun hän siitä vedettiin edesvastaukseen, niin *laamanni* hänet sakoitti 40 markkaa kultakin laiminlyödyltä puhdistus-valalta, vieläpä että sama Pentti Aakenpoika oli sakoitettu useista ryöstöistä ja niin hyvin *tuomarin* (domærae) kuin *laamannin* tuomioin rikkomisista (Arwidsson, Handl. III, s. 6). Nämä lauseet näyttävät jo viittaavan täydellisempään oikeus-järjestelmään. Luonnollista on, että ainakin ne Ruotsalaiset uutis-asukkaat, jotka valloituksen ohessa maahan asettuivat, tuskin saattoivat olla kotoisia oikeus-tapojansa alusta asti käyttämättä. Mutta nähtävästi kuitenkin kului aikoja, ennen kuin säännöllinen järjestys siinä kohden kuntoon pantiin, ja — mikä nykyiselle aineellemme on tärkeintä — la'in-mukainen vaali-oikeus, joka olisi vakuuttanut tuomari-virat kotimaisille miehille, tuskin lienee ennen 13:nneen vuosisadan loppupuolta vielä tullut kysymykseen. Vasta siihen aikaan siis avautui jollekulle kotimaiselle ylimys-säädylle varsinaista vaikutuksen sijaa.

Ennen kuin lopetan tutkimuksen oikeus-laitoksemme vanhemmasta historiasta, tahdon lisätä yhden muistutuksen, joka mielestäni antaa paljon tukea edellisiin arveluihini. On näet varsin merkillistä, että tiettävästi koko Keskiaian kuluessa ei tavata Karjalassa tai Savossa mitään kihlakunnan-tuomaria tai ylipäänsä mitään kihlakunta-laitosta. Tämä tuskin lienee pelkkää sattumusta. Luultavaa onkin, että tässä rajamaakunnassa kuninkaantuomion-valta aina pysyi Viipurin linnan-isännän hallussa, ja että siellä kaikki oikeus jaettiin ainoastaan hänen ja hänen asiamiestensä kautta. Kun v. 1403 Thord Bonde vastaan-otti tämän läänin, hän muun muassa sitoutui pitämään kaikille läänin asukkaille

„rauhaa, lakia ja oikeutta“ (Arwidsson, Handl. VIII, s. 5). Samoin näkyy muulloinkin olleen laita. Nimen-omaan tiedämme, että marski Kaarlo Knuutinpoika oli saanut semmoisen kuninkaantuomio-vallan niissä lääneissä (Viipurin ja Hämeen), jotka Kristofer kuningas hänen haltuunsa antoi (Arwidsson, Handl. V, s. 9).

---

*Suomen aateliston synty; sen asema Keskiaian
loppupuolella.*

Juuri samaan aikaan, jolloin oikeus-laitos Suomessa vähitellen järjestyy, alkaa myöskin kotimaista rälssi-säätyä maassamme ilmestyä. Tämä kotimainen aatelisto on oikeastaan kahdella tavalla alkunsa saanut: osittain on muukalaisia rälssimiehiä maahan muuttanut ja täällä asettunut tilalliseksi rälssi-säädyksi; osittain ovat muuttamat syntyperältään Suomalaiset suvut jo varhain kohonneet arvoon ja mahdolluuteen, jolloin hekin ovat tiloillensa saavuttaneet rälssivapauden. Mutta molemmat lajit sitten esiintyvät yhteisenä Suomalaisena rälssi-säätyinä. Luonnolliselta näyttää, että ne suvut, jotka ovat vierasta syntyperää, lienevät ensiksi maahamme ilmestyneet; niinpä esm. vanhat sukujohdot vakuuttavat, että suku *Jägerhorn*, jonka kanta-isä *Rötter Ingenpoika* jo nimellensä ilmaisee Germanilaista syntyperäänsä, olisi alkunsa saanut jo Eerik Pyhän retken aikana (ks. Anrep, *Ättartaför*, II, s. 392; *Hist. Ark.* IV, s. 155). Vaan ennen 13:nneen sataluvun alkupuolta emme kuitenkaan tapaa varmempia jälkiä maahamme perehtyneistä suvuista. Ensimmäisinä esimerkkeinä sopii mainita: suku *Galna* Taivassalossa, jonka jäseniä on eräs *Juhana Galna* vv. 1327 ja 1332 (*Dipl. Suec.* IV, ss. 10, 255) ja *Benedikt Galna* vv. 1353 ja 1374 (*Arwidss.* III, s. 6; II, ss. 5, 6); suku *Balk* Vehmaalla,

jossa pispä Beroni II:n isä näkyy olleen rälssimiehenä; ja suku *Skjelge*, jonka jäseniä vuodesta 1334 alkaen mainitaan useissa paikoin (Chron. Ep., ss. 203, 213; Dipl. Suec. V, s. 564; Arwidss. III, s. 9), vaikka tämä viimeainittu suku kenties oikeastaan oli porvarillinen. Yhtä varhaista alkuperää ovat kuitenkin useat peri-suomalaiset suvut, jotka sitten kohosivat näiden muualta tulleiden tasalle tai niitä ylemmäksikin. Muinais-taruissa kuuluisana on esm. *Vanhimman Kurki*-suvun kanta-isä, *Matti Kurki*, „Kurjen ukko saapasjalka“, joka „käy kivistä vuorta, kivivuorta vongottaa“; hänen elin-aikansa nähtävästi kuuluu 12:nneen sataluvun loppupuoleen (ks. Hist. Ark. I, ss. 19, 20; Suomi 1857, ss. 116 seurr.). Ei paljoa myöhemmin eli *Tavast*- ja *Stålar*-sukujen kanta-isä, *Nicolaus* eli *Niklis Tavast*, jonka vanhat sukujohdot nimittävät „vir in Finlandia potens, habitans in Tavastia circiter a. 1340“. Hänen poikansa, *Olavi Tavast*, mainion pispamme isä, asui Alajoella Mynämäen pitäjässä ja kuuluu kerran olleen voutina Kuusiston linnassa sekä tulee joskus muutoinkin näkyviin. Muutamien muidenkin sukujen syntyperä on kenties yhtä syvälle muinaisuuteen menevä, vaikka polvilukujen jakso ei ole eheänä säilynyt. Niinpä esm. *Särkilahden suku* Taivassalossa, myöhemmin tunnettu nimellä „Stiernkors“, jota nimitystä ei kuitenkaan käytetty ennen 16:nneen sataluvun alkua, ilmaantuu luultavasti niissä *Mielivalta* nimisissä miehissä, jotka vv. 1332 ja 1374 tavataan Taivassalon Särkilahdella; edellisenä vuonna, näet, mainitaan „Melevaldus“ (Diplom. Suec. IV, s. 255) ja jälkimäisenä „Melevaltæ“ (Arwidss. II, s. 9). Nimen suomenkielinen alkumuoto on tuskin epäiltävissä, ja jos, kuten pitkästä väliaiasta sopinee arvata, kaksi eri miestä ovat sitä kantaneet, se näkyy olleen Särkilahden heimon vanhimpana sukunimenä.

Ensimmäinen kerta, jolloin tämä syntymäisillään oleva

kotimainen aatelisto niinsanoakseni astun valtiolliselle näkymölle, on tuo tunnettu merkillinen tapaus, kun Suomen säädyn Elok. 29 p. 1386 kirjoittivat Albrekt kuninkaalle vaatimuksen saada Jaakko Diekn'in laamanniksi Suomenmaahan (Styffe, Bidrag I, s. 186). Saapuvilla on silloin viisi rälssimiestä, nimittäin: *Olavi „Tavest“*, tuo jo edellisessä mainittu Maunu pispän isä; *Hartikka Flegh*, luultavasti sama Hartichinus Flögh, joka v. 1365 oli ostanut Helgan tilan Perniössä (Arwidss. II, s. 4), taikka se, joka etsikkökäräjissä v. 1405 kadotti tiluksia Sauvon pitäjässä (Grönblad, Nya Källor, ss. 33, 34); *Juho Hintsekanpoika*, joka vv. 1378, 1380 ja 1382 on ollut kuninkaan-tuomion valtaisena Boo Joninpoian puolesta (Arwidss. II. ss. 9, 10; III, s. 10); eräs *Juho Antinpoika*, joka myöhemmin tavataan etsikkö-käräjien lautakunnissa v. 1405, ja eräs *Arvid Ravalдинpoika*, joka muutoin on tuntematon.

Juuri tähän aikaan, eli 13:nnen sataluvun loppupuolella, useatkin niistä suyuista, jotka Keskiaian viimeisellä vuosisadalla edustavat Suomen aatelistoa, alkavat näkyviin tulla. Niinpä esm. suvut *Diekn*, *Bitz*, *Garp*, muita mainitsematta, silloin yhtä haavaa ilmestyvät. Eikä ole paljaaksi sattumukseksi katsottava, että oikeus-laitoksen vakaantuminen ja rälssisäädyn varsinainen muodostus tapahtuu yht'aikaisesti; sillä molemmat ilmiöt ovat suuressa määrin riippuneet toisistansa. Olen jo huomauttanut, että Ruotsalainen la'inkäytös, tullak-sensa oikeaan voimaansa, välttämättömästi vaati kotimaisia, paikkakunnasta kotoperäisiä tuomareita; ennen kuin kotimainen rälssisääty oli syntynyt, ei ollut varalla niitä miehiä, joita rahvaan la'innukainen vaali olisi voinut näihin virkoihin ehdolle panna. Toiselta puolen taas ei myöskään voinut oikeata rälssi-säätyä maassamme syntyä, ennen kuin valtakunnan laki oli tässäkin maassa alkanut astua voimaansa.

Tämän seikan ymmärrämme paraiten, jos johdatamme mieleemme Maanla'in määräykset rälssimiehistön vuotisista tarkastuksista eli kilvenkatselmuksista. Kuten tiedämme, näitä tuli Kuninkaankaaren mukaan pitää joka vuosi kussakin maakunnassa, ja erittäin oli säädetty, että „jos talonpoika tahtoi rälssimieheksi ruveta, hänen oli varustaminen itseänsä ratsulla ja aseilla, niin että ne, jotka kilvenkatselmusta pitivät kuninkaan puolesta, saattoivat nähdä hänen miehuutensa ja maineensa, ratsun ja kilven, ja tokko hän voisi rälssinsä ylläpitää tiluksillaan“. Tämä säännös olisi niinmuodoin heti alusta saattanut hankkia Suomenkiⁱⁿ talonpoikaisille suurmiehille tilaisuuden kohoamaan rälssisäätyyn ja tilojansa verosta vapauttamaan, jos Ruotsin laki yleensä olisi Suomenmaassa ollut täyteen voimaan pantuna. Mutta meillä on syytä epäilemään, tokko tätä säännöstä Suomen oloihin varsinaisesti sovitettiin ennen kuin loppupuoella 13:tta satalukua. Maunu Eerikinpoian Maanlaki vuodelta 1347 luettelee Kuninkaankaaren XI:nnessä luvussa ne paikat, joissa kilvenkatselmukset pidettiin kutakin maakuntaa varten, mutta ei mainitse sanallakaan Suomenmaata. Vasta se uusi laitos, joka on tunnettu Kuningas Kristoferin Maanla'in nimellä ja julkaistiin v. 1442, päättää äsken-mainitun luettelon sanoilla: „Turussa kaikista Itämaista“ (pitää kilvenkatselmusta tapahtuman, viikko jälkeen Pietarin päivän). Tämä Maanlakiin tehty lisäys todistaa, että vasta tällä väliajalla Suomessakin rälssisäätyä on syntynyt. Asia olikin aiivan luonnollista: vasta kun Suomenmaa oli saavuttanut valtiolliset maakunta-oikeudet ja Ruotsin oikeus-laitos yleensä saatiin maassa järjestetyksi, syntyi tarve tässäkin kohden muodostaa Suomen olot valtakunnan yleisen mallin mukaan.

Rälssi-oikeuden vahvistamiseksi ruvettiin samaan aikaan antamaan rälssi-kirjeitä, joilla kuningas tai hänen asiamie-

hensä lahjoitti veronvapautta niihin tiloihin, joiden haltioita tahdottiin ansioista palkita. Semmoisista rälssikirjeistä meillä on säilynyt koko joukko näytteitä. V. 1381, Kesäk. 20 p., antoi Suomen silloinen valtaherra, Boo Joninpoika, rakkaalle asemiehellensä Finka'lle rälssivapauden kaikkiin tiloihin, mitä hänellä siihen asti oli hankittuna Turun hiippakunnassa s. o. Suomenmaassa (Arwidss. II, s. 11). Mies kuului nähtävästi vanhempaan *Fincke*-sukuun, joka kenties oli muukalaista alkuperää, mutta jo Suomenmaahan kodistunut, koska eräs Kaarina Fincke mainitaan pispa Maunu Tavast'in äitinä v. 1357. — V. 1396, Maalisk. 9 p., Viipurin päällikkö Kaarlo ~~Ulinpoika~~, Säkkijärvellä ollessaan, palkitsee kaksi „nuorta miestä“, Hannu Olavinpoikaa ja Olavi Niilonpoikaa, heidän palveluksestaan, ottamalla heidät ja heidän jälkeläisensä kruunun rälssiin (Arwidss. II, s. 15). — Vihdoin on kuningas Eerik Pommerilainen, Turussa käydessään Jouluk. 7 p. 1407 antanut rälssi-vapauden vähintään kahdeksalle miehelle ja heidän jälkeläisillensä niihin tiloihin, mitkä heillä silloin oli, palkinnoksi muka osoitetusta uskollisuudesta ja palveluksesta. Nämä miehet olivat: *Nissi Tavast*, *Paavali Karpalainen*, *Sune Sunenpoika*, *Wibrud Kortumme*, *Gunnar Trulle*, *Eerik „af Kumis“*, *Filippo Laurinpoika* ja *Olavi Juhonpoika* (Arwidss. II, ss. 27, 28; Pärmäkirje Suom. Yliopiston kirjastossa [Sune Sunenpoian rälssikirje]; Grönblad, *Nya Källor*, ss. 35, 36; *Silfverstolpe*, *Diplom.*; vrt. *Chron. Episc.* s. 363). Heistä viisi ensin-mainittua ovat enemmän tai vähemmän tunnetuita. Nissi Tavast on Niilo Olavinpoika, pispa Maunu Tavast'in vanhin veli. Samaan sukuun kuuluu myöskin Sune Sunenpoika, joka on Maunu pisan serkku ja viimein tulee Pohjois-Suomen laamanniksi. Vähemmin kuuluisia, mutta kuitenkin aikakauden todistuskappaleissa mainittuina ovat Karpalainen ja Kortumme, edellinen peri-suoma-

laista alkuperää, toinen taas Saksalainen kansallisuudeltaan, vaikka hänen isänsä jo oli asettunut Taivassalon Helsingby'hyn. Vihdoin Gunnar „Trulle“ eli „Trolla“ tunnetaan sen verta, että on nainut Kristiina Olavintyttären Nummen pitäjän Kuralasta, joka rälssi-tila sillä tavoin tulee hänen haltuunsa, ja kutsuu itseänsä myöhemmin eli v. 1433 „porvariksi Turussa“, vaikka muitakin suvun jäseniä esiintyy rälssimiehinä (Mustakirja). Muut kolme ovat ihan epätietoisia. — Lopuksi vielä mainittakoon rälssikirje, jonka sama Eerik kuningas Syysk. 18 p. 1412 on Kalmarissa antanut eräälle Olavi Niilonpoialle Germundaby'ssä Tenholan pitäjässä (kopiona De la Gardie'n arkistossa).

Tämmöisten rälssikirjeiden merkitystä ei kuitenkaan saa niin ymmärtää, että vasta niiden kautta nuo puheenalaiset miehet ja suvut kohosivat rälssi-säätyyn. Niin saattoi joskus olla laita, mutta ei suinkaan aina. Olemme jo edellisessä nähneet, että suku Tavast vuosikymmeniä ennen oli luettu rälssisäätyyn, ja sama Paavali Karpalainen eli Karpainen, jota 1407 vuoden kirje koskee, oli v. 1400, Huh-tik. 23 p., myynyt Turun tuomiokirkolle muutamia tiluksiansa Halikossa, jotka jo silloin olivat muka „vanhaa rälssiä“ (Mustakirja, lehti 131). Eerik kuninkaan rälssikirjeet olivat siis heidän suhteensa ainoastaan vahvistusta heidän ennen nauttimaansa rälssi-oikeuteen. Mahdollisesti he sen ohessa nyt saivat tämän oikeuden levennetyksi semmoisiin tiloihin, jotka eivät oikeastaan olleet rälssitiloja, vaikka muutoin heidän haltuunsa joutuneita; sillä ylipäänsä rälssimies ei saanut yhä uusia verotiloja rälsiksi muuttaa, vaan tarvitsi siihen eri myönnytystä hallituksen puolelta. Niinpä esm. Eerik Akselinpoika, valtionhoitajana ollessaan, antaa v. 1457 Olavi Niilonpoika Tavast'ille rälssi-oikeuden kahdeksaan koukkuun Hämeessä ja muutamaaan tilukseen Paimiossa, mitkä Kaarlo

kuningas oli sallinut hänen ostaa itsellensä vero-talonpoi'ilta (Arwidss. IV, s. 55).

Mitään täydellistä luetteloa Suomenmaan rälssi-suvuista Keskiaikana en luule voivani esiin tuoda, saati niiden kunkin täydellisiä polvilukuja. Turun tienoilla löytyi melkoinen joukko köyhempiäkin rälssi-sukuja, jotka varsin vähän astuvat näkyviin aikakauden todistuskappaleissa. Syynä on, että nämä todistuskappaleet isolta osaltansa ovat osto- tai pesänjako-sopimuksia, joista etupäässä semmoiset ovat säilyneet, jotka jollakin tavoin koskevat kirkollisille laitoksille lahjoitettuja tiluksia; sillä näitä kirjeitä kirkko huolellisesti hoiti, voidaksensa sattuvissa tarpeissa todistaa lahjoittajan omaa saantia. Ne suvut, joilla ei ollut paljon antaa, ovat siis jos senkin vuoksi jääneet enemmän unohdukseen. Oikeastaan etevämpi osa aatelistostamme ei ollut aivan lukuisa. Enintään huomiota ansaitsevat suvut:*) „*Tavast*“ eli „*Tavest*“, „*Särkilahden suku* [Stiernkors], „*Diekn*“, „*Bitz*“, „*Fleming*“, „*Kurki*“ ja „*Svärd*“, „*Frille*“, „*Horn*“, „*Lepaan suku* [Leijon], „*Garp, Ille*. Vähemmin tärkeitä olivat suvut: „*Jägerhorn*, „*Stålarm*, „*Fincke*“ ja „*Rankonen*“, „*Karpalainen*“, „*Balk*“, „*Skelge*“, „*Kirves*“, „*Flög*“, „*Skytte*“, „*Wildeman*, „*Renhufvud*. Lisäksi sopii mainita joitakuita, jotka ainoastaan sattumalta tulevat näkyviin, niinkuin „*Boije*“, „*Slatte*“, „*Spora*“, „*Inkonen*“, „*Kortumme*“, „*Finnilän suku*, „*Käärmeen suku*, y. m. Ainoastaan muutamien näiden polvilukuja olen liittänyt tämän tutkimuksen loppuun ja viittaaan muutoin Bomansson'in tekemiin sukutauluihin Kurki- ja Svärd-suvuista (Hist. Ark. I) sekä Stiernkors-suvusta (Hertig Johan och Finland i hans tid,

---

*) Merkitsen viittaus-osoitteella „ “ ne suvut, jotka jo Keskiaikana kantoivat sukunimeä; muut vasta myöhemmin ottivat nimen vaa-kunansa mukaan.

liite). Muutamien yksityisten henkilöiden asemaa ja heimosuhteita saan heti alempana tilaisuuden erittäin valaisemaan.

Vaan tärkeämpi kuin sukujohdot ja heimosuhteet on kysymys Suomen aateliston merkityksestä ja valtiollisesta vaikutuksesta Keskiaian loppupuolella. Itsestään on tosin selvä, että niin pian kuin joku kansallinen tai maahan perehtynyt rälssi-sääty oli olemassa, kansalliset tai ainakin paikkakunnalliset edut tulivat pontevammin edustetuiksi, kuin jos semmoista vallas-säätyä ei olisi ollut. Mutta erittäin ansaitsee tutkimista, missä määrin Suomen aatelisto kohosi Ruotsin mahtavan ylimyskunnan rinnalle ja sen kanssa jakoi valtiollisen johdon valtakunnan yleisissä asioissa. Ja siinä kohden täytyy heti huomata, että, vaikka Keskiaian loppupuoli historiassamme tuntuu vähäistä kansallisemmalta kuin edellinen ajanjakso, kuitenkin meikäläiset miehet, jos pispat erotetaan, varsin vähän vaikuttavat valtakunnan yleisiin hallitus-asioihin. Mutta tästä on myöskin seurauksena, että itse Suomenmaassa linnat ja läänitykset, jotka olivat aristokratillisen hallituksen palkintona ja välikappaleina, melkein yksinomaisesti pysyvät tuon vallitsevan Tanskalais-Ruotsalaisen ylimyskunnan hallussa. Erittäin on huomioon astuvaa, että Wiipurin linna Karjalan kanssa, joka vihollis-ajan lähisyyden vuoksi pidettiin tärkeimpänä läänityksenä ja arvattavasti myöskin oli tuottavimpia, yhtenäen käytettiin jonakuna apanage-tilana niitä miehiä varten, jotka olivat lähinnä korkeinta hallitusta Ruotsissa. Niinpä tavataan Wiipurin isäntinä jotenkin yhteen jaksoon semmoisia miehiä kuin drotseti Krister Niilonpoika (Waase) vv. 1438—1442, marski Kaarlo Knuutinpoika (Bonde) vv. 1442—1448, hovimestari Eerik Akselinpoika (Tott) vv. 1457—1481 ja herra Eerik Tuurenpoika (Bielke) vv. 1499—1511. Feodalisten apanage'in kanssa Wiipurin läänillä oli sekin yhteistä, että

lääni-herran perilliset toisinaan tekivät ankaria esteitä sen peruuttamiselle; niin tapahtui Eerik Akselinpoian kuoltua hänen veljensä puolelta, ja samoin myöskin teki Eerik Tuurenpoian leski, Gunilla Bese, joka viimein saikin toimeen, että mainittu lääni annettiin hänen vävyllensä, Tönne Eerikinpoialle [Tott], vv. 1513—1520. Käsitys Wiipurin läänin omituisesta asemasta valtakunnassa näkyy todellakin olleen niin piintyneenä, että vielä Kustaa Waasakin antoi tämän alueen eläkkeeksi langollensa Hoiijan kreiville v. 1525, josta oli seurauksena että hänen sitten täytyy aseellisella voimalla se takaisin ottaa. Muut Suomen läänit tavallisesti luettiin kuuluviksi „kuninkaan vara-aittaa“ (konungens fätebur); s. o. verot tulivat itse hallitsijalle, joka hoidatti semmoista läänä kuninkaallisella linnanvoudilla tai heitti hallinnon ja veron jollekulle uskotulle miehelle sovittua „tak-saa“ vastaan, ikäänkuin vuokralle. Edellisessä tapauksessa tavataan joskus, vaikka harvoin joku Suomen aateline linnan-voutina, mutta jälkimäisessä tapauksessa tuskin milloinkaan; ja jos näitä läänejä annettiin varsinaiseen läänilykseen, olivat läänitysmiehet aina Ruotsin ylimyksiä. Ainoastaan näiden vouteina saattoivat meikäläiset miehet useammin päästä läänien hallintoon.

Todistaakseni tätä yleistä asian-laitaa, en katso tarpeelliseksi esittää täydellistä luetteloa Suomen läänien hallitusmiehistä. Mutta tahdon kuitenkin ottaa likemmin tarkastettavaksi ne tapaukset, jolloin niiden seassa mainitaan joku mahdollisesti Suomalainen mies. Semmoisia esimerkkejä ovat:

Klaus Lydekenpoika Diekn, Turun linnan voutina tai päällikkönä vv. 1411—1434 (Porthan. Saml. Skrifter V, s. 249; Sylloge Monum., s. 152; Pärämäkirje v. 1419 Suom. Valtio-arkistossa), ja hänen veljensä

Pentti Lydekenpoika, vouti Hämeenlinnassa ainakin v.

1438 (Porthan, Saml. Skrift. V, s. 271) ja v. 1442 (eräs Henrik Görtzhagen'in tuomiokirje). On kuitenkin epäiltävää, olivatko nämä veljekset Suomesta syntyisin (vrt. Chron. Episc., s. 428). Samoin myöskin

Waldemar Diekn, Hämeenlinnan isäntä v. 1411 (Sylloge Monum., s. 153), v. 1419 (Pärmäkirje Suom. Valtioarkistossa) ja 1420 (Arwidss. II, s. 51), on syntyperänsä puolesta epätietoinen, mutta näkyy kumminkin Hämeen maahan kodistuneen, koska hänelle v. 1431 myytiin ja vahvistettiin Hyvikkälä Janakkalassa (Arwidss. VII, ss. 50, 51). Vv. 1415 ja 1423 hän mainitaan olleen tuomarinakin Hämeessä (Porthan, Chron. Episc., s. 430). — Sitä vastoin on jo varmuudella Suomalaiseksi luettava Klaus Lydekenpoian poika,

Henrik Klaunpoika (Diekn), joka von Stiernman'in mukaan mainitaan olleen päällikkönä Turun linnassa v. 1437, jolloin hän sen jätti Hannu Kröpelin'ille. Luultavaa kuitenkin on, että Henrik Klaunpoika ei muuta ollut kuin Kröpelin'in voutina ja sijaisena; sillä eräs pärmäkirje, joka löytyy Suomen yliopiston kirjastossa, todistaa, että Hannu Kröpelin („Hannus Käepelin“) jo Helmik. 24 p. 1434 on päällikkönä Turun linnassa.

Henrik Bitz vanhempi on v. 1446 ollut päällikkönä Turun linnassa (Arwidss. V, s. 4). Hän on sitä paitsi v. Stiernman'in mukaan v. 1452 ollut päällikkönä Turun linnassa, joka tieto kuitenkin näyttää epäiltävältä. Hän olisi, näet, siinä tapauksessa Maunu Green'in karkaamisen perästä saanut tämän linnan ja läänin haltuunsa, tietysti tiliä vastaan, kuten Kaarlo kuninkaan hallituksen alulla oli tavallista. Mutta muista lähteistä tiedetään, että Green'in jälkeen Eerik Akselinpoika (Tott) tuli Turun linnan haltiaksi, ja pian sen jälkeen eli v. 1452, niinkuin seuraavanakin, oli

ritari Kustaa Laurinpoika [Snakenborg, tai jotakin muuta Ruotsin sukua; vrt. Styffe, Bidrag, IV, s. CCLXX] päällikkönä Turun linnassa (Arwidss. IV, ss. 25, 31). Niin-muodoin Bitz korkeintaan näiden asiamiehenä tai muutoin väliaikaisesti on saattanut Turun linnassa isännöidä.

Klaus Jaakonpoika Kurki asetettiin v. 1457, Aksel Eerikinpoian Suomessa käydessä, Turun linnan voudiksi, mutta heitti jo syksympänä samaa vuotta linnan Krister Pentinpoialle [Oxenstierna], jolle se silloin läänitettiin. Vaan, niinkuin nähdään eräästä Eerik Akselinpoian kirjeestä (Arwidss. IV, s. 56), oli Kurki silloin luettu Eerik Akselinpoian palvelijaksi ja oli ainoastaan väliaikaisesti tämän viran pitänyt. Ennen hallitusmuutosta oli saman vuoden alulla eräs *Pietari Diegn* ollut päällikkönä Turun linnassa (Arwidss. IV, s. 52); luultavasti hän on sama Pietari Degn, joka sitten v. 1468 tavataan Eerik Akselinpoian voutina Wiipurissa (ks. aselepo-kirje Venäjän kanssa siltä vuodelta Suom. Valtioarkistossa kopiana), ja on siinä tapauksessa alhaisempia henkilöitä.

Jussi Olavinpoika oli voutina eli päämiehenä Wiipurin linnassa vv. 1451, 1452 (Porthan, Chron. Episc., s. 472; Arwidss. VI, s. 27). Hän oli vapaasukuinen mies, ja vaikk'emme varmuudella tiedä, oliko Suomenmaasta peräisin, hän ainakin havaitaan tähän maahan kodistuneen, koska oli Hailon tilan Porvoon pitäjässä Wiipurin Mustaveljeksiltä ostanut (ks. Bomansson, Hist. Ark. I, ss. 122, 123). Mutta että lääni oli hänellä ainoastaan tiliä vastaan, saamme pitää aivan varmana; sillä Kaarlo kuningas siihen aikaan ei turhanpäiten läänityksiä tuhlanut.

Olavi Nilonpoika Tavast mainitaan päämiehenä Hämeenlinnassa vv. 1441, 1444 (Anrep, Ättartaflor) sekä vv. 1452, 1455 (Arwidss. I, ss. 29, 31). Hänestä enemmän edempänä olevassa sukutaulussa. Mitä hänen linnanhaltiuteensa

tulee, on huomattavaa, että vuodesta 1441 alkaen Hämeenmaa oli Kaarlo Knuutinpöialle läänitettyä. Kun Kaarlo tuli kuninkaaksi, pysyi arvattavasti Tavast kuninkaallisena voutina Hämeenlinnassa tiliä vastaan. — Eräs toinen

Olavi Nilonpoika niminen mies mainitaan v. 1476 voutina Raseporissa (Arwidss. VI, s. 64). Hän lienee ollut palvelijana Eerik Akselinpöialla, jonka läänityksiin nähtävästi Rasepori siihen aikaan kuului. — Aivan sama on Hämeenlinnan laita vv. 1460, 1462 ja 1471, jolloin siellä mainitaan vouteina:

Jaakko Pietarinpoika, luultavasti sama kuin Jeppe Pietarinpoika Ille, Hämeenlinnan voutina v. 1460 (Häm. Tuomiok., s. 67) ja v. 1462 (Pärmäkirje Dela Gardie'n arkistossa); sekä

Biörn Ragvaldinpoika, suvulta ja syntyperältä epävarma, voutina Hämeenlinnassa v. 1471 (Pärmäkirje Dela Gardie'n arkistossa). Nämä miehet siis ovat molemmat olleet mahtavan Tott'in palveluksessa; nimen-omaan mainitaan Jaakko Pietarinpöiasta v. 1462, että hän oli voutina Eerik Akselinpöian puolesta. —

Henrik Olavinpoika (Horn) Joensuun herra sanotaan olleen Turun linnan päämiehenä vv. 1460 ja 1469 (sukujoh-tojen mukaan). Asiasta ei ole tarkempia tietoja.

Jaakkima Fleming tavataan Turun linnan voutina Heinäk. 18 p. 1491, jolloin hän kirjoittaa Dantzig'in raadille eräästä riita-asiasta (Grönblad'in kopioita Suom. Valtioarkistossa). Kaksi päivää myöhemmin Steen Stuuere häntä sa-koitti siitä, että oli linnasta päästänyt vankeja karkuun (Arwidss. V, ss. 156—158; I, s. 94). Aivan epäilemättöä on, että hän hoiti linnaa ja läänii ainoastaan Steen herran puolesta.

Mannu Frille, Turun linnan haltia Hannu kuninkaan puolesta, luultavasti vuodesta 1499 alkaen. Kuinka hän ke-

sällä 1502 miehuullisesti puolisti tätä linnaa, on tuttu asia. Vaikka uljaana soturina, hän ei kuitenkaan ollut siihen arvoon noussut, että linna ja sen alue olisi voinut olla hänelle läänitykseen annettu. Kun Svante Niilonpoika Stuuere valtionhoitajana tuli Suomeen kesällä 1504 ja Turussa otti uskolisuuden valan maan rälssimiehiltä, kielsi Maunu Frille semmoista valaa tehdä, koska hän muka oli sitounut Eerik Tuurenpoian palvelukseen (Handl. rör. Skand. hist. XIX, ss. 81 seurr.). Tämäkin seikka todistaa, ett'ei hän seisonut vallitsevan ylimyskunnan tasalla.

Krister Klauunpoika (Horn) mainitaan Turun linnan isäntänä v. 1517, — millä ehdoilla, emme tiedä.

Jaakko Niilonpoika, eräs vouti Hämeenlinnassa v. 1496 (Arwidss. VI, s. 73), on muutoin ihan tuntematon.

Henrik Steeninpoika (Renhufvud), joka myöhemmin tuli Pohjois-Suomen laamanniksi (ks. alempana), on v. 1503 ollut voutina Hämeenlinnassa. Hän on luettava kotimaiseen aatelistoon.

Mahdollista kyllä on, että tästä luettelosta vielä puuttuu joku Suomalainen mies, joka aian todistuskappaleissa mainitaan Suomen linnanhaltiain joukossa. Mutta luullakseni ei ole mikään etevämpi, varsinaiseksi läänityshaltiaksi kelpaava mies jäänyt minulta huomaamatta; luetteloni siis ainakin osoittaa, kuinka vähässä määrässä Suomen aatelisto oli osallisna edes oman maansa ylimmäisessä hallituksessa, — ja Ruotsin-puolisia läänityksiä he tietysti vielä vähemmin ovat voineet saavuttaa.

Sitä vastoin oli yksi ala, jolla kotimainen aatelisto pian saavutti yksinomaisen vaikutus-vallan. Tämä ala käsitti oikeus-laitoksen virat ja kaikki niistä lähtevät yhteiskunnalliset ja valtiolliset edut. Olen jo edellisessä osoittanut, että Ruotsin laki teki melkein välttämättömäksi, että näihin vir-

koihin kotoisia miehiä asetettiin. Se ei ollut paljastaan sen vuoksi, että ainoastaan kotoisilla miehillä saattoi olla sitä taitoa Suomenkielessä, jota semmoisessa virassa täällä tarvittiin; sillä siinä kohden olisi helposti voitu kiertää la'in henkeä, niinkuin on myöhemmin tapahtunutkin, ja niinkuin jo tähän aikaan itse oikenden-kirjoituksissa kansan kieli syrjäytettiin, vaikka la'in säännös: „Skulu ok all breff, konungx, lagmanz ok hæræzhöfþonga a svensko skriuas“ (M. E. Maanlaki, Eghno B. XXII), silminnähtävästi tarkoitti, ett'ei saisi tuomiokirjoja latinaksi tehdä, vaan *sillä kielellä, jota kansa itse puhui*. Mutta oikeusviroilla siihen aikaan oli toinenkin merkitys, kuin pelkkä la'inkäytöksen; ne olivat samalla varsinaista kunnallis-esimiehyyttä niissä alueissa, joille Ruotsin yhteiskunta-laitos yhä vielä myönsi jotakin itsenäistä toimi-valtaa, ja senpä tähden niitä asetettiin yhteisen kansan vaalin nojassa sekä *niistä miehistä, jotka kihlakunnassa tai laamannikunnassa asuivat*. Samassa määrässä siis, kuin Ruotsin oikeus-laitos alkaa meidän maassamme voimaan tulla, pääsee myöskin Suomen oma vallassäätty melkein yksinomaisesti näiden virkojen nautintoon. Tahdon erinäisillä esimerkeillä tämän asian toteen näyttää.

Mitä tuomari-virkoihin tulee Suomenmaan kihlakunnissa, en tosin voi tuoda esiin täydellisiä luetteloja; mutta sen verran kuin olen voinut huomata, niissä istuu 13:nneen sataluvun lopulta alkaen pelkkiä oman maan miehiä. Usein kihlakunta menee isältä poialle tai ainakin pysyy samassa suvussa; niinpä esm. useat Garp-suvun jäsenet ovat tuomareina Wehmaan eli Kaloisten kihlakunnassa. Tietysti nämä virat eivät olleetkaan niin tuottavaisia, että olisivat suuremmassa määrässä herättäneet ulkopuolisten ylimysten ahnautta; mutta ne antoivat kotimaisille miehille harjoitusta yleisten asiain

johtamiseen ja saattoivat sen ohessa olla astimina máan laamanni-virkoihin.

Vaan juuri se seikka, että laamanni-virat tulevat melkein yksinomaisesti kotimaisten miesten haltuun, todistaa paraiten kansallisen aatelistomme karttunutta arvoa. Olen edellisessä osoittanut, että sittenkin kuin Suomenmaa oli saavuttanut valtiollisen maakunnan arvoa, laamannit kuitenkin ensi aikoina eli 14:nnen sataluvun alkuun asti olivat muukalaisia. Viimeinen näistä, Klaus Fleming, joka tuli tämän suvun kanta-isäksi Suomessa, kuoli luultavasti v. 1427 tai pian sen jälkeen. Silloin nähtävästi häntä seurasi hänen poikansa

Pietari Fleming, joka jo on katsottava kotimaiseksi mieheksi, ja vielä mainitaan Itämaiden laamannina Kesäkuussa 1434 (Chron. Episc., s. 472). Mutta tämän kuoltua Suomen laamannikunta seuraavana vuonna jaetaan kahteen osaan, *Pohjois-Suomeen* ja *Etelä-Suomeen*. Jako on luultavasti tapahtunut pispä Maunu Tavast'in toimesta; ainakin on merkillistä, että kumpaiseenkin virkaan ensi kerralla asetetaan pispän likeisimpiä sukulaisia. Tahdon erittäin tarkastaa niitä miehiä, jotka nyt seuraavat toisiansa näissä molemmissa laamanni-viroissa aina Keski-aian loppuun asti. Ne ovat:

Pohjois-Suomen laamannit:

Sune Sunenpoika, pispä Maunu Tavast'in serkku (ks. Tavast'ien sukutaulu), mainitaan laamannina vv. 1437—1446 (Chron. Episc., s. 473) ja näkyy eläneen vielä Kesäk. 2 p. 1447 (Åbo Tidn. 1789, s. 340).

Henrik Klauunpoika (Diekn, ks. Diekn'ien sukutaulu) mainitaan tässä virassa vv. 1449—1458 ja on jo syksyllä 1459 kuollut (Chron. Episc., s. 434).

Hartikka Jaakonpoika (Garp: ks. Garp'ien sukutaulu) mainitaan laamannina vv. 1459—1486 (Chron. Fpisc., s. 578).

Hartikka Jaakonpoian kuoleman jälkeen, joka tapahtui 1486 vuoden lopussa tai kenties vasta Maaliskuussa 1487 (Arwidss. VI, ss. 68, 69), on nähtävästi jollakin vähemmin säännöllisellä tavalla laamanniksi tullut eräs

Eerik Ragvaldinpoika (Karju-sukua), joka ei liene luet-tava Suomen kotimaiseen aatelistoon. Hän oli v. 1475 liik-kunut Viron-puolisissa taisteluissa (Styffe, Bidrag IV, s. XLV), mutta näkyy myöskin Suomenmaassa toimineen; sillä v. 1479 hänen tapaamme lautakunnassa Hollolassa (Arwidss. V, s. 86) ja v. 1483 hän on Pälkäneellä pitänyt maakäräjiä Satakunnan ja Hämeen välisessä tilus-riidassa (Häm. tuomiok. s. 60). Hänen puolisonsa oli nimeltä Ingeborg Ragvaldin-tytär, jonka ohessa mainitaan langot Niilo ja Juhana Rag-valdinpojat (Arwidss. V, s. 140; VI, s. 70). Jo Maalisk. 24 p. 1487 hän ensi kerta mainitaan Pohjois-Suomen laaman-nina; silloin, näet, Pietari Lille hänen puolestaan pitää laa-manni-käräjiä Maskussa (Arwidss. V, s. 115). Sitten on hä-neltä itseltänsä laamannin-tuomio Helmik. 11 p. 1488 (Ar-widss. V, s. 119). Mutta jo Lokak. 20 p. samaa vuotta hän käytetään maa-oikeuden syynimiehenä eräässä tapauk-sessa, jolloin Steen Stuure ja nähtävästi Suomen molemmat laamannit (Henrik Bitz ja Klaus Henrikinpoika) istuvat oi-keutta (Arwidss. V, s. 127). Hän on niin-muodoin silloin laamanni-virastaan eroitettuna, — asia, joka olisi mahdoton ollut, jos hän la'illisella tavalla olisi virkaan tullut. V. 1489, Helmik. 4 p., hän mainitaan päällikkönä yli koko Satakun-nan (Arwidss. V, s. 131). Hän elää vielä v. 1490, Huhtik. 6 p. (Arwidss. V, s. 140).

Henrik Bitz nuorempi, laamannina vv. [1488] 1489 —1505 (ks. Bitz'ien sukutaulu).

Henrik Steeninpoika (Renhufvud) mainitaan Pohjois-Suomen laamannina jo v. 1507 (Arwidss. VII, s. 42) ja siten useat kerrat vuoteen 1522 saakka, jolloin hän Kristian II:n aikana mestattiin. Hänen isänsä Steen Henrikinpoika oli ollut Piikkiön kihlakunnan tuomarina; äiti lienee ollut pispä Maunu Tavast'in veljentytär (ks. Tavast'ien sukutaulu). On siis ainakin Henrik Steeninpoika luettava kotimaiseen aatelistoon. V. 1503 hän oli ollut voutina Hämeenlinnassa (Arwidss. V, s. 183; Pärämäkirje De la Gardie'n arkistossa).

Muutoin on huomattavaa, että Henrik Steeninpoika ei enää ollut koko Pohjois-Suomen laamannina; sillä *Satakunta* ja *Pohjanmaa* olivat nyt erotetut eri laamannikunnaksi, jonka laamannina oli

Knuutti Eerikinpoika Laukon herra, kuten tiedämme ainakin vv. 1512—1535. Tämä oli jo v. 1490 paikoilla nainut Kurki-suvun perijättären ja oli siis tähän aikaan katsottava kotimaiseksi rälssimieheksi (ks. Bomansson, Hist. Ark. I, s. 35). Luultavaa on, että hän heti Bitz'in kuoleman jälkeen sai tämän osan laamannikunnasta. Asian laita oli näet se, että Bitz'in kuoltua lopulla vuotta 1505 tai uuden-vuoden aikana 1506, Suomen pispä ensimmäisenä viikkona paastossa seuraavaa vuotta oli pitänyt vaali-kokousta rahvaan kanssa Naantalin luostarin luona, jolloin la'in mukaan pantiin kolme ehdolle, nimittäin: 1. Knuutti Eerikinpoika, 2. eräs Tiirik Hannunpoika (Maskun kihlakunnan tuomari ja voutina Turun linnassa), sekä 3. Juhana Fleming (Grönblad, Nya Källor, s. 259). Mutta näistä ei kukaan saanut valtionhoitajan vahvistusta itse Pohjois-Suomen laamannin-virkaan, vaan siihen pantiin, kuten jo näimme, Henrik Steeninpoika. Sitä vastoin Knuutti Eerikinpoika lienee jo silloin saanut eri laamannikunnakseen Satakunnan ja Pohjanmaan, jotka siihen saakka olivat kuuluneet Pohjois-Suomen alusmaihiin.

Etelä-Suomen laamännit:

Matti Martinpoika (Diekn), pispä Maunu Tavast'in sisarenpoika (Arwidss. V, s. 44), mainitaan Etelä-Suomen laamannina vv. 1437—1451 (Chron. Episc., ss. 383, 473; Arwidss. I, s. 23; III, s. 138; IV, s. 11). Hänen isänsä, asemies Martti Abrahaminpoika, joka todistuskappaleissamme tulee näkyviin vv. 1398—1423 (Arwidss. III, s. 12; Chron. Episc. s. 430), oli ollut kuuluisan Jaakko Abrahaminpoian veli (ks. Styffe, Bidrag I, s. 203) ja kantoi samoin kuin veljensäkin nimeä „Diekn“, joka niinmuodoin lienee ollut oikeana sukunimenä. Vuoden 1405 etsikko-tuomioista nähdään, että hänellä oli ollut asuin-kartano Sauvossa, kokoonpantu kahdesta talonpoikais-tilasta, jotka silloin peruutettiin (Arwidss. VII, 48). Hän oli ensin nainut Ragnild Tavast'in, jonka poikana Matti Martinpoika oli (ks. Tavast'ien sukutaulu). Mutta Ragnild'in kuoltua, on Martti Abrahaminpoika v. 1411 nainut Kristiina Eskilintyttären, jonkun Flög'in lesken, jolloin Flög'ien kartano, Porkkola Lammin pitäjässä, tuli Martti Abrahaminpoialle, joka sen heti vaihetti edellisen vaimonsa veljelle Niilo Tavast'ille (Arwidss. II, ss. 32, 33).

Henrik Bitz vanhempi (ks. Bitz'ien sukutaulu) mainitaan Etelä-Suomen laamannina vv. 1456 ja 1457 (Chron. Episc., ss. 490 seurr.). Hän elää vielä Elok. 3 p. 1458, mutta mainitaan vainajana Jouluk. 10 p. samaa vuotta (Arwidss. IV, ss. 66, 68).

Eerik Bitz, edellisen poika, mainitaan laamannina jo Maalisk. 3 p. 1461 (Arwidss. IV, s. 77). Hän sitten tavaan laamannina vielä v. 1464, mutta lienee samana vuonna kuollut (ks. Bitz'ien sukutaulu).

Krister Frille, (ks. Frille'in sukutaulu), laamannina mainittu vv. 1466—1472 (Arwidss. I, s. 41; V, s. 63).

Jens Diegn oli vv. 1461—1462 ollut Eerik Bitz'in ala-

laamannina (Arwidss. IV. s. 77; Pärmäkirje Dela Gardie'n arkistossa), mutta mainitaan v. 1476 varsinaisena laamannina Etelä-Suomessa (Arwidss. VI, s. 64). Hänen sukuperänsä on epätietoinen; mutta mahdollista olisi, että hän kuului samaan sukuun kuin tuo edellä-mainittu Matti Martinpoika.

Jaakko Pietarinpoika (Ille) mainitaan Etelä-Suomen laamannina vv. 1477—1485 (Arwidss. I, ss. 45, 46; eräs v. 1559 Suom. Valtioarkistossa). Hänestä ja hänen suvustaan ks. Biografista Nimikirjaa.

Klaus Henrikinpoika (Horn) mainitaan Etelä-Suomen laamannina jo v. 1487 (Arwidss. VI, s. 70) ja sitten vuoteen 1518 asti (Arwidss. VII, s. 44). Hänen isänsä, Henrik Olavinpoika, sanotaan vv. 1460 ja 1469 olleen Turun linnan päämiehenä; äiti oli ollut Klaus Lydekenpoian tyttäriä Diekn-suvusta. *)

Näistä kahdesta luettelosta astuu mielestäni selvästi näkyviin, että laamanni-viratkin Suomessa, saati kihlakunnat, pysyivät oman aateliston hallussa. Tuo ainoa yritys vuodelta 1487, panna muukalainen, vaikka maahan kodistunut mies Pohjois-Suomen laamanniksi, on silmin-nähtävästi tullut pian korjatuksi. Tapaus vuodelta 1506, kun laamannivirka Pohjois-Suomessa jälleen tuli avoimeksi, todistaa, että la'in määräys itse vaali-toimesta yhä vielä noudatettiin, vaikka tällä kerralla se mies, joka virkaan nimitettiin, ei ollut ehdolle-pantujen luvussa. Mutta tiedämme myöskin, että tämä la'ittomuus silloin herätti huomiota. Kun arkkipispa ja neu-

---

*) Olen jättänyt luettelosta pois erään *Niilo Pentinpoian*, joka muutamassa Ruotsin puolella kirjoitetussa yksityis-kirjeessä mainitaan laamannina Suomessa (Styffe, Bidrag IV, s. 198). Hän tavataan maanoikeuden syynimiehenä Turussa v. 1488 (Arwidss. V, s. 127); joutuu Venäläisten vangiksi Vatikiven tappelussa v. 1495. Mutta laamannina hän ei ole ollut.

voskunta Strengnäs'issä Syyskuussa 1511 julistivat syytöskirjeensä Svante Stuure'a vastaan, mainitsivat nimen-omaan, kuinka hän hallituksessaan oli vastoin lakia asettanut laamanneja ja tuomareita „sekä Suomessa että täällä valtakunnassa“ (Handl. rör. Skand. hist. XX, s. 262). Tietysti tarkoitettiin etupäässä 1506 vuoden tapausta.

Se seikka siis, että oikeus-virat omassa maassa aina tulivat meikäläisten miesten hyväksi, epäilemättä melkoisessa määrässä ylensi kotimaisen aatelistomme arvoa ja enensi sen vaikutusta. Olen jo maininnut, että vaikka laamanni ei suorastaan virkansa voimasta kuulunut valtaneuvoskuntaan, hän kuitenkin enimmiten siihen kutsuttiin; pait sitä oli välttämätöntä, että jokaisessa maakunnassa valtaneuvoksia löytyi, ja luonnollisinta siis oli, että pispän ohessa juuri laamannit siihen toimeen otettiin. Joskus myöskin joku muu etevä Suomalainen on näinä aikoina ollut valtaneuvoskunnan jäsenenä; mainittakoon esm. Olavi Niilonpoika Tavast ja tämän lankomies Niilo Olavinpoika Särkilahden herra. Näyttäisipä siis siltä, niinkuin Suomen ylimykset eivät olisi olleet pois suljettuina valtakunnan ylimmäisestä hallituksesta.

Mutta itse teossa olivat kuitenkin astetta alempana kuin Ruotsin varsinainen ylimyskunta, kuten jo olemme voineet läänitysten jaosta havaita. Syynä oli osittain maamme syrjäinen asema, joka vaikeutti meikäläisten valtaneuvosten säännöllistä läsnä-oloa herrainpäivillä ja muissa kokouksissa, joissa valtioasiat ratkaistiin. Ja kenties vieläkin tärkeämpänä esteenä oli meikäläisen aateliston suhteellinen köyhyys. Tunnettu Ruotsalainen tutkija Hans Forssell on huomauttanut, että vielä Kustaa Waasan hallituksen alulla Suomen aatelisto oli tiluksista kovin huonovarainen; rälssi-tilojen suhde koko talon-lukuun oli silloin Suomessa ainoastaan 1 %, mutta Ruotsinmaan maakunnissa tavallisesti 15 %, joskus 39 %

(ks. Sveriges inre hist. från Gustaf den Förste, I, ss. 74, 75). Selvästi huomataankin, että ainoastaan Turun ympäristö, olle-
 tikkin rantamaa, niinkuin Taivassalo, Sauvo, Masku, My-
 nämäki, Vehmaa, oli runsaammin rälssi-tiloilla varustettu.
 Sitten seuraa rälssin lukuisuuden puolesta läntinen Uusmaa
 ja Satakunta; mutta Hämeessä on, maan avaruuteen katsoen,
 rälssiä jotenkin vähän ja Karjalassa vielä vähemmin, eikä
 Pohjanmaalla ollenkaan. Sekin on huomattavaa, että Suo-
 men aatelisilla harvoin oli tiluksia Ruotsin puolella; paljoa
 useammin joku Ruotsalainen herra hankkii itsellensä tiluksia
 meidän maassa. Tämä seikka osoittaa, mitä muutoinkin itse
 sukujohdoista näemme, että naimis-liitot Ruotsalaisten ja Suo-
 malaisten välillä olivat harvinaisia, s. o. Suomalaiset herrat
 varsin harvoin naivat Ruotsalaisia perijättäriä. Poikkeuksia
 tosin löytyi, esm. Knuutti Klaunpoika Bitz, joka v. 1485 nai
 Birgitta Kristerintyttären mahtavasta Oxenstierna-suvusta
 (Arwidss. V, ss. 94—96), sekä laamanni Henrik Bitz nuo-
 rempi, joka v. 1498 Steen Stuuere'n läsnä-ollessa vietti hänsä
 Anna Hannuntyttären kanssa kuuluisasta Tott-suvusta (Styffe,
 Bidrag, IV, s. CCCXXVI). Mutta enimmästi naimiset tapah-
 tuivat kotoisten sukujen kesken. Tahdon vielä lisätä, että
 aatelis-suvut meillä eivät katsoneet miksikään häpeäksi yhtyä
 naimis-liittoihin Turun tai muiden kaupunkien porvarien
 kanssa, jolloin tavallisesti pesänjaossa porvarit ottivat rahaa
 rälssi-tilojen sijasta (Arwidss. VI, s. 61; VII, s. 54). Pala-
 takseni Suomalaisiin valtaneuvoksiin, tahdon huomauttaa, että
 heikompi varallisuuden kanta ja oletikkoin puute tiluksista
 Ruotsin puolella lienee paljon estänyt heitä ottamasta osaa
 yleisessä hallituksessa; sillä voidaksensa alituisesti saapuvilla
 olla yleisissä valtiokokouksissa, joita pidettiin milloin missä-
 kin paikassa, useimmiten Ruotsin puolella, heidän olisi pitä-
 nyt omistaa eri paikkakunnissa tiluksia, jotka olisivat heille

ja heidän seuralaisilleen tarjonneet vapaata elatusta heidän matkoillansa. Niin oli Ruotsin ylimysten laita. Ylimys-asema ja valtio-asiain valvonta oli siihen aikaan kyllä edullinen, koska sen kautta saavutettiin läänitykset ja korkeimmat virat; mutta se tuottikin suuria kustannuksia ja edellytti melkoista varallisuutta. Semmoisessa asemassa ei Suomen aatelisto Keskiaikana ollut; se on nähtävästi ollut meillä jotenkin kansallisena vallassäätynä, mutta on valtiollisen vaikutuksensa puolesta enemmän verrattava Ruotsinmaan halvempaan rälssi-säätöyn, kuin tuohon vallitsevaan ja johtavaan ylimys-luokkaan.

Seuraavalla aikakaudella, Kustaa Vaasan aioista alkaen, nämä olot monessa kohden muuttuvat. Useat meikälaiset suvut, niinkuin Fleming'it, Horn'it, Kurjet, Lepaan suku y. m., kohoavat silloin ihan Ruotsin ylimysten tasalle arvossa ja mahtavuudessa. Mutta toiselta puolen oikeus-virat lakkaavat olemasta niin kansallisia kuin ennen; niiden kunnallinen merkitys katoa ja hallitsija niitä omavaltaisesti jakelee niinkuin tavallisia läänityksiä, josta seurauksena onkin, että ne varsin usein joutuvat Ruotsalaisten herrain haltuun. Raja Keski-aian ja Uuden-aian välillä on niin-muodoin yhtä selvä ja huomattava yhteiskunnallisella alalla kuin kirkollisen ja valtiollisen yleis-hallituksen suhteen. Se suuri muutos, jonka Kustaa Vaasan hallitus siinäkin kohden pani toimeen, seisoo kuitenkin jo ulkopuolella nykyistä tutkimus-alaani, eikä siis voi tässä tulla tarkastettavaksi. Ainoastaan yksi muistutus olkoon vielä sallittu.

Tunnettu asia on, että se korkeampi valtiollinen vaikutus, johon Suomen vanhat aatelis-suvut Uskonpuhdistuksen jälkeen kohosivat, viimein ja vähitellen vieroitti niiden jäsenet pois heidän omasta varsinaisesta isänmaastansa. Niinpä 16:nneen sataluvun kuluessa, jolloin Ruotsi oli tullut Euroop-

palaiseksi suurvallaksi, sen etevimmät suvut yhä enemmän temmattiin pois syrjäisestä synnyinmaastaan Ruotsin puolelle, missä hallituksen keskus oli muodostunut entistä vahvemaksi. Vaan 15:s sataluku, eli itse Uskonpuhdistuksen aika-kausi, osoittaa siinä kohden omituista välitilaa. Vanha yhdysside rahvaan ja aatelisen virkasäädyn välillä on jo katkennut ja aatelistomme edustaa yhteiskunnallisten räsitusten ylimmäistä harjaa. Vaan toiselta puolen tämä sääty vielä on maassa asuvaisena aatelistona, joka entistä pontevammin edustaa maamme kansallista erikois-asemaa, kuten Sigismundon-aikuiset tapaukset selvimmin osoittavat (vrt. Nuijasota, uusi painos, ss. 224 seurr. y. m.). Ja vielä myöhemminkin, vaikka Suomen entinen ylimyskunta enimmältään on täältä poistunut, se kauan aikaa säilyttää itsetajuntansa „Suomalaisena aatelistona“. Tämän itsetajunnan juuret ovat mielestäni etsittävät Suomenmaan keski-aikaisista oloista, joita olen koettanut edellisessä selvittää.

Sukutauluja.

vanhain sukujohtoin mukaan „vir in Finlandia potens, habitans in Tavastia, circiter a. 1840°. Anrep (Ättartad) häntä

I. Suku Tavast eli Tavest.

Vaakuna: Tervikseen punettu kaksivarsi.

Molane Tavast.

nimittäs „Kihlän herraksi”.

Olof Tavast Alasjoon herra Myrskylä.

Anrepin mukaan hän oli ollut Turun pispalan vaivasta Kruusitossaa ja elänyt v. 1867 (Ättart. IV, 383). V. 1860 hän räläsimiehenä allekirjoittautua Suomen valtakunnan kirjteen Albrect kunninkalle (Sfylv. Bldt. I, 186). On vaimolensa jo 17/III 1402 (Sifversolpe, Dipl. I, 111).

Nahut: 1. Krist. Rökertitytteen (Jägershorn).
2. Kaarina Fincke'n, jolta nähtävästi lapset ovat.

²⁾ *Niilo Tavast,*

on v. 1406 (Grönl. Suomen piispa Nya Kallor 31, 383); esi. 1418—1460 synu, räläskirjeen 1407, m. 1867, k. 1401.

taan valtakunnan k. 1435

(Hedorn, Bimkr. II, 93);

phälikkirjeen Himeonlin-

naase 1896—1421 (2 Anrep);

tuomari Haakon Kihlak.

1481 (Arvids. VII, 60); on

vainajaa 1447 (Arvids.

III, 109).

Nahut: Ingelborg Kytön-

tytteen (Jägershorn).

²⁾ *Mauri Tavast,*

on jo 1430

kuoliut. Na-

lut: Martha

Lydekenyt-

tteen Dieken-

suusta (Chron.

Ep. 370).

²⁾ *Leoni Tavast.*

Joho Tavast,

on jo 1430

kuoliut. Na-

Peder Tavast,

Kihlän, Änn ja Pernon

herra, elä v. 1870.

Nahut: Brita Rökert-

tytteen (Jägershorn).

Suku Ståhlman.

Jälkeksik, jotka saavat

Talvasalossa ja

inetaan sukun „Pöytäkirja” (Anrep).

Margareta,

on jo 1430

kuoliut. Na-

lut: Martha

Lydekenyt-

tteen Dieken-

suusta (Chron.

Ep. 370).

Margareta,

on jo 1430

kuoliut. Na-

lut: Martha

Lydekenyt-

tteen Dieken-

suusta (Chron.

Ep. 370).

Margareta,

on jo 1430

kuoliut. Na-

lut: Martha

Lydekenyt-

tteen Dieken-

suusta (Chron.

Ep. 370).

Sine (Gone) Mäkinpöytä.

hlakunnan tuomaria Talvasalossa 1890 (Arvids. II, 13) ja Weinaan Kihlak. 1418; esi räläskirjeen 1407; tavataan valtakunnan k. 1435 (Hedorn, Bimkr. II, 93); oli Pohjoisnuor. laamun alman 1487—1446 ja

hence vielä elänyt 2/VI 1447 (Äbo Ylän. 1759, s. 340).

Hänen sinetinsä, joka mainitaan Arvids. II, 94, oli

same kuin Ståhlman ten ja tuntuu alkuperäisen Tavastian.

Sine (Gone) Mäkinpöytä.

hlakunnan tuomaria Talvasalossa 1890 (Arvids. II, 13) ja Weinaan Kihlak. 1418; esi räläskirjeen 1407; tavataan valtakunnan k. 1435 (Hedorn, Bimkr. II, 93); oli Pohjoisnuor. laamun alman 1487—1446 ja

hence vielä elänyt 2/VI 1447 (Äbo Ylän. 1759, s. 340).

Hänen sinetinsä, joka mainitaan Arvids. II, 94, oli

same kuin Ståhlman ten ja tuntuu alkuperäisen Tavastian.

Sine (Gone) Mäkinpöytä.

hlakunnan tuomaria Talvasalossa 1890 (Arvids. II, 13) ja Weinaan Kihlak. 1418; esi räläskirjeen 1407; tavataan valtakunnan k. 1435 (Hedorn, Bimkr. II, 93); oli Pohjoisnuor. laamun alman 1487—1446 ja

hence vielä elänyt 2/VI 1447 (Äbo Ylän. 1759, s. 340).

Hänen sinetinsä, joka mainitaan Arvids. II, 94, oli

same kuin Ståhlman ten ja tuntuu alkuperäisen Tavastian.

Sine (Gone) Mäkinpöytä.

hlakunnan tuomaria Talvasalossa 1890 (Arvids. II, 13) ja Weinaan Kihlak. 1418; esi räläskirjeen 1407; tavataan valtakunnan k. 1435 (Hedorn, Bimkr. II, 93); oli Pohjoisnuor. laamun alman 1487—1446 ja

hence vielä elänyt 2/VI 1447 (Äbo Ylän. 1759, s. 340).

Hänen sinetinsä, joka mainitaan Arvids. II, 94, oli

same kuin Ståhlman ten ja tuntuu alkuperäisen Tavastian.

Sine (Gone) Mäkinpöytä.

hlakunnan tuomaria Talvasalossa 1890 (Arvids. II, 13) ja Weinaan Kihlak. 1418; esi räläskirjeen 1407; tavataan valtakunnan k. 1435 (Hedorn, Bimkr. II, 93); oli Pohjoisnuor. laamun alman 1487—1446 ja

hence vielä elänyt 2/VI 1447 (Äbo Ylän. 1759, s. 340).

Hänen sinetinsä, joka mainitaan Arvids. II, 94, oli

same kuin Ståhlman ten ja tuntuu alkuperäisen Tavastian.

Sine (Gone) Mäkinpöytä.

hlakunnan tuomaria Talvasalossa 1890 (Arvids. II, 13) ja Weinaan Kihlak. 1418; esi räläskirjeen 1407; tavataan valtakunnan k. 1435 (Hedorn, Bimkr. II, 93); oli Pohjoisnuor. laamun alman 1487—1446 ja

hence vielä elänyt 2/VI 1447 (Äbo Ylän. 1759, s. 340).

Hänen sinetinsä, joka mainitaan Arvids. II, 94, oli

same kuin Ståhlman ten ja tuntuu alkuperäisen Tavastian.

Sine (Gone) Mäkinpöytä.

hlakunnan tuomaria Talvasalossa 1890 (Arvids. II, 13) ja Weinaan Kihlak. 1418; esi räläskirjeen 1407; tavataan valtakunnan k. 1435 (Hedorn, Bimkr. II, 93); oli Pohjoisnuor. laamun alman 1487—1446 ja

hence vielä elänyt 2/VI 1447 (Äbo Ylän. 1759, s. 340).

Olof Tavast

Porkkolan herra, asemies 1417, ritari jo

1462 (Arvids. I, 92), valtakunnan 1465;

Pöytäkirjojen Himeonlinna 1441, 1444

(Anrep) ja 1462, 1465 (Arvids. I, 92, 31);

tuomari Heaton Kihlak. 1464 (Pär-

mik. Suom. Valtione.). Eikä vielä

1466 (Hämeen tuomiok. 41, 98).

Nahut: Ingelborg Waldemarintytteen

[Garp].

Joho Tavast,

kanhiki, elä 1447

(Arvids. III, 102)

biad. Nya Kihl. 61), 1468

(Arvids. V, 32) ja 1467

(Arvids. I, 42).

Nahut: Pentti Lydeken-

tytteen Dieken-

suusta (Pärnäk. 1466

Arvids. V, 32).

Suomen Valtione.).

Henrik Tavast,

mainitaan v. 1467 (Grönl.

blad. Nya Kihl. 61), 1468

(Arvids. V, 32) ja 1467

(Arvids. I, 42).

Nahut: Pentti Lydeken-

tytteen Dieken-

suusta (Pärnäk. 1466

Arvids. V, 32).

Suomen Valtione.).

Kaarina,

”huoru Karin i Vilhus”,

kuoliut ennen v. 1460

(Arvids. V, 79)

Nahut: 1. ”Vanhaalek” (Gö-

sternroos), oli

alku Finkelle, jolta hä-

kenki jo 1467 (Arvids.

47, 48—50); 2. Pärken

kihlak, tuomariille Steen

Hentrikipöytä (Rehn-

qvist (Arvids. V, 79).

Blina,

nahti Nihil, Oia-

vinpöytäle Särk-

laken herralle

[Sternroos], oli

loiskun jo 1466

(Arvids. V, 142)

mutta nähtävästi

vainajana 1468

(Arvids. V, 67).

Margareta,

nahti: 1. laamanni Eerik

Blitzille. 2. laamanni Jaakko

Pietaripöytäle [ille].

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

Henrik Tavast,

mainitaan 1467 (Ar-

vids. I, 42).

Nahut: Anne Sinemytteen

laajalasta (Anrep, Ättart.).

II. Suku Diekn (Lydeckenpoikain suku).

Diekn-nimisiä sukuja tai miehiä oli Keskiäikänä monta; muun muassa ovat tätä nimeä kantaneet kuuluisa *Jaakko (Jeppe) Abrahaminpoika* ja hänen veljensä asemies *Martti Abrahaminpoika*, jonka poika oli laamanni *Martti Martinpoika* (ks. edellisessä siv. 33). Varma on, että Lydeckenpoikain suku ei ollut näiden kanssa heimolaisuudessa; sillä Jaakko Abrahaminpoian vaakunassa oli „oksa varsineen lehtiin“ (ks. Svenska Riksarkivets Pergamentsbref, n:o 1556), mutta Lydeckenpoikain vaakunaksi mainitaan: „mustalla kotkanpäällä varustettu enkeli punaisella alustalla“. — Muita Diekn nimisiä miehiä ei käy nykyisten lähteiden avulla liittäminen kumpaankaan ryhmään; muutamat luultavasti ovatkin ainoastaan kuulua-käyneinä miehinä eli „teineinä“ tätä nimeä kantaneet. Nämä irralliset, meidän maassa esiintyvät Diekn'it tässä luokiteltakoon jonkinlaisessa aika-järjestyksessä:

Inge Diekn, „legifer Nylandia“ v. 1326 (ks. edell. ss. 10, 11).

Olavi Diekn, v. 1381 alalaamannina Ahvenanmaalla Boo Joninpoian puolesta (Sv. Riksark. Pergam. n:o 1594), mainitaan aikoinaan saaneen sovintosakoksi („j manna böther“) erään niitun Paimiossa (Pärnäk. v. 1434 Suom. Yliopiston kirjast.).

Jönis Diekn, jolla v. 1405 oli tiluksia Sauvossa (Arwidss. VII, 48), mainitaan v. 1406 alalaamannina Klaus Fleming'in puolesta Mynämäellä (Arwidss. II, 23, 24) ja v. 1410 Nummen ja Liedon pitäjissä (Chron. Episc. 359).

Ingulf Diekn, jolla v. 1405 on tiluksia Karjan pitäjässä (Arwidss. VII, 46), mainitaan alalaamannina Klaus Fleming'in puolesta Ingon pitäjässä ennen v. 1409 (Silfverstolpe, Dipl. II, 80).

Niklis Diekn on v. 1405 tilallisia Karjan pitäjässä (Arwidss. VII, 46), kenties sama mies, joka on alalaamannina Ahvenassa vv. 1428—1432 ja vielä on siellä saapuvilla v. 1433 (Arwidss. II).

Pietari Diekn, jonka leski Margareta Olavintytär mainitaan v. 1408 Wehmaalla (Arwidss. VII, 3).

Magnus Diekn, v. 1410 päämiehenä Ahvenassa, arvattavast sama mies kuin „Magnus Diekn aff Rungo“, mainitaan vv. 1407, 1416 ja 1423 (Chron. Episc. 360, 361, 430).

Biörn Diekn, jolle v. 1404 Porvoon pappi möi erään kirkolle lahjoitetun tilan (kop. Dela Gardie'n arkistossa); mainitaan v. 1422 arvokkaana miehenä ja pannaan muutamissa sukujohdoissa Klaus Lydeckenpoian vanhemmaksi veljeksi (Chron. Episc. 430).

Waldemar Diekn, vv. 1411, 1419 ja 1420 Hämeenlinnan voutina (ks. edellisessä siv. 25).

Martti Diekn, v. 1445 pormestarina Wiipurissa (Mustakirja).

Ingemar Diekn, v. 1446 voutina Pohjanmaalla (Arwidss. V, 4), luultavasti sama kuin Pohjanmaan vouti Ingvar Nilonpoika v. 1452 (Arwidss. VI, 27).

Pietari Diekn, v. 1457 päällikkönä Turun linnassa ja v. 1468 voutina Wiipurissa (ks. edell. siv. 26).

Henning Diekn, v. 1466 pormestari Naantalissa (eräs Vidimationi).

Hannu Diekn, vv. 1462 ja 1463 Pälkäneen käräjissä saapuvilla Hämeenlinnan päällikköjen puolesta (Paperikirje ja kopia Dela Gardie'n arkist.), v. 1471 tuomarina Hattulan kihlak. (Pärnäkirje sam. arkist.) ja muutoin on v. 1472 läsnä Harvialassa (Arwidss. VI, 63) ja v. 1479 Hauholla (Arwidss. V, 86, 87).

Jens Diekn, v. 1476 Etelä-Suomen laamanni (ks. edellisessä siv. 33); eräs Jönis Diekn „aff Bamoda“ saman-alkuinen (Chron. Episc. 430).

Olavi Diekn v. 1482 Kemiöllä (Arwidss. V, 87), kenties sama kuin Olavi Diekn „aff Bramboda“ 1472 (Chron. Episc. 430), taikka kuin asemies Olavi Diekn, joka v. 1484 seurr. on pormestarina Naantalissa ja luostarin voutina (Arwidss. V; Hist. Ark. I, s. 25), tai kuin Olavi Diekn „i Gumme næs“ Pohjan pitäjässä (Arwidss. VI, 110).

Lydeckenpoikain sukutaulu, minkä verran sen varmuudella tunnemme, seuraava tässä:

Molemmat Lydeckenpojat mainitaan olleen Ministerin seuralla kotoisin (Chron. Episc. 486).
184 vuotiaaton.

Klaus Lydeckenpoika Dieht.
"Klaus Dieht" tuomarina Hämeneä 1300 (Arvides. III. 11); saapuvilla esikokokirjassak
1106 Nummen piiskopas (Munkskrt.); tuomarina Pohjois-Suomessa 1407 (Silttyöseurapöj. Dhl.
II, s. 646) ja Maahan kihlak. 1418 (Arvides. II. 80). Oli xv 1411—1434 pöhlitkone. Tuom.
hinnaasa (ks. edell. s. 24). Vainajana jo 1430 (Chron. Episc. 380 y. m. Ihmeille oli Nyrkasin
karkojo Nonsalaisa (Arvides. V, 283).

Naimu: Kristiina Juhonvika.

Arvid Klaus- *Henrik Klauspoika* *Thomas Dieht.* *Anna Kaarina* *Tytär.* *Tytär.*
poika *rtari.* *on nukkavast 1498 Klaus-* *naitu* *naitu* *naitu* *naitu* *naitu* *naitu*
valkaneuvok- *tullut maisteriksi* *poika* *laa-* *Henrik* *Hen-* *Hen-* *Tytär.*
sona saapu- *Parvissa (Olavi)* *maani* *Svart-* *rik* *jaakko* *esikalle* *Hen-*
villa Arhogan *Mannup s. 17);* *Klaus* *ille* *Bliz* *Kurjalle juho* *rik* *Hen-*
Kokokissa *vos; tuomarina* *1463* *Flie* *(Hist. Olavin* *Ola-*
1460 He *Alheasa Satakun-* *ming-* *Ark. I.* *poikalle* *vin-*
II, 176) *Teht* *nassa 1466—1467;* *IV, 28,* *44.* *Ark. I.* *poikalle* *[Horn]*
toimintuon- *Suomen laamanni-* *Arvides.* *34; voit.* *malle.* *(Chron. Episc.*
se Hämene- *ma 1448—1468. Oli* *VI, 56,* *400).*
kytöissä ke- *jo syksy III. 1469*
välillä 1469 ja
oh seur. v. *Naimu: Lucia O-*
valmaja *laavinvika* *la-*
(Chron. E- *[Steigel], jonka*
piisc. 408, 483). *Kanssa oli elänyt*
Naimu herr *20 vuotta (Chron.*
Arvid Pentu- *Episc. 434, Ar-*
poian [Oxen- *sterna] tytt-*
ren, Inge- *borgin.* *VII, 64).*

Pentti Lydeckenpoika. *Martha.*
asemies, valkaneuvokseaa *naitu juho Ola-*
saapuvilla *Kalmarin ko-* *vinpoika Te-*
konksessa 1486 ja *Tolpe'n* *vastille,*
kokokissa 1488 ja *Tege'n* *(Chron. Episc.*
dorp). *Bimki II, 110, 127;* *376).*
tuomarina *Pihkton kth-*

lak. *ja 1442 Satakunnassa*
(Arvides. I, 28) *nuontel*
v. 1443 Synnassa Kaarlo
Knuutinpöian poika
(Hän. tuom. s. 84); vouti-
na Hämenehinnaa v. 1437
seur. (ks. edell. siv. 24).
oli vielä v. 1460 (Chron. E-
piisc. 360, 361, 407, 408, 453).
Naimu: Valpuri Juhon-
tytär.

Ljudeke Penttimpöika *asemies,* *Eräs Pentti*
mainitaan *ajankaynnissä* *Lydeckenpoian*
Hämene ja *Savon välillä v.* *tytär.*
1446 ja 1468 (Arvides. V, 6, *naitu Henrik*
VI, 27). *On arvattavasti* *ilvasteille*
oluit *Pentti Lydeckenpoian* *(Pötrask. 1466*
poika (Chron. Episc. 450). *Suom. Valto-*
ark.)

III. Suku Bitz.

Vaakunassa: Vasemmalle juokseva kauris.

Kort Bitzer eli Bizzare

mainitaan Tenholassa vv. 1394, 1395 ja 1399 (Pärmä. Yliop. kirjast. ja Suom. Valtioark).

Puoliso: Kristiina.

Mahdollisesti tämä Kort Bitz on Henrik Bitz'in isän-isä.

„Vanha Eerik Bisse“ (Chron. Episc. 431; Styffe, Bidrag III, s. CCLXXIII).

Henrik Bitz vanhempi,

jo 1420 asemiehenä, jolloin nimittää Turun ensimmäisen arkkiteinin Henrik Maununpoian enoksensa; tuli ritariksi v. 1441 (vrt. Arwidss. III, 16); v. 1448 valtaneuvos; vv. 1437—1453 tuomarina Halikon kihlak.; vv. 1456, 1457 Etelä-Suomen laamannina; on v. 1446 päällikkönä Turun linnassa (Arwidss. V, 4). Hänellä on asuinkartanona Wijk Kemissä. On kuollut loppu-vuodella 1458 (Arwidss. IV, 66, 68), [vrt. Hadorph, Rimkr. II, 156; Styffe, Bidrag III, 95].

Nainut: Anna Klaufittären [Diekn], jonka kanssa peri Nynäs'in Nousiaisissa.

Eerik Bitz,
Etelä-Suomen laamannina 1461—1464; elää vielä paaston aikana 1464, mutta ei enää 9/11 1464 (Chron. Episc. 493; Arwidss. V, 25).

Nainut: Märta Olavintyt. Tavast'in, joka sitten naittiin Jaakko Pietarinpoialle [Ille].

Konrad Bitz,
Suomen pispaa 1460—1489; kuol. 13/III 1489 (Grönblad, Nya Källor, 74).

Birgitta,
naitu Olavi Drake'ille ja vainajana jo 1475 (Chron. Episc. 580; Arwidss. V, 69).

Antti Bitz,
sai 1475 Konrad pispalta kaksi taloa Halikossa (Arwidss. V, 69); ei enää mainita 1482 (Arwidss. V, 84). [Nähtävästi on erehdystä, kun myöhemmin mainitaan hänen nimenänsä „Klaus“ (Arwidss. V, 230).] Puoliso, jolla oli ollut Judikkala hallussaan (kop. 1498 Suom. Valtioark.).

[Pietari?], josta Anrep'in mukaan olisi muka lähtenyt suku „Bock till Buckila“. Mutta tämä lienee ai-noastaan su-kuvaakunain yhtäläisyydestä synty-nyt arvelu.

Henrik Bitz nuorempi,
Nynäs'in herra, oli v. 1482 vielä „lapsi“, kuten hänen leskensä myöhemmin arvelee (Arwidss. V, 230), Pohjois-Suomen laamannina 1489—1505, ritari. Mainitaan vainajana jo 5/1 1506 (Arwidss. V, 197).

Nainut v. 1498 10/ix Anna Hannuntyttären, joka oli Hannu Aakenpoika Tott'in tytär (Styffe, Bidrag IV, s. CCCXXVI). [Anna Hannuntytär naittiin sitten toistamiseen: 2. Klemet Hogenskild'ille, jonka kanssa ei elänyt täyttä vuotta, 1512, saaden hänen kuolemansa jälkeen Anna nimisen tytären, joka oli Hogenskild Bielke'n äiti; ja 3. v. 1514 eräälle Juho Laurinpoialle (Arwidss. V, 222, 224; Grönblad, Nya Käll. 649). Anna Hannuntytär kuoli 1549].

Anna,
jo v. 1482 naitu- na Olavi Juhonpoialle, joka on tuomarina Sääksmäen kihlak. 1485—1500 (kopioita Suom. Valtioark.). Olavi Juhonpoika asui 1482 Judikkalassa (Arwidss. V, 86, 87), mutta saapi Lahisten kartanon vaihdolla Paimion Kyllylää vastaan laamanni Jaakko Pietarinpoialta. Hän elää vielä v. 1503 (Arwidss. V, 177, 182).

Knuutti Bitz,
mainitaan v. 1466 (Arwidss. V, 39), kuolee Judikkalassa v. 1494 (Arwidss. I, 149; V, 165). Nainut: Birgitta Kristerintytären [Oxenstierna], jolle antoi v. 1485 Wijk'in Kemissä huomelahjaksi (Arwidss. V, 94—96). Birgitta, joka oli Krister Pentinpoian tytär, eli vielä v. 1516 (Arwidss. V, 229).

Katarina Antintytär,
naitu vapaasukuiselle Matti Filippinpoialle Vuolteen herralle, joka oli Filippo Tuomaanpoian poika ja itse tuomarina Ali-sessa Satakunnassa 1497—1506 (Arwidss. I, 187, V, 199, VII 42). Matti Filippinpoika mainitaan rauhansovittajana 1482 (Styffe, Bidrag IV, s. XLI).

Anna,
Naantaln luostariin sijoitettu 1506 (Arwidss. V, 199).

Eerik Bitz,
mainitaan v. 1512 (Arwidss. VI, 123).

IV. Suku Garp.

Vaakunassa: neljä kivistä päätyä.

Antti Garp

mainitaan vv. 1374—1387.

Suku sitten tavataan jakaantuneena kahteen haaraan:

Ison-kartanon haara:

Waldemar Hartikanpoika.

<i>Jaakko Waldemarinpoika</i> , Tiusterkylän ja Atun herra. Puoliso: Bagnild. Laittilassa, joka kuoli 1480 paik. (Arwidss. V, 105).	<i>Maunu</i> , Mynämäen kirkkoherra; lähtee 1458 toiviotokelle (Arwidss. IV, 65).	<i>Kristiina</i> , naitu Pietari Pietarinpoikalle [Spuurilan Jägerhorn].	<i>Brita</i> , naitu eräälle Matti Frillelle.	<i>Ingeborg</i> , naitu: 1. Pietari Akselinpoikalle [ille]; 2. Olavi Niilonp. Tavastille.
---	---	--	---	---

Hartikka Jaakonpoika, tuomarina Wehmaan eli Kaloisten kihlak. 1450—1453 (Arwidss. III, 154, IV, 16, V, 10, 11); Pohjois-Suomen laamannina 1459—1486 (Arwidss. V, 14, VI, 67; Chron. Episc. 578).
Puoliso: Ingeborg Maunontytär Fleming, lapseton (Arwidss. V, 104, 151, 152; VI, 68, 69), eli vielä 1495 (Arwidss. V, 169).

Juho, kuollut ennen v. 1463.
nainut erään Ingeborgin, joka sitten naittiin eräälle Ulf Pentinpoikalle (Arwidss. V, 20).

Arvid, arkkiteini, vainajana jo v. 1478 (Arwidss. V, 76, 77) ja haudattu Kaikkien Pyhäin kuorissa Turussa (Arwidss. VI, 68).

Kristiina, lienee naituna 1. Filippo Juhonpoikalle [Isonkylän Jägerhorn] (Anrep); 2. Pietari Lillelle Autisten herralle (Willemann). Oli vaimojana 1435 (Arwidss. V, 99).

Kosken haara:

(Kosken kartano Wehmaalla).

Greger Antinpoika, tuomarina Wehmaan eli Kalandin (Kaloisten) kihlakunnassa 1443—1447; lienee kuollut v. 1449.
Nainut nähtävästi jälkimäisessä avioliitossaan: Anna Juhontyttären*) joka ennen on ollut naituna Lassi Finneille (Arwidss. III, 112, 153; V, 129).

Antti Gregerinpoika, mainitaan 1447 (Arwidss. VI, 17) ja vielä 1494 (Arwidss. I, 149).

Katarina, „vaimo Katherin Gunnillassa v. 1462 (Arwidss. V, 19).

Juho Antinpoika, tuomarina Wehmaan kihlak., mutta kadotti virkansa kavalan käytöksen tähden Turun linnassa v. 1502 (Grönblad, Nya Käll. 313, 361); mainitaan vielä 1510 ja 1512 (Arwidss. V, 202, 211).

*) Anna Juhontytär, joka Greger Antinpoian puolisona ensi kerta mainitaan v. 1441 tai 1442 (Arwidss. V, 129, jossa vuosiluku 1488 on väärä), ja myöhemmin, v. 1458 tai 1459, meni maallikko-sisareksi Naantalin luostariin (Arwidss. IV, 67, 71), missä vielä tavataan v. 1462, oli kotoisin Länsigöthinmaalta; isän kartano sanotaan olleen Göthafundin pitäjässä, ja veljenpoikina mainitaan eräät Matti Pietarinpoika ja Ulf Pietarinpoika (Arwidss. V, 17, 18). Anna Juhontyttären sinetti, joka tavataan Ruotsin valtio-arkistossa (ks. Arwidss. IV, 68, 73), osoittaa vaakunassa kolmihaaraisen sarven.

V. Suku Frille.

Luultavasti haarauksena Tanskalaisesta Frille-suvusta.

Haakon Frille,

tuomarina Etelä-Suomessa 1410 (Arwidss. IV, 2) ja Halikon kihlak. 1426 (Arwidss. II, 63); maan-oikouden jäsenenä 1415 (Sylloge mon. 160).

Frille Haakoninpoika,

mainitaan 1434 (Lagus, Finska Adels gods 310), 1447 (Arwidss. III, 102), 1449 (Hadorph, Rimkr. II, 156) ja 1457 (Grönblad, Nya Käll. 61).

Kristiern Frille,

Haapaniemen herra; tuomarina Halikon kihlak. 1463, 1464; Etelä-Suomen laamannina 1466—1472 (Arwidss. I, 41, V, 68).

Nainut: Elina Maununtyttären, joka ennen oli ollut Henrik Horn'in jälkimäisenä vaimona.

<i>Maunu Frille,</i> mainitaan jo v. 1472 (Grönblad, Nya Käll. 66); Eispa Maunu Stiernkors'in asemiesten jou- kossa vangittu Vatikkivellä 1495 (Arwidss. VI, 84, 104, I, 185); vou- tina Turun lin- nassa 1499—1502 (ks. edell. siv. 27). Teki 24/ii 1508 testament- tinsa Teijossa (Arwidss. IX, 7—11). Nainut: Brita Torkilintyttären Mahlunge'sta.	<i>Johan- nes,</i> van- gittu Vatiki- vellä 1495 (Ar- widss. I, 185).	<i>Haakon Frille,</i> mainitaan 1508 vainajana (Grönblad, Nya Käll. 390, 419). <i>Katarin- na,</i> naitu Pietari Svård'ille (Hist. Ark. I, 28.)	<i>Eerik,</i> v. 1494 (Lagus, Finska Adels Gods 310).	Nainen, Maisteri Haakon Antin- poika, kaniikki Turussa 1472 (Grön- blad, Nya Käll. 66; Hist. Ark. I, 28; Chron. Episc. 543).	<i>Kristiina,</i> naitu Klaus Henrikin- poialle [Horn] (Ar- widss. IX, 9). <i>Krister Klaun- poika</i> [Horn], Haakon Frille'n perilli- nen (Grön- blad, Nya Käll. 419).	<i>Elina,</i> naitu Jaak- ko Pietari- poialle, jolla vaakunassa oli kolme keltaista ort- ta punaisella alustalla. <i>Kristiina Jaa- kontytär,</i> naitu tätinsä leski- miehelle Klaus Henri- kinpoialle [Horn] (An- rep).
--	---	--	---	---	---	--

Samaan sukuun näyttää kuuluneen:

Remigius Gislsonpoika, kaniikki Turussa 1422—1434 ja kirkkoherra Mynämäellä (Lagus, Finska Adels Gods 310).

Matti Frille Haapaniemen herra, saapuvilla syyni-toimituksessa Perniössä v. 1477 ja nainut Brita Waldemarintyttären Isoista-kartanosta (Lagus, sam. paik.).

Frille Matinpoika, v. 1525 (Arwidss. II, 152), luultavasti edellisen poika.

VI. Lepaan suku [Leijon].

Vanhat suhujohdot väittävät, että eräs haara Särkilahden Stiernkors'eista oli asettunut Lepaasen Hattulan pitäjässä ja sillä tavoin perustanut uuden suvun, joka otti vaakunakseen keltaruskean, nystyyn nousevan jalopeuran keltaisella alustalla erään veden yli (Lagus, Finska Adelns gods, s. 331; Chron. Ep. s. 658). Seuraavat suvun jäsenet tunnetaan:

Pietari Hannunpoika,
eli 14:nneen sataluvun keskipaikoilla.

Hannu Pietarinpoika Lepaan herra, asemies, tuomari Hollolan kihlakunnassa vv. 1469—1486. (Häm. tuomiok., ss. 73, 107, 108; Pärämäk. DelaGard. ark. vv. 1471 ja 1486; Arws. V, s. 86); kävi v. 1483 Steen Stunre'n kanssa Gotlannissa (Hadorph. Rimkr. II, s. 317; vrt. Siyffe, Bidr. IV, s. LXVIII). Nainut: Ragnild Henrikintyt. Svård'in. Harvialasta (Arws. V, s. 80), ja luultavasti toisen kerran jonkun Kaarinan, joka vv. 1506—1510 mainitaan „vaimo Kaarina Lepaassa“ (Häm. tuomiok. ss. 246, 294, 300).

Klaus Hannunpoika,
mainitaan v. 1510, 1515 (Lagus, Finska Adelns gods, s. 330);
on noin v. 1496 tuomarina Hattulan kihlakunnassa (Arws.

VI, s. 73).*)

Biörn Klauunpoika Lepaan herra,
valtaneuvos v. 1523, † v. 1551.
Nain. Katariina Stiernsköld'in.

<i>Hannu Björninpoika</i> , ritari. † v. 1572.	<i>Klaus</i> , † v. 1579.	<i>Kaarina</i> , naitu Pentti Juhanan- poialle Hartikkalan herralle.	<i>Anna</i> , naitu Matti Lau- rinp. Kruus'ille.
Nain. Kaarina Henrikint. Horn'in.			

Sofa,
naitu Tuomas Beureus'elle.

Kristiina,
naitu Aksel Kurjelle.

*) Vuosiluku 1490, joka tässä kohden tavataan ja toisessa kopiassa on pantu 1426! (Arws. I, s. 12), ei ole oikea; sillä Jaakkima Fleming, joka tässä tilassa mainitaan kuolleeksi, eli vielä kesällä 1491 (Arws. V, s. 156), syysyllä 1494 (Arws. I, s. 149) ja kesällä 1495 (Arws. V, s. 170). Sopii siis arvata, että vuosiluku on 1496.

VII. Käärmeen-suku.

Vaakunassa: Kaksi vastatusten yltyvää käärmeen kaulaa (Sv. Riksark. Perg. II, n:o 2634).

Rötter Ingenpoika,
alalaamannina Uudella-maalla 1392 (Arwidss. II, 15); asui Saustilassa Sauvon pitäjässä (Arwidss. VII, 54); eli vielä 1420 (Arwidss. II, 51).
Nainut erään Lucian (Anrep. Ättart., suku Jägerhorn).

<i>Knuutti</i> , lähti ulko- maille eikä tullut enää takaisin (Ar- widss. VII, 53).	<i>Hannus</i> , kuollut vähää ennen isää ja äitiä.	<i>Greta</i> , naitu maalle (Arwidss. VII, 54).	<i>Katariina</i> , naitu Tur- kuun.	<i>Märta</i> , naitu Turun porvarille Han- nu van Kam- pen'ille (Ar- widss. VI, 61, VII, 55).	<i>Elina</i> , naitu maal- le.	<i>Kristiina</i> , naitu: 1. Olavi Skelge'ille; 2. Hannu Ho- stadh'ille (Ar- widss. VI, 61).
---	---	---	--	---	---	---

„Herra Henrik
Skäftunassa“,
pappi.

Eräs Märthan tytär,
naitu luultavasti Olavi
Diekn'ille Gummenäs'issä
Pohjan pitäjässä.

*Rötter Olavin-
poika*, eli vielä
v. 1498 (Ar-
widss. V, 72,
136, VI, 109,
VII, 53—55).

*) *Lucia Skelge*,
naitu Henrik
Klanpoialle
[Diekn] (Ar-
widss. VII, 54).
OH ollut hol-
hon-alaisena
Henrik Svård'-
illa (Arwidss.
VI, 62, VII, 55);
oli vainajana
1498 (Arwidss.
VI, 109).

Eräs
Lucian
sisar
(Ar-
widss.
VII, 54).

VIII. Suku Kortumme.

Vaakunassa: Kuuskärkinen tähti ilman kypärättä (Sv. Riksark. Perg. II, n:o 2912).

Kortham,

Helsingby'ssä Taivassalossa, kuollut jo ennen 1390 (Arwidss. II, 12—14).

„*Wybrudde*, muutoin kutsuttu *Kortumme*“,
 „eräs Saksalainen“ (Arwidss. VII, 2), saapi 1398 Jaakko Diekn'iltä läänitykseksi neljä tilaa (Arwidss. III, 12). Istuu 1405 etsikkokäräjään lautakunnassa (Chron. Episc. 364) ja saapi silloin erään tilan itsellensä vahvistetuksi (Arwidss. II, 22). Saapi rälssikirjeen 1407. On vainajana 1413, jolloin mainitaan puoliso Ingeborg (Arwidss. II, 36).

<i>Wibrud,</i> „Wighbrudder“ mainitaan 1420 (Arwidss. II, 52).		<i>Antti Wibrudhinpoika Kortum,</i> mainitaan Wibrud Kortuman poikana (Chron. Episc. 364) ja Wibrudin tytärten setänä (Arwidss. III, 44) sekä Margaretan veljenä (Arwidss. III, 91). Vainajana jo 1444.	<i>Margareta,</i> naitu Pentti Krok'ille (Arwidss. II, 44, 45). Lahjoittaa Naantalin luostarille tiluksia Taivassalossa 1444—1446 (Arwidss. III, 37—40, 89 seurr.).
<i>Gertrud,</i> naitu Pietari Hualaiselle Raisiossa.	<i>Kirsti,</i> naitu Hualaiselle Buskon Märtilässä.	<i>Gertrud,</i> naitu Jösse Olavinpoialle.	<i>Birgitta,</i> naitu Jaakko Olavinpoialle.
(Arwidss. III, 44, 90, 91).		<i>Margit ja Kirsti,</i> joista 1445 jompikumpi määrätään nunnaksi Naantaliin (Arwidss. III, 54).	

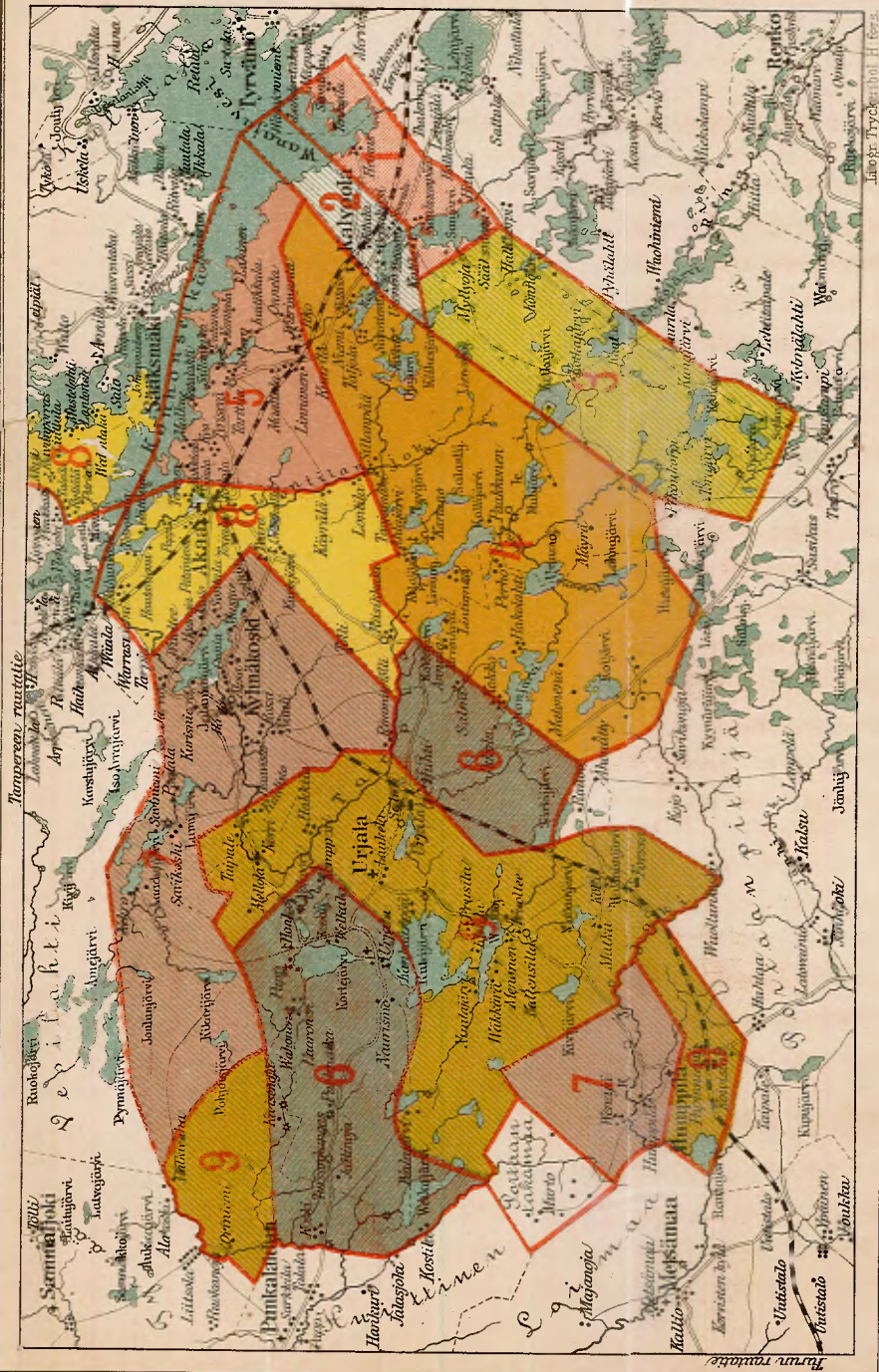
IX. Finnilän suku.

Finvid Juhonpoika Finnilässä Maskun pitäjässä, vainajana v. 1474.

Nainut: Katariina Pietarintyttären, joka oli erään Pietari Danske'n tytär. (Lagus, Finska Ad. gods, s. 12; Arwidss. V, 88, 166).

<i>Filppu Finvidinpoika,</i> nähtävästi vainajana 1482.		<i>Niklis Finvidinpoika,</i> asemies, elää vielä 1487 (Arwidss. V, 113).	
<i>Finvid Niilonpoika</i> (Arwidss. V, 166).	<i>Filppu Niilonpoika</i> (Arwidss. V, 169).	<i>Elina,</i> naitu Naantalin porvarille Lassi Bagge'lle (Arwidss. V, 91, 113, 154, 168).	<i>Niklis Finvidinpoian</i> tytär, naitu Klemetille Klokkarissa (Arwidss. V, 91, 113).

Saaron ja Kalvoolan pitäjät ja neljäskunnat GUSTAVI WAASAN aikana.

- 1 Heinuksen neljäskunta, 2 Kutisten neljäskunta, 3 Heinuksen ja Kutisten takamaa, 4 Keikkalan neljäskunta,
- 5 Tarttilan neljäskunta, 6 Kalvoolan Airanteen neljäskunta, 7 Jalanninjärven neljäskunta, 8 Akaan neljäskunta,
- 9 Saaron Airanteen neljäskunta.

Tietoja Saarion pitäjän Asemasta ja Veroista v. 1539—1572,

Suomen valtionarkistosta koonnut

Garibaldi Nyström.

Kartta seuraa.

Gustavi Vaasan aikana oli Sääksmäen kihlakunta Hämeenläänin kolmas. Toiset kaksi olivat Hattulan ja Ylinen eli Hollolan kihlakunta. — Sääksmäki oli Hämeen aikaisimmin muodostuneita pitäjiä, koska kumminkin jo v. 1340 sillä mainitaan olleen eri kirkkoherransa (rector)¹⁾. Luonnollista on siis että se oli myöhemmin syntyneiden pitäjien keskukseksi ja että siitä kihlakunta oli saanut nimensä. Sääksmäen kihlakuntaan tällöin kuului kuusi hallintopitäjää: Porras, Kalvoola, Saario, Sääksmäki, Pälkäne ja Kulsiala. Semmoisena se pysyi kunnes kuningas v. 1556 jakoi kihlakunnat pienempiin voutikuntiin, joitten keskuksina olivat samaan aikaan perustetut karjatalot. Sillä silloin erotettiin Porras, Kalvoola ja Saario muusta Sääksmäestä. Uusi hallintopiiri ei sentään saanut kihlakunnan nimeä, vaan mainittiin edelleenkin Sääksmäkeen kuuluvaksi; sen vouti sai Mustialan asunnoksensa. — Pian kuitenkin, v. 1563, lakkasi uusi jako ja samat pitäjät kuin ennen luettiin jälleen Sääksmäen kih-

---

¹⁾ Porthan, Opera Selecta II, Chronicon episcoporum finlandensium, siv. 80.

lakuntaan. Samalla siihen liitettiin hiljakkoin muodostunut Rautalammi.²⁾ V. 1582 yhdistettiin vielä Jämssä kihlakuntaan kahdeksanneksi pitäjäksi. Semmoisena se pysyi v. 1640 asti, jolloin se jaettiin kahtia: Sääksmäen yliseen ja aliseen kihlakuntaan. Aliseen kuuluivat Porras, Kalvoola, Saario ja Sääksmäki. — Kuin v. 1685 Hattulan kihlakunta lakkasi olemasta, yhdistettiin siitä Lehijärven ja Rengon pitäjät Sääksmäkeen; vaan kahden vuoden perästä Renko siirretään pois ja Hattulan pitäjä muutetaan sijaan. — Sen jälkeen ei tapahdu muutosta ennen kuin v. 1775—1780 Lehijärvi ja Hattula erotetaan pois. Sitten on Sääksmäen alinen kihlakunta pysynyt muuttumatta ja semmoisenaan se vieläkin on. Sen nimenä vaan on viime vuosina ollut Tammelan kihlakunta.

²⁾ Sääksmäen pitäjät ja neljäskunnat olivat silloin:

Porras: Tammela, Jokioinen, Pitkälampi, Hirsijärvi;

Kalvoola: Keikkala, Heinus, Kutinen, Airanne;

Saario: Tarttila, Akaa, Jalanti, Airanne;

Sääksmäki: Ritvala, Liettula, Salo, Konho;

Pälkäne: Äimälä, Onkkaala, Luikala, Ilola;

Kulsiala: Längelmä, Laidikkala, Suotala, Uskela;

Rautalammi: Rautalammi, Pernasaari, Kymi. —

Portaan pitäjän kaksi neljäskuntaa, Tammela ja Jokioinen, vastaa jotenkin nykyistä Tammela kappeleineen, Pitkälampi Someroa ja Hirsijärvi Someronientä. — Kulsialan pitäjätä ei myöskään enää löydy. Längelmän neljäskunta vastaa nykyistä Längelmäen pitäjää, Laidikkala Pälkäneen kaakkoiskulmaa, Suotala ja Uskela Tyrvääntä. — Rautalammi oli tavattoman suuri pitäjä; se käsitti entiset erämaat, koko Pohjoisen Hämeen. — Sääksmäen kihlakuntaan myöhemmin kuuluneista pitäjistä oli Jämssä, johon myös kuului eteläinen puoli Korpilahtea, kaksi neljäskuntaa: Moiskala ja Kaukila. Rengossa niitä oli v. 1541 kolme: Oinala, Vuorentaka ja Miemala, vaan v. 1571 oli näistä kyliä erotettu ja uusi neljäskunta Kuittila muodostettu. Lehi-järven pitäjäksi luettiin Lehi-järven seudut Hattulasta; sen neljäskunnat olivat: Sattula, Leiniälä, Mervi ja Teuro. Hattulassa niitä oli kolme: Hurttala, Rahkola ja Katinala. Kuin sellaisia pitäjän lohkoja oli kolme, sanottiin niitä joskus kolmaskunniksi (tridiung): niin oli laita esim. Lempäälässä.

Kihlakunnan suurempia pitäjiä oli Saario. Kumminkin jo v. 1390 oli se eri pitäjänä³⁾. Gustavi Vaasan aikana kuului siihen Korhonselän eteläinen ranta nykyistä Sääksmäkeä (Tarttilan neljäskunta), Akaa (Jalanninjärven ja Akaan neljäskunnat) sekä suurempi osa Urjalaa (Airanteen neljäskunta). Vaan nykyisen Urjalan koillinen puoli ja osa luoteista puolta kuului silloin Kalvoolaan; suurempi osa sitä alaa oli siellä eri neljäskuntana, Airanteen, johon luettiin: Ikaala, Koski, Vahosten kylä, Honkola, Kamppari, Velkala, Järvenkylä sekä osa Kokon, Urjalan, Salmen ja Huhdin kyliä; jäännös, nim. Perho, Annula ja Hakolahti ynnä osa Kokon kylää, kuului Keikkalan neljäskuntaan.

Paitsi mitä edellä on mainittu kuului Saarion pitäjään Koiviston ja Humpin (sekä Venäjän) kylät Tammelan pitäjät ynnä Taloila Sääksmäkeä pohjoispuolelta Konhonselän; samoin Oriniemi Punkalaidunta (katso loppuun liitettyä luettelua). — Ne olivat kaikki paitsi Taloila samassa jaksossa kuin muu pitäjä. Kaukana erillään sitä vastoin oli Saarioon kuuluva Jyväskylä (Jyvä, Jyväsjoki, Jyväskylä), joksi nimitettiin Leppäkosken ja Palokan kylät Jyväskylän seudussa. Se oli luultavasti ollut Saarion erämaita, jonne uutisasukkaita oli pitäjästä muuttanut. He ehkä olivat alkuaan kalastusta varten erämaille lähteneet, eivätkä tahtoneet pitkää matkaa takaisin palata, vaan varustivat sinne kalastuspaikkojen läheisyyteen talviaseman, joka aikojen kuluessa muuttui pysyväiseksi uutis-asutukseksi. Milloinka asutus on tapahtunut en voi toteen näyttää, vaan paljoa en kumminkaan erehtyne luullessani sen tapahtuneen Gustavi Vaasan alkuhallituksen aikana, tuon kuninkaan, jonka voimakas käsi niin lavealle levitti maamme erämaitten viljelystä. — Sem-

³⁾ Porthan, Opera selecta IV, De Bircarlis, siv. 133 ja 134.

moisia siirtomaita, jotka suorastaan luettiin pitäjän yhteyteen, kuului samoilta tienoilta Pälkäneeseen ja Sääksmäkeen.

Saariolla oli niinkuin useammilla muilla Hämeen pitäjillä erämaita Pohjois-Hämeessä. Gustavi Vaasan viimeisinä vuosina saivat ne uutis-asukkaita Savosta. Oli joukossa joi-takuita Hämäläisiäkin. Niistä yhdestätoista asukkaasta, jotka v. 1558 saivat omistusoikeuden Saarion erämaihin, oli usea, joka nimestä päättäen ei kuulunut Savon heimokuntaan. Muntoin voi havaita, että erämaat olivat eri kylien, epäilemättä talojenkin kesken jaetut, koska erittäin mainitaan, minkä kylän erämailla kukin oli saanut omistusoikeuden. Erämaista samassa sanotaan että ne „ennen“ olivat Saarioon kuuluneet. Gustavi kuninkaan mahtisana oli jo antanut ne uusille omistajille. Kuitenkin käytiin niillä erämailla vielä kalastelemassa. V. 1560 oli Saarion pitäjän kalastajien luku 18. Niiden oli velvollisuus kunkin oikeudestaan vuotuisesti maksaa kaloja, jotka ennen olivat tulleet pispalle (5 ₧) ja seurakunnan papille (1 L₧), vaan Gustavi Vaasan aikana olivat kruunnulle korjatut. Vielä myöhemmin, kuin Rautalammi oli eri pitäjäksi muodostunut⁴⁾, kävi siellä Hämeestä kalastajoina. Hämäläiset eivät helposti unhottaneet entisiä oikeuksiaan.

Kuin nyt Jyväskylä luettiin Tarttilan neljäskuntaan, Koivisto ynnä Oriniemi Airanteen ja Humppila Jalanninjärven neljäskuntaan, vaikka sekin luonnollisemmin olisi Airanteen sopinut, — näin se taas (niinkuin Oriniemikin Airanteessa) oli eri kappaleena — johtuu ajattelemaan, että Saario ehkä siten oli jakanut yhteismaansa neljäskunnille. Akaan neljäskunnan osana siinä tapauksessa olisi ollut nuot kolme

⁴⁾ Se tapahtui v. 1561, jolloin Rautalammi luettiin samaan voutikuntaan Sysmän, Padasjoen ja Jämssän kanssa. Kahta vuotta myöhemmin siirrettiin se Sääksmäen kihlakuntaan.

kylää Lontila, Käyrälä ja Riisikkala, jotka olivat takamailla muista kylistä kauempana⁵⁾). Toinenkin seikka, joka viittaa vielä aikaisempiin oloihin, ansaitsee huomiota. Kalvoolan hallintopitäjätä oli yksi osa, suurempi puoli Airanteen neljäskuntaa Saarion keskessä, erillään muusta pitäjistä. Että se ennen aikaan oli ollut yhtenä lohkona samannimisen Saarion Airanteen kanssa on luultava. Kaiketi oli Airanteen nimitys alkuaan käsittänyt molempien pitäjien Kalvoolan ja Saarion yhteiset, vielä jakamattomat takamaat, niiden raja-seudut Satakuntaa vastaan. Että pitäjiin siten olisi kumpaankin kuulunut vaan kolme varsinaista neljäskuntaa, se ei suinkaan estä arvelua totena olemasta. Löytyihän uudella

---

⁵⁾ En kuitenkaan luule, että takamaiden jakaminen neljäskuntien kesken oli yleisenä sääntönä. Päinvastoin oli niistä joskus tehty eri neljäskunta. Luulen että esim. Kulsialan pitäjä oli myöhemmin syntynyt siten, että aikaisemmista kirkkopitäjistä oli lohkoja erotettu: Pälkäneestä Laidikkalan, Hattulasta Suotalan ja Uskelan neljäskunnat, joihin oli liitetty takamaita eli kalastuspaikkoja neljänneksi, Längelmäen neljäskunnaksi jäämään, näin muusta pitäjästä erillään olevaksi kappaleeksi. Kulsiala muutoin Gustavi Vaasan aikana mainitaan Hattulan kappeliksi, vaan eri sielunpaimenta sillä tuskin on ollut, koska se myöhemmin aina erotellaan useampiin kirkkokuntiin. — Samoin on luultava että Lehijärvi, joka myöskin oli Hattulan kappeli, oli Hattulan kirkkokunnasta erotettu ja saanut neljänneksi neljäskunnakseen Teuron seudut, jotka nykyään ovat Tammelata ja siihen asti kai olivat olleet Hattulan takamaita. Kuitenkin on tässäkin merkkejä jonkinlaisesta takamaiden jaosta. Mervin neljäskuntaan kuuluu nim. vielä Gustavi Vaasan aikana erillään olevana lohkona näistä takamaista osa Lunkaan ja Hykkälän kyliä. Johani III:n aikana ne olivat yhdistettyinä Teuron neljäskuntaan. — Samoin olivat nuot Sääksmäen siirtolaiset Jyväskylän seuduissa eri neljäskuntiin jaetut; osa Rutalahtea kuului Konhoo, toinen Ritvalaan, Saloon kuului Keljo, Liettulaan Päijänteent pohja (yleinen nimitys näille seuduille, koska sitä Keljostaakin käytetään). — Pälkäneeseen kuului: Muurame ja Kynsivesi Ilolan, Rantala ja Utana Äimälän neljäskuntaan. Luikalaan taas kuului eri lohkona Vehkajärvi, nykyistä Sahalahtea, takamaata. — Siirtokunnat olivat enimmästään pieniä, vaan ovat ihmeellisen kauan välittömästi liuetut pitäjän yhteyteen.

ajalla useita pitäjiä, joissa neljäskuntia oli vaan kolme, vieläpä kaksikin. Paljoa enemmän ja ennemmin tietysti keskiajalla, aikaisemmalla keskiajalla, jolloin arvelemanin laita olisi ollut olemassa. Ehkä neljäskuntia silloin vielä ei ollutkaan. — Pitäjistä oli uutisasukkaita vähitellen siirtynyt Airanteeseen, kunnes viljelyksen edistyessä sekä Saario että Kalvoola saivat Airanteesta kumpikin neljännen neljäskunnan, etupäässä niistä aloista, joihin olivat uutisviljelijöitä lähettäneet ⁶⁾).

Semmoinen oli Saarion hallintopitäjä. Semmoinen se oli jo kumminkin 15:n sataluvun alusta asti, jolloin siinä mainitaan samat kylät ja samoja neljäskuntia ⁷⁾. Semmoisena se kauan pysyikin, joku uusi kylä vaan tuli lisää. — Vuodesta 1683 muistutetaan Jyväskylän kuuluvan Sääksmäen yliseen kihlakuntaan, vaikka se vielä kauan luetaan Saarion muitten kylien joukkoon. Noin v. 1760 ⁸⁾ ruvetaan manttaalikirjoissa erottamaan Akaata Saariosta. Saarion pitäjäksi jää siten jotenkin Airanteen neljäskunta; muu osa on Akaan pitäjätä. Maakirjoissa ei kuitenkaan tätä erotusta tehdä ennen kuin v. 1800 vaiheilta, jolloin myös Tarttilan neljäskunta erotetaan ja mainitaan erikseen, sitä mihinkään

---

⁶⁾ Sopisi myös ajatella, että Saario ja Kalvoola alkuansa olivat yhtenä pitäjänä, jossa neljäskuntina oli: 1. Tarttila (= Saariosten kulma), 2. Kalvoola (Heinus ja Kutinen), 3. Akaa, 4. Jalanti. Keikkalan neljäskunnan eteläinen puoli ja Airanne olivat takamaita, jotka jakaantuivat neljäskuntien kesken ja niistä saivat asukkaansa. Kuin viljelyksen levittyä pitäjä jaettiin kahtia Saarioon ja Kalvoolaan, voitakamaista tehdä eri neljäskuntia, joista toinen liitettiin toiseen, toinen toiseen pitäjään, luultavasti sen mukaan mistä asujamensa olivat saaneet ja mihin takamaina olivat kuuluneet (Y. K.).

⁷⁾ Bidrag till Finlands historia, Dombok för Sydvestra Tavastland, R. Hausen.

⁸⁾ Useitten tapahtumien aikaa ei voi tarkalleen sanoa, koska kaikilta vuosilta ei löydy verokirjoja jäljellä. Erittäin on kirkollistilien välillä useinkin monia aikoja kulunut.

pitäjään lukematta, kunnes se v. 1818 yhdistetään Sääksmäkeen. Samana vuonna katoa Saarionkin nimi ⁹⁾ (tuossa ahtaamassakin merkityksesssä = Airanne) ja sijaan tulee Urjala, johon myös silloin liitetään nuot ennen mainitut kylät, jotka siihen asti olivat Kalvoolaan kuuluneet. Sitä vastoin Koivisto ja Humppila sekä Venäjä eriävät ja ne yhdistetään Tammelaan, jonka kirkkokuntaan jo alusta alkaen olivat kuuluneet. — Sitten Urjalaan v. 1820 yhdistettiin Akaasta Kehro ja siitä v. 1829 erotettiin Oriniemi Punkalaitumeen. Vasta sen jälkeen on hallinto- ja kirkko-pitäjä täydelleen sama. — Raitoon kylän siirtäminen Tammelasta Urjalaan v. 1833 on ainoa muutos, joka myöhemmin on tapahtunut.

Kirkollisjako oli alkuaan paljonkin erinnyt. Saarion pitävä oli keskiaikana kuulunut Sääksmäen kirkkoon, kunnes v. 1483 Akaa erotettiin eri kirkkokunnaksi ¹⁰⁾. Vasta myöhemmin on Urjala, Akaan kappeli voinut syntyä. V. 1540 paikoilla sitä mainitaan (Orviala, Ortiala, Urdiala), vaikka se vielä luettiin yhteen Akaasen. V. 1560 oli Akaan kirkkoherralla kappalainen, joka arvattavasti toimitti papinvirkkaa

⁹⁾ Paljoa ennen se jo oli kadonnut kansan suusta ja ollut ai-noastaan hallitusvirastojen käyttämä. Sillä pitäjän vanhimmat elossa olevat ihmiset eivät sitä muista, eivätkä siitä ole kuulleet puhuttavan. Joku on sanonut kuulleensa pitäjällä olleen Saarijoen nimen: arvattavasti tarkoitetaan Saariota. Sekin seikka on taivuttanut minua, muuttaessani verokirjoissa olevaa Saris sanaa alkuperäiseen, suomalaiseen muotoon, nimittämään sitä Saarioksi; niin on yksi verokirjoissa aina Järvis nimellä kulkeva Saarion kylä oikeastaan Järviö. — Kauemmin ja paremmin on neljäskunnan nimi Airanne säilynyt; sen muistellaan tarkoittaneen koko pitäjätä. Sekin todistaa että neljäskunta ei suinkaan ollut paljas virkamiesten paperille tekemä jaotus-nimitys, vaan syvästi perustui kansan oloihin. Neljäskuntajako on myös paljon vaikuttanut pitäjien myöhempään muodostumiseen. Miltei tärkeämpi vielä on kirkollisjako, joka Urjalassa jo aikaisin vakaantui ja on jättänyt pitäjälle sekä sen nykyisen muodon että nimen.

¹⁰⁾ Porthan, Chronicon etc. siv. 502 ja 503.

Urjalassakin; 15:n sataluvun loppupuolella Urjala varsinaisesti erotetaan ja kumminkin jo Kristiinan aikana on sillä sekä kirkkoherra että kappalainen. Sentään sitä vielä joku aika mainitaan Akaan kappeliksi.

Kolmannen Johanin aikana (luultavasti jo Gustavi Waasankin ja sitä ennen) kuului Saarion pitäjätä Tammelan kirkkoon Koivisto, Humppila ja Venäjä, Huittisiin Oriniemi, Sääksmäkeen Taloila Akaan neljäskuntaa sekä koko Tarttilan neljäskunta paitsi Jyväs, joka kuului Jämssään. Muu, suurempi osa oli Akaan kirkkokuntaa, johon sitä paitsi kuului Kalvoolan hallituspitäjästä Airanteen neljäskunta (paitsi Ikaala). — Kuin Urjala erotettiin, tuli siihen Kalvoolan Airanne, Saarion Airanne (paitsi Taipale, Mellola ja Raidisto sekä mainitut Koivisto ja Oriniemi) ja Kehro Jallanninjärven neljäskuntaa. Samaan aikaan siihen lisättiin Kokon ja Ikaalan kylät Kalvoolata, 16:n sataluvun alussa samoin Oriniemi Huittisista, ja v. 1635—1640 ne kylät Keikkalan neljäskuntaa Kalvoolasta, jotka vielä nytkin Urjalaan kuuluvat, viimeksi v. 1646 osa Mellolan ja Taipaleen kyliä Akaasta. V. 1660 aikaan siirrettiin Oriniemi ja Koski pois Punkalaitumen kappeliin. Sen jälkeen ei tapahdu kirkollisjaossa muutoksia, paitsi Raitoon lisäys v. 1833.

Kuinka Gustavi Waasa oli järjestänyt veroasiat koetan nyt esittää. Pääasiallisesti pidän Saarion pitäjätä silmällä. Ensimmäinen verokirja on vuodelta 1539.

Säännölliset verot nostettiin tavallisesti neljän perustuksen mukaan: neljäskunnan, koukun, savun ja joutsen.

Veronnoston keventämiseksi oli pitäjä jaettu verokuntiin. Ensiksi löytyi siinä neljä jotenkin yhtä suurta neljäskuntaa ja niissä kussakin neljännismies, joka oli jotenkin samassa suhteessa neljäskuntaan kuin nimismies pitäjään.

Hän yhdessä nimismiehen kanssa arvosteli, kuinka neljäskunnalta tuleva vero oli osakasten kesken jaettava ¹¹⁾.

Neljäskuntaan luettiin tavallisesti kymmenen koukkua, tai oikeammin sanoen: kymmenen koukkua teki neljäskunnan. Kuinka suuri koukku alkuaan oli, on vaikea ratkaista. Vero-
kirjoissa sitä mainitaan kuudeksi tangonalaksi (tanko = 6
kyynärää); vaan sillä ei ollut koukun suuruus määrätty,
koska tanko eri kylissä vaihteli. Selvänä todistuksena siitä
on eräs Tammelan kirkkokunnan viljellyn maan y. m. luet-
telu, jonka nimikirjoitus kuuluu: „Tammela kirckegield man-
tall personetall åker iordh, engar, och fiskevatn. — Schriffuin
in februario anno domini 1556“. Siinä vaihtelee viljämäärä,
joka tangolle kylvetään, 2 pannista alle $\frac{1}{3}$ pannia. Ja ni-
menomaan sanotaankin: „en stongh iord geth icke lika vti
alla byyar, vtan sombligestadz meer, och annorstädz mindre,
som iorden är bärande, och ägor vnderliggia“. — Samasta
luettelusta huomaa että tanko kylän omassa keskuudessa oli
jotenkin yhtä suuri. Luulen että kunkin kylän tontti oli ta-
lojen kesken tangottain jaettu. Koska „tontti oli pellon
äiti“ tuli yhteisestä pellostä, kuin se jaettiin, kullekin talolle
osaa sen mukaan kuin hänen tonttissansa oli tankolukua.
Jos esim. jonkin kylän tankoluku oli 24 ja sen yhdellä ta-
lolla oli 6 tankoa, tarkoitetaan sillä että sen tontti oli 6
tangonmaata — oli ne sitten neliötankoja tai kylätien viertä
myöden luettuja pituusmittoja — ja että sillä oli sama osa
kylän peltoa kuin tonttiakin, siis $\frac{1}{4}$. — Semmoisen selityksen
avulla voi johonkin määrin kumminkin ymmärtää, kuinka oli
mahdollista myydä tai vaihtaa pieni tangonosa peltoa, joka

---

¹¹⁾ Neljännismiehen (bolman) nimityksestä ja merkityksestä:
Suometar 1856, N:o 28 seur., Y. K., Suomen hallitusneuvot 15:nnellä
sataluvulla.

osa tangolla suorastaan mitattuna varmaankin olisi kaupan esineeksi ollut liian pieni.

Vaan sitä paitsi että tangon suuruus vaihteli eri kylissä, ei suinkaan 6 tankoa tehnyt koukkua, vaan ainoasti pienen osan siitä ($\frac{1}{12}$, $\frac{1}{8}$ tai niin); luultava on että koukku merkityksessä 6 tangonalaa Hämeessä silloin oli väärä käsite, joko muualta tuotu tai vanhoilta ajoilta säilynyt. Nyt sen merkityksen oli toinen tarkempi määräys syrjäyttänyt, nimi vaan oli jäänyt. — Vero- eli koukku-luvun määrääjänä mainitaan joskus kylvön suuruus. Koukuksi sanottiin sen mukaan jokainen niin suuri ala, että siihen voi kylvää kolme puntaa viljaa (punta = 6 pannia l. 4 tynnyriä). Sen luulisinkin olleen täällä koukun oikean suuruuden. Mainitussa Tammelan viljellyn maan y. m. luettelussa tosin usein yhteen koukunalaan mainitaan kylvettävän kaksikin sen vertaa, vaan usein on juuri tuo sanottu suhde kylvömäärän ja koukku-luvun välillä. Lisäviljelykset, ehkä vaihdot ja kaupatkin, joita oli tehty sen jälkeen kuin kullekin oli konkkulukunsa määrätty, voivat suureksi osaksi kumminkin selittää eroavaisuuden ¹²⁾.

Kolmas veronmaksun perustus oli savu. Savuksi sanottiin jokaista kiinteätä asumusta, torpparienkin, joita tähän aikaan löytyi anin harvoja: luonnollista, koska maan omistus vielä ei ollut vakaantunut ja oman omistusoikeuden tilaisuutta erämailla vielä oli kyllä.

Joutsena, oikeastaan kykenevänä joustaa jännittämään, pidettiin jokainen vähintään 15 vuoden vanha miespuoli, jos hän oli savun omistaja, omistajan poika tai vävy: ei siis palkollisia.

---

¹²⁾ V. 1586 pidetyssä maatilusten tarkastuksessa on veronmaa melkein aina niin suuri että siihen voi kylvää kolme puntaa viljaa.

I. Vuotuinen kruununvero.

a. Päävero maksettiin koukkuluvun mukaan. Joka koululta oli maksettava: maaveroa 3 mk. 3 äyriä, muurimestarin rahoja $1\frac{1}{2}$ äyriä, palkkirahoja 1 äyri, tiilipuurohja 18 penninkiä, turkisirahoja $1\frac{1}{2}$ äyriä¹³⁾, veroheinärahoja 1 mk., vero-olkirahoja $\frac{1}{2}$ mk., pitkistä kyytimatkoista 1 mk., rekirahoja 5 pen. — Voitiin heinät ja oljet luonnossakin maksaa (jolloin 1 markkaa vastasi talvikuorma heiniä ja $\frac{1}{2}$ markkaa 3 lyhdettä olkia). Samoin oli tiilipuitten laita, joita siinä tapauksessa tuotiin kaksi kuormaa neljäskunnalta. Vaan semmoiselle maksutavalle oli linnan etäisyys esteenä. Pitkät kyytimatkat kuitenkin useammin tehtiin kuin maksettiin. Ne luulisin enemmästään käytetyiksi verokappalten kuljettamiseen eri paikkoihin, mihin kulloinkin tarvittiin¹⁴⁾.

b. Toinen vero suoritettiin savuluvun mukaan. Joka savu maksoi yhden metson ja yhden teeren tahi niiden momepien sijasta $\frac{1}{2}$ äyriä. Tätä veroa sanottiin kipsisveroksi ltai mieslukuveroksi (mantalsskatten).

c. Kolmas vero nostettiin joutsiluvun mukaan. Joka joutselta oli annettava 5 äyrityistä. Niitä sanottiin päivätyörahoiksi ja ne voitiin kolmella päivätyöllä linnaan suorittaaakin, vaikka se tapa tietysti harvoin tuli esiin. Veroa nimitettiin myös joutsiveroksi.

d. Neljänneksi veroksi tuli joka neljäskunnalta: $1\frac{1}{2}$ puntaa ohria teitä ja siltoja varten, 2 puntaa $2\frac{1}{2}$ karpiota savityö- ja veistomiehille, $\frac{1}{2}$ puntaa tuohista, 2 lx humalia,

¹³⁾ Turkisirahoja (gråvirkespnr.) maksoi Sääksmäen kihlakunnassa yksinään Saarion pitäjä.

¹⁴⁾ Näiden kruunun saatavien lisäksi siirrettiin Gustavi Waasan viime vuosina, kymmenysveron lakatessa, kiltisvero, 4 äyriä koululta; sen maksoivat rälssikoukutkin 3 äyrillä.

1 tynnyri kaloja, 6 kanaa, 100 kananmunaa, 1 ℓ hamppuja, 3 säkkiä niihin, 1 tynnyri kalkkia, 1 ℓ niiniä.¹⁵⁾

II. Neljännysmiehenvero.

Sitä maksettiin

a. joka neljäskuimalta: 1 punta rukiita, 2 pnt. ohria, 2 pnt. kauroja, 2 ℓ humalia, 1 ℓ voita, 1 ℓ talia, 2 lehmää, 6 lammasta sekä 1 reellinen tuoreita kaloja; sitä paitsi 1, 2 tai 3 lammasta korvaajaisia (nötebättring), jos lehmä ei ollut täyskelpoinen.

b. joka koukulta: 1 kuorma heiniä tahi 1 mk. rahaa ja 3 lyhdettä olkia tahi $\frac{1}{2}$ mk.

Tämä vero nostettiin tavallisesti yhdessä kruunun vuotuisen veron kanssa. Epäilemättä oli se neljännysmiehelle aiottu, että hän voisi matkustavaisia ravita. Vaan koska neljännysmiehiä koko Sääksmäen kihlakunnassa enää ei ollut — kumminkaan semmoisia, joitten erittäin oli velyollisuus kruunun asioissa kulkevia ottaa vastaan — muuta kuin kaksi jäljellä (toinen Portaassa, toinen Kulsialassa), ja niidenkin saatavat pian ruvettiin ottamaan nimismiehenverosta, meni neljännysmiehenvero suorastaan kruunulle. Myöhemmin, Johani III:n aikana tämä vero luettiin yhteen kruununveron kanssa, ja sitä nimitettiin yhdessä I, d:n alla mainitun veron kanssa neljäskuntaveroksi.

III. Voudinvero.

Kihlakunnan voudilla oli oikeus itsellensä nostaa joka neljäskunnalta kussakin pitäjässä: 1 ℓ humalia ja $\frac{1}{2}$ puntaa

¹⁵⁾ Useat näistä verokappaleista tavataan jo keskiajalla. Lounas-Hämeen tuomikirjoissa (Bidrag till Finlands historia etc.) sakotetaan useat 3 markkaan sentähden että olivat laiminlyöneet määrättyllä ajalla maksaa linnan saatavat. Kyytimatkoista puhumattakaan luetellaan niitä: kalkkia, palkkeja, lautoja, hirsii, tuohia, heiniä, olkia, päivätoita sekä kipsisvero; arvattavasti oli enemmänkin.

ohria, [sitä paitsi oli hänellä palkkaa kruunulta 60 mk. sekä 6 kyynärää englanninnahkaa].

IV. Kirjurinvero.

Voudin kirjuri sai kultakin neljäskunnalta jokaisessa pitäjässä $\frac{1}{2}$ mk. rahaa. Sitä paitsi mainitaan voudin tili-kirjoissa hänen palkaksensa myös 1 ℓ humalia joka neljäskunnalta, [kruunulta hän sai 20 mk. rahaa sekä 6 kyyn. verkaa]. Voudin- ja kirjurinvero nostettiin yhdessä kruunun saatavien kanssa.

V. Nimismiehenvero.

Sitä maksettiin

a. joka koukulta: $1\frac{1}{2}$ pannia rukiita, 3 pannia ohria tahi maltaita, 3 pannia kauroja, 1 ℓ lihaa, 20 kynttilää, 1 talvikuorma heiniä ¹⁶⁾;

b. joka savulta: 1 lyhde olkia;

c. joka joutselta: 3 ℓ ruokakaloja (ahvenia ja särkiä).

Tämä vero ei suinkaan kokonaisenaan tullut nimismiehen hyväksi. Kihlakunnan vouti teki sen nostosta tilin niin kuin kruunun muistakin saatavista; ainoastaan pieni osa annettiin nimismiehelle. Hän sai tavallisesti: 3 puntaa rukiita, 6 pnt. ohria, $7\frac{1}{2}$ ℓ lihaa, 10 ℓ kaloja, sekä noin 4—6 ℓ humalia, 50—150 kynttilää, 1—2 kuormaa heiniä, 50—150 lyhdettä olkia ¹⁷⁾. Sitä hän ei suinkaan saanut palkaksi, koska nimismies silloin oli talonpoika, eikä mikään kruunun virkamies siinä merkityksessä kuin nyt. Hän sai tulonsa: „tiill ath hålla 3 ting och annor gestning medh om åredh“.

¹⁶⁾ Useassa pitäjässä maksettiin myös humalia, esim. Kalvoolassa 6 α , Portaassa 16 α .

¹⁷⁾ Nämät nimismiehen saatavat eivät olleet kaikissa pitäjissä eikä joka vuosi samat. Johanin aikana niissä tapahtui vähennys, jonka täytteeksi samalla annettiin muita verokappaleita (kauroja, sianlihaa, metsoja ja teerejä).

Silloin kuin nimismiehen talo oli melkeen ainoa keskieväri, johon matkustavat (virkamiehet ja sotaväki) pysähtyivät, ja jossa heillä oli oikeus saada kyytejä ja ruokaa, oli tarpeellista että nimismiehelle sitä varten varoja annettiin. — Neljännismiehet, nuot kaksi, joiden talot olivat matkustaville avoinna (Johanin aikana ei niistäkään enää mitään puhuta), saivat koko kihlakunnan nimismiehenverosta vuotuisesti yhteensä: 8 pannia rukiita, 3 puntaa ohria, 9 pannia kauroja, 4 $\frac{1}{2}$ lihaa, 3 $\frac{1}{2}$ humalia, 200—300 kynttilää, satakunnan olkilyhteitä ja 4 talvikuormaa heiniä: „ty the sithia vdij stor almoge veg till ath holla gestning med“. — Vielä annettiin nimismiehenverosta joka pitäjältä tuomarille, hänen kärejiä pitääksensä: 1 punta kauroja, 5 $\frac{1}{2}$ kaloja, 100 kynttilää ja 3 kuormaa heiniä.

VI. Kymmenys ja papinvero.

Ensimmäiset pappien tilikirjat mainitsevat, että kymmenystä ei enää otettu viljassa vaan rahassa. Sitä maksettiin

a. jokaiselta pitäjän joutselta 1 äyrytinen kirkkojoutsirahoja. Niistä myönnettiin niin paljo kuin oli tarpeen pitäjän kirkolle: „till vijn vax och öfflette och annor kyrkennes Bijgning“. Jäännös oli yksinomaisesti kuninkaalliseksi majesteetille tuleva.

b. Toiseksi maksettiin kymmenystä $\frac{1}{2}$ mk. koukulta. Tätä veroa sanottiin kil- eli kiltisrahaksi (myös kylt) ja mainittiin sitä maksettavan ainoastaan pispnan osuuden. Senkin korjasi kunink. majesteetti ¹⁸⁾.

¹⁸⁾ Kirkkojoutsirahat ja koukkurahat olivat jo aikaisin keski-ajalla kirkon saatavia kymmenyksiä. Gustavi kuningas oli ne nyt kruunun haltuun ottanut. Joutsirahat olivat alkuaan, kuin kristinuskota maahan tuotiin, nahoissa maksetut (gråskinn), vaan pian sen jälkeen Hämeessä, kuin näitä siellä oli vaikea saada, rahoiksi vaihdetut. Porthan, Chronicon etc. siv. 267 sekä kyltisverosta siv. 636. Vrt. myös

Paitsi näitä rahoja teki kirkkoherra tiliä kruunulle pispantaksarahoista (procurationes) ja sotilasrahoista (taxa peditum, knektepen.). Ne oli papin omista tuloistaan antaminen sen mukaan kuin kullekin oli määrätty. Tavallisesti oli edellinen vero 5 mk., jälkimmäinen 8 mk ¹⁹⁾.

Myös teki provastikunnan esimies tilin kuninkaan osasta niitä sakkoja, joita hän käräjillään oli nostanut. Käräjiä piti nimittäin vielä provasti kussakin piirinsä seurakunnassa pahemmista siveellisyttä loukkaavista rikoksista nk. vanhemmille tehdystä väkivallasta, juhlapäivän rikkomisesta y. m., vaan hyvin usein tuomitsi provasti tavallisimmatkin riitajutut nk. tappelut ja varkaudet. Näitä käräjiä sanottiin provastin- eli gylt-käräjiksi (gylt-, kyldt-ting, mahdollisesti sama sana kuin edellä mainittu kilt?).

Vielä näkyvät kumminkin muutamat papit maksaneen jonkin „Censum Ecclesie“ veron, joksi sitä nimitettiin. Sääksmäen provastikunnan esimies, Pälkäneen kirkkoherra maksoi sitä 10 mk. „till Kong. Mtz Lambåffongte Anders Nilsson“ ²⁰⁾.

Oman palkkansa nosti kirkkoherra itse pitäjältä seuraavasti:

a. joka koukulta: 2 äyriä kouku- l. turkisrahoja (grå-

„Bidrag till jordbeskattningens historia i Finland etc., J. W. Rosenborg“ sekä „Tietoja Tavisalmen eli Kuopion pitäjästä vuosilta 1548—1626, J. M. Salenius“, joissa kiltis eli kilti merkitsee määrättyä maan suuruutta, täyttä veroa.

¹⁹⁾ Kumminkin sanoo Pälkäneen provasti eräässä luettelussa, jossa hän mainitsee kirkkokuntansa vuotuiset menot (muun muassa kahdelle kappalaiselle yhteensä 24 mk. ja tuo edempänä mainittu censum ecclesie 10 mk.): „Item Szå haffuer proesten uppå K. M. vegna orligha opborit Taxa peditum pnr. 8 mrk. Procurationes pnr. 5 mrk. Kyrkiones Bogha penr. 12 mrk“. Sen mukaan ei olisi pappi omasta kukkarostaan kumminkaan joka paikassa noita veroja maksanut.

²⁰⁾ Hauhon kirkkoherra maksoi samalle miehelle 20 mk. ja Naantalalin luostariin 4 mk. Hollolan kirkkoherran menoluettelussa on 40 mk. kaniikeille.

virkes pnr.), 2 pannia ohria, 1 pannin kauruja ja 6 rukoa tahi parmasta heiniä;

b. joka savulta: ruokalisä-rukiita (matskottsråg) 8 vakkaa (24 vakkaa = 1 panni), 1 ₧ humalia, $\frac{1}{2}$ ₧ kaloja tahi niiden sijaan 1 äyrin rahaa, 4 ₧ hamppuja ja 1 sianliikkiön;

c. joka lypsävältä lehmältä: 1 ₧ voita (komålssmör)²¹⁾.

Gustavi Vaasan viimeisinä hallintovuosina asetettiin kymmenysvero toiselle kannalle. Kiltisveroa ruvettiin nostamaan yhdessä kruunun pääveron kanssa. Kirkkojoutsirahat otettiin yhdessä pappien saatavien kanssa ja jäivät vähää myöhemmin heidän säännölliseksi tuloksensa. Sotilasrahat ja pisanrahat näkyvät kadonneen. — Tällä muutoksella ei kuitenkaan tarkoitettu myönnytystä ja helpotusta papille. Päinvastoin korjattiin samana vuonna papille tulevat rukiit ja voi kruunun haltuun. Eikä siinäkään tarpeeksi. Kahta vuotta myöhemmin piti kihlakunnan vouti paitsi pappien rukiista ja voista myöskin heidän saataviensa kaurujen, heinien, hamppujen ja lihojen nostamisesta huolen; yksinkertaisesti sitte tilissä sanottiin: „Ähr Effterlättit — wdi wederläggning for skinkor och hampa som the (presterne) tilförenne hafftt haffue, och Eliest til wnderholdh“. Akaan kirkkoherra sai siten palkkioksi 60 parmasta heiniä, 50 sianliikkiötä ja 6 ₧ hamppuja. — Papin vuotuiseksi palkaksi jäi nämät varat ynnä ne saatavat, joihin ei kruunu ollut kajonnut (koukkurahat, kalarahat, ohrat ja vähää myöhem-

²¹⁾ Nämät pappien saatavat olivat jo keskiaikana jotenkin samalaiset. Porthan, Chronicon etc., mainitsee pappien saataviksi v. 1423 veron „Krokräts eller Andovero (antovero)“, joka täydellisesti vastaa Gustavi Vaasan aikuista koukkuveroa. Antovero oli puolta vähempi tätä myöhäisempää koukkuveroa, vaan silloin on myös papin koukku vastannut ainoasti puolta kuninkaankoukkua. Samoin vastaa taloveroa („Boskatt eller Talovero“) Gustavin aikuinen savuvero. Niinkään mainitaan keskiajalla voiverokin. Porthan, Chronicon siv. 464.

min joutsirahat, joista hänen kai kumminkin oli maksaminen osa kirkon tarpeihin). Paitsi näitä säännöllisiä saatavia oli papilla tietysti lisätuloja yksityisistä virkatoimista, vihkimisestä, hautaamisesta j. n. e.

VII. Lukkarinvero.

Sitä nostettiin 4 vakkaa ohria joka savulta. Tästä sai emäpitäjän lukkari tavallisesti $1\frac{1}{2}$ puntaa, kappelikunnan lukkari 1 punnan. Jäännös, paljoa runsaampi osa tuli kruunulle ²²⁾.

Ne ne olivat säännölliset verot ²³⁾. Kruunu oli niihin kaikkiin, paitsi voudin ja kirjurin saataviin, runsasosallinen jakovel, vaikka vaan ne yksityisten nimessä nostettiin. Verokappaleitten nimityksistä jo huomaa mihinkä niitä käytettiin. Ne olivat tarpeen linnan rakennuksiin, työväen palkkaamiseksi ja linnanväen elatukseksi. Alussa tekikin linnan vouti tilin koko läänin veroista. Vuodesta 1548 on kunkin kihlakunnan vouti hallintopiiristään tiliä tekemässä. Edelleenkin joutui yksi osa veroja linnan isännän käytettäväksi; sitä paitsi jakeli vouti niitä kaikenlaisiin kruunun tarpeihin eri haaroille; lopun, tavallisesti rahoina nosti kuninkaan verokammariin erityinen kamreeri (konungens kammererer i Finland).

Verokappaleitten laadusta voimme myös tehdä päätöksiä sen ajan viljelyksestä. Heti huomaa että rukiita harvoin ja

---

²²⁾ Tämän jäännöksen oli, ennenkuin kruunu sekaantui kirkon virkamiesten saataviin, luultavasti kirkkoherra korjannut.

²³⁾ Yhteä tulona oli kruunulla myöskin kuninkaan osuus sakosta. Sopii ehkä myös mainita kuinka kihlakunnan ainoa tullimylly oli verotettu. Se oli Walkeakosken mylly, josta maksettiin vuotuista veroa (stadga) 10 mk., 6 syötettyä sikaa sekä ruokarahaa virkamiesten matkoille (gingård) 4 mk. Gingård sanan selitys: Porthan, Chronicon etc. siv. 445.

vähän veroksi maksettiin. Eikä mahtanutkaan niiden viljelys silloin vielä olla yleinen, vaan oli niiden sijassa pääasiallisesti ohria. Kaurojakaan ei luultavasti niin paljoa viljelty kuin nyt. Päinvastoin taas näyttää humalien ja hampujen viljelys olleen melkoisen suuri: edelliset olivat oluehen, jälkimmäiset vaatteiksi tarpeen. Myöskin oli silloin vielä kalkkia yleisesti saatavana, samoin niintä, joka kuitenkin jo näyttää olleen vähenemässä, koska se usein rahalla maksettiin.

Luetellut verot olivat kaikki, erittäin päävero, jotenkin samat koko kihlakunnassa ²⁴⁾, yleensä koko läänissäkin yksien perustuksien mukaan nostettavat. Niiden lisäksi tuli muita rasituksia. Yksi semmoinen oli kyyditseminen. — Gustavi kuninkaan karjataloja perustellessa oli maakunta suurena apuna: jaettiin nim. kullekin pitäjälle joku rakennus karjataloon tehtäväksi ²⁵⁾. — Apuveroja nostettiin tavan-takaa milloin mihinkin tarpeeseen. Niin esm. v. 1545 vaadittiin vero Wiipurin kaupungin muurien lujittamiseksi sekä toinen, joka jo vähyydestänsäkin on silmänsättävä, vaan etenkin siitä tarkoituksesta huomattava, johon sitä vaadittiin, nim. Wenäläisten lähettilästen elättämiseksi Porvoossa. Luultavasti samanlaiseen tarpeeseen oli v. 1548 nostettu „Rydze-

---

²⁴⁾ Rautalammin pitäjä oli poikkeuksena. Se maksoi kruununveron pääasiallisesti rahoissa ja kaloissa. Sen muutkin verot olivat kooltaan eriävät. Suotiin hiljan muuttaneille vapauksia. — Someron kirkkokunnan veronmaksutapa oli siitä huomattava, että siellä vielä maksettiin kymmenysvero viljassa: rukiit jaettiin kolmeen yhtä suureen osaan, pispän, kirkon ja kaniikkien; kaurat ja pavut pispän ja kirkon osiin; kaniikkien osa jaettiin tasan pitäjän kirkolle, kaniikeille ja tuomiokirkolle. Johanin aikana sanottiin Somerosta: „vtgiör Tiende iche efter nogott wist sätt wthann som thz haffuer fallidtt och prästernes lengd förmåller“.

²⁵⁾ Siten sai Saarion pitäjä rakentaaksensa navetan Ojoisten karjataloon lähelle Hämeenlinnaa.

kost²⁶ niminen vero. Koska nisuja oli yhtenä verokappaleena, voidaan ymmärtää että niitäkin silloin viljeltiin. — Gustavin aikuisessa Wenäjän sodassa vaadittiin kolmena vuotena lisäveroja: v. 1555 kaksi veroa, toinen joka kymmeneltä savulta, köyhältä niinkuin varakkaalta, toinen joka neljäskunnalta; v. 1556 niin-ikään kaksi veroa, toinen koukkuluvun, toinen neljäskunnan perustuksella; v. 1557 toinen koukkuluvun mukaan, toinen pitäjittäin. Ne maksettiin kaikki ruokatavaroissa ja käytettiin osaksi maakunnan lävitse kulkevien sotilasparvienv ravitsemiseksi, osaksi lähetettiin ne Wiipurin linnaan, joka oli sodan keskikohta. — Vielä useammin tarvitsi Gustavin poikien turvaantua apuveroihin. Siten nostettiin v. 1560 Eerikki kuninkaan englanninmatkaa varten runsas vero: 1 markka jokaiselta savulta, joka oli $\frac{1}{4}$ koukkua tai vähemmän; suuremmat savut maksoivat enemmän, kukin koukkulukunsa mukaan. Tämä vero, joka usein mainitaan hopeaveroksi (sölffskatten), koska se maksettiin paljaassa rahassa, nousi Saarion pitäjästä 300 markkaan²⁶⁾. — Mainioin ja suuruutensa tähden enimmin huomiota ansaitseva on se hopeavero, jota v. 1571 Elfsborgin lunastamiseksi alettiin koota koko valtakunnasta. Sitä nimitetään myös kymmenysveroksi, koska se oli kymmenes osa kaiken irtaimen tavaran arvosta. Se on erittäin tärkeä sentähden että irtaimen omaisuuden luettelusta voidaan saada tietoja maamme senaikuisesta varallisuuden tilasta.

Kymmenysvero oli joka savun maksettava²⁷⁾. Aatelin

---

²⁶⁾ Aatelist ja papit maksoivat myös tämän veron jonkinlaisen arvostelun mukaan.

²⁷⁾ Kaikki eivät juuri voineet tulla lukuun otetuiksi. Saariossa on tässä kohden suurempaa tarkkuutta noudatettu. Paitsi paria pienempää savua on Airanteen neljäskunnasta Wuolteen kylä jäänyt mainitsematta. Siinä olikin vaan yksi asukas, joka kuitenkin oli varakkaan

lampuodit eivät kuitenkaan siihen ottaneet säännöllisesti osaa. Niitä olikin Saariossa ainoastaan yksi, Solberg, Hogenskild Bielkelle kuuluva ²⁸⁾. Se ei maksanut kymmenysveroa enempää kuin muutkaan kihlakunnan rälssilampuodit, paitsi Rautalammin, jossa niitä löytyi paljo ²⁹⁾. Näyttää siltä että aatelisto täällä etelässä likempänä ollen olisi paremmin voinut varjella lampuotejaan veronnostosta. — Hattulan kihlakunnassa ainoastaan harvat lampuodit maksoivat kymmenysveroa, muiden omaisuuden ja veronmäärän vouti kyllä merkitsi ja laski, vaan veroa hän ei niiltä nostanut. Hauhossa taas aatelisten lampuodit ottivat veroon osaa niinkuin muutkin. Tähän horjuvaisuuteen ehkä oli syynä voutien erimielisyys asiassa, osaksi ehkä aateli paikoin lujemmin vastusti verotusta. Kaikissa tapauksissa sekin osoittaa, että aatelin vaikutus ja omavaltaisuus jälleen oli ruvennut kohoamaan.

Saarion pitäjä oli kihlakunnan vahvimmin asuttuja. Jo v. 1541 oli siinä 258 savua (415 jouta), kahtakymmentä vuotta jälkeenpäin oli savuja 297 (joutsia 458). Vaikka Gustavin poikien sotain kautta maan säännöllinen vaurastuminen oli estynyt ja aseihin kykenevä väestö vähentynyt, oli Saarion väkiluku vielä v. 1571 jotenkin suuri, nim. 292

---

puolinen, koska se muitten verojen ohessa maksoi 7 *ex* voita (siis oli sillä 7 lehmää). — Myöhempanä olevassa luettelussa mainitut kylät ovat melkeen kaikki vielä jäljellä; joku pienempi kylä vaan on kadonnut tai toiseen yhdistynyt; joitakuita on myös lisää tullut; Kuusenurmi on vähää myöhemmin Kinola.

²⁸⁾ Sama talo oli vuosisadan alussa ollut nuoremman Henrikin Bitz laamannin lesken Annan hallussa. Bidrag till Finlands historia etc.

²⁹⁾ Kuin usein erä- ja taka-mailla löytyy rälssin talonpoikia, on ehkä syytä ajatella että aatelisilla oli jonkinlainen etuoikeus niillä tehdä uutisvilljelyksiä.

savua ³⁰⁾. Porras yksin tässä kohden vei etusijan: siinä oli savuja 430. Kihlakunnan muitten pitäjien savuluku vaihteli 140 ja 190 välillä. Vaan varallisuus ei kulkenut yhtä suuntaa väkiluvun kanssa. Saario oli kihlakunnan köyhin pitäjä. Siinä oli savun keskimääräinen varallisuus ainoastaan 47 mk., sillä välin kuin se Someron kirkkopitäjässä oli 52 mk., Rautalammillä 61 mk., Sääksmäessä 61 mk., Tammelan kirkkopitäjässä 68 mk., Kalvoolassa 73 mk. sekä Pälkäneellä ja Kulsialassa 76 mk ³¹⁾. Koko kihlakunnan keskivarallisuus oli vähän yli 62 mk.

Saarion eri neljäskuntienkin varallisuus vaihteli huomattavasti. Niin oli Akaan neljäskunnassa keskiarvo 37½ mk. Tarttilassa se ei ollut paljoa suurempi, jos ei oteta lukuun pitäjän siellä asuvaa rikkainta miestä. Jalanninjärven ja Airanteen neljäskunnat taas olivat jotenkin yhtä varakkaat, jälkimmäisessä oli keskiarvo 51 mk. — Koska erittäin harvassa oli niitä, joiden tavara-arvo nousi yli sadan markan, päin vastoin taas useita löytyi vallan köyhiä, — niinpä pitäjän köyhimmän miehen ainoa omaisuus oli 3 ₧ vaskea —, ja kuin sitä paitsi vaski oli ainoa metalli, jota löytyi, ei voi sanoa ylöllisyyden pitäjässä vallinneen. Sitä enemmän ihmetyttää tuo yksi loistava poikkeus, joka tässä kohden oli. Tarttilan Sillantakana asui pitäjän rikkain mies. Hänellä oli: 6 1/2 ₧ vaskea, 30 lehmää, 10 härkää, 4 neli-, 4 kolmi-, 10 kaksi- ja 10 yksi-vuotista hiehoa, 30 lammasta, 4 pukkia, 10 vuolta sekä 2 kahdenkymmenen ja 2 viidentoista markan

³⁰⁾ Suurempi oli taantuminen Johanin Wenäjän-sodan aikana. V. 1581 oli paitsi 7 rälssin talonpoikaa Saariossa savuja 267, joutsia 298. V. 1586 oli verotalonpoikia vaan 235, joutsia 299.

³¹⁾ Kymmenysveron luettelut tehtiin joskus kirkkopitäjittäin, koska papit olivat niitä tekemässä. Niin otettiin Kulsialan vero yhdessä Pälkäneen kanssa. Sentähden on mainittu keskivarallisuuden määrä niille yhteinen.

arvoista hevosta; yhteensä siis 682½ markan arvo. Vielä meidänkin aikoina semmoista miestä pidetään isona rikkaana. Seurakuunan pappikaan ei voinut varojaan lukea edes puoleksi niin korkealle ³²⁾).

Että kyläkunnat kooltaan eivät olleet suuria, on luonnollista, koska asukkaat ison alan tähden olivat kaukana toisistaan. Keskimäärin oli ainoastaan neljä savua eli taloa kylässä. Niiden asemissa on muutoin huomattava seikka, että ne tavallisesti olivat jonkun järven tai kumminkin suurenpuolisen joen rannalle rakennetut. Siten olivat Konhonselän eteläinen ranta ja Jalanninjärven ympäristö jotenkin tiheään asuttuja. Sekin todistaa, että kalastus siihen aikaan oli tärkeimpiä elinkeinoja ja toimeentuloksi välttämätön. Se minun mielestäni näyttää myöskin, missä järjestyksessä pitäjää oli tullut asutuksi: ensin oli Konhonselän reunuksaan saanut asukkaita, myöhemmin oli Jalanninjärvi tullut tunnetuksi ja saanut tienoillensa siirtolaisia, sittemmin oli viljelys vähitellen levinnyt etelään päin, nykyiseen Urjalaan.

Saario oli siis kihlakunnan köyhin pitäjä ³³⁾. Eikä ihmekään. Olihan se soittensa ja vuorisen maanlaatunsa puolesta vaivalloisempi viljellä ja vähemmän tuottava, kuin muut, lakeammat ja hedelmällisemmät pitäjät. — Ja karjanhoito taas, joka nykyisinä aikoina on niin tärkeä elinkeino näissä senduissa, niinkuin koko maassamme, se ei siihen aikaan paljoa tuottanut, vaikka olikin Saarion pitäjällä ver-

³²⁾ Kauan oli tämä talo mahtanut olla pitäjän rikkaimpia. Se oli pitäjän käräjäntalo ja mainitaan sinä jo v. 1506. Johanin viimeisinä hallitusvuosina sitä nimitetään keskieveariksi.

³³⁾ Köyhä se oli muihin kihlakunnan pitäjiin verrattuna; kihlakunnan ulkopuolellakin löytyi rikkaampia: esim. Hauhossa oli savun keskimääräinen varallisuus 101 mk. C. A. Collin, Hist. tutk. kok. XIV. Vaan muualla maassamme löytyi paljo yhtä köyhiä ja köyhempiä. Niin ei ollut Virolahden pitäjässä asujamen varallisuus keskimäärin kuin 24 mk. S. Saarinen, Hist. tutk. kok. XIX.

rattain suuri luku elukoita. Sillä eipä osattu silloin suurella taidolla voita valmistaa, koska talileiviskää hinnassa pidettiin voileiviskän kanssa yhdenarvoisena. — Siinä köyhyydessä, joka Johani III:n aikana on Saariossa vallinnut, on se luultavasti yhtämittaa saanut olla. Sillä vielä joku aika sitten oli Saarion pitäjä, tai oikeammin sen nykyistä Urjalaa vastaava osa, parkkipitäjän nimellä lähiseuduissa tunnettu, koska sen asujamet parempien myyntitavarain puutteessa kiskoivat puun kuoria ja veivät niitä kaupunkeihin. — Vasta viimeisinä kymmeninä vuosina on se varallisuudessaan edistynyt niin paljon että hyvinkin voi läheisille pitäjille vertoja vetää.

Seuraavasta luettelusta näkyy irtaimiston eri lajien keskenäinen suhde pitäjässä v. 1571 ja kuinka varallisuus oli kyliin jakaantunut ³⁴⁾.

Saarion pitäjän irtaimiston luettelu v. 1571.

Tarttilan neljäskunta.

Kylien nimet.	Verolihon luku.	Vaskoa ℓ .	Hevosia.	Hevosten arvo mk.	Härkki.	Lehmä.	4-vuotisia hiehoja.	3-vuotisia hiehoja.	2-vuotisia hiehoja.	1-vuotisia hiehoja.	Lampaita.	Vuohia ja pukkeja.	Sika.	Arvo	
														mk.	äyr.
Vierimunta .	4	17	1	5	—	5	—	—	2	4	4	2	—	78	7
Linnanen . .	9	43	9	93	3	22	—	5	9	16	22	16	3	485	3
Maatiala . . .	6	32	7	65	—	16	1	3	8	11	20	10	2	333	2
Saari	2	8	2	15	—	4	—	—	1	3	4	—	2	71	6

³⁴⁾ Vaski on arvosteltu 3 äyriin naula, härkä $12\frac{1}{2}$ mk., 4-vuotinen hieho $7\frac{1}{2}$ mk., 3-vuotinen hieho 5 mk., 2-vuotinen hieho $2\frac{1}{2}$ mk., 1-vuotinen hieho, lammas, vuohi, pukka ja sika, kukin $1\frac{1}{4}$ mk., lehmä 10 mk. Markassa oli 8 äyriä, äyrissä 3 äyriyistä, äyriyisessä 8 peninkä.

Kylien nimet.	Verollisten luku.	Vaskea €.	Hevosia.	Hevosien arvo mk.	Häkki.	Lehmä.	4-vuotista hiehoja.	3-vuotista hiehoja.	2-vuotista hiehoja.	1-vuotista hiehoja.	Lompaita.	Vuotia ja pukkeja.	Sikoj.	Arvo	
														mk.	kyt.
Tarttila . . .	11	64	12	118	1	26	—	—	10	16	25	15	2	512	—
Tyrisevä . . .	3	22	3	30	—	5	—	3	3	3	4	3	1	124	4
Kyä	3	11	2	20	—	5	—	1	2	4	5	3	—	99	1
Kankaroinen	5	17	4	40	—	10	—	3	1	9	6	2	—	185	1
Sampahus . .	2	8	1	5	—	2	—	—	1	1	1	—	—	33	—
Terinen . . .	1	6	1	10	1	3	1	—	1	1	2	—	—	68	4
Mulkne . . .	4	17	3	30	—	6	1	—	3	3	9	1	1	128	7
Kalalahti . .	2	9	2	20	—	4	—	1	1	3	4	—	—	79	5
Sillantaka . .	2	126	5	80	11	33	4	4	11	12	33	14	1	747	2
Uittamo . . .	4	16	4	32	—	7	—	—	1	2	4	—	1	119	2
Kantala . . .	6	25	3	28	—	8	—	—	3	5	4	2	2	141	1
Jyväskylä . .	10	26	8	61	—	13	—	—	3	7	12	6	4	244	4

Akaan neljäskunta.

Turpia	1	4	1	10	—	1	—	—	—	1	1	1	—	25	2
Haihunkoski	5	19	4	30	—	7	—	—	2	6	7	3	2	134	5
Warrasniemi	5	15	3	25	—	9	—	—	2	6	10	3	1	150	5
Toivottula . .	2	6	2	15	—	2	—	1	1	3	3	2	—	54	6
Hautaniemi . .	3	24	3	25	—	5	—	2	2	4	6	3	2	117	6
Taloila	3	16	3	30	—	7	—	3	2	5	9	5	1	151	—
Rättö	4	21	5	38	—	9	—	2	3	4	2	2	1	164	5
Pätsiniemi . .	6	37	6	55	—	13	1	3	6	13	12	3	2	273	7
Nahkiala . . .	9	45	7	61	—	12	—	—	4	10	9	3	1	236	5
Tyrisevä . . .	1	4	1	10	—	2	—	1	1	1	2	1	—	44	—
Toijala	14	87	13	130	2	35	3	7	13	19	27	9	3	700	1
Lontila	1	10	1	10	—	5	—	1	1	2	3	2	1	81	2
Köyrälä . . .	3	9	2	15	—	5	1	1	1	3	7	1	—	97	1
Järventaka . .	9	24	9	70	—	11	—	—	—	6	10	6	—	216	4
Riisikkala . .	4	12	4	35	—	10	—	—	4	5	9	4	1	173	2

Kylien nimet.	Arvo																hyt.
	mk.																
	Verollisen luku.	Vaakaa &c.	Hovosta.	Hovosten arvo mk.	Härkki.	Lehmä.	4-vuotisia heiloja.	3-vuotisia heiloja.	2-vuotisia heiloja.	1-vuotisia heiloja.	Lampaita.	Vuotia ja pukeja.		Sikojä.			
Jalanninjärven neljäskunta.																	
Tiura	2	9	2	23	—	4	—	—	1	3	3	2	1	80	1		
Sotkia	7	30	7	53	—	13	1	1	6	12	20	7	1	271	6		
Mustue	4	13	5	35	—	6	—	1	2	6	8	3	2	133	5		
Alpia	3	12	1	8	—	4	—	—	3	4	5	3	1	76	2		
Onnia	2	9	2	25	—	4	—	1	3	1	6	2	—	92	1		
Kuusijoki	1	20	2	20	2	5	1	1	—	3	9	2	2	135	—		
Nauli	2	7	2	10	1	5	1	2	1	6	7	3	—	115	1		
Humppila	5	31	4	38	2	23	—	3	8	13	20	12	4	400	7		
Raidisto	2	6	2	15	—	3	—	—	2	1	7	1	2	66	—		
Kehro	5	15	5	30	—	8	—	—	4	7	6	3	1	146	7		
Saviniemi	3	10	3	22	—	4	—	—	3	5	7	2	1	92	—		
Savikoski	3	10	2	15	—	8	1	2	1	3	15	6	1	150	—		
Pontala	3	30	4	40	2	12	1	2	1	5	15	4	1	247	4		
Haavisto	2	5	2	13	—	2	—	—	1	1	1	—	—	39	7		
Kylmäkoski	4	36	5	58	2	11	2	4	6	7	15	7	2	295	2		
Hautaa	5	14	5	39	—	8	—	—	1	4	7	3	2	146	6		
Kurisniemi	1	5	1	10	1	3	1	2	—	1	4	2	1	81	7		
Järviö	2	20	2	30	—	6	—	—	2	4	4	4	2	120	—		
Oriniemi	1	5	1	15	1	3	—	—	1	2	3	2	1	71	7		
Wuolle	4	17	4	51	—	9	—	1	6	9	10	4	1	197	3		
Järven Haavisto	3	8	3	23	—	4	—	—	—	3	5	1	1	78	4		
Haanoja	4	31	4	40	2	12	1	4	4	8	13	5	1	267	7		
Kaulo	3	9	3	22	2	6	—	1	3	6	9	5	2	150	3		
Sontula	6	34	3	30	1	18	4	4	7	10	17	5	5	349	—		
Airanteen neljäskunta.																	
Taipale	5	50	6	65	6	24	—	5	7	16	32	13	5	523	6		
Raidisto	2	5	2	6	—	2	—	—	—	—	2	—	—	30	3		
Mellola	4	24	4	41	1	13	1	1	5	6	13	4	4	251	2		
Hakkila	5	28	5	51	2	16	2	3	6	8	17	8	5	336	—		

Kylien nimet.	Arvo		Verollisten luku.	Vaskea <i>et.</i>	Hevosia.	Hevosien arvo mk.	Hirttiä.	Lohmit.	1-vuotia nahoja.	2-vuotia nahoja.	3-vuotia nahoja.	1-vuotia nahoja.	2-vuotia nahoja.	3-vuotia nahoja.	Lampaita.	Vuohta ja pukkeja.	Sikoj.	Arvo	
																		mk.	hrt.
Salmi . . .	4	13	4	25	—	10	—	—	4	3	6	5	3	161	1				
Huhti . . .	2	6	1	5	—	3	—	—	3	4	8	2	2	64	6				
Laukeela .	8	35	8	73	1	20	—	3	4	12	18	9	6	379	7				
Kankaan- pää. . . .	2	7	2	15	—	4	—	—	2	3	2	2	—	71	3				
Kuusinurmi	2	7	2	20	—	2	—	—	3	2	2	2	—	57	5				
Prusila . .	1	5	1	10	—	5	—	1	2	2	4	1	2	83	1				
Menosten- kylä . . .	4	35	2	30	4	16	—	4	5	10	10	7	3	323	1				
Matku . . .	3	15	3	30	—	6	—	—	3	6	6	3	3	125	5				
Koivisto . .	5	14	5	42	—	7	—	—	2	5	4	4	—	138	4				
Wäkkärä .	3	10	3	30	—	5	—	1	1	2	6	3	1	106	2				
Nuutajärvi	6	20	6	33	1	8	2	3	4	8	5	6	3	200	4				
Ujala . . .	5	34	5	38	—	12	—	3	7	8	18	5	3	245	6				
Oriniemi .	9	51	7	60	4	19	1	7	12	17	27	11	4	465	3				
Neljäskunnat.																			
Tarttila . .	74	447	67	652	16	169	7	20	60	100	159	74	19	3452	1				
Akaa . . .	70	333	64	559	2	133	5	21	42	88	117	48	15	2621	3				
Jalanti . .	77	386	74	665	16	181	13	29	66	124	216	88	35	3806	—				
Airanne . .	70	359	66	574	19	172	6	31	70	112	180	85	44	3567	3				
Kirkkoher- ra	1	40	3	45	3	15	—	4	3	4	12	4	3	303	6				
Yhteensä	292	1565	274	2495	56	670	31	105	241	428	684	299	116	13750	5				

Muistutus. Tämä kirjoitus on tekijänsä ensimmäinen ja viimeinen.
Ylioppilas *Hugo Walfrid Garibaldi Nyström*, synt. v. 1859, kuoli tapaturmaisesti 7 p. marrask. 1883.

Muistoonpanoja taiteilijoista Suomessa ennen aikaan.

Julkaissut

J. R. Aspelin.

Kun iloitsemme Suomen kansan edistyksestä kaikkinaisessa sivistyksessä, kun näemme kansamme henkisten voimain yhä enemmän karttuvan ja kykenevän kilpailuun edistyneempienkin kansojen rinnalla, niin emme saa unohtaa mitä kansamme jo taiteenkin alalla on toimittanut. Myöskin taiteemme nykyinen verrannollinen kukoistus on kansallisen heräyksemme aikaansaama. Mutta me erehtyisimme jos luulisimme, että taiteen harjoitus Suomessa olisi vasta meidän vuosisatamme lapsi. Taide samoin kuin muutkin riennot maassamme on pahoja päiviä kestänyt, kurjuutta ja nälkää nähnyt; silläkin on nähtävästi pitkä historiansa, joka vaan osittain voinee kerran esiintyä taidemuseumme saleissa, mutta joka varmaankin ansaitsee tulla kerrotuksi, kuten kansallisten rientojemme kehitys ylipäänsä.

Koska aineet tälläkin alalla suureksi osaksi piilevät arkistojen hyllyillä, jotka tavallisesti jäävät taiteen varsinaisilta harjoittajilta ja harrastajoilta käyttämättä, olen seuraavilla muistoonpanoillani entisajan taiteilijoista tahtonut kääntää heihin tutkijain huomion. Kirkoissamme tavataan runsaasti vanhoja tauluja, seinä- ja muita taidemaalauksia, joiden tekijät usein ovat kirkon tilikirjoissa nimitetyt. Useimmat noista taidetuotteista, jotka aikanaan tyydyttivät seurakuntain vaatimuksia, ovat nykyään taiteentarkastajan silmissä ala-arvoisia, mutta löytyy sellaisiakin, jotka ansaitsevat

huomiota taidehistoriassamme. Kaikissa tapauksissa täytynee asian selvittämiseksi koota hajanaiset tiedot noista taiteen harjoittajista, jotka kerran täyttivät taiteelliset tarpeet maassamme, huolimatta vastaiseksi heidän kansallisuudestaan ja siitä mikä tuomio heidän nimeänsä on kohtaava, jos kerran joku heidän tuotteistaan joutuu tarkastajan silmäin eteen. Minulle ainakin on verrattain harvoin sattunut eteen tietoja, jotka valaisisivat miesten taiteellista arvoa, enkä siis ole sitä puolta voinut silmällä pitää. Siinä kyllin että heidän taiteellisuutensa aikanaan tyydytti yleisöä.

Keskiaikuisissa asiakirjoissamme ei tietääkseni puhuta yhdestäkään kotimaisesta taiteilijasta, jos ei ehkä tuo piispa Hemmingin aikana Turussa mainittu *Conrad pictor*, josta ei ole sen enempää tietoa, ole siksi arvattava; nimi pikemmin viittaa saksalaiseen kansallisuuteen *). Niistä taiteilijoista, jotka koristivat keskiaikuiset kirkkomme seinämaalauksilla, taikka veistivät niissä säilytetyt pyhimysten kuvat, ei ole tätä nykyä mitään suoranaisia tietoja, mutta me voimme Turun myöhemmistä oloista arvata, että tarpeen vaatiessa varsinkin Saksasta tilattiin taidenieikkoja, jotka työn suoritettuaan jälleen palasivat kotimaahansa taikka palkattiin munalle. Yksityisiä taideteoksia varmaankin usein tilattiin ulkomailta. Niinpä Äyräpään kirkkoherra Henrik Makerland v. 1445 lahjoitti 4 penninkiä vailla 9 markkaa (noin 47 markkaa nyk. Suomen rahaa) P. Johanneksen veistokuvaksi Äyräpään kirkkoon; mitä kuva enemmän maksoi oli kirkon suoritettava. Nuo rahat olivat mainittua tilausta varten lähetettävät porvari Pentti Osenbrygge'lle Tukholmaan **). V. 1511 oli taas Naantalın luostari tilannut taulun *Mestari Mikolta* Dantsig'issa ja edeltäkäsın maksanut siitä 2 kul-

*) *Porthan, Cron. Episc. Hels. 1859, s. 237.*

**) *Arr. Handl. III, s. 63.*

taista. Kun maalari tuntemattomasta syystä oli myönyt tilatun taulun toiselle ostajalle ja luostari vaati varamaksua takaisin, niin tarjoutui *Mestari Olavi Biscop* Dantsig'issa tekemään „saman taulun“ halvemmasta hinnasta, kun edellinen. Mainittu M:ri Mikko oli ehkä sama senniminen maalari, jota Helsingör'in tullinhoitajan v. 1514 piti tiedustella ja lähettää Kristiani II:sen luo *). Houtskarin kirkosta sai yliopiston museo 1883 pienen alttarikaapin v:lta 1508, jonka ovella eräs maalaus kuvaa laivaa, johon arkkua nostetaan. Se merkinnee että lahjoittaja Olavi Antinpoika Korpon pitäjässä oli kaapin tuonut ulkomailta, arvattavasti Pohjois-Saksasta.

Todistukseksi että kotimaisiakin taiteilijoita maassa löytyi voimme mainita nuo Nousiaisten kirkossa äsken löydetty vanhat ja yksinkertaiset kalkkimaalaukset, joiden maalaamiseen varmaankaan ei ulkomaan taitoa kysytty **), sekä sen havainnon että huonoimmat pyhimysten veistokuvat kirkoissamme eivät ole tammesta veistetyt, vaan muista kotimaisista puulajista. Viimeksi mainitun havainnon johdosta kuitenkin voimme muistuttaa, että myöhemmin, 1500-luvulla, Turun linnaan ja tuomiokirkolle oli tapana tuottaa varsinkin Dantsigista tammiainetta (n. k. *vogenskott*) taideveistoksia varten. Veistäjät olivat kuitenkin vielä silloin enimmästi ulkomailta tilatut.

Kun tunnemme mikä paljous kivikirkkoja ja linnoja Suomessa rakennettiin keskiajalla, niin voimme syystä kummastella että asiakirjat eivät rakennusmestareista tiedä juuri mitään virkata. Ainoastaan Savonlinnan perustamisessa puhutaan niistä nimenomaan. Tott sanoo silloin tilanneensa

*) *Grönblad, Handl.*, s. 537 ja 617; *Ant. Tidskrift för Sv. III*, s. 162; *E. Aspelin, Siipialttarit*, s. 101.

**) *E. Nervander, Morgonbladet 1880*, n:o 131.

ulkomailta 16 taitavaa muurin rakentajaa tai muurimestaria *), ja tuon asian ymmärtämiseksi on mainittava, että vielä viime vuosisadallakin arkkitehdit luettiin muurarien ammattiin. Mitä kirkkojen rakennuksiin tulee, niin on luultavaa että niissä, kuten usein muuallakin maailmassa, papit enimmästi olivat johtajina ja onpa meillä suomalaisessa *munkissa Joosepissa* yksi rakennustaiteen edustaja asian todistuksena **). Tämän ohella voisimme esimerkeistä muissa maissa arvata, että luostareissa muitakin taiteita harjoitettiin kirkollisiin tarpeisiin. Kemiön kirkon likellä on *Wredaby* niminen kylä, jonka kolme taloa *Snickar*, *Smed* ja *Deglar* sanotaan saaneen nimensä kolmesta Wredan luostarin munkista, jotka rakensivat Kemiön kirkon ja joista yksi oli nikkari, toinen seppä, kolmas tiilenlyöjä. Laitilan kirkon rakennuksesta kerrotaan, että rakennusmestari, joka asui Perheentuvan talossa, oli tehnyt kirkon kahta sylvä lyhemmäksi määrättyä mitta. Talon piika, jonka hän petti, oli näet kirkon „mittanuorasta“ leikkannut sen pituisen kappaleen. Molemmat sen johdosta hirtettiin. Kirkon olivat teettäneet piispa, jolla oli Hartikkalan talo, ja Paltilan Herra ***).

Kuitenkin tapaamme Kustaa Vaasan ajoilta useita todistuksia taideniekkojen puutteesta sekä Ruotsissa että Suomessa. Kun v. 1553 kysymys oli linnoituksen perustamisesta Kivennavalle, niin kuningas ilmoitti että hänellä ei ollut vallimestaria eli linnoittajaa sinne lähettää, vaan neuvoi

---

*) *J. R. Aspelin, Savonlinna*, s. 8. Kun Torkel Knuutinpoika v. 1300 Nevajoella rakennutti Maankruunun, sanovat Venäläiset hänellä olleen mainion paavilaisen mestarin Romasta, paitsi oman maan mestareita. *Suomi 1848*, s. 79.

**) *Biografinen Nimikirja*, s. 329.

***) *K. Killinen, Muinaisjään. Vehmaan kihlakunnassa*. V. 1514 tilasi Paavali Scheel Stralsundista tiilenlyöjän, joka lupasi polttaa 12 uunia vuodessa, kun vaan saisi tarpeeksi apumiehiä. *Valtioark.*

tilaamaan Liivinmaalta tai Saksasta. Seuraavana vuonna hän kuitenkin lähetti Kivennavalle erään *Kristo von Hardenberg*'in, jolle hän antoi toimeksi perustaa sinne vahva linnoitus tehdyn piirroksen mukaan. V. 1560 oli kuninkaan palveluksessa eräs rakennusmestari *Paavali Koberg*, jota Viipurin linnan isäntä tahtoi käyttää muutamaa uutta linnan rakennusta varten. Silloinkin kuningas sanoi Koberg'ia itse tarvitsevansa ja neuvoi hakemaan rakentajaa Tallinnasta tai muualta Saksanmaalta; „siellä“, sanoo hän, „jossa kaikellaisia taiteilijoita ajelehtii, lieene varalla sekä rakennusmestareita, muurinrakentajia, että muita tarpeeksi“. Varsinaista taiteellisuutta nähtävästi ei tullut kysymykseen niissä toimissa, joihin hallitus näitä taideniekkoja käytti. V. 1562 esim. kierteli Koberg Suomessa rakentaen „myllyjä ja kalastuksia“ ja piti hänen seuraavana keväänä perustaa linnoitus Kymijoenlelle. Sillä välin K. Maj:tin rakennusmestarit *Hannu Mess* ja *Jean de Port* johtivat rakennus- ja linnoitustöitä Viipurissa, kunnes riitaantuivat ja de Port sai yksin jatkaa työtä *Antero Maalarin* tekemän ja Eerik kuninkaan vahvistaman kuvauksen mukaan. Antero Maalari, joka 1562 toimitteli kuninkaan tilauksia Pernovassa, oli näet saanut käskyn sieltä rientää Viipuriin ja tehdä „tarkka kertomus ja asema-maalaukset linnasta, kaupungista ja sen ympäristöstä, sekä Siikaniemestä että siitä osasta kaupunkia, joka koittaa Äyräpäähän päin ja joka nyt oli varustettava“. Sitten piti hänen tarkastaa Helsingin kaupungin asemaa ja muutamaa kaupungin ulkopuolella olevaa paikkaa, jota olisi helpompi linnoittaa ja johon voisi kaupungin siirtää.

Suoritettnansa nuo tehtävät tuli Antero Tukholmaan ja valmisti keväällä 1563 suunnitelmiansa nojalla piirustusta, jonka mukaan kuningas tahtoi työt Viipurissa tehdyiksi. Kun se oli valmis lähetettiin maalari takaisin Viipuriin de

Port'ia neuvomaan ja asemaa paaluttamaan, jonka tehtyensä hänen piti lähteä Tallinnaan sikäläisiä rakennustöitä silmällä pitämään.

Varmaankin tarjoavat meille nuo Antero Maalarin tehtävät hyvän esimerkin siitä miltä kannalta taidetta hänen aikaansa arvosteltiin ja outoa on sen ohella nähdä, että nuo ulkomaiset rakennus- ja vallimestarit toimivat maalarin piirustusten mukaan. Heidän kykyänsä nähtävästi ruvetiinkin epäilemään. Tämän ajan ulkomaisia rakennusmestareita Suomessa oli myöskin *Henrik von Köln*, jota Fincke 1558 turhaan pyysi Savonlinnaan ja joka 1558—59 rakensi Hämeenlinnassa m. m. uuden tornin. Kustaa Vaasa kirjoitti tästä miehestä, että hän ei suuresti ymmärtänyt muuraamista ja linnoittamista, sekä katsoi paraaksi etsiä parempaa *). Luultavasti päätti hallitus tästä lähin tyytyä kotimaisiin rakentajiin, sillä Kustaa Vaasan poikien aikoina emme tapaa niiden seassa yhtäkään ulkomaista nimeä. Savonlinnan n. s. Paksun tornin rakensi 1560—62 eräs *Sihvo Muurimestari*, joka sill'aikaa nautti verottomat tulot Listensaaren kartanosta Säämingissä ja Turun sekä Hämeenlinnan rakennusmestariksi otettiin *Tapani Matinpoika*, joka jo 1559 mainitaan Juhana Herttuan 9:stä muurimestarista ensimmäisenä ja sitten pysyi Turun linnassa aina v:een 1579 asti; Hämeenlinnassakin johti hän rakennustöitä vuosina 1566—73, jolloin eräs *Eerik Ragvaldinpoika muurimestari* tuli hänen sijaansa **). Näiden taiturien ohella löytyi n. s. *torninrakentajia*, joita kuitenkin harvemmin mainitaan. Niitä oli esim.

*) *Arvidsson, Handl.* sekä Valtioarkiston tilikirjat.

**) Turun kaupungissa mainitaan rakennusmestareita usein. Niitä oli *Eerik Henrikinpoika*, jota 1558 käytettiin Turun linnassa, *Tuomäs rakennusmestari* 1588 † 1600, *Simuna rak:ri* † 1590, *Esko rak:ri* 1598—1626, *Jaakko* 1612, *Yrjö* 1624 ja *Hannu* 1630. — Eräs *Pietari vallimestari* kuoli Viipurissa 1599.

Henrik Antinpoika, joka tavataan Turun linnassa v:sta 1560 hänen kuolemaansa asti 1586.

Loistosta Turun linnassa Juhana Herttuan aikana on Krohn historiassaan tuonut esiin runsaita tietoja, jotka perustunevat tohtori Bomanssonin muistoonpanoihin niistä inventarioista, jotka tehtiin herttuaa vangitessa 1563 sekä muutamaaan Fant'in väitöskirjaan samasta asiasta.

Turun linnan taulukokoelmasta sitä ennen tiedämme, että siellä v. 1541 oli 24 taulua, joiden lisäksi kaniikki herra Antti Jaakonpoika s. v. testamentilla lahjoitti 2. V. 1542 sanotaan olleen „Flamilaisia tauluja huonoja ja hyviä 26 kappaletta“; 1555 oli linnassa ainoastaan 23, mutta jo seuraavana vuonna, jolloin Juhana tuli herttuaksi, 55.

Mutta taiteilijoita, jotka maalasivat nuo sekä Krohn'in luettelemat taulut, ei mainita, ainoastaan että taulujen hinta vaihteli 100 ja 215 talarin välillä. Sama on laita niiden taulujen, joita luetellaan meidän valtioarkiston varastoluette-loissa. Ainoastaan 5:stä taulusta, jotka saapuivat 1558, sanotaan että *Henrik Maalari* oli ne maalannut (förmålat), vaan ei valmistanut. Paitsi niitä mainitaan 1559: *suuri ristiinnau-littua kuvaava taulu ja pienellinen hollantilainen maalaus* (1561 oli varastossa „2 vanhaa maalattua hollannin taulua“), 6 allegorillista taulua: *Historia fidei, charitatis, spei, concordiae, preseverantiae ja intelligentiae, historia hauraudesta ja kadote-tusta pojasta, de vinea domini, 10 venäläistä taulua* (rydse-taflor), 33 vanhaa ihan kuluunutta taulua, taulu (Judithista ja) *Holoferneestä* ja vihdoin kullattu ristiinnaulitun kuva; v. 1564 mainitaan m. m. taulu, joka kuvasi „Sampsonin historiaa“ *).

---

*) V. 1558 toi kansliakirjuri Henrik Stråbock varastoon „11 uutta taulua“ ja 1561 mainitaan varastoluettelossa „2 pitkää taulua“ ja „8 vanhaa lyhyttä (stackota) taulua“, jonka lisäksi vanhoja tauluja oli 5 Simuna Tuomaanpojan kamarissa, 3 rouva Bonicke'n ja 1 pitkä

Koska varastoluettelossa ei tavata Krohn'in mainitsemia tauluja, niin on luultava että tässä kerrotut taulut eivät enää olleet käytännössä. Herttuan jälkeen nähtävästi ei saapunut uusia tauluja linnan varastoon, päin vastoin vanhat vähenivät ja 1605 ei ollut enää kuin 5 jälillä.

Luultavasti olivat herttuan taulut suurimmaksi osaksi ulkomailta tuotuja, kuten niiden korkeasta hinnasta sekä määräyksistä „hollantilainen“ ja „venäläinen“ voimme arvata. Myöskin Nynäs'in kartanossa tapaamme 1574 viisi „vanhaa flamilaista taulua“ *). Maalarit Henrik ja Sihvo olivat tietävästi ainoat, jotka taidemaalausta harjoittivat herttuan hovissa, mutta edellisestä eivät tilikirjat anna muita tietoja edellisen lisäksi kuin että hän v. 1559 varastoon toimitti 97 kyynärää kaavapalttinaa (mönsterlärift) ja sieltä nosti väriaineita, joita voilla ostettiin linnan varastoon Dantsig'ista **).

Paitsi maalatuilla ja kudotuilla tauluilla koristettiin

---

taulu lasten kamarissa. Ehkä olivat taulut ylipäänsä puitteettomia, koska erittäin mainitaan: „vielä maalattuja tauluja puulistoilla ympäriinsä, suuria ja pieniä, 10 kp.“. S. v. (1561) mainitaan venäläisten taulujen seassa yksi, joka oli 3½ kyynärää pitkä ja 3 kyyn. leveä. V. 1572 tavataan „5 kirjavaa (brokot) taulua“ ynnä muita, jotka olivat „maalattuja“ (förmålade). — Taulujen korkein lukumäärä Juhana herttuan aikana oli Bomanssönin mukaan 71. Venäläistauluissa ei näy olleen mitään ainetta, paljastaan värejä. Ulvilan kartanoon lähetti herttua 1558: 19 taulua ja v. 1559 *Sihvo Maalari* sinne maalasi 2 taulua, joista maksettiin tekijäpalkkaa kolme pannia rukiita. Kts. *Histor. Arvisto IV*, s. 130, jossa myös mainitaan taulujen aineina: Taneli jalopeurain luolassa, Susannan historia, Lasaruksen historia y. m.

*) *Arvidsson, Handl. X*, s. 175. Määräyksellä *vanha* luettelot varmaanakin tarkoittavat että taulu oli käyttämisestä pilaantunut tai „kulunut“, jota sanaa myöskin usein käytetään.

**) *Eerik maalari*, joka Sihvon kanssa työskenteli linnan „maalarituvassa“, ei tiettävästi ollut taidemaalari, vaikka ei varmaankaan huonoimpia ammatissaan. V. 1559 maalasi Sihvokin kaksi herttuan laivaa ja käytti silloin jos minkälaisia sinisiä, keltasia, vehriäisiä, punasia ja valkosia väriaineita; 1563 taas hän maalasi herttuan re'et, arvattavasti ne, joilla tämä herttuattaren kanssa matkusti Poriin.

huoneita tuohon aikaan puunveistoksilla. Olen toisessa tilassa puhunut Juhana herttuan saksalaisista puunveistäjistä (snidkare, sculptores) *Henrik Tzukumatti*, *Hannu* ja *Gerdt*, jotka tammi- ja leppäpuisilla veistoksillaan koristivat herttuan hovia *).

Turun tuomiokirkon vaillinaiset tilikirjat 1500-luvun lopulta eivät aineettamme paljon valaise. Ainoa niissä mainittu taiteilija on *Kristofferi Maulari*, joka 1588 „omista tammilandoista teetti taulun ja sitten maalasi sen“. Tuosta taideteoksesta, jota arvostellessa ei ainakaan tammilautoja unohdettu, hänelle maksettiin 2 talaria (noin 10 nyk. S:n markkaa); pienestä ristiinnaulitun kuvasta (taulukko vai veistokuva?), jonka hän maalasi eli virkisti (uppströk), sai hän markan (noin markka 25 penniä). Muutamaa nikkaria, joka edellisenä vuonna oli korjannut ja virkistänyt erään ristiinnaulitun kuvan, piankin pidettiin suuremmassa arvossa, sillä hän sai siitä työstä 1 $\frac{1}{4}$ talaria. Kun ylipäänsä emme tunne kuinka tuomiokirkko tällä uskonpuhdistuksen aikakaudella oli koristettu, ansainnee huomauttaa että kirkolla vielä oli paitsi edellämainittuja yksi „palttinataululle“ maalattu ristiinnaulitun kuva, johon 1587 käytettiin 4 ₧ alunaa. Vielä Gyllenius'en aikoina säilyi kuorin seinillä vanha munkkien rakentama ja kustantama kuvilla koristettu „nikkariteos“ **).

Turun kaupungin maalareista seuraavilla vuosikymmenillä mainittakoon *Olavi Maalari* († 1611), jonka taidosta tosin ei ole muuta tietoa kuin että hän maalasi tuomiokirkon tarpeissa, mutta joka Pictorius suvun kantaisänä ansainnee huomiota. Hänen poikansa Juhana Pictorius näet kuoli Ke-

*) Vrt. *Anteckningar om Finlands industri före Stora ofreden. Morgonbladet* 1881, n. 107—9, 114, 133 ja 134.

**) Tuomiokirkon tilikirjat Valtioarkistossa, n. 255. *Lindman, Åbo domkyrka*, 2 pain., s. 84.

min kirkkoherrana 1640 *) ja tämän tytär oli Oululaisen muotokuvamaalarin Lauri Gallenius'en anoppi. On siis mahdollista että juuri Pictorius suvun kautta taidemaalaus saapui ja perehtyi Ouluun, kuten tuonnempana saamme nähdä. V. 1615 sai eräs *Henrik Maalari* uuden kuorin ja saarnastuolin maalaamisesta tuomiokirkossa 17 talaria (noin 66½ S:n markkaa) ja paitsi sitä muonarahaa 4 talaria viikossa, josta ehkä voisi päätellä että hän ei ollut Turkulainen; en ole häntä ainakaan sen enemmän siellä tavannut. Mutta jo 1622 näkyy tuomiokirkko saaneen uuden saarnastuolin, jonka asettamista varten saarnastuolinveistäjä ja maalari, joiden nimeä ja kansallisuutta ei mainita, oleskelivat Turussa 14 päivää **).

Tähän aikaan eli tunnettu *Hartikka Speitz*, jota erään Sääksmäen kirkossa säilyneen votiivitaulun nojalla on pidetty Suomen vanhimpana taidemaalarina, hänen nimensä kun löytyy taulun selkäpuolella v:lta 1619. Varmuudella ei siitä kuitenkaan voi päätellä, tarkoittaako nimi maalaria. Pikemmin luulisi sen tarkoittavan taulussa kuvattua perhettä ***). Vasta 1633 tapaamme Turussa ensi kerran †) vasituisen taidemaalarin nimeltä *Jokkim Lang Muotokuvaaja* (Conterfejare), nimestä arvaten saksalaista sukuperää. Hän oli jo silloin nainut ja tavataan sitten vaimoneen Turun manttaliuetteloissa v:een 1669 saakka. Me tiedämme hänestä että

---

*) Skon luostarissa löytyy kertomus Kemin Lapista, jonka Kl. Alanus teki v. 1639, kun seurasi tarkastajana Juhana Pictorius'ta aina Inariin saakka. Kansissa on neljä värikuvaa Lappalaisista: pulkassa, suksilla, oravan- ja peuranampujina. Arvattavasti ovat ne Pictorius'en tekemiä. Vrt. *Biogr. Nimikirja*, s. 789.

**) Tuomiokirkon tilikirjat, n. 261 ja 262.

***) H. Speitz'istä vrt. *Suomi, Toinen jakso III*, s. 211—20; *Biogr. Nimik.*, s. 633.

†) Tuomiok:n tilik., n. 266, kun hänen lapsensa haudattiin Toukokuun 7 p. 1633.

hän ainakin vuosina 1659 ja 1660 maalasi sen aikuisten professorien muotokuvia *) ja otti kustakin muotokuvasta, joka oli 1½ kyynärää pitkä ja 3 korttelia leveä, 12 talaria v. r. (noin 13 S:n markkaa). V. 1662 on hän maalannut alttaritaulun y. m. Sund'in kirkkoon, kuten sen kirkon tili-kirjasta tunnetaan. Tuollaiset hänen taiteensa mukaiset ti-laukset olivat varmaankin harvinaisia sattumuksia. Tavalli-semmin Mestari Jokkim suoritti paljon halvempia töitä, esim. maalasi lipuntankoja, lyhtyjä, tuoleja (v. 1668 piispan tuolin sakaristossa) y. m. V. 1661 oli hän saanut kilpaili-jaksi erään *Yrjö Kuhn* nimisen *muotokuvaajan*, mutta tämä näkyy pian kuolleen, koska hänen vaimonsa jo 1663 eli les-kenä. Ei ole tietoa mihin Jokkim Lang 1669 katosi **), mutta sen jälkeen astui hänen kisällinsä *Abraham Eerikin-poika Myyra*, joka ensi kerran mainitaan 1656, mestarina ja muotokuvaajana hänen sijaansa. V. 1672 koristi M:ri

---

*) *F. W. Pipping, De Bibliothecariis Acad. Ab.*, s. 35—37. Kai-kehti oli hän se Jochim Pictor, joka 1642 maalasi Pietarsaaren kirkon. *Aspegren, Pedersöre Socken II*, s. 71. Turun yliopiston tänaikuisen muotokuvaston kohtaloa valaissee seuraava herra Sev. Falkman'in ker-tomus. Eräällä matkalla v. 1848 Someron Jokioisista Turkuun tuli herra And. Ramsay koulupoikana ollessaan kesti kevaritaloon, jossa aiottiin uudistaa tapetit ja paraikaa revittiin entisiä drafarettikaavoihin maalattuja verhoja seiniltä. Nuo verhot olivat vanhoja öljyvärisiä pappien muotokuvia, joiden kuvapuoli oli seinä kohti. R. otti kaksi muotokuvaa. Toinen, jonka Falkman näki, kuvasi Terserusta 30—40 v:den ikäisenä. Se oli kaunis, kalpea, van Dyk'in tapaan maalattu kuva. Molemmat paloivat Raisiossa Metsäkylän rikkaan muotoku-vaston ohessa. V. 1882 kuulusteltiin Muinaismuisto-Yhdistyksen puo-lesta turhaan tuon merkillisen muotokuvaston jätteitä.

**) Jokkim Muotokuvaajan talo mainitaan vielä 1683 (1682 v:den verif., s. 2602), mutta tämä *Jokkim Muotokuvaaja*, jonka lapsia hau-dattiin 1693 ja 1694, jonka äiti kuoli 1692 ja joka itse haudattiin poh-joispuolelle kirkkoa Syyskuun 4 p. 1697, oli kaikesti toinen mies, ken-ties se *M:ri Jokkim Kröger maalari*, jonka lapsi haudattiin Huhtikuussa 1695. Sen saanee manttaliluettelosta (Luostari-korttelissa molemmat asuivat) selville.

Abraham Sund'in kirkon urut ja lehtarin „arvokkaalla maalauksella“ (en ansenlig målning) ja maalasi 1670 ja 1673 Korpon kirkkoon „hyvälle uudelle palttinakutoja-kankaalle“ koko joukon tauluja: Pyhän Ehtoollisen, Aatamin ja Eevan syntiinlankeemuksen, Abrahamin uhrin, Kristuksen kirkastuksen ja Aron'in muotokuvan. V. 1681 sai hän alttaritaulun virkistämisestä Turun tuomiokirkossa 20 talaria v. r., mutta näkyy saman vuoden tulipalossa kadottaneen kaiken omaisuutensa. Muuten Abraham Myyrankin taidetta käytettiin moninaisiin käytännöllisiin tarpeisiin. Kun esim. 1675 saderrännit tuomiokirkossa piti varustettaman lohikäärmeen muotoisilla päätteillä, niin Myyra maalasi kaksi mallia; aikakellon taulut tuomiokirkon tornissa oli hän maalannut ja kullannut viisarit maalarikullalla (aurum pigmentum); tuomiokirkon kynttilöitä hän aina sai maalata jouluksi y. m. Abraham Myyra kuoli 1684 ja haudattiin Toukokuun 16 p. tuomiokirkon eteläpuolelle. Vaimonsa Katrin kanssa, joka oli Lauri Svenssonin tytär Oulusta ja kuoli 1686, oli hänellä Lauri niminen poika, joka mainitaan manttalikirjoissa ensi kerran 1687. Tämä M:ri Lauri Myyra peri maalarina isänsä ammatin, mutta ei ole tiettävästi suorittanut mitään taiteellista työtä *).

Tuomiokirkon korjaustöiden tähden, nähtävästi, saapui kohta Abraham Myyrän kuoleman jälkeen kaksi „muotokuvaajaa“ Turkuun. Niistä oli toinen M:ri *Diidrik Mölrum*

---

*) Hän teki piirustuksia kirkon penkkeihin, maalasi erillisillä väreillä päädyt tuomiokirkon tornissa „vaskikaton yläpuolella“, soit-tajalehtarin (musikantsläktaren) paneelauksen sekä linnan tornin, kultasi siellä tornin kärjen ja hopeoitsi viirit, kirjaili tuomiokirkon kynttilöitä jouluksi ja kuninkaan surujuhlaaksi (1697) y. m. V. 1691 oli hän nainut Briita Yrjöntyttären ja eli vielä 1697, jolloin tilikirjat loppuvat; 1710 tapaamme jälleen samassa talossa Mätäjärven korttelissa Lauri Myyra'n, joka s. v. meni sotaväkeen, mutta tämän vaimon nimi on Maria. Ehkä oli hän edellisen poika?

(Möllerruum, Mählruum, Molrum), nähtävästi iäkäs mies, koska hänellä oli paitsi vaimo kaksi täysikasvuista tytärtä muassa. Hän työskenteli Turussa vuosina 1685—89 ja kirjoitti kuitinsa saksaksi. Hän kultasi ja maalasi koristukset (ziraterna) auringon alla kuorissa ja sai siitä 16 talaria v. r., koristi urut ja urkulehtarin sekä Kankaisten kuorissa paneelauksen, jonka nikkarinvanhin Henrik Leino oli tehnyt. Koitteeksi maalasi hän yhden saarnastuolin syrjän ja sai siitä 10 talaria, mutta ei näy saaneen jatkaa sitä työtä. Linnassa hän vihdoin 1689 maalasi salin ja 3 kamaria 110 talarin hinnasta, mutta katosi sen jälkeen Turusta. Raahen kirkossa on Diidrik Mölrum'in maalaama taulu, joka kuvaa ristiinnauttua ja Lutherusta.

Toinen muotokuvaaja, joka samaan aikaan saapui Turkuun oli naimaton mies, *M:ri Antero Ulich*, hankin nimestä arvaten saksalainen. Ulich, joka vielä tullessaan oli kisälli, maalasi Turussa ainakin v. 1688—97 ja oli Mölrum'in lähdettyä kaupungin ainoa taidemaalari. Tuomiokirkon saarnastuolin maalaamisesta (stofferande) 1688 nosti hän eri posteissa 550 talaria v. r. (noin 520 m. S:n r.). Samoin maalasi hän kirkon kuninkaalliset tuolit, jotka kuvanveistäjä Rosenstern oli valmistanut, ja sai siitä työstä 120 talaria. Eräällä kirkon pilarilla riippui taulu, kuvaava Kristuksen kirkastumista, jonka hän oli lahjoittanut. Hinnosta päättäen oli Ulich etevin Turussa olleista taidemaalareista ennen Isoa vihaa, mutta hänen kohtalostaan 1697 vuoden jälkeen ei ole mitään tietoa.

Paitsi yllä mainittuita Turussa työskenteleviä maalareita tulee meidän muistaa muutamia muita, jotka ennen Isoa vihaa ovat maalanneet kirkoissa Turun seuduilla. Kuten Saltvikin kirkon tilikirjasta nähdään maalasi siellä 1650 paikoilla eräs *muotokuvaaja M:ri Kristian*. P. Yrjön piirus-

tamisesta (afritning) sai hän 4 talaria. Mahdollisesti oli hän Ruotsista tilattu, koska hänestä ei ole tätä nykyä sen enempää tietoa. Ahvenanmaan kirkkoissa (Saltvikissa, Finströmissä, Sundissa, Getassa) näkyy eräs *maalari M:ri Martti Juhananpoika* ahkerasti työskennelleen v. 1656—85; eräästä alttaritaulusta Vordöön kirkkoon 1681 maksettiin hänelle 50 talaria, toisia alttaritauluja maalasi hän Saltvikin (1657) ja Getan (1672) kirkkoihin. V. 1662 sai hän matkarahoja matkustaaksensa Käkisalmeen päin. Arvattavasti oli tämä mies taitava ammattimaalari kuten monet muut, jotka viime vuosisadalla varustivat Suomen maaseutukirkkoja alttaritauluilla. Saman veroinen oli ehkä eräs Tukholmalainen *M:ri Pietari Dunder*, joka 1703 maalasi lehtarin reunukset Lemlandin kirkossa ja 1704 Finström'iin alttaritaulun, joka kuvasi P. Ehtoollista ja josta ynnä muista maalauksista hänelle maksettiin 300 talaria. Myöskin Turussa eli 1682—97 eräs ammattimaalari *M:ri Juhana Saltberg*, joka näkyy kirkonmaalauksista harjoittaneen; ainakin hän Taivassalossa 1696 on maalannut kahden lehtarin reunukset.

Todistukseksi että 1600-luvulla myöskin maaseuduilla löytyi taiteilijoita mainittakoon tässä Isonkyrön kirkkoherra *Isak Brenner* (s. 1603, † 1670), jonka taidosta on säilynyt hänen oma muotokuvansa Ylistaron kirkon sakaristossa, ja hänen mainio poikansa pienoiskuvaaja ja vaskipiirtäjä *Elias Brenner* *).

Melkein yhtä tärkeitä tämänkin ajan taidetarpeille, kuin maalarit, olivat *kuvanveistäjät*, joilla kuitenkin enimmiten, oli aineena pun, eikä kivi. Niitä oli *Yrjö kuvanleikkaaja*

---

*) Vrt. *Biografinen Nimikirja*, s. 87. — Naantalin kirkossa löytyi ainakin 1837 soturin muotokuva, jonka selkäpuolella luettiin: *H. Scharnhorst fecit Anno 1700*.

joka 1643 asui Turussa, mutta 1662 Tammisaaressa, arvatavasti Raseporin kreivien palveluksessa, *M:ri Maunu Laurinpoika*, joka 1646—7 työskenteli Paraisten kirkossa ja vielä 1652 mainitaan Turussa, *Taneli Sudrovius* 1665, *M:ri Mathias Remas* († 1684), joka 1672—6 teki m. m. neljä kuvaa tuomiokirkkoon, ja *Monsieur Juhana Ulrik Beurle*, kuvanveistäjä eli statuarius, jolla ruukinomistaja Pietari Thorwöst 1684—6 teetti 6000 talarin hinnasta uuden saarnastuolin ja kauppias Juhana Schultz 100 talarista ristiinnaulitun kuvan tuomiokirkkoon. Beurle'llä oli 9 henkeä seurassaan, jolle nosti viikottain 50 talaria muonarahaa. Tuota seuruetta taisi olla kuvanleikkaaja *Jaakko Swartz*, joka mainitaan 1684. Beurle'n taitoa kivityössäkin todistane se ilmoitus, että hän 1685 korjasi kreivi Tott'in hautapatsaan 180:stä talarista. V. 1689 tekivät nikkarit Broman ja Mjöd tuomiokirkon kuninkaalliset tuolit, joita kuvanveistäjä *Rosenstern* († 1693) s. v. koristeli, kiinnittäen koristukset tuoleihin tinatuilla nauloilla; tuolit säilynevät vielä linnankirkossa. Luultavasti nämät kuvanveistäjät luettiin nikkarien ammattikuntaan, kuten eräs *M:ri Juhana nikkari*, joka 1682 veisti Turun kaupungin vaakunan ja P. Henrikin kuvan 10:stä talarista.

V. 1655 lahjoitti Raahan pormestari Henrik Corte tamesta veistetyn kauniin saarnastuolin Raahan kirkkoon. Sen oli tehnyt kuvanleikkaaja *Mikko Mikonpoika Balt*, joka oli tilattu Ranskasta pystyttämään tuomiokirkon Parisissa tehtyä saarnastuolia, luultavasti sitä, jonka Henrik Fleming toisten tietojen mukaan oli teettänyt Tukholmassa 1650 ja joka valkoseksi maalattuna vielä säilyy Siuntion kirkossa. Balt asettui sitten Corten lankona Ouluun asumaan ja on, samoin kuin hänen samanniminen poikansa, muillakin veistoksilla koris-

tanut Raahen ja kenties Tornionkin kirkkoa, jossa sellaisia kuuluu löytyvän *).

Vihdoin ovat mainittavat ne kuvanpiirtäjät (figurstic-kare), jotka Turussa työskentelivät ennen Isoa vihaa. Ensimmäinen tunnettu puunpiirtäjä, joka oli leikannut kuvia väitöskirjoihin yliopistossa, ja siitä keväällä 1675 sai stipendion, oli eräs ylioppilas *Jaakko Liebeck*, luultavasti sama mies kuin pohjalainen Jaakko Juhananpoika Lybeck, joka oli ylioppilaana 1673—5 ja vaihtelevien kohtalojen jälkeen kuoli 1693 Pyhäjärven kappalaisena Pohjanmaalla. *Akatemian kuvanpiirtäjäksi* nimen omaan näkyy vuoden alussa 1678 päässeen eräs vaunutehtailijan poika *Taneli Juhananpoika Medelplan*. Hän oli sitä ennen kiitettävällä taidolla leikannut matemaattisia kuvia ja sai nyt rehtorin varastosta 2 tynnyriä jyviä. Ollen tämän ohella kirjasinten valajana Medelplan pysyi yliopiston palveluksessa toista kymmentä vuotta, kunnes muutti Turusta pois. Sen jälkeen toi prof. Vanochius kesällä 1691 muassaan Tukholmasta nuoren miehen, joka oli ennen palvellut kirjapainossa ja nyt pyrki päästä yliopiston kuvanpiirtäjäksi, mutta konsistorio ei tahtonut enää ottaa vasiituista kuvanpiirtäjää palkataksensa; hän voisi saada maksoa kaikista töistään kirjapainossa. Tuo mies oli luultavasti *Kustaa Eerikinpoika Hagner*, joka syksyllä 1694 pyysi päästä Medelplanin sijaan Akatemian kuvanpiirtäjäksi. Noudattaen varakanslerin tahtoa konsistorio siihen suostuikin. Hän eli siitä pitäin naineena miehenä Turussa ainakin v:een 1712 asti **). Ankarat ajat näkyvät kuitenkin pakoittaneen Hagner'ia muillekin poluille. Sääksmäen kirkossa löytyvät eräät vähäarvoiset veistetyt alttaritaulun puitteet, jotka seurakunta

*) Vrt. *Morgonbladet* 1881, n. 133.

**) *Pipping, Acta Soc. Sc. Fenn. II*, s. 730, III, s. 697—8; *Tengström, Gezelius d. ä. s. Minne*, s. 130—1 sekä Turun manttaliluettelot.

häneltä tilasi 1707, samalla kuin eräs muutoin tuntematon turkulainen maalari *Corelius* sinne maalasi Kaarle XII:n muotokuvan sekä kaksi ristiinnaulitun kuvaa *).

Ison vihan hävitys oli tietysti omiansa turmelemaan ne vähät taiteen oraat, joita sitä ennen tapaamme maassa ja aikoja kului ennenkuin taiteellisuuskin ennätti yleisestä häviöstä toipua. Paikka jossa nuo entiset oraat johonkin määrin rehottivat oli Oulu. Jo edellisessä lausuttiin se arvelu, että ne olivat Pictorius suvun viljelemiä. Maalaustaiteen vanhin tunnettu edustaja Oulussa oli jo kerran mainittu muotokuvaaja *Lauri Gallenius*. Hänestä emme kuitenkaan tunne muuta kuin että hän näkyy maalanneen Mäntyharjun kirkon 1700 sekä Luodon kirkon ja vanhoilla päivillensä 1742 muutti Oulusta Pietarsaareen, jossa hänen poikansa oli ollut pappina ja jossa hän ahkerasti maalasi huonoja tauluja sikäläiselle rahvaalle **). Toinen maalaustaiteen edustaja Oulussa oli sikäläisen postimestarin poika muotokuvaaja *Iisak Wacklin* (s. 1720, † 1758), jonka taidosta on säilynyt useampia muotokuvia, mutta joka enimmänsä aikansa taisi työskennellä Tukholmassa ***).

Oulun seudun maalareita olivat edelleen *Eerik Westzynthius* (s. 1711, † 1757) sekä tämän samanniminen poika

*) Vrt. *E. Nervander. Tvänne konstnärer i Finland under stora ofredens dagar. Hufvudstadsbladet 1871, n. 83, B.* — Eräs turkulainen Henrik Corelius tuli ylioppilaaksi 1698 ja ainoa senniminen pariskunta Turussa oli siihen aikaan raatimies Michael Corelius ja hänen vaimonsa Helena.

**) *Vallenius, Mäntyharju socken, s. 29; H. H. Aspegren, Pedersöre socken, s. 82; Geneal. Surs., s. 292; Löwenmark, Muinaisjäännöksiä Sallan kihlakunnassa, käsik.* — L. Galleniusen 1:n vaimo oli Katri Lundinus, jonka äiti oli kirkkoh. Juh. Pictoriusen tytär, 2:n Valpuri Kristoferin tytär Zebulon, jonka sisarenpoika oli maalari ja tullinkaitsija Kristofer Topelius, Michael Topeliusen isä.

***) *Geneal. Surs., s. 262; Biogr. Nimiä., s. 722.* Hänen nimeänsä ei ole löytty Oulun vaillinaisista kirkonkirjoista.

(s. 1743, † 1787). Isän taidetuotteista ei tätä nykyä mitään tunnetä, mutta pojan maalaamia ovat useat taulut ja seinämaalaukset Oulaisten kirkossa. Hän oli tuon kirkon maalaimiseen käyttänyt 3 vuotta ja päättänyt työnsä 1782. Aikomus oli hävittää nuo seinämaalaukset v. 1882, jolloin kirkko oli perinpohjaisesti korjattava *). — Samanaikainen oli *Emmanuel Granberg*, jota kehutaan taitavaksi kirkonmaalariksi. Hän oli syntynyt Vihannista, jossa hänen isänsä Mikael Gumse oli kappalaisena 1750—59, mutta hänen opinnoistaan, myöhemmistä asuinpaikoistaan sekä kuolemastaan maalatessaan, niin kerrotaan, Sotkamon kirkkoa, ei ole tätä nykyä mitään tietoja. Jonkun ajan oli hän oleskellut Oulussa, jonka ympäristöillä hän oli maalannut kirkkoja. Hänen maalauksensa Muhoksen kirkossa ovat tätä nykyä tapettipapereilla peitetyt ja ainoastaan sakaristossa näkyvissä. Samoin oli hän maalannut Oulunsalon vanhan kirkon, jossa varsinkin saarnastuolin kuvat olivat olleet hyviä, mutta sekin kirkko on nyt maalauksineen hävitetty. Syntymäseurakunnassaan Vihannissa koristi hän 1787 kirkon ilmaseksi seinämaalauksilla, josta nyt on jälillä ainoastaan yksi „seinälle alttarin yläpuolella vesivärillä tehty taulu“, jonka yläosa kuvaa ristiinnaulittua, Johannes oikealla ja Maria vasemmalla puolen, sekä aliosa P. Ehtoollista. — Tunnetuin ja varmaankin ahkerin kaikista Pohjanmaan kirkonmaalareista oli vihdoin *Mikael Topelius* (s. 1734, † 1821), jonka seinämaalauksia ja alttaritauluja vielä runsaasti tavaetaan Pohjanmaan kirkoissa (esim. Siikajoella, Revolahdella, Paavolassa, Ranttilassa j. n. e.). Hänen muistonsa virkistyttäminen ei siis ole tässä tarpeen **). — Voimme siis palata Etelä Suomeen takaisin.

*) *Geneal. Surs.*, s. 15; *Löwenmark, Muinaisjäänn. Salon kihlakunnassa*, käsik.

**) Vrt. hänen elämäkertansa *Biogr. Nimik.*, s. 701. — M. T:n

Ensimmäinen maalari Turussa, joka Ison vihan jälkeen taidemaalausta harjoitti, oli tiettävästi *Klaus Lang*. Vielä 1730 asui hän naineena miehenä Helsingissä, mutta näkyy enimmästi oleskelleen Turussa, jossa tietysti siihen aikaan oli korjaustöitä kaikilla. Muntamia vuosia myöhemmin muutti hänen vaimonsakin, Katri Elisabet Röling, Turkuun, jossa pariskunta sitten edelleen asui. Hänen teoksistaan tunnetaan P. Ehtoollista kuvaava alttaritaulu, jonka Lempäälän pitäjäläiset 1757 häneltä tilasivat ja joka kullattuine puitteineen sai maksaa 60 talaria. Se on virkistettynä (1845) vieläkin alttarilla Lempäälän kirkossa. Pari vuotta myöhemmin maalasi Lang Saltvikin ja 1760 Lumparland'in kirkoissa, jota paitsi hänen sanotaan työskennelleen Viipurissakin.

Arvattavasti Tukholman maalariakatemian perustaminen 1735 herätti taiteen harrastusta Suomessakin. Ainakin tapamme sen jälkeen Turun yliopistossa opettajia piirustuksessa. Niitä oli *Juhana Henrik Seliger*, joka kulta- ja hopeaseppänä syksyllä 1749 oli muuttanut Tallinnasta Turkuun. Kun ei hän siellä saanut mestarioikeutta, pyysi hän seuraavana keväänä yliopiston puolustusta työskennelläksensä sineetin-, vaski- ja puupiirtäjänä. Koska hän oli erittäin taitava, niin konsistorio siihen suostui sillä ehdolla että hän palkatta opettaisi yliopiston nuorisoa. V. 1751 sanotaan S:n piirtäneen filos. tiedekunnan sinetin ja kirjapinteen*). — Toinen piirustusopettaja yliopistossa (1763) ja paitsi sitä hyvin tun-

---

jälkeen ilmoitti maalari *Jan Hödman* Oulussa (1826) tekevänsä huokeasta hinnasta alttari- ja muita tauluja.

*) *Pipping, Acta Soc. Sc. VI, s. 149*; Turun läänin verif. 1751, s. 2579. Kirjassa *Orationes Panegyricæ, quibus pietatem suam 1811 testavit Acad. Ab. 27 et 28 Junii, s. 94*, viitataan todisteeksi että *artium gráficas et saltandi magistri* ennen aikaan on ollut yliopistossa kanslerin-kirjeisin 1708 ²⁹/_x, 1725 ¹¹/_{vii} ja 1748 ¹²/_{ix}. Yliopiston kuvanpiirtäjänä 1776 oli *Eerik Österberg, Åbo Tidn. 1776, s. 32.*

nettu maalari oli *muotokuvaaja Juhana Yrjö Geitel*, joka erään veljensä kanssa sanotaan Braunschweig'istä Suomeen muuttaneen. Hän on 1756 maalannut Nousiaisten kirkkoon alttaritaulun, jonka yläosa kuvaa ristiinnaulitsemista, aliosa P. Ehtoollista. Lempäälässä hän 1759 samoin maalasi alttaritaulun, joka kuvaa ristiinnaulittua, ja Hakkarin kartanossa samassa pitäjässä kuuluu löytyvän alfresco-maalauksia, joita hän siellä ollessaan oli tehnyt. Myöskin muutamia Geitel'in maalaamia muotokuvia on säilynyt Geitel-suvun huostassa ja Reinholm kertoo että piispankartanossa ennen Turun paloa löytyi 3 Geitel'in maalaamaa kiitettyä taulua, jotka kuvasivat uskoa, toivoa ja rakkautta *). Häntä myöhempiä piirustusopettajia yliopistossa olivat *Gabriel Nordberg*, *Kaarle Ludvig Schultz* ja *Juhana Eerik Hedberg* **).

Viime vuosisadan ammattimalaareista, jotka työskentelevät kirkonmaalauksen alalla, oli *Jonas Bergman* Turussa ahkerimpia. Hän on esim. maalannut Sottungan kirkossa 1753, alttaritauluja Föglön ja Nummen kirkkoihin 1759, lehtarin reunuksen ja kuorin Rymättylässä 1766 sekä s. v. Mas-kun kirkkoon 2 taulua, jotka kuvaavat Jesuksen syntymistä ja taivaasen nousua. Niin ikään oli hän v. 1764—5 taiteentuntijan hovioikeudenneuvoksen Jaakko Neuman'in piirustuksen mukaan maalannut sekä kullannut lehtarin ja urut tuomio-kirkossa, mutta hänen tuotteillaan ei näy olevan suurta taide-arvoa ***). Muista Turun ammattimalaareista mainittakoon

---

*) *Finl. Minnesv. män I*, s. 479. Vrt. myös *Minnen från en vistelse i Lempäli socken sommaren 1878. Åbo Posten 1878*.

**) *Finl. Minn. män I*, s. 258—9 ja 479; *Biogr. Nimik.*, s. 281; *W. Lagus, Strödda Blad II*, s. 28. Schultz vainajan poika Juhana Ludvig kirjoitettiin Turun maalarien ammattikuntaan 1807.

***)) *Lindman, Åbo domkyrka, 2 uppl.*, s. 16; *Lagus, Åbo hofr. hist.*, s. 344. Vrt. senaikuisista maalareista myöskin: *E. Nervander, Konst-historiska minnen. Hufvudstadsbladet 1871*, n. 10.

vielä *N. Tilleen*, joka 1776 maalasi Raision kirkon kuorin ja 1778 Röntämäen saarnastuolin maalaamisesta sai 399 talaria. Erään toisen maalarin *G. G. Sveidelin* alttaritaulut Kokemäellä, Korpossa (1792) ja Köökarissa (1803) ovat „heikkoja, mutta totisia“; molemmat kuvaavat P. Ehtoollista ja edellinen on vahakankaalle maalattu.

Kuten huomaamme harjoittivat, sen mukaan kuin tiedämme, edellisessä mainitut maalarit enimmästi kirkollista maalausta. Mahdollista kuitenkin on että he suorittivat yksityisiäkin tilauksia, vaikka emme siitä lähteiden puutteesta tiedä. Esimerkkiä kuitenkin löytyy taiteilijoista, jotka tietävästi eivät ole kirkollisen maalauksen alalla toimineet. Koivulahden kirkossa riippuu eräs pispä Witten († 1728) kuva, jonka on maalannut ja 1751 kirkkoon lahjoittanut *Margareta Capsius*. Hänestä emme tiedä muuta kun että hänen miehensä provasti Jaakko Gavelin *) oli Ison vihan aikana palvellut Vaasassa, tuli maisteriksi Turussa 1726 ja 1730 tuomiokirkon toimitusmieheksi, jona kuoli 1750 ja lahjoitti 700 pankkorikiä papiston leskien ja orpolasten eläkessään. — Ahkera ja arvossa pidetty muotokuvaaja oli Lorents Pasch vanhin oppilas *Juhana Stålbom*, joka oli Suomessa syntynyt 1712 ja kuoli Itäköötiinmaalla 1777. Wibyholm'an kartanossa löytyy 6 ja muuallakin Ruotsissa useita Stålbom'in maalaamia muotokuvia **). Arvattavasti vietti hän

*) Toinen piispa Witten muotokuva oli hänen haudallaan tuomio-kirkossa. *Lindman*, I. c., s. 65. — Eräs hyvä *Gafvelia*'n maalaama alttaritaulu, jonka kauniit puitteet *Caspar Schröder statuarius* oli E. Brennerin tilauksesta veistänyt Tukholmassa 1705, mainitaan Pietarsaaren kirkossa. *Aspegren, Pedersöre socken II*, s. 71—2.

**) *Porträttsamlingen på Wibyholm, beskrifven af Carl Bonde. Sth. 1877*. Valtioheraldikko Klingspor sanoi (1880) omistavansa muistoonpanoja useista Stålbom'in maalaamista muotokuvista. — Muita suomalaisia taiteilijoita, jotka Ruotsissa tulivat tunnetuiksi, ovat maisemapiirustajat *Ulrik Thersner* (s. 1779, † 1828), *Vilhelm Maksimilian Car-*

elämänsä suurimman ajan Ruotsissa, koska ei hänen nimensä ole täällä tunnettu. — *Niilo Schillmarck* sanotaan olleen taitava, mutta vaatimatoin maalari. Hän oli syntynyt 1745 ja kuoli 1804 Loviisassa. Forsby'n kartanossa Pernajan pitäjässä on useita Schillmarck'in maalaamia näköaloja Forsby'n tehtaalta, joita Hipping *) lämpimästi kiittää. Muinaismuistoyhdistyksellä on 3 muotokuvaa ja kuvernöri v. Kræmerillä Kuopiossa useita maisemaa ynnä muita kuvia, jotka S. on maalannut. Hän oli arvattavasti se Loviisassa asuva muotokuvain maalaaja, jonka Valhallaveljekset 1784 tuottivat Helsinkiin kapteeni Granatenhjelmin vainajaa kuvaamaan, kuten J. A. Ehrenström kertoo muistoonpanoissaan. Schillmarckin vaimo Anna Katariina Söderström oli syntynyt Ruotsin Pyhtäällä 1745 ja kuoli Loviisan köyhäinhuoneessa 1831 Elokuun 17 p., tiettävästi lapsetoinna. — Varsin usein mainitaan Suomessa viime vuosisadan lopulla ja tämän alulla ulkomaalaisia muotokuvaajia ja muita taiteilijoita, jotka ilmoituksilla tarjosivat palvelustansa yleisölle **). Niistä ovat

---

pelan (s. 1787, † 1830) sekä karttain ja muotokuvain piirtäjä *Kaarle Kustaa Lundgren*, joka oli syntynyt Kuopiossa 1779 ja opetellut Tukholman maalariakatemiassa, kivipiirtäjä *Henrik Juhana Strömer*, joka oli kappalaisen poika Jyväskylästä, y. m. Vrt. *Biogr. Nimik.*, s. 792; *F. Boije, Målarelexikon*, Sth. 1833, ja *Estlander, Bild. Konst. Hist.* Sth. 1867. — Taitavaksi piirtäjäksi sanotaan kenraalmajuri *Kaarle Juh. Maurits Nymander*'ia (s. 1797, † 1856 Viipurissa).

*) *Hipping, Perno socken*, s. 107. — Hyvänä maalaajattarena oli myöskin vapaherratar *Loviisa Charlotta Reuterholm* Vaasassa tunnettu. Hän oli syntynyt Malm ja Wiasten kartanosta Taivassalossa naitu. Isä Henrik Jaakko Malm, majuri Södermanlandin rykmentissä, oli synt. 1736 ja kuoli Hindersby'ssä lähellä Loviisaa 1789; äidin nimi oli Eleonora Loviisa Königstedt (leski). Vapaherratar R. on maalannut miehensä muotokuvan, joka löytyy Vaasan hovioikeuden kuvastossa. *Rancken, Döb. o. B:borg.*, s. 196.

**) Turussa esim. *P. Heckens*, varjokuvaaja ja piirustaja 1797; *Urberg*, ruots. pienoiskuvaaja 1800; *K. Lehman*, pienoiskuvaaja 1822 ja 1836; *Schubart*, koru- ja maisemamaalari 1824; *W. Carsten*, muotoku-

tärkeimpiä Porvoon valtiopäivätaulun maalari, Duprès'n oppilas *Emanuel Telning* (von Thelning), joka oli Ruotsista syntysin, mutta asui Helsingissä 1798, kun mukailemalla taulua Gezeliusen hautakammiossa maalasi alttaritaulun Vihdin kirkkoon*), ja pienoiskuvamaalari *Eerik Wilhelm Le Moine* (s. 1781, † 1859), joka v:sta 1813 alkain asui perheineen toista kymmentä vuotta Turussa. Hän oli lääkärin poika Ruotsista ja oli itsekin aikonut lääkäriksi, mutta luopui isänsä kuoltua niistä opinnoistaan ja opetteli pienoiskuvamaalausta norsunluulle. Myöhemmin maalasi hän myöskin vesivärisiä muotokuvia ja maisemia, joskus öljyvärisiäkin. Le M:n kuvaamia näköaloja Turusta ennen paloa on hänen perheessään Ruotsissa tallella, kaksi näköalaa Helsingistä (1816 ja 1817) kauppaneuvos Sundmanilla. Niinikään on hän kuvannut Riilahden ja taideteollisuusnäyttelyssä 1881 oli useita Le M:n maalaamia pienoiskuvia nähtävinä. Hän kuoli piirustusopettajana Strengnäsän lukiossa. Vaimon nimi oli Katarina Elisabet Gadelius.

Viime vuosisadan veistotaiteesta ei ole paljon sanottavaa, sillä Ruotsissa työskenteli kapteeni *Jaakko Juhana von Bång*'kin (s. 1739, † 1803), joka oli taitavana norsunluunleikkaajana tunnettu. Puunleikkauksenkin alalla tunemme tätä nykyä ainoastaan harvoja nimiä. Eräs kuvanleikkaaja *Gerdman*, josta ei sen enempää tietoa ole, sai 1733

---

vaaja, Pietarin taideakatemian jäsen 1825; *E. Majus*, teaterimaalari Tallinnasta, opetti piirustusta ja öljymaalausta 1826; *C. A. Lenning*, ruots. taideakatemian agrée, opetti piirustamaan au crayon ja au lavi 1828 ja 1830; *Grandjean*, muotokuvaaja 1836; *C. Mazère* 1837 y. m. — Eräs suomalainen pienoiskuvaaja *Wiman* (?), muurarin poika Helsingistä, sanotaan seuranneen isäänsä Pietariin ja siellä aikanaan maallanneen kaikki hovin tarpeet, kunnes kuoli 1850 v:n paikoilla puolen miljoonan omistajana.

*) *Bipping*, *Vichtis socken*, s. 57; *Strömborg*, *Borgå gymn. program*, s. 76.

tuomiokirkon saarnastuolin vahaamisesta (bonande) sekä muutamien kuvien korjaamisesta 24 talaria v. r. Vähän enemmän tunnettu on *Kustaa Serlachius*, Pernajan provastin Pietari Serlachiusen († 1738) poika, jonka kiitetyistä taidosta on säilynyt 2 enkelin kuvaa Pernajan kirkossa sekä muutamia kauniita tuoleja suvun huostassa. V. 1763 asui Turussa eräs kuvanleikkaaja *Malmberg*, kenties sama *Henrik kuvanleikkaaja*, joka jo 1752 mainitaan siellä porvarina, ja 1797 on eräs kuvanleikkaaja *Juhana Sahlbom*, joka 1803 ilmoitti lähtevänsä pois Turusta työn puutteen tähden, tehnyt saarnastuolin Hauhon kirkkoon *).

Varsinaisella kuvanveistoksella Suomessa ei liene edellisestä nähden ennen Cainberg'ia tunnettua kotimaista edustajaa, sillä ne kuvanveistäjät, jotka nimityksestä *statuarius* arvaten käyttivät kiveäkin aineenansa, kuten Beurle ja Scröder, olivat ulkomaalaisia. Luultavasti teetettiin kaikki kiviset veistokuvat, jotka löytyvät taikka ovat löytäneet kirkoisamme, ulkomailla. Niitä on useampia tiedossa: Erään abbedissan, Kaarina Maununtytären († 1612), Evert Hornin († 1615) ja Margareta Fincken, eversti Samuel Cokburn'in († 1621), Aake Tott'in († 1640) ja Sigrid Bjelken sekä Torsten Stålhandsken († 1644) ja Kristina Hornin hantapatsaat Turun tuomiokirkossa; Kustaa Fincken († 1566) ja Märta Illen patsaat Kemiössä, Arvid Stålarmin († 1620) ja Elina Flemingin Tenholassa; Götrik Fincken († 1617) ja Ingeborg Boijen sekä Aksel Kurjen († 1630) patsaat Ulvilassa, Nijlo Kijl'in († 1636) patsas Uudellakirkolla, Henrik Flemingin († 1630) ja Hebba Båät'in Mynämäellä, Joakim Fiilip Lejon-

*) *Biogr. Nimik.*, s. 61. Eräs ruots. kuvanveistäjä *Herdman* on tehnyt alttaritaulun Pohjan kirkkoon. *Hausen, Ant. I*, s. 43; *Hipping, Perno socken*, s. 112; *A. O. Heikel, Muinaisjäännoksista Hauhon kihlakunnassa*, s. 109. — Kevättä 1754 edemmäksi en ole Turun hauta- ja manttaliuetteloja Valtioarkistossa tarkastellut.

ufvud'in († 1613) Ingossa ja erään naishenkilön kuvapatsas Vehmaalla. Ne ovat milloin marmorista milloin hietakivistä veistettyjä ja ainoastaan Tott'in hautapatsaan tekijä, kuninkaallinen kuvanveistäjä *Pietari Schultz*, on tunnettu *). Samaa patsasta korjasi kuvanveistäjä Beurle 1685. Hautakiviäkin ylipäänsä lienee tuotu Gotland'ista tai Tallinnasta, sillä kivenhakkaajistakin ani harvoin puhutaan. Eräs kivenhakkaaja *M:ri Arendt*, jolla koristettuja hautapatsaita teetettiin, mainitaan 1602, mutta hän nähtävästi asui Virossa. Turussa sanottiin aikanaan kivenhakkuutaidon perustajaksi luutnantti *Niilo Stenstam'ia* (s. 1767, † 1806), joka yliopiston rakennusta varten oli 1801 muuttanut sinne Viaporista. Hänen teoksiansa ovat Ehrensvärdin, G. Ahlmanin ja Bilmarkin hautapatsaat sekä Turun uuden yliopistohuoneen pilarit **). Suomen varsinaisista kuvanveistäjistä lienee siis Sergel'in oppilas *Eerik Cainberg* ensimmäinen ja hänen kunniaksensa ovat ensimmäiset kuvaukset Väinämöisen tarustakin luettavat ***).

*) *Lindman, Åbo domk.*, 2 pain., s. 40, 53, 63, 69, 83; *Stjernman, Minnesmärken i Finlands kyrkor. Bidrag t. k. af Finl. Natur och Folk XXXVIII; Finska Fornminnesförs. Exposition 1874.* — Suomen etevimmät veistokuvat ovat tätä nykyä apostolein kuvat Nikolain kirkon katoilla Helsingissä. Ne ovat saksal. kuvanveistäjien Fr. Herm. Schiesselbein'in ja Aug. Wredow'in kaavailmia sekä Devaranne'n valamat Berlinissä ja olivat aikanaan suurimmat tunnetut sinkkikuvat. *H:fors Morgonblad 1847*, n. 47; *H:fors Tidn. 1852*, n. 57.

**) *H. A. Reinholm, Tampereen kaupunki*, s. 30; *Åbo Tidn. 1806*, n. 58. Turussa tapasimme erään kivenhakkaajan Juhanan 1636, kivenhakkaajan lesken 1646 ja itsellisen kivenhakkaajan Tanelin 1663. V. 1687 sai tuomiokirkko eräästä veistetyllä kivellä varustetusta haudasta 60 talaria v. r. maisteri Holstius'en perillisiltä. — Myöskin kivist kastemaljat, joita tuomiokirkossa näkyy olleen varsin kalliitakin, tuotiin joskus ulkomailta. *Lindman, l. c.*, s. 15. Vrt. *P. A. Gadd, Indicia Mineralogiae Fennicae. Abœ 1767*, s. 4—5.

***) *Biogr. Nimiä.*, s. 96. Toinen kuvanveistäjä, joka kuvasi Väinämöisen Vanhan Viipurin puistoon, oli tanskalainen Borup Pietarissa. *Åbo Tidn. 1833*, n. 93.

Vihdoin mainittakoon vielä sananen *arkitehdeistäkin*, jonka nimityksen kuitenkin vasta 1739 olen Turussa tavannut ensi kerran. *Rakennusmestareita* tapaamme Turussa 1600-luvulla runsaasti, mutta se nimitys nähtävästi ainakin enimmiten tarkoitti puurakennusta. Niitä oli esim. 1629—1633 *M:ri Hans Brede*, joka kuiteissaan nimitti itseänsä yksinkertaisesti *Zimmerman*, ja *M:ri Jürgen Diidrik Wagner*, joka telineiden hajotessa putosi tuomiokirkon tornista kuoliaaksi 1683. Sitä vastaan näyttää *torninrakentajaa* 1600-luvulla käytetyn nimityksenä, jolla ehkä nimenomaan tarkoitettiin rakentajia muurimestarien ammatissa. Niitä ei monta mainita. V. 1627 eli Turussa naineena miehenä eräs *Sihvo torninrakentaja* ja 1630 määrättiin 800 talaria ja 10 tynnyriä jyyiä kahdelle saksalaiselle torninrakentajalle, jotka siitä hinnasta suostuivat suorittamaan tuomiokirkossa tehtävän muuraustyön. Rakentajat olivat nähtävästi kaksi veljestä taikka isä ja poika *Frans* ja *Kosmus Reumer*, joista edellinen 1632 kuoli. Torninrakentajaksi tilikirjat myöskin enimmästi nimittävät saksalaista rakennusmestaria *Hannu Schweitzeriä*, jonka maaherra Lorents Creutz 1686 toimitti Turkuun linnan ja tuomiokirkon korjaamista varten ja jota kehuttiin mainioimmaksi rakentajaksi Tukholmassa. Itse tämä rakentaja kirjoitti nimensä *Hans Conrad Buchegger* (Buhegger, Buukhegger). Ensimmäinen mies, jota tuomiokirkon tilikirjoissa (1739—45) kunnioitetaan arkitehtinimityksellä oli muurimestari *Samuel Berner*, joka m. m. 1744 teki suunnitelman tornihuipun kattamiseen. Toinen arkitehti oli *Kristian Schröder*, joka mainitaan Turussa asuvana 1763 ja jonka piirustuksen mukaan Kemiön kellotapuli rakennettiin 1781.

Päätän tähän nämät muistoonpanoni, joista toivon hyötyä niille, jotka vastaisuudessa ehkä varsinaisen taiteen kanalta, ottavat tutkiaksensa taiteellisuuden oraita Suomessa.

Koska tiedot pääasiallisesti perustuvat Turun tuomiokirkon tili- ja kaupungin manttalikirjoihin, niin varmaankin on muualla Suomessa työskennellyt useita taiteilijoita, joista en ole tähän saakka tietoa saanut. Paitsi pari taiteilijoita koskevaa asiakirjaa liitän loppuun nimiluettelon, helpoittaakseni muistoonpanojen käyttämistä.

Seuraava kirje, jonka valtioarkiston aktuaari A. G. Fontell on arkistossa löytänyt ja julkaistavaksi kopioinut, on kirjoitettu lehdelle, jolla luetaan *Skräddare Embetz Bock J Helsingfors Anno 1668*. Kirje on paikoin, varsinkin lopulta, jossa kuitenkin päivämääräyksestä vuosisuku 1667 on näkyvissä, lukemattomaksi vioittunut. Sinetti kuvaa jaetussa kilvessä joutsenta, joka myöskin on kypärin koristuksena. Eräässä käräjäjutussa v:lta 1673 sanotaan kirjeen tekijää Niilo Swahn'ia „vapasukuisen rouvan Anna Berendes'in talonpoikien vuokraajaksi“. Michelsbölessä Porvoon pitäjässä olikin Berendes-suvulla läänityksiä.

Salutem (?) etc. Såsom iagh för mitt af resande ifrån Helsingforss förgath att tahla eller afhandla medh Måhlaren om någre Tafflor till mitt behoff låta förfärdiga eller wäggebohnar på lärifft af-satte, hwarföre iagh digh nu Lars i commission gifwer att på mina wägnar hoos bem:te Måhlare låta förfärdiga på dhet lärifftet som dher i packan om 40 al:r ligger så framt han sådant wercke intet sielf äger, [n:n] till 4 stycker. 1 st: måhlar heela Christi pijnos Historia *) på ett stycke om 6 al:r på längden och 3 al:r på bredden, — 2:dre stycket, hwar oppå affmåhlar Jesu Christi Förklarings Historia på Taborgz Bärgh, om 2 al:r på längden och 3 al. på Bredden, — 3:die stycket, hwar oppå affmåhlar Christi upståndelsses och himmelsfärdz Historia om 4 al. på längdhen och 3 på bredden, fierde och sidste stycket om Adam och Evæ tillstånd som [i] fall i paradiset, på Ett stycke om 4 al. på längdhen och 3 all. på bredden. Seden i himmel om 6 all. på längdhen och 3 på bredden, der oppå måhlar — — ehwad han behagar, ty dhen himmelen will iagh öfwer bordet i Stor-

*) Sanojen „heela Christi pijnos Historia“ sijasta on ensin ollut „Jerusalem's stads belägring och förstöring“.

stuffwun, Kiera Lars gör om detta din fljth, att alt sådant kan blifwa färdigt till min ahnkomst will Gudh tillbakars till stadhen, — —

Aff Michelsböhle
din K: morbroder
så länge iag heeter
Niels Swahn.

Adressen: Munstersh:n Ehrlig förständig Lars Nilsson detta öf-
werlefwereres

in

Hellsingfors och hoos M:r Anders skreddare
cito cito.

Alla julkaistu kirje on niin ikään valtioarkistosta ja luetaan siteessä *Åbo och Björneborgs läns Verifikationsbok 1685*, s. 3605.

Wählbede Renttemestarn Hans Wiens

Emådan H:s Kl. M:t nådigst har behagat anslå ansefliga Medhel til det förfallna Slättetz reparation j Åbo, och til den ända en god dehl wärcke och materialer af Eder lærer tillskaffat wara; Altså och emådan man sig icke understår medh ett sådant important wärk foortfara låta, medh mindre en förfaren Byggmestare Deseinen först planttar och aftager; Så hafwer iag funnit för rådeligt och högnödigst, at affärda dijt öfwer Byggmestaren Mest. Hans Schweitzer, hwilcken är den berömdeste på denne ohrten, at han Deseinen till Slåtzbyggnan och reparation netto afplanta och affatta skal, hwaruppå Byggnaden sedan ordentteligen kan gå för sigh. Och såsom han elliest på samma reesa skal afsättia Champlunen eller Modellen af domkyrkie Tornet; så behöfwer han intet så stoort för sin möda och reese bekåstnat af Slåtz medlen hafwandes iag kommit med honom öfr ens, om 20 D:r S:r:m:t, at bekomma på Slättet, och äfwen så myckit af doomkyrckian; altså låte J till bem:te Byggmest. afföllia samme tjugo D:r S:r:m:t af Slåtz reparations medlen, och waren för öfrigt Gudj befallade. Af Stockholm d. 21 Majj 1686.

Lorentz Creutz

Die oben stehe zwantzig Dall silver münzt sein mir richtig bezahlt welches hier mit quitiert ist Datum stockolm den 31 Majj 1686

hansz Conrat buchegger

Nimiluettelo.

	Siv.		Siv.
<i>Antero</i> , maalari 1562—3 . . .	77.	<i>Carsten</i> , W., muotokuvaaja 1825	94.
<i>Arendt</i> , m:ri, kivenhakkaaja 1602	97.	<i>Conrad</i> , pictor 1355	74.
<i>Bali</i> , Mikko Mikonpoika, vanh., kuvanveistäjä 1650—5 . . .	87.	<i>Corelius</i> , muotokuvaaja 1707 .	89.
„ Mikko Mikonpoika, nuor., kuvanveistäjä 1669—73 . . .	„	<i>Dunder</i> , Pietari, ruots. kirkko- maalari 1703—4	86.
<i>Bergman</i> , Jonas, kirkkomaa- lari 1753—66	92.	<i>Eerik Henrikinpoika</i> , rakennus- mestari 1558	78.
<i>Berner</i> , Samuel, arkitehti 1739 —45	98.	„ <i>Ragvaldinpoika</i> , raken- mestari 1573	„
<i>Beurle</i> , Juhana Ulrik, statua- rius 1684—8	87.	<i>Esko</i> (Eskil), rakennusmestari 1598—1626	78.
<i>Bilang</i> , Jaakko Juhana von, norsunluunleikkaaja. S. 1739, † 1803	95.	<i>Gallenius</i> , Lauri, muotokuvaaja 1700—42	89.
<i>Biscop</i> , Olavi, m:ri, kuvanveis- tāja Dantsigissa 1511 . . .	75.	<i>Gavelin</i> , Margareta. Kts. <i>Cap- sius</i> .	
<i>Brede</i> , Hannu, m:ri, rakennus- mestari 1629—33	98.	<i>Geitel</i> , Juhana Yrjö, muoto- kuvaaja 1756—63	92.
<i>Brenner</i> , Elias, assessor, pie- noiskuvaaja. S. 1647, † 1717	86.	<i>Gerdman</i> (Herdman), kuvan- veistäjä 1733	95.
„ Iisak, kirkkoherra, muotokuvaaja. S. 1603, † 1670	„	<i>Gerdt</i> , saksal. puunveistäjä 1558 —60	81.
<i>Buchegger</i> , Hannu Konrad (Schweizer), rakennusmes- tari 1686	98.	<i>Granberg</i> , Emanuel, kirkko- maalari 1787	90.
<i>Cainberg</i> , Eerik, kuvanveistäjä. S. 1771, † 1816	97.	<i>Grandjean</i> , muotokuvaaja 1836	95.
<i>Capsius</i> (Gavelin), Margareta, muotokuvaaja 1751	93.	<i>Grels</i> , kts. Yrjö.	
<i>Carpelan</i> , Vilhelm Maksim., maisemapiirustaja. S. 1787, † 1830	„	<i>Hagner</i> , Kustaa Eerikinpoika, kuvanpiirtäjä 1694—1712 .	88.
		<i>Hannu</i> , saksal. puunveistäjä 1558	81.
		<i>Hardenberg</i> , Kristoffer von, val- limestari 1554	77.
		<i>Heckens</i> , P., varjokuvaaja, pii- rustaja 1797	94.
		<i>Hedberg</i> , Juhana Eerik, laatu- maalari. S. 1767, † 1823 .	92.
		<i>Henrik</i> , kirkkomaalari 1615 .	82.

	Siv.		Siv.
<i>Henrik</i> , kuvanleikkaaja 1752	96.	<i>Maunu Laurinpoika</i> , m:ri, kuvanleikkaaja 1646—52	87.
„ taulumaalari 1558—9	79.	<i>Mazère</i> , Carl, ruots. muotokuvaaja 1837	95.
„ <i>Antinpoika</i> , torninrakentaja 1560—86	„	<i>Medelplan</i> , Taneli Juhananpoika, kuvanpiirtäjä 1678—91	88.
<i>Herdman</i> . Kts. Gerdman.		<i>Mess</i> , Hannu, rakennusmestari 1562	77.
<i>Hödman</i> , Jan, taulumaalari 1826	91.	<i>Michel</i> , m:ri, kuvanveistäjä (maalari) Dantsigissa 1511	74.
<i>Josephus</i> , munkki, kirkonrakentaja 1480—1510	76.	<i>Myyra</i> , Abraham Eerikinpoika, m:ri, muotokuvaaja 1656, † 1684	83.
<i>Juhana</i> , m:ri, nikkari, kuvanleikkaaja 1682	87.	<i>Mörlum</i> , Diidrik, m:ri, muotokuvaaja 1685—9	84.
<i>Koberg</i> , Paavali, rakennusmestari 1560—2	77.	<i>Nordberg</i> , Gabriel, piirustusopettaja 1771	92.
<i>Kristian</i> , m:ri, muotokuvaaja 1650	85.	<i>Olavi</i> , maalari 1594, † 1611	81.
<i>Kristoffer</i> , taulumaalari 1588	81.	„ <i>Pictorius</i> , Juhana, kirkkoherra. † 1640	„
<i>Kröger</i> , Jokkim, m:ri, maalari 1695	83.	<i>Port</i> , Jean de, rakennusmestari 1562—3	77.
<i>Kühn</i> , Yrjö, muotokuvaaja 1661	„	<i>Remas</i> , Mathias, m:ri, kuvanveistäjä 1672, † 1684	87.
<i>Köln</i> , Henrik von, rakennusmestari 1558—60	78.	<i>Reumer</i> , Frans, torninrakentaja 1630, † 1632	98.
<i>Lang</i> , Jokkim, muotokuvaaja 1633—69	82.	„ <i>Kosmus</i> , torninrakentaja 1630	„
„ <i>Klaus</i> , kirkkomaalari 1730—60	91.	<i>Reuterholm</i> , Loviisa Charlotta. Kts. <i>Malm</i> .	
<i>Lehman</i> , K., pienoiskuvaaja 1822—36	94.	<i>Rosenstern</i> , kuvanveistäjä 1689, † 1693	87.
<i>Le Moine</i> , Eerik Vilhelm, pienoiskuvaaja. S. 1781, † 1859	95.	<i>Sahlbom</i> , Juhana, kuvanleikkaaja 1797—1803	96.
<i>Lenning</i> , Kr. Arvid, ruots. piirustusopettaja 1828—30	„	<i>Saltberg</i> , Juhana, m:ri, kirkkomaalari 1696	86.
<i>Liebeck</i> (Lybeck), Jaakko, ylioppilas, puunpiirtäjä 1675	88.	<i>Scharnhorst</i> , H., muotokuvaaja 1700	„
<i>Lundgren</i> , Kaarle Kustaa, piirtäjä. S. 1779	94.	<i>Schillmark</i> , Niilo, muotokuvaaja. S. 1745, † 1804	94.
<i>Majus</i> , E., teaterimaalari, piirustusopettaja Tallinnasta 1826	95.	<i>Schröder</i> , Kristian, arkitehti 1763—81	98.
<i>Malm</i> (Reuterholm), Loviisa Charlotta, muotokuvaaja 1810	94.	<i>Schubart</i> , koru- ja maisema- maalari 1824	94.
<i>Malmberg</i> , kuvanleikkaaja 1763	96.		
<i>Martti Juhananpoika</i> , m:ri, kirkkomaalari 1656—85	86.		

	Siv.		Siv.
<i>Schultz</i> , Kaarle Ludvig, piirtäjä 1789	92.	<i>Tapani Matinpoika</i> , rakennusmestari 1559—79	78.
„ Pietari, sculptor 1640	97.	<i>Telning</i> , Emanuel, historiamaalari 1798—1824	95.
<i>Schweizer</i> , Hannu. Kts. <i>Buchegger</i> .		<i>Thersner</i> , Ulrik, maisemapiirtäjä. S. 1779, † 1828	93.
<i>Scröder</i> , Kaspar, statuarius 1705	93.	<i>Tillean</i> , N., kirkkomaalari 1776—8	„
<i>Seliger</i> , Juhana Henrik, vaskipiirtäjä 1749—51	91.	<i>Topelius</i> , Mikael, kirkkomaalari. S. 1734, † 1821	90.
<i>Serlachius</i> , Kustaa, kuvanleikkaaja 1750	96.	<i>Tsukmattil</i> , Henrik, saksalainen puunveistäjä 1558	81.
<i>Sihvo</i> (Sigfrid), muurimestari 1560—2	78.	<i>Tuomas</i> , rakennusmestari 1588, † 1600	78.
„ taulumaalari 1559—63.	80.	<i>Ulich</i> , Antero, m:ri, muotokuvaaja 1688—97	85.
„ torninrakentaja 1627	98.	<i>Urberg</i> , ruots. pienoiskuvaaja 1800	94.
<i>Simuna</i> , rakennusmestari. † 1590	78.	<i>Wacklin</i> , Iisak, muotokuvaaja. S. 1720, † 1758	89.
<i>Speitz</i> , Hartikka, lainlukija 1619—54	82.	<i>Wagner</i> , Yrjö Diidrik, m:ri, rakennusmestari. † 1683	98.
<i>Staffan</i> , kts. <i>Tapani</i> .		<i>Westzynthius</i> , Eerik, vanh., maalari. S. 1711, † 1757	89.
<i>Stenstam</i> , Niilo, kivenhakkaaja. S. 1767, † 1806	97.	„ Eerik, nuorempi, kirkkomaalari. S. 1743, † 1787	„
<i>Strömer</i> , Henrik Juhana, kivi- piirtäjä 1823—40	94.	<i>Wiman</i> , pienoiskuvaaja. † 1850	95.
<i>Stålbom</i> , Juhana, muotokuvaaja. S. 1712, † 1777	93.	<i>Yrjö</i> , kuvanleikkaaja 1643—62	86.
<i>Sudrovius</i> , Taneli, kuvanveistäjä 1665	87.	<i>Österberg</i> , Eerik, kuvanpiirtäjä 1776	91.
<i>Swartz</i> , Jaakko, kuvanleikkaaja 1684	„		
<i>Sveidel</i> , G. G., kirkkomaalari 1792—1803	93.		

Anteckningar rörande hexväsendet i Österbotten på 1670-talet.

Af

A. G. Fontell.

Från medeltiden till långt fram i nya tiden ha enskilda fall af hexprocesser ständigt förekommit och personer, fälda för hexerier och trolldom blifvit brända. Men på 1670-talet, under Karl XI:s första regeringsår, synes denna tro på hexor och hexeriens tillvaro särskildt som ett verkligt spöke föresväfvat allmänhetens sinnen i Norden. — Adlersparre ger i sina „Historiska Samlingar“, delen IV och V, en bjert bild af detta förhållande i Stockholm åren 1675 och 1676, och af den öfverspända sinnesstämning, som derstädes då i följd deraf rådde. Samtidigt visar sig ock allmänna sinnesstämningen af samma orsak icke mindre upprörd i en del af Österbotten, ty äfven här trodde man sig vid denna tid se hexornas och hexeriernas osaliga väsen framskymta öfverallt.

Då min afsigt varit att meddela några upplysningar om detta trollväsende i Österbotten vid nämnda tidpunkt, måste jag dock nu inskränka mig blott till anförande af de fall, då personer för denna orsaks skull blifvit dömda eller afrättade eller eljes för „trolldoms synd“ fått lida, så vidt det nämligen varit mig möjligt att ur Österbottens verifikationsböcker erhålla uppgift derom. Dessa verifikationsböcker ha nämligen varit mina enda tillgängliga källor för detta än-

damål. — De uppgifter, som jag ur dem kunnat öfverkomma, äro följande:

1669. — Den 14 januari 1670 intygades, att skarprättaren Henrik Hakkalainen (bodde i Nykarleby) bekommit 10¹/₂ dal.r*) silf. mynt, „för det han rättade och brände en trollkona i Lappfjerd“, samt 9 dal.r silf. mynt för det han äfven rättat en „syndare“ i Vörå socken, „efter kongl. Hofrättens resolution på trä lagd“. — (Österbottens verifikationsbok 1669 fol. 377).
- „ vid sommaringet med allmogen af Pedersöre socken fälades Simon Larsson Skuttare till 40 ~~my~~ för „signeri“. — Domen remitterades under Hofrätten. — (Österb:ns verf. 1669 fol. 463 v.).
- 1675**) vid sommaringet med allmogen af Ilmola socken fälades Daniel Thomasson i Kurikkala till 3 ~~my~~ för trolldomsbeskyllning han gjorde Agneta Matsdotter ibm. Appellerade. — (Österb:ns verf. 1675).
- „ vid häradstinget med allmogen af Kronoby socken blef en „signerska“ Anna Olofsdotter dömd från lifvet „och fängslig hållen tills kongl. Hofrättens resolution ankom“. Hon blef sedan risad och förvisad Österbot-ten. — (Österb:ns verf. 1675 fol. 432 v.).
- „ den 27, 28 och 29 maj blef extraordinarie ting hållet i Vasa öfver tvänne „trollkonor“, som den 17 maj blifvit fängslade; „och blefvo efter föregången ransakning dömda från lifvet, ransakningen sedermera kongl. Hofrätten hemställd och dess resolution ankom den sista julii, då berörde tvänne trollkonor blefvo

---

*) I summan äro ock hans resekostnader från Nykarleby till Lappfjerd inberäknade.

**) Verifikationsb. 1670—1674 saknas.

rättade och brände“. Under sin fängelsetid, efter det domen afkunnats tills afrättningen inträffade, hade de åtnjutit $2\frac{2}{3}$ öre silf. mynt hvardera till uppehälle om dagen. — (Österb:ns verf. 1675 fol. 433).

- 1675 den 14 juli blef en summa af 4 dal:r penningar af allmänna medel utbetalade för „uppspanande, fasttagande, förande och hållande“ af tvänne häktmakare, hvilka efter kungl. Hofrättens resolution skulle ställas „till en vederbörlig ransakning under häradsrätten, såsom för trulldom angifne af en trullkona Agnis“, en af de bägge ofvannämnda till döden dömda och den sista juli afrättade trollqvinnorna. — (Österb:ns verf. 1675 fol. 433).
- „ den 30 oktober utanordnades af Nicolaus Klerck, „i landshöfdingens frånvaro“, 3 dal:r silf. mynt till en vaktmästare i rese- och skjutsfärdspenningar, „såsom man är förorsakad att låta fasttaga en yppad trollpacka, som förmenas vara i Vörå socken“. — (Österb:ns verf. 1675 fol. 505).
- „ den 16 och 17 december hölls extraordinarie härads-ting i Pedersöre socken „om några tjuftar samt personer beryktade för signeri och trolldom“. — (Österb:ns verf. 1675 fol. 741).
- „ den 28 juli befalde Kristoffer Lorich, „i landshöfdingens frånvaro“, befallningsman Albrecht Gerden, att lefverera skarprättaren Hakkalainen „för trenne trollkonor, som efter den kungl. Hofrättens dom han i dag afhögg och brände“ 10 dal:r silf. mynt förutom resekostnaderna från Nykarleby till Vasa (2 dal:r) och kostpenningarna (4 dal:r). — (Österb:ns verf. 1675 fol. 655).
- „ den 8 december och den 3 april 1676 höllas af vice

lagman Olaus Hamnius extraordinarie ting i Vörå socken rörande „de fyra trollkonorna i Vörå“. — En af dessa, Margareta Sigfredsdotter, hade dåvarande länsmannen i Vörå, Mårten Bertilsson Ruuth, haft i förvaring från bertelsmessan, då hon blifvit dömd från lifvet, till den 8 december, då hon halshöggs och brändes. — För sitt „förrättade arbete“ på en annan af dessa trollqvinnor, „trollkonan Davids Brita“, hade skarprättaren Hakkalainen af hennes egendom tagit 1 st. qviga och 2 st. får, hvilkas värde befallningsman Peder Jönsson Kalm anbefaldes godtgöra henne med 9½ dalr. (Österb:ns verf. 1675 fol. 657, 733 och 735).

Från den 9 december 1675 till den 1 maj 1676 sutto i Korsholms fängelse tre konor fängslade för „trulldom“. — (Österb:ns verf. 1675 fol. 655).

1676 vid sommartinget i Gamlakarleby stad fälades Margareta Jönsdotter Pröttö till 40 ~~mark~~:rs vite, men domen hän-sköts under Hofrätten. Åbo Hofrätts resolution följde den 14 maj 1677 och lydde sålunda: „Soldats enkan Nilla Margareta Jönsdotter Pröttö skall för sin vidskepelse och Guds namns missbruk, på kyrkovallen risas, stå uppenbar kyrkoplikt och afbedja församlingen“. — I enlighet med denna dom blef Margareta Pröttö den 5 juni risad på Gamlakarleby sockens kyrkovall i församlingens och befallningsman Albrecht Gerdens närvaro. — Efter någon tid blef hon ånyo anklagad, ty den 22 augusti 1678 blef hon på grund af häradsrättens dom för andra gången insatt i Gamlakarleby stads „gömmo“ (fängelse), hvarest hon var ända till den 4 april 1679. — Hon skulle fängslas med jern, men då vid ordinarie hösttinget i Gamlakarleby stad 1678 inga fångjern funnos, måste för ändamålet särskildt jern

köpas och fångjern förfärdigas, innan hon deri smid-
des. — Den 21 juni 1679 blef hon i Gamlakarleby
halshuggen och bränd. — (Österb:ns verf. 1676 fol.
393 v. och 335. Verf. 1678 fol. 294 och 299, samt
verf. 1681).

Till förföljelserna under 1676 torde ock följande ur
nämnda års verifikationsböcker hemtade anteckningar böra
hänföras:

Vaktmästaren i Jakobstad berättar i ett qvittens
af den 2 juni 1677, att „signerskan“ Lisa Josefsdotter
varit „uti vakt“ hos honom i tio veckors tid, „sedan
hon först blef dömd ifrån häradstinget, och fängslig
varit in till den 2 juni, då hon sitt straff stod och
risades efter kungl. Hofrättens resolution“. Denna
resolution, utfärdad den 14 maj 1677, lydde för öfrigt
sålunda: „I Lisas lagförande approberas häradsdomen“.
— (Österb:ns verf. 1676 fol. 332 och 335).

Den 13 april 1677 qvitterade skarprättaren Hak-
kalainen i Nykarleby 44 daler silf. mynt, hvilka han
erhållit för „tvänne konors afhuggande och brännande“.
— (Österb:ns verf. 1676 fol. 333).

I en förteckning öfver „missgärnings menniskor, som äre
afstraffade och rättade“, dervid äfven upptagande skarp-
rättarens lön samt dagteknad Vasa den 22 april 1677 och
undertecknad af fogden Per Jönsson Kalm, — nämnes följande rörande trollväsendet:

Uti Vörå socken afrättat 6 trollkäringar, som
efter kungl. Hofrättens domar blifvit huggne med yxa
och brände å bålet, belöper med dess (skarprättarens)
rese- och tärepennningar af och an åtskillige gångor,
daler — 40: 26: 16:

Trollkonan Gertrud Larsdotter i Mustasaari, som ock blifvit rättad och bränd, belöper med rese- och täre-penningar — 8: 2: —:

Trollkonan Brita Zakrisdotter i Nerpes sammaledes, löp. — 10: 10: 16:

Kåkstrukit Malin Karlsdotter, Brita Persdotter samt Margeta Jakobsdotter i Vörå för signeri och vidskepelse — 6: —: —:

Än risat Hinsas Brita, Backas Brita, Helga klockare-enka, Margeta Johansdotter, Klemet Hattmakare, Brita Påvelsdotter och Agnis i Pärele (Perälä?), alla i Laihela socken, för läsningar och vidskepelse, än till risare lön — 14: —: —:

Karin Larsdotter i Vasa för vidskepelse och signeri, är risad — 2: —: —: — (Österb:ns verf. 1676).

1677 vid tinget med Kronoby sockens allmoge fäldes Mats Eriksson i Brättön, hustrun Margeta Hindersdotter, sonahustrun Margeta Salmusdotter för vidskepelse hvardera till 40 ~~mynt~~ silf. mynt. — (Österb:ns verf. 1677 fol. 241 v.).

„ vid tinget med Pedersöre sockens allmoge fäldes Brita Stensdotter i Sundby, Grels Perssons mor i Sundby. Maria Sofia Olofsdotter i Sundby för vidskepelse hvardera till 40 ~~mynt~~ silf. mynt. — (Österb:ns verf. 1677 fol. 242).

„ vid vintertinget i Laihela fäldes Thomas Larsson i Mieltylä, „hvilken förtegat sanningen om Walborg Mårtensdotters läsning“, till 2 ~~mynt~~ silf. mynt till de fattiga. — (Österb:ns verf. 1677 fol. 440 v.).

„ vid vintertinget i Storkyro fäldes Maria Månsdotter i Ikoila „för vidskepelse, som Maria Knekthustru henne

öfvertygat“, till 1 dālr silf. mynt till kyrkan; „och de satte hvardera“. — (Österb:ns verf. 1677 fol. 440 v.).

- 1677 afrättades och brändes i Kristinestad „trollpackan“ Walborg Simonsdotter samt den 8 december samma år „trollkonan“ Brita Larsdotter. — (Österb:ns verf. 1677).

Detta år halshöggos och brändes äfven tvänne „synder-skor“ Lisa Jönsdotter och Anna Pålsson i Brahestad. (Österb:ns verf. 1678 fol. 629).

- 1678 den 23 september insattes „trollkonan“ Brita Josefsdotter i Korsholms fängelse, hvarest hon satt tills kungl. Hofrättens resolution ankom den 3 januari 1679, „då dādan fördes“. Antagligen är denna Brita Josefsdotter samma person, som den „signerskan“ Brita Josefsdotter Ståhl, som 1679 satt fången i Forsbacka länsmansgård i Nykarleby socken i 8 veckors tid, „sedan hon vid häradsstinget från lifvet dömdes“. — Brita Josefsdotter blef „sedan“ efter kungl. Hofrättens resolution (af d. 3 januari 1679?) i Nykarleby den 10 februari(?) 1679 risad af basaren Jöran Rauska, hemma från Storkyro. Efter detta synes hon ånyo blifvit anklagad, ty det heter, „att den 12 november 1679 rättades och brändes Brita Josefsdotter från Oravais“. — (Österb:ns verf. 1678 fol. 290, 292, 298, samt verf. för 1680).

- „ den 11 november fāldes Anders Tervoi af Uleåborgs rådstufvurätt till 60 ~~mg~~ för vidskepelse. — (Österb:ns verf. 1678 fol. 43).

Detta år hade äfven skarprättaren Hakkalainen „exekution“ i Pyhäjoki, den 13 juni, och i Limingo (den 15 i samma? månad) Hvadslags förbrytare det var han härvid afrättade, nämnes icke. — (Österb:ns verf. 1678 fol. 165).

- 1680 *) risades 8 qvinspersoner i olika trakter af södra

---

*) 1679 års verifikation saknas.

Österbotten, de flesta i Storkyro och Vörå. Af dessa nämnes blott Walborg Larsdotter från Karkmo i Vörå blifvit risad „för vidskepelse“, den 30 mars, och det „hårdeligen“. En annan, som äfven „hårdeligen“ detta år blef risad, var „Savo Maja“ från Storkyro, den 12 oktober. Brottet dock icke uppgifvet. — (Österb:ns verf. 1680).

- 1681 vid vintertinget med allmogen af Lochteå fäldes Mats Raiska i Ylivieska för „anlit vidskepelse“ till 10 dal:r silf. mynt böter. — (Österb:ns verf. 1681 fol. 788).

Samma år satt ock en „trollkarl“, Anders Päko, fångslad (på Korsholm?) — (Österb:ns landsbok 1682; verf. finnes icke).

- 1683 vid vintertinget med allmogen af Mustasaari socken fäldes Gertrud Persdotter i Björkö för vidskepelse till 40 ~~mynt~~. Domen hemställdes. — (Österb:ns verf. 1683 fol. 690).

Såsom ett allmänt resultat af dessa anteckningar synes framgå, att åren 1675 till 1677 varit utmärkande för trolldomsoroligheterna i Österbotten, särskildt åren 1675 och 1676. Uteslutande voro dessa oroligheter dervid inskränkta till södra delen af landskapet och nästan uteslutande till de svenska kusttrakterna derstädes. Ifrån norra Österbotten förekommer under de nämnda åren icke något enda fall af förföljelse omnämndt, och ifrån de finska församlingarna i södra delen af landskapet blott några enskilda fall af „afbasningar“ i Storkyro och Laihela, samt äfven dessa blott vid slutet af nämnda tid. I de svenska församlingarna var hexväsendet deremot spridt öfverallt, och särskildt synes Vasa och Vörå samt Pedersöre trakterna varit hem för det-samma. För detta trollväsendets undersökande och hämmande höllos urtima ting på dessa orter. Vice lagman Olaus

Hamnius, hvilken deras förrättande ålåg, beklagade sig *) äfven öfver de „åtskillige“ resor, som han i och för dessa ransakningar på grund af kungl. Hofrättens „impositioner“ med egna medel måste företaga, anhållande att kronan ville godtgöra honom desamma. Och landshöfding Didrich Wrangel skrifver den 2 maj 1677 rörande detta „trollväsen“, „att det nu, Gud bättre, här i detta höfdingedömet har gått i svang“.

Men exempel på, huru mycket i svang detta trollväsen då var och huru fruktansvärdt uppskakad allmänheten der- öfver kände sig, huru farligt rättsmedvetandet då tänkte sig detsamma, äro de talrika afrättningar, som i de mest deraf berörda trakterna förekommo. Så halshöggos och brändes i Vasa i slutet af juli 1675 nästan samtidigt 5 qvinnor för trolldoms brott, och i Vörå 1676 icke färre än 6. För alla de många, som under sådana förhållanden för samma sak kunnat lida mindre, från enskild beskyllning till mildare straff, är omöjligt att på grund af lands- och verifikationsböckernas uppgifter redogöra. Det jag i det ofvanstående meddelat, är blott ett sammanplockadt bidrag till historien om de viktigaste förföljelserna i Österbotten under första åren af Karl XI:s sjelfregering.

Rörande hexväsendet i det öfriga Finland vid samma tid har jag för Åbo län (utom Åland), hvars verifikationer för 1676 jag genomgått, erhållit följande underrättelser:

Under mars, apr. och maj månader satt på Åbo slott Mats Christersson Mäski från Virmo fängslad för „trolldom“. — (Verf. foll. 324—325 och 1687).

Detta år resolverade kungl. Hofrätten, att en Markus Matsson Kåfwo från Vichtis skulle för „trolldom och lä-

---

*) Landshöfd. Wrangels bref till befallningsman Albrecht Gerdén d. 2 maj 1677. (Österb:ns verf. 1676 fol. 336).

seri“ risas och sedan hela Finland förvisas — (Verf. fol. 395). — Samma år vid vintertinget i Vesilaks fäldes „Sorfwa Thomas Markusson“ och hans hustru Sara Michelsdotter för vidskepelse till 40 ~~zz~~. Domen remitterades till Hofrätten — (Verf. fol. 2564 v.).

Af detta synes, att troltväsandets utbredning och förekomst i Åbo län (utom Åland) nämnda år icke tål en jemförelse med dess „i svang gående“ i Österbotten samtidigt. Icke heller föregående år synes det i samma län utgjort föremål för synnerlig uppmärksamhet.

Sedan förevarande uppsats vid ett af Historiska Samfundets möten meddelades, har förf. genom Vasa Hofrätts äldre domarearkivs förflyttning till Statsarkivet i Helsingfors, blifvit satt i tillfälle att genomgå de enskilda tingsprotokollen rörande detta hexväsende. De styrka det antagande som redan på grund af det ofvananförda synes framgå, att hexoroligheterna i Österbotten på 1670-talet varit framkallade och stått i nära samband med samtida liknande oroligheter i Sverige. Det anmärkningsvärdaste i dessa Österbottniska oroligheter skall framdeles meddelas.

Lefvernes Beskrifning.

Så väl

Till Efterföld af Krigs vettenskaps Academiens
som Riddarhus Directionens anmodan.

Af mig Sjelf författad.

Georg Hendric Jägerhorn. *)

*Sed quem mors rapuit, probitas evexit ad auras,
Et nunc fama viget maxima, viget opus.*

*Annicii Manlii Torquati Severini Boethii
de consolatione Philosophiae.*

Jag är af en familie bland de äldsta i Riket adlad år 1161 **). Min fars fader, Majoren Claes Jägerhorn, hvilken efter flere års fängenskap under stora Kriget, hadde Carlstads Compagnie vid Vermlands Regemente, men vid 1741. års krig med Ryssland fick efter den på Willmanstrands vallen dödsdjutne Majoren von Fiandt, namnkunnig under kung Carl d: XII:s krig, dess beställning vid Savolax Regemente. — Commendera samma Reg:te som Major sedan Öfversten och Öfverste Ljeutenanten ej gjorde någon särdeles tjenst i anseende till sine indelte löner hvilka genom freden med Ryssland bort gick. — Han afgick med döden år 1745. Dess Son Carl Fredric, min Fader, dåvarande Adjutant vid sidst nämde Reg:te gifte Sig år 1746. med den ofvannämde,

---

*) Käsikirjoitus, joka silminnähtävästi on kopio, talletetaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa.

**) Enl:t genologien i Riddarhuset, ingifven af Majoren vid Åbo läns Reg:te Reinhold Jägerhorn, såsom Caput hvilken vid förelagdt högt vite med stor omkostnad lätit den från flere archiver författa.

dödsckjutne Majorens Dotter Elsa Margareta von Fiantt, änka efter Ljeutenanten Hästesko, som ung någre år förut dödt och lämnat efter sig henne med 2:ne Söner, Samuel och Johan Hendric.

Jag föddes år 1747. den 6:te october uti Savolax och St-Michels Sockn, i en tid då något missnöje med Ryssland troddes, hvarföre Öfversten för Regementet Georg von Essen och Landshöfdingen af Länet Hendrik Wrede voro i Sockn, såsom Regementets Sammel plats, hvilka och båda stodo fadder för mig, då jag efter den förra kallades Georg och effter den sednare Henric.

Min fader fick genom giftermålet ett stort hushåll, och måste uti ett Land, aflägsset från Städer och andra förmåner draga försorg derföre, ej hafvande under sin lefnad till sednare åren än Soubalterns lön. — Dess utom mycket sjuklig, så att han vid 40. års ålder som Capitain måste taga afsked och vid 50. års ålder med döden afgick, lämnande efter sig änka med 6. egna barn, — de 2:ne styfsöner voro redan skilde från huset, — derjemte mycken skuld.

Jag måste såsom älst af Barnen i största fattigdom draga försorg om de andras bärgning och Subsistance.

I ett sådant mine föräldrars tillstånd var min upfostran ringa och hade allenast ett år informator. Då jag i anseende till denna fattigdom i brist på medell Lärdom blifvit så litet på kostad, samt jag vid min ungdoms tilltagande, och under någre resors förrättande till städerna, blef varse att mig mycket felades, och annan ungdom mera lärde och kunnigare än jag, beslöt jag oagrad jag hadde ständigt bekymmer och arbete med mine föräldrars oeconomie och Subsistance, att sjelf, äfven om nätterne arbeta mig up utan undervisning i sådane vettenskaper, som jag tyckte vara lämpeliga till dett kall eller Militaire ståndet jag ärnade

mig uti, och hvaruti jag redan var engagerad. — Matematiska vettenskapen, såsom varande grund till de militära var mitt första — arithmetiqven, geometrien, plana-, geometrie-Trigonometrien, och algebra, voro då de första jag sökte att vara försvarligen hemma uti, utom historien och Geographien gjorde jag mig dernäst någorlunda underrättad om practiska delen af fortification, och artilleriet. Språken undan gick mig ej heller. Latin som jag något begynt den korta tid jag hadde informator grep ånyo an, och ehuru svårt arbetade jag likväl så mycket, att jag något när förstod i bok. — Fransyskan och tyskan arbetade jag mäst med, så att jag förstod alla slags auctorer. Både i min fars såsom och i andras Bibliotek träffade jag åtskilliga stora Militärens lefvernes beskrifningar på Franska, såsom Prints Turenne, Condé, Eugene, Montecuculi, duc de Villars m. flere jämte hela 7. åriga Kriget på Tyska, alla med Plancher hvilka ökte märkeligen min Kunskap, både i språken, som om krig. — Äfven lärde jag den practiska delen, såsom att göra Chartor, taga af Distancer, högder m: m: af Landtmäteriet.

Men ett såsom dett första och yppersta lärde jag och grundeligare i min ungdoms tid: — det var Religionen. — Då jag betractade himmelens fäste, ville och veta genom Trigonometrisk uträkning planeternes gång, blef jag varse Dett väsendets Exitance, Dess allmagt, vishet, styrelse m: m: Kastade jag mina ögon med upmärksamhet på jordklotet, och betractade vattnet, som deraf uptar ungefär $\frac{3}{4}$ .lar och sjelfva Landet $\frac{1}{4}$ .del, Så syntes den allsmäktigas kraft i admassverens tryckning, som höll alt på sitt ställe och orubbat, fast än jordklotet på 24 timmar rullade omkring. — Åskådade jag Djur, Mineral, och växt Riken, fant jag allestädes, utom den allsmäktiges exitance äfven vishet, godhet m: m: kort sagt alla Dess oändeliga egenskaper. Betrac-

tade jag mig Sjelf, fant jag mig Sjelf, fant jag min Kropp, ett väsende, som ej liknade de andra Djurens, de må af naturalister kallas kloka, förståndiga, eller hvad som helst. Ty hvilket Djur kan räkna ut, och säga Solens förmörkelse på flere hundra år framåt med Dag och timma, Planeternes gång, eller räkna ut Distancerne emellan Solen och jorden, Jorden och månan, samt de öfriga Planeterne^e utom meniskan. — Mon icke ett sådant väsende, som hon bär inom sig, och kallas Siäl, är odödlig. När man härtill lägger dess egenskaper, det är istånd, och mächtig att göra och värkställa efter sitt behag: Dett fattar, förstår, dömmar och sluter, det är förutseende, vis, god, barmhertig, rättvis och straffar äfven orättvisa m: m: Egenskaper af det Högsta väsendet, ehuru en ringa del, hvarföre Meniskan i uppenbarelsen kallas Guds beläte, fast än de nu äro förderfvade. Alt detta gorde mig öfvertygad om själens odödlighet. Skulle nu en sådan varelse, som med alla desse förmåner kan känna det Högsta väsendet, Dess egenskaper, Dess värkningar, men likväl missbrukar, försmäder och förnekar dem med tankar ord, och gärningar, blifva ostraffad. — Gud som bland andra Dess oändliga egenskaper äfven måste vara högst rättfärdig och helig skulle då förneka sig sjelf sine egenskaper, och icke vara Gud, om han icke straffade en sådan varelse, sedan han begåfvad henne med sådana egenskaper och sådan kunskap och likväl på det lågaste emot det samma missbrukade dem. — När jag alt sådant af blotta naturen och förnuftet betractade, fant jag, att det måste efter detta för den odödliga Själen vara ett sält eller osält lif, och ehuru oändelig brottslig meniskan och jag Sjelf var mot en evig Gud, samt att jag alldrig kunde undgå ett evigt straff.

Jag förfogade mig då till uppenbarelsen eller den Heliga skrift. — Denna skrift, som de mästa värdslokla nu för

tiden ansee med föragt ringa och barn sagor, emedan de ej grundeligen ransaka den, fant jag Gudomlig, Helig, hög och tröstande. — Underverken i Mose Böcker skedde i 600.000 vittnens närvaro, hvilkas minne ifrån slägte till slägte i mer än 2000. år ständigt uplifvades, och vedermälen deraf i mer än 1200. år i Jerusalems tempell funnos ända till Caldeerne dem bort togo och förstörde. — Desse voro öfvertygande utom de tröstande tillsägelser om en medlares ankomst. De öfriga böckerne ådagalägga straff på Guds dyrkans åsidosättande och gudlöshet, samt belöning och lycka på Guds dyrkan och Gudaktighet. — David och Proffeterne beskrifva många hundra år förut Frälsarens födelse, huru och af hvem dett skulle ske, Hans flygt till Egypten, barna mordet, huru ringa, och föraktad han skulle blifva, hans Gudom, undervärck, lidande, död, uppståndelse, Himmelsfärd. m: m: När nu här till lägges att allt detta genom Evangelisterne och nya Testamentets skrifter äro besannade, det likväl de Klokaste Hedningar, och Judar i forntiden icke kunnat bestrida eller veder lägga, utan tvärtom Consuler och Senatorer i Rådet i Rom, Höga och lärde män, under Keisar Neros tid, och sedermera antogo och försvarade in till döden dem uti åberopande på sanfärdiga facta och rapporter, insände under Frälsarens tid af Romerske Landshöfdingarne i Palestina, när ännu vidare härtill fogas Frälsarens Prohpetia om Jerusalems förstöring, hvilket Christendomens argaste fiende Josephus Flavius uti sin Historia derom nästan med samma uttryck, som Frälsaren ådagalägger om Judiska nationens exitance till verldens slut, en nation som blifvit hatad, förfölgd, plågad och fördrifven ifrån Rike till Rike, och ändock existerar med sin dyrkan, seder med mera till bevis och vittnen af Prophetiens sanfärdighet, då andra stora nationer, hvilka regerat så godt som hela verlden, hafva

försvunnit. Så är detta alt så öfvertygande fast grundadt, att detta af fritenkarenas, och naturalisternes skrifter, icke ens af de sinrika och qvicka försmädelser och infall kan störas och rubbas.

Uppå sådane grunder och insigter kom jag rätteligen genom den stora Gudens Barmhertighet till den outsägeliga försoningen. — Denna dyra försäkran om ett bättre lif efter detta gorde mina sinnen tillfredsstälde, nöigde, och tröstande. Den skall med Guds hjälp göra det i min döds stund. Jag ansåg sedan de yttersta lifsfaror med redighet, lugn och stillhet, lika som alla andra lyckans underliga och svåra omskiften, då vid sådane lifsfaror andre bäfvat, bleknat, eller i dessperation uthärdat dem.

Jag har den öfvertygelse, att utom denna förenämde grund fins ej hos Meniskan någon rätt sinnens tillfredställelse, och ro, fast än öfverhopad med alla möjliga sinliga förströelser, och ehuru hon må hafva alt hvad i menskligheten kan önskas. — Utom tusende dageliga Exempel derpå finnes äfven det hos de i forntiden Stora Romerska Keisare, hvilka hadde hela verlden, men ändock icke voro nöigde, utan upfylldes med qval och äro; hvarföre Keijser Hadrianus vid sin död tog det ömkeliga afsked af sin själ: *Animula vagula, fridegula*!]; *Blandula, quae nunc abibis in loca.*

Jag har om använ[dan]det af min ungdoms tid till Kundskaper, och i synnerhet Religion emot allmänna vanligheten varit nog vidlöftig, men jag skrifver detta för mina efterkommande, på det de må se, att man fattig utan undervisning eller påkostnad kan ändock lära sig något och vara lycklig både i tid och evighet *).

---

*) Tässä mainitsee kirjoittaja pari latinaista runosäettä, joista ei käsikirjoituksessa saa selvää.

I fredliga tider var det till lätit, att vid hvarje Compagnie af indelta Regementen hafva 3:ne mindre åriga volontairer, hvilka af fattiga Officerares barn begagnades. Jag erhölet derföre år 1758. rote lön, år 1762. Constituerad till Rustmästare, men måste ändock i flere år göra Soldate tjänst. — 1736. befodrad till Fältväbel med lön genom accord, år 1771. till Fändric med under officers lön, 1775. till Second Ljeutenant med förra lön. — 1780. avancerad till Stabs Capitaine, 1783 fädt Transport till Capitains lön. — 1786. befodrad till Second Major. 1789. d 13. Junii avancerad till Öfverste Ljeutenant. 1790. d 20. Januarii till General Adjutant af flygeln, den 15 april till Öfverste, den 6 maj till General Adjutant hos Konungen, ännu samma år d 25. september till Öfverste för Carelska Dragoner, Savolax fotjägare och äfven Carelska. 1799. d 16. November befodrad till General Major. — 1800. i Junii fädt Savolax Infanterie Regemente. 1803. d. 15. april århållit från Corpsen nådigt afsked med Pension. 1804. d. 20 Dec: afsked från armeen, 1808 d: 29. Junii på anmodan gådt åter i tjänst, och befodrad samma dag till General Ljeutenant, 1812. d: 22. april århållit Nådigt afsked. — Desse äro de militairiska grader jag ifrån min ungdom genomgådt.

Gjorde arbets Commenderingar äro 1760. 1761. 1762. och 1768 på Sveaborg. — 1764. och 1767. Commenderad efter Munderings Perssedlar till Stockholmm, äfven 1770: år 1776. åter på fästnings arbete på Svartholmen.

Oagtadt jag var å sidstnemde ställe måste jag på befallning af Öfverste Georg Sprengporten bevista Regements mötet i St-Michell; 20. mihl ifrån Commenderingen, samt sedan Recognocera en gränts mot Ryssland 7. mihls längd, ehuru ännu ingen recognocering för Kronans räckning var begynt.

Detta härledde sig deraf, att jag vid en gjord resa till Stockhollm år 1775. om hösten i egne angelägenheter, där jag dröigde till martii 1776, och då öfverste Sprengporten såsom min Chef äfven vistades, var utläten om krig i synnerhet om de Battaillier som skedt i slutet af 16:de och i början af 17:de hundraletalet samt sedermera, hvilka jag sednare läst och kom bättre ihog än Chefen Sprengporten, så att han när något sådant omtaltes i min närvaro tillslut alltid frågte mig, huru det till gick på det och det stället. — Som hans egenkärlek ej tyckte om min utlåtighet, fast han ej ville straffa mig för Kundskap, så ville han genom denna mig anbefalte Recognocering visa sin styrka i sådane ämnen, och bota mig för Resonommenter om krig, hvar på gaf mig Recognocerings Ordres, hvilka förtjäna att här ord från ord uptagas. — Ordres. Vägen emellan Våla och Jala uti Jtis Sochn recognoceres till sin beskaffenhet, hvarvid undersökes 1.mo sjelfva vägens beskaffenhet jemte dess Difilier af hvad beskaffenhet de äro, hvad slags troupper i dem kunna förstickas, och försvara sig samt om de äro practicabla för allslags Troup med Partie kanoner, 2:do huru många Communicationer ifrån denna väg meddelas till Vester mot Menduharju och gräntsen, såväl land som båt led, af hvad beskaffenhet de äro samt på huru många ställen fienden kan finna säkra och practicabla inbrott med lätta trouper på den delen af gräntsen, som formeras af vattudrag emellan Pyhäsalä och Vuojerfvi, jämväl af hvad beskaffenhet de vattudragen äro, som löpa nedanför Vuoherfvi till Pörilä, och hvad slags vägar till gräntsen deröfver gifvas. 3:o Beskrifves noga så väl de byar, som ligga i vägen, som de hvilka på Communications vägarne och der in till, till sin natur, hemmantal och förmögenhet att gifva föda till större eller mindre Troupp, på längre eller kortare tid. 4:to alt

detta undersökes noga men i största tysthet och oförmärkt att förrättningen icke gör något buller eller misstanka hos allmogen, och beskrifves slutligen uti Recognocerings Rapporten alla de omständigheter som utvisa en möjelig operation med lätta troupper i denne neigd, hvarvid consideras 1:mo *hvilka vägar fienden har till inbrott.* 2:o *på hvilka vägar vi kunna möta honom.* 3:o *hvad ondt han kan göra sedan han är inne och till hvilken sida af landet han kan vända sig.* 4:o *hvad resourcer vi kunna taga deremot.* — 5:o *på hvad sätt han kan behålla Communicationerne med sin egen gränts.* 6:o *på hvad sätt vi kunna förstöra dem och antingen ett eller flere inbrott.* 7:o *om Davidstads fästning kan gifva honom någon fördelagtig Protection till sådane operationers betäckning, samt för det* 8:o *på hvad sätt vi kunna vice versa gå offensive till väga uti denna neigd emot Davidstad och Villmanstrand.* St-Michel den 18 Julii 1776.
G. M. Sprengporten till Ljutenanten Georg Jägerhorn.

Desse ordres utvisa, huru höga och svåra de voro uti verkställande för mig, och att de voro gifne för att lära och tukta en unger Lieutenant, att med mera försigtighet resonnera framdeles i sin Chefs närvaro om battailer och krig. — Jag blef varse hela mitt fehl, och sökte till med all möjelig nit, och efter min yttersta förmåga och kundskap att full göra dessa ordres, ehuru han determinerade en viss tid ganska kort, då alt skulle vara gjordt, och Rapporten inlämnadt i Lovisa Stad.

Till följe häraf vandrade jag längs gräntsen och arbetade nätter och dagar, samt på utsatt dag lämnade honom Rapporten. — Den emottogs, genomögnades genast, och som jag i slutet af Rapporten, där jag skulle relatera om operationer, yttrade, att Sprengporten med dess troupper i Savolax skulle med mycken styrka af fienden från flere ställen an-

fallas, och bort tagas, blef han het och med häftighet frågte efter mina ordres, förmodeligen glömt dem, och trodde, det jag ej hadde rättighet, att skrifva sådant; jag upviste dem genast, då hans häftighet kallnade, och jag slapp utan reproche. denne Rapport är sedermera inlämnat till Rit Con-toiret i Hellsingforss. Märckeligt är att Ryska armeens inbrott i Savolax den 9. 10. och 11. Junii år 1789. skedde alldeles på samma sätt, och från samma ställen, som i samma Rapport nemdt var år 1776.

Desse små tracasserier voro för mig sjelf ej onyttiga. Jag lärde tenka och arbeta mer i sådane ämnen, som gagnade mig i framtiden.

Sedan Commenderades jag vid den ordinarie Recognoceringen, hvarvid jag arbetade år 1777. 78. och år 1779. Under desse recognoceringsåren föreföll ingen ting, hvad mig angick, som förtjenar anmärkas, utom något det sidsta året, som framdeles förekommer. Mine recognoceringsbeskrifningar, deri jag ej blandade ihop flere saker, utan skilde hvar sak för sig, tjente sedermera till formulair.

1778 i october månad var jag rest med flere officerare från Regementet till Stockholm för att bevista Riksdagen till hvilken äfven min Chef öfverste Sprengporten skulle ankomma, men majoren Lars Philip Hjerta, som Sprengporten olyckligtvis fädt till Savolax fot Jägare och som reste från Regementet någon tid förut än jag till samma Riksdag, hadde värckadt genom Ståthållaren i Stockholm Carl Sparre, såsom Sprengportens afsagde fiende, hans dissgrace, så att han, istället att komma till Stockhollm, der redan rum voro hyrde, drängar och eqvipager ankomne, fick en permission och Rese pass att resa utomlands och bevista Beijerska kriget, som han 2:ne år förut begärt.

Jag till lika med flere andre officerare från Regementet,

som blefvo underrättade härom, reste från Stockholml och voro i början af martii 1779. hos Chefen, som då gjorde sig resefärdig till sin utlänska resa. — Den skedde och i början af aprill, då jag med någre andre officerare följde honom först till Lovisa, sedan till Fredricshamn och Viborg. — Det var märckeligt med hvad agtning och heder i Rysska städerna han emottogs, — icke ens Prints Hjärdric af Preussen år 1771 så firades. — Sedan jag följdt honom ett stycke på vägen från Viborg åt Pettersburg skildes från honom, och vid mitt afskedstagande spådde honom, att alldrig han mer skulle Commendera mig eller Regementet, hvartill jag hadde tillräcklig anledning, emedan jag kände så väl hans dissgracie, som hans Caractaire. Detta behagade honom ej särdeles.

Såsom van att Recognocera, betractade jag med upmärksamhet Situationerne där jag framreste; ifrån Viborg tog jag vägen genom Villmanstrand såsom ginast till Savolax. Situation omkring sidstnämde stad, der den blodiga affairen år 1741. d. 23. augusti sig tilldrog och där min morfader blef skutten, undan gick ej mitt granskande.

Jag recognocerade som förut nämt är hela Sommären år 1779. — Det var gränsen emot Valkiala och Menduharju Socknar. — Som Ryska sidan af Menduharju, Savitaipal, Davidsstad och Valkiala ej fants mycket på Chartorne vi hadde från Landtmäterie och Rit Contoiren, så föll mig in det vågsamma företag att undersöka nemde trackter. — Jag förklädde mig derföre till Bonde eller nyligen städsblad vargeringskarl och jemte en Bonde från Kukonkorpi by, Johan Nickinen nemd, ärlig och trogen, engagerad att blifva min kammerat och följa mig, vandrade vi åt Rysska gränsen, hvardera hafvande en läder säck eller räntzell på ryggen, däruti vår vägkost var. — Vi anlände till ett vattendrag

mitt emot en Rysk by, Ontj[?] kallad, som förer vattnet från Jola- och Sarkavesi till Vuohjärvi och vidare genom Pyhäjärvi till Kymmene ström, med hvilken gräntse linien då lopp. — Vid detta vatudrag el:r sund ropade vi båt, för att komma öfver, den vi och fick. Bonden som hemtade båten satte sig i styret, min följeslagare mitt uti, och jag till att ro. — Vi kommo således till nemde Ryska by, där vi frågades hvarifrån vi voro, och hvad ärende vi hadde; min kamrat svarade att han borde vara igenkänd såsom närmaste granne, att jag var en vargernings karl af samma trackt, som tillbytt mig en häst på en marknad i St-Michel af en Rysk bonde från Savitaipal, hvilken rymt och hvilken jag nu ärnade upleta och igensöka. — Sedan Ryssfolket således voro tillfredsstälde, fortsatte vi vår marche, hvarunder jag gjorde mig underrättad om alla vägar, vattendrag, sjöar, byar etc. å den tracten jag mig föresatt. Jag gick afsides i kierr, annoterade och tecknade på papper, hvilket min bonde uti en ficka under hans tjocka vallmars räck på ryggen förvarade. När vi kommo på vagns vägen, som löper ifrån Savitalpall till Davidsstad, och fortsatte den, gingo vi uti en bv, Laudola kallad, där vi satte oss vid bordet och af vår väggkost åto. — Under måltiden satt jag tankfull af situationer etc., som jag ej än annoterat och tecknat, hvarföre jag ej lär ätitt på samma sätt som min kamrat, hvilket några qvinfolk afsides i en vrå iagttogo och sade emellan sig sagta om mig: *alldrig är den där en rätt bonde*. Se huru han äter, han äter ej som andra. — Jag tanckfull, hörde ej deras sagta tal, men min följeslagare, som ej hadde något att tenka på, hörde det. Han stötte på mig, och sade hårdt och hastigt *Sör[g] ej öfver din häst, utan sitt och åt som andra menniskor*. Detta värkade förmodeligen andra tankar hos qvinfolken. Sedan vi slutat vår måltid och voro åter en-

samme på vägen, sade min följeslagare till mig: Herre J bören äta som en bonde, efr som i ären klädd, annars äro vi uppteckte, sade mig sedan qvinfolkens tal, och hvarföre han så häftigt tilltalte mig. — Detta var af honom mycket klokt, och beskedligt goridt, hvarföre jag tackade honom. — Vi fortsatte vår väg och kommo till Davidstad. — Utan för staden var ett stort fält, där Rysska Regementen haft läger, fram för Fästningen var handels bodar, i hvilka jag med min följeslagare ingick, och köfte blad toback, med hvilket vi fylde våra ränslar. — Sedan jag var underrättad af en Rysk bonde, som följt oss en half mihl till Staden, att i fästningen visiterades, och togs tull af hvad som var köpt om vägarne, och att man kunde komma omkring samma fästning, på stora vägen åt Fredricshamn, beslöt jag att nyttja det sednare. Jag gick nära förbi den, i ackttog dess vincklar, och gjorde mig en rictig edee om dess construction. Detta gjort kommo vi på nämde stora väg och, efter $\frac{1}{4}$ mihls marche mötte vi 12. a 14. Ryska Soldater. Desse stadnade och åskådade oss, och talte på Ryska det vi ej förstodo, sluteligen märckte vi att de ärnade efter sin vana Pilliera och Prygla oss, då någre gingo ur vägen för att bryta sig käppar. Under tiden avancerade vi med stora steg några hundrade alnar ifrån dem. Vi mötte ännu 2:ne af deras Svit, till hvilka de första ropade att taga oss fast, men desse voro beskedlige, beskådade oss, och låto oss gå. — Detta satte mig i särdeles oro. — Jag frågte min följeslagare om någon bongård fants af sides från Landsvägen, där vi kunde till bringa natten, efter det redan led sent på natten, fructande att vara utsatt vid stora landsvägen för dylika möten. Han svarade mig, det han kände en gård $\frac{1}{4}$ mihl ur vägen. — Vi togo af och gingo dit, här träffade vi en beskedlig bonde som var höflig och egen. Sedan vi

ätit, kommo vi uti förtroligt samtal. Jag frågte honom, huru finska Bönder på Ryska sidan mädde. Han svarade: våra utskylder äro ej stora, men hvad betyder det, då vi ändock ej äro säckre hvarken om lif eller egendom. Om Rysska Soldater, af hvilka vi plågas jämt, slår i hjel en bonde, så får han ej annat straff, än han flyttas till ett annat Regem:te: ingen fred hvarken med manfolk eller qvinfolk, som ofta röfvas bort äfven all vår egendom. Sällan eller alldrig får någon rättvisa. Händer det någon gång, så är det genom många omgångar och mycket mutor hos deras officerare, hvilka mäst äro såsom Soldaterne, rofferie tillgifne, och finska bönder hatas af dem mer än fiender. — Vid detta gret han bitterliga, och frågte oss till slut: *skall ej Svänska Konungen, som är vår Religions förvant någonsin frällsa oss ifrån dessa hedningar? Skola de beständigt trampa oss under fötterna?* — Jag hadde svårt att besvara denna frågan, sade allenast: vj som bönder kunna ej veta sådant. Torde hända, att han ej känner edert stora lidande, eller ock torde andra omständigheter afhålla honom derifrån. — Vi lade oss på golfvet, der bonden låtit breda halm. — Som vi skulle insomna kl:n ungefär $\frac{1}{4}$ till 12. inkom 13. a 14. Ryska Soldater, med visslande och sjungande, som blifvit aflöste i Davidsstad, och nu skulle till Compagniet där de Cantonerade. — Desse åskådade oss först, som lågo, men sedan ropade åt gårdsbonden, att han skulle bära fram mat åt dem. Bonden svarade, att han ej ägde mer än han sjelf kunde under hålla sitt lif ett Dygn med. — Detta hjälpte intet. Han fattades genast af några Soldater i håret, drogs ifrån sin Säng på golfvet, piskades jämmerligen, togs nycklarne till hans boda, hvilken undersöktes, och det sidsta bonden ägde frambars. — Under det jag låddes sofva, betractade jag det gruffiga Spectaclet, huru en hämmans värd i sitt hus kl:n 12. om

natten i detta Landet handterades. Sedan desse gäster ätit lade de sig på golfvet med mycken ordning. de sågo med bistra ögon på oss, men i anseende till natten läto de oss vara i ro. — Så snart jag tyckte de insomnat vekte jag min rescamrat, och förfogade oss genast bort, för att ej hafva Sällskap med dem, och hvilka skulle haft samma väg en mihl med oss. — Vi marcherade den förrenemde stora lands vägen, tog af till Kannuskoski, der exercicie plats var för ett Compagnie. Därifrån genom Valdola och öfver Vuohijärvi till min station å Svenska sidan.

Således uträttade jag lyckligt mitt föremål, fast än jag var nära att blifva Piskad och Pillerad.

Sedan om hösten 1779. öfvergaf jag recognoceringen och min Bror Claes Magnus fick min plats. Som Capitaine Commenderade han en Bataillion fot-Jägare vid Laitasilta affairen i october 1789. där han blef dödligen bleserad och dog någon tid derefter. Efter slutad recognocering föreföll mig ej något, som kan anmärkas tills år 1788. utom ett samtal med den förafskedade öfversten Sprengporten år 1782.

Sedan nemde Öfverste hemkommit från Francrike, och bodde i gräntsen af Savolax på en Egendom Sedstad kallad, var jag nödsakad i anseende till oeconomiska affairer, att göra honom några besök. — Norra Americas sjelfständighet hadde upväckt hos honom, såsom bort glömd, och i anseende till sine Perssonelle fiender ej mer ihågkommen, att äfven Finland kunde skiljas ifrån Sverige och blifva sjelfständigt. Detta ämne predicade han för alla, de han trodde vara hans venner, och honom tillgifne. Jag resonerade med honom härom i 8. timmar, och bjöd till att vederlägga alla hans skjäl och sluteligen beviste att Finland skulle derigenom förvandlas till en Rysk provints. — Detta hadde den värckan att han sedermera för mig alldrig talte derom, och jag alldrig kom i

deras sällskap och samfund, ehuru jag noga viste att en mängd andre hörde det med nöje och voro den ideen tillgifne. — Uti mitt företal uti min beskrifning om operationerne i Savolax äro en del hans skäl anförde.

J början af Junii år 1788. anlände Öfversten Baron Hastfer, såsom första befählhafvare, Öfverste Brunow, Chef för Savolax Regemente, och Öfverste Stedink för Savolax fot Jägare, och Carelska Dragoner till S:t Michel, där en del af nämde troupper voro samlade till Exercice och möte. — Utom löpande ryckten om krig, så väl ifrån Svänska, finska som Rysska städer, så märktes å flere sätt att mera alfvare var, ehuru det laddes hållas hemligt. Såsom min åhåga och lust var att göra gagn efter de kundskaper jag om krig och landet hade, inlämnade jag till Chefsskapet ett project om rörelser, som borde tagas i fall af krig. Det emottogs, men utan afseende. — Icke heller var jag i något förtroende. Jag proponerade då att få resa till Pumala 8 mihl derifrån, där jag hadde största delen af mitt Compagnie, Exercera dett tills vidare ordres, som biföls och värkstältes.

Som Pumala kyrckoby och Sund är så belägit att Viburg ligger emot Söder 10. mihl, Villmanstrand i väster 4. a 5. mihl, och Nyslott i öster lika långt ifrån detta ställe, samt en del af sockn var på Rysska sidan, mitt Boställe emellan Rysska och Svenska gräntse vagten, så var intet svårt för mig att få alla möjliga underrättelser från Rysska städer, hälst mine egne underhafvande arbetade där om sommaren för dags penning. — Jag erhöll dem och till förlitliga, hvilka med expres afsände till Baron Öfverste Hastfer. — Utom att sådant uptogs med särdeles välbehag, hälst det skedde af min egen omtanka, och utan att dertill vara anmodad eller befalt, så kom jag derigenom hos nemde öfverste i särdeles förtroende, med anmodan continuera på alt

möjeligt sätt. — Jag erhöll straxt derefter underrättelse, att ett antal Rysska kosacker, och Jägare Transporterades öfver strömmen Vuoxen, och att en del avancerade till Rysska gräntse vagten Kachka, $\frac{5}{4}$ ifrån mitt Boställe. Straxt därpå fick jag veta, att en hopar kosacker, och Jägare marcherade ifrån sin gränts åt vår sida. — Jag utsatte då en fältvagt af en Lieutenant, en underofficer, och 24. man vid en By Haikola, nära till Vuodensallmi bro, $\frac{1}{4}$ mihl på vår sida om gräntse linien. Till lika skickade någre under officerare uti en båt, som skulle recognocera sjö sidan vid Vuodensallmi, och iagttaga Ryssarnes rörelser. — Desse sednare gingo öfver gräntsen, närmare $\frac{1}{4}$ mihl, och voro någre hundrade ahlmar från bryggan, där de sköto ett eller par skott, då under officerarena från ett berg svarade dem, och utposten, vid bryggan äfvenledes, hvarpå Ryssarne vände tillbaka. — Härom lämnades genast Rapport. Som denne händelse var den första, så upväcte den en särdeles upmärksamhet både i Ryssland och i Sverige. — J Ryssland förspordes någon undersökning och någres arrestering i Villmanstrand. I Sverige afmålades denna händelse af de missnöigde med de orimligaste osanningar, och svartaste färgor, som alt jag uti min beskrifning om operationerne i Savolax närmare utfört. — Under samma tid arreste[rade] jag vid Pumala sund 18 st. stora fartyg, som nyttjades till bräders fractande till Ryssland. en del toma, och en del lastade. — Äfven ett Ryskt från Villmanstrand, lastad med 450. Kulin mjöl och 600. munderingar, hvilket skulle till Nyslott. Detta ansågs för god pris, och kom mjölet vår troupp till särdeles nytta, men munderingarne lämnades vid Bloqvadens uphäfvande för Nyslott till Ryssarne igen. — För min del hadde jag ej den minsta förmon för denne gjorde prisen.

J slutet af denna eller Junii månad anlände de öfriga

trouperne från S:t Michel med båtar och äfven Brigad Cheffen Baron Hastfer, hvilken fattat förtroende i anseende till de underrättelser och värksamhet jag vist vid Pumala, och förordnade mig till sin första adjutant. — Jfrån min station Pumala följde jag nämde Chef sjöleden till Nyslott som Bloqverades östra sidan af nämde Brigad Chef den 3. Julij. — Jag förbigår alla de omständigheter som rör denna Bloqvade, hvilka jag i den beskrifning jag för nämt, är[!] anmärkt.

Efter de underrättelser jag förskaffade mig och på min tillstyrkan och Disposition bortogs 2:ne Posteringar emellan Pungansallmi och Nyslott, 17. man 1. under officer och 26. hästar.

Sedan passen emellan Nyslott och Pungansallmi voro från fiendeliga Posteringar befriade, tågade Brigade Cheffen med en del trouper genom Kärinäki Kyrkobyn till sidst-nämde ställe, då jag med földe.

Som jag kände språken, och min åhåga alltid var att hafva sanna underrättelser från fiendens sida, så ärhölt jag bland annat att i Parikala Socken var ett mindre Magazin, som bevakades af en liten Postering. — Jag detacherade derföre Capitain Adlercreutz *) med 30. dragoner, och 50. Jägare dit, hvilcka förstörde magatzinet, och toge med sig så mycket de kunde framföra.

J anseende till missnöije så väl i armeen vid Kymmene ström, som genom deras legater till våra Cheffer och befähl, så uphäfdes bloqvaden den 21. augusti, som redan var i det ytterste att för hungers nöd gifva sig. Vi begäfvö oss således sjöleden innom vår egen gräntz, som utförligare alt är ut fördt uti den förr omnämde beskrifning.

---

*) Sedermera General Ljeutenant, död i Stockholm.

Missnöjet steg alt mer och mer. — Finska sjelfständighetsfrågan var tryckt i somligas hufvuden så att dess Regerings form redan skrefs på Öfverste bostället Brahelinna. — Öfversten Baron Hastfer intaltes af sin måg Landshöfdingen Baron De Ger till samma idee, och i detta ämne hadde flere Conferentser med den till Ryssland öfvergångne öfverste Sprengporten. Jag som ej var af samme tanckesätt förlorade allt mitt förtroende hos honom. och blef han, Baron Hastfer i December af Öfverste Stedink arresterad, hvarupå jag som Courier sändes till Stockholm norr om och major Sandels med Baron Hastfer södra vägen. — Här bevistade jag ricksdagen i början af 1789. och i Martii sändes jag Courier till armeen i Finland, hvarifrån jag i samma månad återkom.

I Aprill skickade Öfversten Baron Mauritz Armfeldt en dess adjutant till mig med frågan, om jag ägde med mig Sprengportens Reglemente för lätta trupper. Jag svarade, att jag var kommen såsom Courier, ock nu satt på Riddarhuset, där ej det Reglemente behöfdes. — Men om nämde Baron behöfde det, så hadde jag det i mitt hufvud. — Härpå kom samma adjutant tillbaka med anmodan, om jag ville i samma Reglemente öfva Dahl Corpsen af 1500 man, hvilcka Cantonerade på Drottningholm. Jag emottog detta, som var i mitt yrcke lämpeligare, än att sitta i ett bullersamt Riddarhus. — Begaf mig straxt till Drottningholm, där jag var Cheff, fick fritt bord och qvarter, samt exercerade nemde Troupp ganska trågit, och med all nit i mer än 6. vec-kors tid.

Under denna öfnings tid besökte mig öfversten Baron Armfeldt hvarje vecka på Drottningholm. Engång föll vårt tal om dåvarande krig. Jag som hadde i flere år recognocerat gräntsen, hadde derjemte någon Theorie om krig, ytt-

rade mig huru jag tyckte det borde vara, hvilcket nemde öfverste fant behageligt och begärte att jag skulle skrifva i detta ämnet. Jag afslog denna begäran med ursäckt, att det ej anstod mig, såsom allenast varande Major, utan det tillhörde Konungens Generalitet och dem som hadde nåden att sitta i dess Conseille. — Straxt därpå fick jag Konungens nådiga befallning dertill genom nemde Öfverste, då jag måste skrifva en operations plan för år 1789. hvilcket inlämnades, och utan vederläggning passerade Conseillen.

Jag slutade exercicen i slutet af majj, hvaruppå jag som Courier sändes till Finland och Regementet med penningar. — Jag passerade Helsingfors, och Borgo och anlände den 7. till St-Michell, där jag träffade Öfverste Stedink, som efter Baron Hastfer commenderade troupperne i Savolax. — Under min bortvaro i Sverige hadde han antagit till sin första adjutant Capitaine von Döbeln, och jag fick ordres att 8. mihl från St-Michel i en Socken Randsallmi med Öfverste Lieutenant Ehrenroth göra tjänst.

Som jag hadde projecterat $1\frac{1}{2}$ år förut ett försvar af fält värcck vid Punnala sund, gifvit dertill plan och Ritning, hvilket under min frånvaro af öfverste Stedink blifvit befalt och fullbordadt, så ville han att jag skulle följa med honom till samma ställe, 8. mihl från St-Michel, att bese det; men som jag hadde rest öfver 100. mihl, och var deraf mycket fatiguerad, så fick jag tillstånd, att några dagar vila mig på min egendom Visulax $\frac{1}{2}$ mihl från St-Michel.

Under denna vilo tid var öfverste Lieutenant Adolph Aminoff kommen till St-Michel, för att begifva sig till posteringen vid Kyrö, och där taga befähet öfver 700. man och majorer. — Nemde Öfverst Lieutenant sände till mig Lieu-

tenant Adlercreutz *) med underrättelse, att den 11. Junii samma postering blifvit af fienden borttagen, och att 7. a 8000. man avancerade åt Christina, och St-Michell, till lika anmodade mig att skyndesamt till sidst nämde ställe komma att råd göra med honom. — Sedan jag i hast arrangerat min Mor och min yngsta bror på flykten 10. mihl norr ut, och i fruchtan för fiendens ströfverier sällverat något af min lösa egendom, skyndade jag mig till honom, och fant honom uti ett svårt ambara, hvad parti han skulle taga, hålst i St-Michell ej fants mer än 1. Compagnie vargering under en gammal Capitain Gissellkorss befähl, och ett Compagnie gripna inhysningar under Capitain Freitag, med 37. Dragoner, hvilcka voro där Magatzins vagter. — Jag till styreckte honom att taga af dem så många som möjligt var, och marchera emot fienden. — Han tyckte det var en galenskap och orimligt med en så ringa och usell troupp begifva sig mot en hel armee. Jag till lade, om han ej hadde mer än 4. man skulle han möta fienden.

Vj kommo härom i häftig ordväxling, då han sade: gån och möten J; jag svarade: ja jag går och möter dem. Hvar uppå jag, oagtd jag var Commenderad 8. mihl derifrån, och ej bordt dit marchera emot mina ordres, samlade jag ändock de 37. Dragoner, Freitag's Compagnie, och 50. man vargering jemte 2:ne små Partii Canoner elr nickor, till hvilka jag lyckligtvis fick en Lieutenant Adolp Ugla, kommande från Kyro med någre artillerister och actions hästar, att föra och Commendera dem. Sedan jag försedt mig från Magatzinet med yxor, hackor och spadar, marcherade jag med nemde troupp till Porrassallmi $\frac{3}{4}$ mihl från St-Michel. Där fant jag ett vahd emellan 2:ne närbelägne vattn, en höigd

---

*) Bror till Generalen.

70. al: från vâhdet el: Bryggan å vår sida med skog bevâxt, utom de 70. alnar. — Här fattade jag Post sosom tjenligast. — J brist på någon fortifications officer utstäck jag plan till en liten Travers, satte manskapet i arbete, förfärdigade den med 2:ne embrossyrer för de 2:ne små Canoner, högg undan skogen på fiendens sida så mycket som medhants, skickade ut Pattruller den ena efter den andra, och besatte sidorne af Porrassallmi, där jag trodde fienden kunde tränga fram. — Jag erhöit underrättelse af Patrullerne att Rysska armeen Camperade omkring öfverste Bostället Brahelinna, att General Michelsson, såsom Chef, med 4. andre Generaler, Berckman, Denissoff, Rotenfelt, och Sprengporten voro anförare. — Den 12. ankom öfverste Gripenberg med en del af Björneborgs Regemente, till hvilken jag lämnade Rapport om alt, så väl om fienden, som Postens försvar. Han betygade sitt välbehag, men bad mig fortfara med alla Dispositioner, och att han med sitt folck skulle väreckställa alt hvad jag äskade. Detta skedde. — En hoper manskap, som undan kommit fienden vid Kyro, samlade sig här, i synnerhet Jägare med Capitain Weber, hvilka nyttjades här med fördel. Mot afton samma dag ärhöits af fältvagterne Rapport att hela fientliga armen var i anmarche. Fältvagterne drefs in. fienden syntes å alla höigder. 4 a 5 batterier syntes anläggas. Öfverste Lieutenant Aminoff infant sig äfven som Öfverste Stedink, ankommen från Pumala. — Denne sednare red vid fientliga Canonadens början tillbaka till St-Michel och ännu derifrån $1\frac{1}{4}$ mihl åt Heinola. Fiendens attacke varade hela natten, och hela dagen d. 13. hvilket uti beskrifningen som nämt är omständligare är anført. — Jag vill här allenast nemna min särskilta åtgärd.

Vid denna långsamma blods utgjutelse af flere Batterier som alla foudroyerade åt en Punct, och flere storm-

ningar, som afslogs, tröstade jag folcket och låfvade dem Secours, såsom endanst kände finska språket. — Dett finska öfverbefälet voro redan bleserade. — J det de små Canoner vid sidsta stormningen drogs utur traversen, vände alt manskap Ryggen till och började fly. — Jag, Capitain von Döbeln, och Capitain Cedergren sökte till med hot och slag at få dem till baka, men ju mera vi bemödade oss, ju mer de flydde. Slutligen då alt intet hjälpte, föll mig in som kunde finska språket, at ropa *fly ej, vänd om, fienden retirerar, vi skolu taga byte*. Härpå vände alla om, äfven de som voro längst bort. — Fienden som i agttagit vår rörelse, hadde under tiden med flere Battailloner passerat vadet elr Bryggan och stodo fram för vår travers, då våra mötte den med fält bajonett, eld, och rop *gå på*. — Nu vände fienden om och drefs på andra sidan vadet. — Åter började fiendens canon eld, som för sine egne troupper, hvilka voro på vår högd, hadde uphört. — Jag hadde svårighet att få våra till baka, men genom fiendens drufhagel, som dödade någre och 20. man, fick jag manskapet åter bakom traversen och förlade dem i den där varande skog. — Icke dess mindre började de åter ledsna. — Och som jag viste att vid Liukola mer än 2:ne mihl från Porrassalmi, Österbottns Regemente låg, där äfven Öfverste Stedink var med ett helt artillerie Compagnie skickade jag dit flere Courirer, och begärte Secours. — Men denne Secours ville nemde öfverste ej tillåta, troende at alt redan var förlorat, åtminstone at vi ej länge kunde fienden emotstå; slutligen sände jag Capitain Cedergren, då enteligen en 3 $\frac{1}{2}$ och straxt derpå en 6 $\frac{1}{2}$ canon ärhöls, och sidst Österbottens Regemente. — Vidare härom är uti den ofta nemde beskrifningen anmärkt. — Hvad mig sjelf angår, så ärhölt jag en mousqvett kula på halsen, men till min lycka kom jag att stå snedt emot

skottet, hadde tjock halsduk och släng kappa, uppo hvars häckteplåt kulan tog en snēd direction och gick ifrån mig, hvaraf halsen ömmade i någre dagar, men talte alldrig om det. — Vidare, som jag satt i traversen någre alnar ifrån en 6 W Canon, ärhölt jag en 8 W granat i min famn. — Denne kastade eld på någre framlagde skått och brände artilleristerna i ansigtet, svedde allenast min hatt, plym och kläder, men slocknade i min kappa och sanden under mig. Vi gingo alla utur traversen, fruchtande i början att den skulle crevera, men då det ej skedde, gingo vi straxt till baka. — Hvad vidare affairen och dess slut angår, är äfven anfördt i den ofta nemde beskrifningen, lika som fiendens förnyade attackve den 19. Junii. — Vid detta tillfälle hadde jag af afvund ej minsta förtroende eller göromål. De som då Commenderade trodde sig med en tillökning af 5. st: 6. W undiga Canoner och flere 3 p:iga jämte ett Regemente och 600. man Björneborgs vargering utom en hoper flyende från Kyro, som här samlades, kunna emotstå fienden, som med så ringa styrka den 13. afslogs. — Men vid fientliga Canonadens början rådde, och befalte bleka och bäfvande Perssoner till retraits, som värkstältes utan att någon blef blesserad ännu mindre skuten, under en inbillad föregifvande, det våre skulle tourneras på $3\frac{1}{2}$ mihls omkrets, med vägar, där knappast Jägare, och kosacker kunde framträuga, än mindre Canoner och hvilken väg dessutom var bevakad af Björneborgs vargering. — Utom dess fructade fienden för Hellsinge Regemente och en hel artillerie attirail, som var i anmarche på 4 mihls afstånd från St-Michell, och kunde möta dem. Efter gifven befallning till retraits for Öfverste Stedink genast med en 6. pund.-Canon förut till St-Michel; med möda kunde öf. Lieutenant Aminoff och jag ställa retraits i ordning. Jag förfogade mig sedan äfven till

St-Michell, och begärte till stånd att resa till Konungen vid Kymmene ström 20. mihl derifrån afläget, hvilket jag erhöll, ehuru jag skrämdes, det jag skulle möta fienden och blifva borttagen. — Detta frugtade jag icke som noga kände ått ingen den vägen kunde af fienden möta mig.

Jag anlände till Ljuckola, där en Dragon Postering var. — Denne var af en underofficer, sändt förut till Konungen med Rapport, skrämnd så alla i hela byn voro till skogs. Änteligen fick jag reda på en Dragon till hvilken jag gaf sträng Befallning att uppsöka alla de andra, packa på sina hästar alt hvad dem tillhörde och marchera till Lahnama 1. mihl därifrån, där de skulle få vidare ordres. Jag kom till sidst nämde ställe, hvarest Capitain Favorin med ett Compagnie af Österbottens Regemente var. Denne hadde fådt ordres at gå en skogs väg åt Christina och där anfalla Kosacker. Jag fick änteligen reda på en af hans Soldater, sände med honom till nämde Capitain ordres at ej mer selsätta sig där, sedan St-Michell var intagit utan med sitt Compagnie och hela Regementets tross tåga åt Toivola och Lahtis 2-mihl derifrån, där han skulle få ytterligare ordres. — Detta alt värk stäldtes. — Jag fortsatte sedan min resa till sidst nemde by där en Krono Befallningsman Laurell bodde. — Honom befalte jag, at de 100 t:r Spannemål, som för kronans räckning där voro uphandlade skulle han dela ut åt allmogen med de vilkor, at om landet blefve ryskt skulle de få behålla den, men om landet blef svänskt skulle den åter lefvereras. Vidare befalttes han, at som en stor sjö Pulavesi kallad stötte till nära denna by, och sträckte sig alt till Kangasniemi kyrkoby, hvarest ett magatzin af flere tunnor Gulds värde för kronans räckning var uprättad, skulle han anskaffa 6. a 7. batar på hvilka Capitain Favorin med dess troupper skulle embarqveras. — Nemde Ca-

pitaine fick här ordres till denna embarqvering, och att med sitt manskap försvara Kangasniemi Magatzin, till hvileket ändamål han skulle fatta post vid en stor ström, Läsakoski, emellan Ky- och Pulavesi, förstöra bryggan öfver den samme af 200. al:rs längd, där Landsvägen ifrån St-Michell till Kangasniemi öfver löper, samt flere andre pass åt sidst nämde kyrckoby. — Detta alt värkstältes noga, och Kangasniemi magatzin blef härigenom frälst, ehuru fienden i flere skof försökte att komma dit. — Det var för underligt att dessa Posteringar och detta stora magatzin af Cheffen blifvit bort glömdt, som utom min enskilda åtgärd kommit i fiendens händer. — Utan att jag derföre blifvit å minsta sätt utmärckt, men alt förblifvit i mörker. — Jag här och alldrig hvarcken för detta eller annat begärt hvarcken beröm eller belöning. — Jag har i min ållderdom, eller slutet af min lefnad godt samvete, och sann till fridsställelse, att jag gjordt Konungen och Riket gagn.

Detta dyrbara Magatzin samlad från de förmågnaste trackter i Finland, kom året derpå el. 1790. till särdeles nytta, ty ingen troupp har då i St-Michel och Karnokoski, såsom pillerad och ströfvadt kunnat en dag underhålla[?], och kanske i brist deraf hela Landet blifvit Ryskt.

Sedan jag allt detta i Lachtis arrangerat begaf jag mig vidare åt Heinola. — $\frac{1}{4}$. mihl härifrån träffade jag Hellsinge Regemente under Major Tersmedens befähl. — Jag tillstyrkte honom, at vända om till Lachtis, göra där en demonstration emot St-Michell, som skulle värcka att ej hela fiendens styrcka skulle för följa öfve Stedinks troupp och nyttja det magatzin där fants etc. — Men detta hördes ej. — Jag fortsatte vidare resan genom Heinola till Elimä, och Peipola, där konungen var, och anlände dit den 21. Junii om morgonen.

Konungen kallade mig genast. — Jag gaf honom tillkänna Öfverste Stedinks retrait, magatzinernes upbrännande i St-Michell, m: m: men ej de svaga och falska skäl dertill. — Icke heller nemde jag om hvad jag under vägen till hans och Rikets nytta gordt.

I anseende till den operations plan jag på Drottningholm samma våhr ingifvit nedlät sig Konungen och frågade mig, huru alt skulle hjelpas. — På dess nådiga Befallning till styrkte jag nemde Projecterade opperations plan med till lägg, att skälen voro nu mycket större, at om armeen ofördröjelligen gick öfver Kymmene ström, intog Davidstad, Hoposessilta [Huoposen-] och Talataipal Pass emellan stora vaten, skulle fienden hafva svårt om icke omöjeligt at komma utur Savolax, utan förlora detta års Campagnie. — Jag skildes vid Konungen på en stund. — Då jag kom ut på gården, samlade sig mästa delen af svenska officers korpsen omkring mig, hvilka voro där tillhopa, för att samma morgon presenteras. — Desse frågade mig om nytt, och åskådade mig som ett spectacle, emedan mina kläder, hatt och Plyme, voro af fiendens eld svedde och svarta. — Jag blef rörd och häftig; öfver detta, svarade dem nog bragse: at i Savolax inom 14. dagar vi slagits 7. gångor, men at herrarne härtils endast politiserat, och med kallsinnighet åskådat att Land och folk förstördes. — Detta tycktes ej om, hvarpå jag lämnades, som straxt befaltes till Konungen. — Hos Konungen voro då Generalerne von Platen, Klingspore, och Öfverste af Klercker. — Jag befaltes at för Generalerne yttra det samma jag för Konungen enskildt sagdt. — Jag gjorde detta, viste på Chartan, som låg på bordet fram för Konungen, ställen som skulle intagas: huru långt de voro aflägsne, huru långt fienden nu var, hvad tid vi behöfde at

komma till desse Pass: hvad tid fienden behöfde innan han kunde möta oss, m. m.

Generalerne sade härom intet, men öfverste von Klercker, som recognocerat emot samma tract och förstod sig på Chartor, besannade hvad jag om Situationer och Distancer yttrat. — Jag skildes ifrån Konungen, som straxt derefter sände mig en af sine Jackar, en väst, och 4. skjortor, med befallning at äta hos honom, det i Konungens egne kläder gjorde. — Desse kläder, såsom ett särdeles vedermäle af nåd, är ännu på min ålderdom qvar.

Efter flere veckors nattvak och liggande på marken sosom något sjuklig vilade jag mig till den 24. då Konungen med armeen, gick öfver Kymmene ström till Kofvala. — Här vilade armeen till den 28. — Sedan en hoper små fientliga Posteringar längs gräntsen hunnit samla sig på Uttis malm, marcherades dit, som slogs och drefs $\frac{1}{4}$. mihl, hvarpå armeen kom till baka till Kofvala. — Armeen vilade åter till den 1. och 2. Julii, då den tågade åt Mämmälä. — Min operations plan och mitt yttrande i detta ämne földes icke. — Jag lämnade häröfver 1790. i början af året en Cretiqve under namn af Reflection öfver 1789. års Campagnie egenhändigt till Konungen, som han nådigt emottog, men till lika sade då han såg Rubriqven: *Det har gått med mig, som med Konungen i Preusen, hvar gång han följde sina Generalers råd, fick han stryk.*

Sedan Armeen aftågadt dröide Konungen qvar vid Värälä i anseende till sin Coresspondance, och ville sedan icke följa efter Armeens tross. — Befalte derföre at en båt skulle anskaffas, på hvilcken han lång strömmen skulle framkomma. — Detta skedde. — En gammal rankig och läkande båt framkom med 2:ne dumma finska Bönder, som skulle roo — den ena lumbörd, den andra svagsynt. — Konungen satte

sig der uti med sin första Stallmästare Baron von Essen och en Laqvei i styret. — Då bönderne tilltaltes förstodo de ej ett ord. — Härpå tillstyrcktes at någon som kunde finska språket skulle medfölja. — Bland en mängd officerare som följde Konungen till båten, var ingen som kunde detta språk, utom jag som fick befallning at följa med. — Jag satte mig således i styret, då laqvejen bort gick, och med ena handen styrde, och med den andra jämt utkastade vaten; sedan vi å detta sätt, framkommit $\frac{1}{8}$. mihl, blef jag varse ett starckt fall, däruti vattnet emot stora stenar brusade i hvita fraggan. — Jag bad Konungen då at få sätta i land, och låta bönderne föra båten genom fallet. — Detta bifölls. jag styrde i land och bönderne förde båten uti fallet, men fastnade på en sten, voro uti yttersta lifsfara, och kommo änteligen därifrån med båten full af vatten. — Det var lycka för mig at jag i min ungdoms tid lärt känna farligheten vid utfarandet af ström fall, och sedt ärfarne och vana drunkna i dem. — Skulle jag nu eller någon annan styrt utför fallet, båten lastad, dessutom rankig och läkande. hadde vi säkert förgåts. — Jag vet ej om detta var en plan af de missnöigde att förgöra Konungen, eller om det skedde i brodskan af okunnighet. — Underligt var det väl, att en Konung skulle i rankig, gammal och läkande båt med de i dumhet utsökte bönderne exponeras längs med en ström där branta fall med stora stenar funnos. — Emellertid var jag särdeles tilfredsstäld, at jag frälst Konungens lif, som genom mindre kännedom och vågsamhet af en annan kunna händt. — Vj satte oss åter i båten och foro lyckligen förbi Armeen, som marcherade längs åt strömmens östra sida. Då den blef Konungen varse honorerade den honom med hurra rop. — Vj avancerade framför den samma, då vj landstego och satte oss till häst. — Under det vi

framredo, blef jag varse ett stor Råg svedjeland utmed landsvägen den Konungen ärnade förbi rida. — Jag afstyrckte i underdånighet Konungen derifrån med yttrande att där kunde fienden vara i säden förstucken, och at den borde undersökas först. — Detta bifölls, hvaruppå en troupp af våre Jägare gingo in i Råg säden, som värkeligen träffade där förlagde Ryska Jägare, och blef ett starkt skjutande tils de änteligen blefvo fördrifne. Härigenom undkom Konungen den fara at ej blifva blesserad eller skuten, som annars säkert kunnat händt.

Den 3 Julii expederades jag från Konungen och reste genom Gustaf Adolfs, Kangasniemi och Piexemäki socknar till Jorois, där Öfverste Stedink med sin troupp fattadt post. Den 5:te Julii evacuerade fienden Jockas Socken, hvilken Öfverste Lieutenant Gripenberg med 600 man intog den 13, och 14. Randasallmi, den Öfverste Ehrnroth med några hundrade man besatte. Den 16. marcherade Öfverste Stedink med resten till sidst nemde Socken, hvilken jag medföljde.

Fienden hadde fattat post innom sin egen gränts i Parkumäki by $\frac{1}{4}$ mihl från gräntse Linien Puiko bro. — Öfverste Stedink genom falska underrättelser trodde at fienden under General Schul[tz]s befähl var mycket stark, så att han ej vågade, hvarken på Öfverste Ehrnroths elr min till styrkan ataqvera honom. — Jag begärte då tillstånd at få recognocera, det jag erhöill. — Begaf mig med 20. Jägare, några Dragoner, och en Officeer, icke stora Landsvägen som jag viste fienden med starcka fält värck på en högd framför Puiko bro hade besatt, utan till en annan by på vår sida Hildala $\frac{1}{2}$ mihl ifrån Parkumäki. — Vägen till denna by undersöktes, huru vida troupper kunde framkomma, äfven som Puiko å, hvilken låpp ifrån bron nära denna by, och huru vägen och marken faller i samma å var beskaffad till

Parcumäki by, eller till Landsvägen, som därifrån löper till Nyslott. — Af folket i Hildala by, som fritt fäddt gå i fiendens Läger, fick jag underrättelser om dess styrka, Canoner, etc:era. — Ytterligare sände jag någre bönder, at nogare alt granska, och dagen derpå, som var en söndag, infinna sig vid Kyrckan i Randasallmi at där aflämna svar. — Jag sände och förut någre som på andra sidan af Parcumäki skulle undersöka fiendens styrcka m: m: — Desse kommo alla söndags morgon efter önskan till höggvarteret. — Jag ville ej sjelf som förut proponerat ataqve examinera dem, emedan Öfverste Stedink misstenkte mig, utan let en Lieutenant Häntzius benämt, ensammen i Öfverste Stedinks närvaro förklara Böndernas underrättelser. — Desse instämde med hvad jag om fienden honom förut underrättat. Sedan proponerade jag å nyo attaque, som bifölls enteligen, hvarpå jag utgaf huru och hvar ifrån attackven skulle ske, samt skref genast för middagen ordres, som utgafs. — Men emot aftonen samma dag ångrade honom desse ordres utgifvande, så att han i major Gahns och fleres närvaro utlätit sig, at om attackven misslyckades skulle jag hängas. — Ehuru väl denna attackve af mig var tillstäld, att fienden anfölls där han minst förmodade och där han var svagast, hadde det likväl gådt olyckligt, utom öfverste Ehrnroths förhållande under värckställigheten. — Affairen lyckades med särdeles heder, och jag gick till öfverste Stedink, som var i fiendens Generals tält, hvilket med det öfrige togs, frälste[!] honom; om den domen, som aftonen för ut han gaf, skulle värckställas. Enteligen tackade han mig, — Föröfrigt är affairen omständligare relaterad i den ofta nemde beskrifningen.

Jag fölgde sedan med nemde öfverste och troupp till Laitasilta. — Men då jag märkte at öfverste Stedink var kall, afvundsjuk och ej hadde mer förtroende till mig, pro-

ponerade jag, att få resa till St-Michel, samla där ihop de ifrån Sjukhusen för fienden undankomne manskap, jemte de i Kangasniemi förlagde etc:ra som beviljades. Jag förfogade mig till nämde ort, hvarest jag den 14. augusti anlände, mottog de troupper, som voro samlade, hvilka bestodo af 1. officer, 2:ne under officerare, och 34. Nylands Dragoner, 1. Capitaine, 1. Lieutenant, 4. under officerare och 99. man Österbottens Regemente, 19. man Jägare och 17. D:o fri Corpsen, 57. man af Savolax Regemente och af artillerie, Lieutenant Hägerfflyckt, 3. Constaplar, 1. trumslagare, 8. handtlangare, 1. underofficer och 8. man af Åbo läns Regemente, med 1. 3:pundig och 1. fält Canon med full attirail, tillsammans 240. man hvaröfver jag var befählhafvande. Sedan jag satt endel af desse troupper i ordning med Gevär och munderings Perssedlar, hälst de som komne voro ifrån Sjukhusen, exarcerades och öfvades de alla.

Den 10. September ärhölt jag af Konungen egenhändigt underrättelse, det han af Sina Generalers Spejoner fåt veta, at fienden med 3000. man marcherade åt Savolax, och fruchtade han i synnerhet för St-Michell, hvarföre han sände dit en Bataillon af Elfsborgs Regemente under Öfverste Lieutenant Edenhjelms befähl, hvilcken och redan var i antågande, och anlände den 20. — Som jag hadde bättre spejoner, och mera bekanta både på och inom Rysska gränsen, kände således noga fiendens rörelser, så gaf jag i underdånighet tillkänna, att de underrättelserne var en list af fienden för att sätta Generalerne i säkerhet genom det deras spejoner med brackte: att snarare de eller den sidan skulle attackveras, som sedan skedde — och att jag i St-Michell ännu ej hadde det minsta att fruchta.

I anseende till den svåra ställning armeen hadde vid Kymmene ström och det redan led inpå october månad, fick

Konungens befallning, at från sidan af St-Michell göra mot fienden demonstration. Detta värckstälte jag med öfverste Lieutenant Edenhjelm, på sätt som uti den oftanämde beskrifningen är anført, med de beskrefne lyckliga följder.

Sedan förehaddes ej anmärkans värdt med de trouppar jag Commenderade.

På Konungens nådiga befallning måste jag skrifva en operations plan för år 1790. hvilken jag med major Vetterhoff sände till Konungen i november 1784. (9?), som vistades i Borgo, der en Conseille blef hållen, operations plan bifallen och Ordres af Konungen utgifne till trouppers och Magatziners föranstaltande på de ställen, som voro projecterade. Men likväl syntes ej den minsta åtgärd dermed tagas till slutet af December. — Öf: Stedink infant sig denna tiden i St-Michell för at mönstra någre trouppar.

Jag kunde ej undgå at gifva honom del af hvad jag på Konungens nådiga befallning skrifvit och till honom sändt. Han förklarade sitt välbehag och undrade at ej något var redan i det ämnet tillgordt: Jag begärte då tillstånd, at få resa till Stockhollm, som bifölls. — J svåraste vägelaget så öfver land som haf, infann jag mig den 1. Januarii 1790. på Haga hos Konungen; med största nåd och mildhet blef jag emottagen. — Som då var blidt, bart, och alt grönt så promenerade Konungen med mig ensammen omkring hela Haga, och viste de arremgementer han tagit och ärnade taga, för att embillisera det. — Under denna promenade frågte jag i underdånighet, om han nådigt uptagit det på hans nådiga befallning med major Vetterhoff insändt. — Han svarade det icke allenast med välbehag det ansedt utan och at han innan han farit från Borgo gifvit befallning att alt med skyndsamhet efter dess befallning skulle i ordning ställas.

Jag yttrade då i underdånighet att ännu till slutet af December ej det minsta var till gordt, att inbyggare på gränsen voro charcherade med sin spannemål och annat som de ville aflåta till Kronan i fruchten för fienden, som kunde dem pilliera och förstöra. Konungen undrade sig öfver sin General Intendent Klingspores försummelse, som uracht låtit dess befallning m: m: — Jag fick derföre d. 17. Januarii dess nådiga Instruction i detta ämne, som ord från ord äro i den ofta nemde beskrifningen införd. — Reste genast till Finland med Penningar. — Hadde och rättighet at afsända Courirer med underrättelser huru anstalterne fortsattes. — Upviste nemde instruction för General Major Klingspore, som derigenom kom i särdeles bekymmer. — Ärhöll af honom penningar, hvärmed jag innom någre veckor hadde i Savolax varande Magatziner fylde.

Kort sagt värckstälte till alla delar den af Konungen mig nådigt lämnade instruction.

Jag hade projecterad General Klingspore, at de trouper, som skulle sändas till Savolax, ej skulle Transporteras den allmänna vägen, som en del löper längs gränsen, för at ej upväcka hos fienden någon upmärksamhet, helst de vid den hadde spejoner, utan genom landet hvarigenom vinter tiden var lättare Transport, större byar och alting beqvämare. — Men oagtd alt detta ärnade Generalen ej följa detta project, det jag genom Courier och utlåtande at Raportera det Konungen förekom. — Troupper anlände änteligen den projecterade vägen, men Canoner voro redan den allmänna vägen sände, hvarföre straxt en fientelig Bataillon ryckte in i Villmanstrand.

Jag tror värckeligen at det var nemde Generals desein, at göra Konungens anstalter olyckliga, hälst af afvund till mig, som endel projecterat, åtminstone märcktes flere gångor,

at han hemligen och på ett fint och blomeradt sätt var emot Konungen. — General Kuhlbares[!] olycka vid Kaijpias till skrives honom helt och hållit i det han-hindrat Secours m: m: som flere perssoner ännu kunna intyga. — Skulle samma Secours i rättan tid ankommit, hadde Segren för General Kuhlbar blifvit säker, då han i brist deraf måste med förlust draga sig tillbaka. — Hans hemliga missnöje med Konungen updagades i synnerhet efter Konungens död.

Sedan alt var i ordning i Savolax, väntade jag med otålighet på Konungens ankomst, — men i anseende till dess andra angelägenheter ankom han ej förr än d. 8. aprill. — Öfversten Baron Armfelt kom någre dagar förut. — Nu var det mehnføre, marcken mäst bar, så Transporter hvarken med släda eller hjul kunde föras. — Isarne voro ännu practicable, men ett par dagars töö gjorde dem onyttiga. — Jag gaf derføre ett memorial i detta ämne till Konungen, deruti jag i underdånighet afstyreckte alt företag långt i fiendens land, som kunde blifva inom någre dagar det olyckligaste. — Som Konungen nu var kommen och alt i ordning, så skulle ändock något företagas. — Parda- och Kärnäkoski blef föremålet. Öfverste Baron Armfelt utgaf nu ordres till attaqve. — Jag yttrade i Konungens närvaro, at värckställigheten af desse ordres hadde mycken svårighet, mycken förlust, kanske och blifva alldeles olyckligt. — Jag befaltes då i anseende till min kännedom af landet och fienden at tillställa attaqven, som skedde och hvilket omständeligt är i den förr ofta nemde beskrifningen anført.

Jag fick några dagar herefter Konungens befallning at bevista Conseille i Sääsjärfvi, 20. mihl aflägsset, som skedde. — Under resan dit öfver stora isar vid Menduharju, och i det jag låg i slädan och slumrade, kjörde Skjutsbonden vilse. — Jag vaknade, såg mig omkring, och genom det jag re-

cognocerat samme tract kände jag igen, at jag var nära en rysk by, där en kosak Postering stod. — Jag blef illa vid at så snopligt blifva fången, hade bonden genast at köra en annan tract och frälste således mig. — Jag kom lyckligt till Sääsjerfvi, träffade Konungen, bevistade Conseillen, och begaf mig tillbaka till Öfverste Baron Armfelt i Suomen-niemi 1½ mihl från Parda och Kärnakoski, och anlände dit den 29. april. — Nemde Baron var glad at jag kom för at återtaga mitt befähl, men hadde icke hvareken på ett eller annat sätt underrättelser om fienden. — Jag förstod straxt at det ej stod väl till. — Jag skyndade mig genast samme dag till Parda och Kärnakoski. — Där fant jag de förnämsta spela kort, rätt stilla och i roo, utan bekymmer. — Jag frågte om de något kände om fienden. hvarpå svardes, at de ingenting viste. — Major Tavast, sosom Baron Armfelts första adjutant och som under min frånvaro på nemde Barons vägnar där gaf ut ordres, frågte mig, om jag skulle taga befähet: jag svarade at jag aldrig än brukat vicarier. — Härpå lämnades mig Raport, då det blef mera alfversamt, jag gaf ut ordres, deruti ofvannemde Major till lika med Capitain Peine, såsom förenemde Barons adjutanter blefvo afföste. — Desse skulle och begifva sig till oftanemde Öfverste och gjorde sig dertill aldeles färdige, men genom en desscours, at nemde Öfverste skulle dagen derpå besöka detta ställe, blef Major Tavast qvar. Likväl så at han der ej hade minsta befattning. — Föröfrigt om de måt och steg jag till Passens bevakning och försvar tog är i den så ofta nemde beskrifning anført.

Jag måste härvid yttra något för min egen ära skuld så at det åtminstone på min döda mull kan blifva kunnigt, det jag vid denna affaire gort, hvad jag bort.

Sedan Öfverste Baron Armfelt en timma efter affairen

anlände till Pardakoski och hadde med sig Konungens nådiga befallning till mig at genast begifva mig till Konungen som samma timme skedde; så fick jag hvarken tid eller tillfälle, at öfver samma affaire, som min skyldighet var, lämna skriftelig Raport, utan skrefs den af Major Tavast, hvilken under hela affairen ej syntes, än mindre at han, såsom förut aflöst, gort någre dispositioner, eller upmuntrat eller anført värmlänningarne vid Pardakoski, som i allmänna tidningar blifvit anført, och hvilcka tidningar jag ej kommit at se eller fått kundskap om för än ett år derefter i Stockhollm i anseende till de efter krigets slut på Konungens befallning gorde expeditioner i Carelen och Savolax.

Öfverste Baron Armfelt, som sluteligen misskände den förra raporten, hvilcken redan för ett år circulerat på tidningarne som nämt är begärte af mig en ny. — Men som all osanning var redan utsprid, fant jag ej mig deruti. — Adresserade honom till då varande Cheffen för andra gardet, Öfverste Baron Vegesak, hvilken vid affairen var min förste adjutant, han uprättade en ny relation, uti hvilcken major Tavast als intet var nemt. — Denna skickade öfverste Baron Armfelt till nemde major, som i brädden derpå skref något stötande, då Öf: Baron Vegesak af nit och ifver för sanningen viste den för värmlänska officerare, hvilka bevistat affairen och träffade vara i Stockholm. — Desse skrefvo å samma relation, at de under hela attackven vid Pardakoski ej nemde major blifvit varse, än mindre at han upmuntrat, anført etc:ra dem.

Denna relation efter Konungens död och Öfverste Baron Armfelts vistande i Neapel blef ifrån dess schatüll sedan borttagen och kom ej i Dagsljuset.

Efter Konungens nådiga befallning jag vid Pardakoski ärhölt, sökte jag honom och ärnade till Valkiala. Men sedan

Konungen derifrån retirerat, mötte jag till min lycka ej långt ifrån nemde ställe några Dragoner med berättelse om retraitten, och att Kosackerne det åter intagit, så at jag utan at exponera mig at blifva till fånga tagen vände om och begaf mig directe till Borgo, där jag träffade Konungen, men uti ett särdeles bekymmer. — Fienden hade drifvit honom icke allenast tillbaka öfver Kymmeneström utan intagit Värälä, slagit öfverste Palman vid Nappa by, bränt up byar längs gränsen, drifvit honom till Ninimäki by $\frac{3}{4}$ mihl från Kältis, hotade Randansu och Nyby magatziner, slog äfven Detachementet vid Aniala, dref det till Villikala något mer än en fierndels mihl från Elimä Peippula m: m: — Sådan var Konungens ställning, då jag af honom med tårfulla ögon förordnades till dess tjenstgörande General adjutant, och skickades till General major Pauli. — Denne hadde Bravoure, ägde omdöme, tog råd, och var nitisk i Konungens tjenst, men något hastig, och snar i sine beslut, hvarigenom fehl kan begås.

Emedlertid kom jag väl öfverens med honom, ehuru jag hadde konungens ordres at säga dess Generaler Dess vilja, det jag alldrig missbrukade. Konungens bref till mig af den 13. maij, utom det som angick operationer, lydde så: *Sök bara bibehålla modet hos Generalerne och kom i håg at mina ordres till dem [?], at som min General adjutant har ni at lämna dem del af min vilja jag er munteligen anförtrodt.*

Hvad för öfrigt om Recognoceringen vid Råbärgen, om marchen genom Sääsjärfvi och Tulola till Ninimäki, om Recognoceringen till Kältis och affairen vid Kältis barakerne d: 19. maij och dess lyckliga fölghder angår, äro alla uti den för ofta nemde beskrifning anförde.

Ehuru jag, som nämndt är, ej missbrukade den citerade Konungens befallning, ärhölt jag ändock af öfverbefähet

både afvund och ett slags hat, som yttrade sig på flere-handa sätt äfven vid en Conseille vi hadde hos General von Platen. — Denne General, som jag estimerade mycket, som var full af nit, och hadde mycken brafvoure, och hvilcken jag ej ville göra emot, yttrade: *hvad behöfva vi hålla Conseille, vi hafva Konungens General adjutant, som skall säga oss Konungens vilja, och den värkställe vi allenast.* — Jag märkte, hvad det bettydde, bäckade mig, och med all höflighet sade: jag kan ej dölja, at Konungen nådigt förtrodt mig sin vilja, och den är nu at vi hålla Conseille. Den af oss, som har de bästa skiäl, hvilcka ej kunna vederläggas, dem följes, skulle så hända at jag skulle kunna framlägga dem, så följes de.

Efter affairen vid Kältis baraqver och dess lyckliga fölgder, togs Position vid Värälä som med fält värck förseddes. — Flere gånger var till ämnad at öfvergå strömmen och attackera fienden, men för flere omständigheters skuld, blef det intet af, i synnerhet sedan öfverste Baron Armfeldts attacke på Savitaipall misslyckades. — Under vårt Campement vid Värälä och sedan Konungens retrait skedt från Björkö med Skärgårds flottan till Svensund, blef jag befalt at infinna mig där hos honom. — Detta värkstälte jag, och d: 8. Julij var jag på Amphion. — Konungen inkallade mig i ett rum där han var ensamnen; berättade mig sin retrait från Björkö och sitt öde: Sade tillika, att han var af alt öfverbefähl tillstyrkt at vidare retirera till Svartholmen och Sveaborg: men trodde då, at General Mejerfelt, som innehade Högforss skulle vara tvungen at äfven retirera, då hans flank blef obetäckt, hvarigenom hela Campagnien till lands blefve förlorad. — Begärte då mitt yttrande härom. — Jag svarade i underdånighet, at jag i detta ämne icke kunde utlåta mig, för det jag icke kände hans Majs:ts flottas styrcka,

icke fiendens som kunde honom anfalla, icke heller skärgården etc. At yttra mig i sådane saker, utan minsta kännedom, och kundskap, var det samma at resonera, som den blinda om färgen. — Konungen fant nådigt mina skäl och för att få ändock af mig något yttrande, började han göra beskrifning om sin flotta, och äfven hvad han viste om fienden. — Under detta kom Hans kammar junkare och anmälte, det konungens flygell adjutant hadde något angelägit at rapportera. Denne fick audience, berättade at en joll, som var vid någon klippa utpost, sedt någre och Trettjo fientliga fartyg segla förbi framåt. Han afträdde och Konungen började åter med mig sitt förra samtal. Men någre minuter derefter, anmältes samma adjutant, som då Rapporterade at en fientlig flotta, den ingen räckna kunde, seglat fram.

Dett var undrans värd, at se Konungen öfver denna Rapport full af glädje. Han slap ett qval af villrådighet, som låg i honom såsom en tung börda, och yttrade med mycken munterhet och liflighet: nu hafva vi allenast ett parti at taga eler göra, det är att slås. — Chartorne togs genast fram, situationerne i skärgården betracktades. Ordres utgafs at alt skulle vara i ordning till Battaille. Konungen satte sig i en jolle för at sjelf undersöka fienden i det han sade till mig: far väl. Hälsa Pauli. En timme derefter reste jag åt Värälä, som natten inbröt, begagnade jag den. Jag hadde knapt hunnit 1. mihl från Högforss, då jag började höra Canonaden från Svensund, som varade hela resan långt ut på mårگونen. — Vid min ankomst till Värälä berättade jag intet om fiendens ankomst med sin flotta till Svensund, och Konungens arregement till Battaille, eller om Canonaden jag hörde, för at ej göra General Pauli orolig och inqviet, som alt tog häftigt. — Men för min del giorde jag hela den dagen, och natten därpå en strängare Disciplin

med fält vagterne långs strömmen, och i lägret, ty jag frugtade att i fall någon olycka hände Konungen, skulle fienden på andra Sidan strömmen blifva tilltagsen, och röra sig. Genom denna stränghet hände, at en för afskedad underofficer från Abborforss, Hertz benämd, skulle in om natten i lägret, blef af fält vagten tagen och förd till mig. — Jag examinerade honom, hvarifrån och hvilken han var, hvart han ärnade, och hvarföre han om natten ville smyga sig in i lägret, samt hvad dertill ordsaken var. Om han ej viste at det var krig och som gammal underofficer ej kände att i ett läger ej kommes utan Parollen och lösen, at han måtte vara en Spejon, och dens öde var att blifva hängd. — Han blef häröfver förskräckt: sade sig vara redlig och ärlig: at hadde en Son, som var Fändrick vid Elimä Battaillon, till hvilcken han ville föra en färsk lax: — Jag till talte honom hårdt vidare och frågte, om ej sådant kunnat ske om dagen etc:ra. Han betygde alt vidare sin uprigtighet, då jag till slutet frågte: om han viste något från Svensund. Han berättade då, at Konungens Cancellie farit först genom Abborforss åt Lovisa, men sedan till baka, att Konungen vunnit en stor Seger etc:ra. Jag gaf honom då någre Dragoner, som hjälpte honom till sin Son, och gick till General Pauli fast än kl:n ej var mer än 3. om morgonen. — Som vaknade och trodde något vara å färde. — Jag tröstade honom, sade at jag sedan min ankomst från Svensund hållit något hemligt för at ej störa hans ro: berättade då Canonaden jag under hela min åter resa hörde, och äfven at Konungen vunnit en stor Seger, samt at innan kl:n 9 samma dag skulle en Courier derom hafvas, hvilket och hände.

Emot slutet af Julij månad anlände Konungen till Värälä. — I en mängd officerares närvaro med ett loftall gaf han mig en värja: jag blygdes, och i underdånighet tackade.

— Jag hadde ej annat gort, än hvad min ed, plickt, och skyldighet fordrade. Jag blef likväl utmärkt, som ökte både hat och afvund.

I början af augusti månad begyntes freds underhandlingarne, hvilka och lyckligen inom månadens slut fullbordades.

Under kriget och äfven denna tiden sålänge freden ej var säker viste mig mästa delen af öfverbefähet vänskap och agtning, samt gorde mig besök, men så snart freden blef eclaterad, kände de icke vidare igen mig, då afvunden, och hatet nogare utmärktes.

Vid det freden celibererades Rysska armeen stod på deras Sida om Kymmene ström i en Linie mot Värälä slätt, och Svänska å vår å nemde slätt, hvarvid jag hade mycket at uträtta och sätta alla Batailloner och esqvadroner i ordning och rätt linie, Samt gaf dem ordres om salfvorne, hvar de skulle begynnas, och huru de skulle värckställas m: m: hälst Konungen med Rysska Generalitetett skulle fram rida, som straxt skedde, då en af Konungens svit kom till mig med befallning at hos Konungen straxt infinna mig. — Jag häpnade litet, tenkte, mon jag har för gått mig; jag kom, då han befalte mig ställa mig på knä. — Jag surprinerades än mera. — Nu dubbade han mig till Riddare af Svärds ordens stora Korss, hvilken än ej utom få allenast fått. — Jag tackade underdånigast: men merkte, at afvunden ökades.

Sedan freden var slutad fick jag af Konungen förordnande, at uti General befähet öfver Finland biträda General Klingspor.

Härigenom ärhölt jag de svåraste Commissioner; straxt fick jag förordnande at munstra trouppor i Carelen, dem Landshöfdingen Simon Carpelan under kriget uprättad. — Desse voro någre batailloner nog illa sammansatte. — Af dem skulle behållas, så många, som den Jägare fonden till

lät, hvilcken Provintsen Carelen sedan 1776. årligen betalt. — Denne fongden kändes ej än, men något af troupperne behölls qvar, som framdeles, då det blef uplyst, huru stor den var, skulle närmare regleras.

Någon tid der efter måste jag åter till Carelen uti ett annat ämne af svårare beskaffenhet. — Landshöfdingen Simon Carpelan hadde under kriget i början af året 1790 utgifvit befallning till en del af allmogen i Carelen at göra körsslor af Proviant Perssedlar på 60. a 70. mihls afstånd ifrån Borgo, icke besinnandes den befalte allmogens läge, deras afstånd, denna vintrens ussla före, och den korta tiden de hadde at göra sig färdiga till en så lång Resa. Här på kunde icke någon värckställighet följa. Till sin ursäckt rapporterade nemde Landshöfdinge då till Konungen, at allmogen i Carelen var uprorisk och rebeller. — Efter krigets slut fick jag nådig befallning i samme Provints ransaka detta ämne. Till åt lydnad här af, utsatte jag terminer i hvarje Socken, Succesive i hela Carelen, då hela Sockns hemmans brukare skulle vara Samlade. Jag för fogade mig — *) af nemde Landshöfdinge efter utsatt Termin till första Sockns kyrckoby, Libelitz. — Allmogen var samlad. — Jag uphöjde min röst, kunnande väl finska språket, och till talte allmogen i det jag gaf den till känna ordsaken till dess samlande och min ankomst. Sedan begärte jag af mer nämde Landshöfdinge dess Promemoria, i hvilcka delar denna Sokns allmoge i olydnad förgått Sig. — Han gaf fram flere skrefne Sextern, dem jag ej emottog, utan begärte en nota med få ord, hvaruti deras brott bestod. — Sluteligen gorde han ett tal till allmogen, deri han förklarade, att denne allmoge ej på minsta sätt emot brutit, utan varit trogne, vil-

---

*) Kopiaan on tässä kohden jätetty aukko.

lige, och lydige, uti det han, såsom Konungens befallningshafvande den anbefalt.

Detta fördes till Protocoll af Justitiarien och auditeuren Cygneus, den jag till detta göromål tagit med mig. Således slöts förrättningen å detta ställe. Likaledes i Tre andra Socknar, Tohmajärfvi, Kides, och Käsälax, med sine kapell.

Uti 5:te Sockn Ilomantz sade nemde Landshöfdinge till mig: här äro de uproriske. — Sedan jag gifvit till känna ordsaken till min ankomst och deras samlande, frågte jag, hvarföre ordres af Konungens Befallningshafvande ej blifvit åtlydde. — En Bonde såsom fullmäktig för de öfrige steg fram, och med mycken höflighet Svarade: att det väl var en sådan befallning i kyrckan pålyst, men tiden var alldeles otillräcklig, allénast någre dagar, som han med verificat från kyrckan beviste. För at göra en så lång resa, skulle de befalte hafva åtminstone 5. a 6: veckors vägkost: at århålla den, skulle ifrån avärckningen i skogen släpas Säd, torckas, tröskas, malas, och bröd bakas etc:ra Som ej på få dagar kan värckställas: at de hadde 3 a 4. mihl från kyrckan till sine hemvist, som äfven fordrade någon tids resa, at de bodde mästa delen bakom strömmar. och stora Sjöar, hvilka samma vinter en del voro öpne, en del impracticable etc:ra hvilket han alt med vittnen och andre verificater bestyrckte. — Och att det således var aldeles omöjeligt, att värckställa nemde befallning, ehuru oändeligt gärna de det velat och åstundat. — Jag tillsade då ofvannemde Landshöf:de at nu taga fram Sine skrefne Sextern, och offentliggen vederlägga, hvad bonden till försvar anfört — Men mot alt detta kunde han intet invända eller med sanningen vederlägga. — Detta alt fördes till Protocolls, och förrättningen slöts.

I den 6:te Sockn, Pielisjärfvi, var förrättningen aldeles lik den föregående eller i Ilomantz.

Uti min relation om denna förrättning till Konungen kunde jag icke undgå at Sätta Carelarenas oskuld i full dager, hälst 50,000 meniskor voro oskyldigt Rubricerade för Rebeller: Men på andra sidan sökte jag såmycket möjligt var at ursäkta Landshöfdingen Carpelan, genom dess brinnande nit för Konungens Tjenst, men med mindre kännedom af denna vidlöftiga Provintsen Carelen och dess inbyggares läge. — Således slutade jag denna Commission. — Landshöfdingen Carpelan öfvergaf sedan sin syssla, och Öfverste Lieutenant Anders Ramsaij blef efter honom Landshöfding i Cuopio och Carelen.

Efter någon tids förlopp fick jag Konungens nådiga bref, och befallning, at ordenteligen undersöka Carelska Jägare fonden och skaffa redo på hvad den utgorde, m: m: Jag förfogade mig i detta ärende till Cuopio, och i det ämnet lämnade Landshöfdingen ett memorial. Mig svartes, at som i det ämne ej Konungens Särskilte befallning till Landshöfdingen inkommit, kunde ej något yttrande gifvas, än mindre någon befattning tagas. — Jag måste då detta anmäla hos Konungen, hvarpå genast Landshöfdingen ärhölit nådig befallning, at lämna mig all uplysning, och redogörelse för samma fond. — Jag aflämnade nu ett annat memorial, hvarpå svarades: att hela fonden, och dess upbörd ej nånsin gådt Contoirs vägen och således Landshöfdingen obekant. Jag memorialiserade vidare, att skulle höras efter den, som haft upbörderna om händer, och honom åläggas vid ansenligt vite att derföre göra redo. — Då änteligen befants den förra Landshöfdingen Simon Carpelan haft dermed befattning. — Denne skyldte på Contoiret, och at det skulle lämna den åskade redogörelsen. Contoiret skylte på nemde Landshöfdinge. — Sluteligen måste jag genom ytterligare memorial yrcka at Konungens Nådiga befallning skulle genast

värckställas, och den, som upbörden haft om händer på ett alfvarligt sätt dertill förpliktas. — En Liqvid kom entel:n fram genom embetets Contoir, med Konungens befallningshafvandes memorial, i hvilket anfördes: at fördetta Landshöfdingen Simon Carpelan haft denna upbörd *ensidigt och en skildt*, och att den brist, som uti dess närlagde och med följande liqvid befants, hvilken utgorde närmare 2000. Rdr kunde Landshöfdinge Embetet ej göra någon redo före, hälst Contoirtet dermed aldrig känt eller haft der med någon befattning. — Jag blef nödsakad at öfver sända alt detta till Konungen med ett underdånigt memorial: deruti jag hemställte, om icke för detta Landshöfdingen Simon Carpelan, som enligt närlagde Landshöfdingens i dess ämbete ooh på Konungens befallning gifne memorial, ensidigt och enskilt haft upbörd om händer, skulle för den i Liqviden stående bristen ansvara. Jag fick sedan veta, at alt detta blef af Konungen remitterat till Dess Kammar Collegio, hvarest saken blef liggande tills efter Konungens olyckliga död, då det åter kom i fråga, men i anseende till stats saker — mig till en slags Persicution, hvarom framdeles skall omnämnas.

Efter denna svåra och krongliga Commission måste jag till Carelen, där jag nu ordenteligen reglerade fot Jägarena, Satte dem på tjenstbar fot, och exercerade dem m: m:

Sedan detta var värckstält, förfogade jag mig till Stockholml, så i ansende till Carelska fot Jägarens vidare reglering som Savolax fot Jägare, hvilka genom kriget blifvit delaberade.

Under min varelse i Stockholml begyntes Gefle Riksdag. Under denna tiden kom underrättelse från Åbo at en jude, Aron Jsac, var där af Landshöfdinge Embetet gripen för falska Fanhjelms Sedlar, dem han en mängd ville utprångla.

Detta blef i Gefle hos Konungen anmält och fick jag genast Konungens nådiga befallning, att i Finland undersöka detta ämne, samt genom Gefle där jag skulle ärhålla vidare instruction förfoga mig dit. — Enligt denna nådiga befallning reste jag från Stockhollm, åtföljd af en Police Gevaljer benämd Dickman, som skulle vara till tjenst i detta ämne. — I Gefle bevistade jag en Conseille där om nemde ämne förehades. — Konungen talte på det aldra rörande sätt, huru smärtosamt det för honom var, at upptäcka sine fienders list för at svärta hans gärningar, då på ett, då på ett annat sätt. Jag ärhölt en sträng instruction, at med all promptitud söka till at få de falska Fanhjelm's sedlarne från Finland, at undersöka om deras ditkomst, om deras utspridare m: m: — hvartill hofrätter och Landshöfdingar i landet fådt nådig befallning at göra mig all handräckning. — Jag reste med en hastighet af 25. mihl i dygnet och inom få dygn genom Torneå. infant jag mig hos Landshöfdingen i Uleåborg. — Som jag kände de genaste vägar till hvarje Landshöfdinge, så skickade särskilte Courirer till hvar, Cuopio, Tavastehus, och Vasa, med antydan om falska Fanhjelm's sedlars undersökande, igenkännande, secqvestrerande, och sändande till Åbo etc:ra.

Detta hadde den värckan, at inom 8 a 14 dagar voro alla falska Fanhjelm's sedlar uti alla städer Secqvestrerade och i Packlådor sände till Åbo, utom någre tusende, som vid en Marcnad i Tavastehus kommit at utspridas. — Jag reste från Uleåborg genom Vasa till Åbo, där jag straxt vid ankomsten affärdade Polis Gevaljern, med Juden Aron Jsac och alla falska Fanhjelm's Sedlar till Stockhollm.

Denne saken, som varit i mörckret och ännu ej är till fyllest updagat: torde fordra närmare omrörande, helst jag haft dermed befattning, och som först i framtiden kan komma

mera i dags Ljuset. — Man vet at Konungen af dess fiender beskyltes at hafva haft delagtighet i desse falska Fanhjelm Sedlars tryckande och utspridande. — Men detta alt befunnits vara idell osanningar, falska, och grofva oskyldiga tillmälen.

Den Höga och noga undersökning, som skedde efter Konungens död af Riksföreståndaren, Ricksdrotsen med flere intyga härom. — Grefve Munk, som befants värkställare af desse sedlar, så till stampens för färdigande, af Appelqvist, som deras tryckning m: m: intygade på liflig ed och med gråtande tårar, at Konungen ej vetat af hela saken eller det minsta känt den. — Jag för min del som varit med Konungen i många mer brydsamma Conseiller hade aldrig sedt honom förr så rörd af smärta, af innerlig åhåga at få reda på de brottsliga, och hårdt straffa dem, som i Conseillen rörande detta ämne. — Detta alt ådaga lägger hans oskuld. — Men huru Grefve Munck fallit i ett sådant groft brott, är svårare at utgrunda, men torde ändock någon anledning dertill misstänkas, fast alldrig bevisas. — Nemde Grefve och General Major Mauritz Klingspor voro i sin Sjel hufvud fiender till hvarandra. — Den förra var het och utlåtande, Den sednare fin, listig och höflig. — Landshöfdingen Willebrandt från Åbo, var vän till Grefve Munck såsom dess kjötsliga Cousin, och intime vän till General Klingspor såsom under 1788. års krig haft större lefverantser och en särdeles oeconomie sins emellan. — Genom denne skulle Grefve Munck störtas och tagas på dess svagaste sida. — De viste at han äfven var en stark hushållare, fast härtilldags på ett ärligt sätt. — Landshöfdingen Willebrandt hadde köpt en stor egendom i Åbo län, Iockis, på hvilcken han var mycket skyldig. — För att slippa denna skuld propo- nerade han Grefve Munck att köpa denna egendom, och för att lätt kunna betala den, kom ett förut uptonkt råd fram.

Det var att låta till värcka omkring 100tusende falska Fanhjelm's Sedlar, som förestältes Grefve Munk såsom obetydelige och kunde ej märckas bland den svärmen, som nu i Riket circulerade. — Grefven hastig i Sine företagande, ej nog djupsinnig och öfver vägande at se de svåra fölgher, hålst såsom värckställare endast kom att synas, fölgde detta råd, då de andre aldrig kunde skönjas, eller kunde mistänkas, än mindre lagligen tilltalas, hvarföre Grefve Munk endast fastnade för saken. — Detta hadde jag tillfälle at iagttaga, som ofta förut var hos Grefve Munck, och såg Landshöfdingen Willebrandts vigelering och Packlådrorne, hvilcka denna sednare lätt inbära och i en rum med Grefven sagta talte, fast än alt det för mig höls hemligt och ej viste hvad i Packlådrorne var; men som jag sedermera då saken blef uppteckt kunde sluta.

Någre dagar efter, sedan jag affärdat Police Gevaljern med det, som förr nemdt är, reste jag till Stockhollm.

Här fant jag Konungen Sjuk af dett olyckliga skott, han par dagar förut ärhållit. — Den under hans Siukdom varande Regering hadde straxt vid denna olyckliga händelse affärdat till mig ordres enligt Nådig befallning at såsom Konungens tjenstgörande General adjutant hafva befähl öfver Finland, hvilcken befallning gådt mig förbi vid framresan till Stockhollm. — Jag måste derföre efter ett dygns dröismål genast resa tillbaka, åtföljd af 2 adjutanter, öfverste Lieutenant Torsten Tavast och major Ståhlhane. — Lycka för mig att på hafvet var is som bar, och körde jag öfver detta haf innom en vecka 2:ne gångor. — Vid min ankomst till Åbo skickade jag major Ståhlhane till Savolax, och öfverste Lieutenant Tavast till Hellsingforss med underrättelse om min befattning. — Jag reste straxt efter till Hellsingforss, och fick qvarter hos en gammal, hederlig och ärlig

man Cederholm. — Jag hadde ej varit i denna stad 4. a 5. timar för än jag ärhöll en ganska bekymrande underrättelse. — En samling af bättre Perssoner till antalet omkring 50. hadde haft i flere dagar Sammanträde hos en hette Bartz. — Denna samling hadde känt dagen och timman då Konungen skulle skjutas, och torde ej haft mindre föremål el. förhafvande än i Hellsingfors och Sveaborg göra revolution och ärhålla 1721. års regerings form. — Som jag till staden ankom middags tiden och ärhöll desse underrättelser kl. 6. a 7. om aftonen, så kom jag uti en särdeles oro hela den afton och natten. — Jag tenkte: under kriget emot fienden hadde du vaksamma fält vagter, goda och säkra Spejoner, hvarföre ingenting kunde hända dig, som ej du i god tid viste af; men nu kan du i morgon arresteras, bort-sändas, och mista hufvudet. Sådane tankar sysselsatte mig hela natten. — Efter min vana var jag tidigt klädd mår-
gonen derpå, då officers Corpsen af garnison gorde mig såsom Commenderande i Finland upvagtning. — Nu om-rördes först den olyckliga händelsen i Stockholm. Jag ytt-rade mig och sade at Konungen ägde grymma fiender i sitt eget land, som törstade efter hans blod: men at denna gån-gen det ej fullkomligt lyckades dem. At Konungen skulle säkert komma sig igen, och at blessuren ej var farlig (som och säkert händt om ej incission blifvit gord, hvilcket af flere läkare är sedermera updagad, och bevist, äfven utom lands.) — Vidare lade jag till: at Konungen härtills velat vinna Sine fiender genom nåd, och välgerningar, men här-
efter torde det uphöra, sedan Konungen ärfarit, huru långt deras hat gådt. — De hårdaste straff torde nu blifva nytt-jade, äfven råbräkning, om det förr alldrig skedt. Detta utlåtande gorde jag med nog alfvarsam ton. Härpå gaf jag ut ordres, att hela Garnison öfver och under befähl i

staden skulle kl:n 9. f: m: vara samlad med öfver och under geffvär. Denna garnison bestod af 6. Compagnier artillerie. — På utsatt timma, och ärhållen rapport at desse voro samlade gick jag åtföld af min adjutant till trouppen. — Efter förrättad honeur till talte jag dem: at den Konung, som de älskade högt, vist mycken njt, och tillgifvenhet, klädt blodiga skjortor före, och som frälst deras Land från en grym fiende, och dess våld m: m: Denna Konung var nu af egne ilgiärningsmän ärnad med skott at göras liflös, hvaraf syntes att sådane fants innom egit Rike. Och ehuru denne troupp under sidsta krig gifvit flere vedermälen af tillgifvenhet, trohet m: m: så hoppades jag at vid en sådan oärhörd händelse, som nu till dragit sig, Den skulle der af gifva nya prof och, Således göra ny huld och trohets ed. — Härpå räckte alla giärna up fingren; Eden före lästes, och besvors, äfven säkerhets acten, som ej förr skedt. — Manskapet fick låf at gå i Sine qvarter. — Härigenom skingrades äfven det brydsamma sammanträde hos Burtzen[?]. — Å desse Personer, som här sammanträdt, hadde jag mästa delen fädt namn, och voro en del från landet, äfven en Reuterholm, hvilka efter trouppens samlande och edgång — Syntes vandra till sine hemorter. — En öfverste Lieutenant af Savolax fotjägare, öfver hvilka jag var Cheff, hadde äfven infunnit sig i denna Complott och som förut viste, hvad som skulle hända i Stockhollm. — Denne kallade jag till mig, och frågte honom huru han utan Permission kunde begifva sig 30. mihl ifrån Regimentet till Hellsingforss. — Han svarade: at hans resa skedt i ansende till någre tross perssedlars reglerande. — Jag sade att sådant hadde kunnat värckställas af en officer, att han som i min frånvaro var Chef för Jägarena, bort i sådan Critisk tid vara vid trouppen: at han genast efter 2:ne timmar bör vara utur staden,

ifall han ville undgå, hvad militairiska lagar för sådan förseelse fordrade. — Han reste genast.

Sedan jag alt detta uträttadt i Hellsingforss, begaf jag mig till Sveaborg, där jag samlade garnison och förhölt mig på samma sätt. Vidare begaf jag mig till Lovisa, där det samma värkstältes. — Således skingrades de svarta moln, som sammandragit sig, och slapp jag tills vidare mitt bekymmer.

Efter par veckors vistande i Lovisa ärhölt jag en Courier från Stockholm med underrättelse om Konungens Död, och at min befattning såsom Chef i Finland uphörd. — Jag förfogade mig då till Regimentet och till min egendom i Savolax, där jag i stillhet passerade en tid.

Straxt, sedan Konungen fådt det olyckliga skottet, skickade han en Courier till Kejsarinnan i Ryssland, med hvilken han vid Värälä freden ingådt i en djup vänskap, och underrättade henne, om det svåra öde honom händt, af sine egne undersåtare, med anhållan, om ytterligare förnyande af den garantie på Regerings sättet och de för fattningar han i sitt rike gort, som redan vid fredens slutande var skedt, med till lägg, at all den författning han med Kron-Printsen och dess betjening vidtagit, skulle äfven under hans minder årighet blifva ostörd och orubbad. — Innan Konungen dog kom denna Courier tillbaka med Hennes Svar: Hon beklagade innerligen, och högeligen Hans öde, biföll till all hans begäran, at hon med all sin magt skulle afböija at icke det minsta skulle störas eller Rubbas, äfven hvad han i anseende till Kron prinsen hadde Regleradt, hvarom hon då till lika gifvit dess minister i Stockholm befallning at nogaste i agttaga.

Sedan en Reuterholm, som varit utrikes, kom till Stockholm, blef det partiet rådande, som tracasserat mot Kon-

ungen. — Mästa hans författningar Rubbades, i synnerhet, de hvilka voro tagne angående Kron Printsens, och dess be-
tjening. — Häremot lade sig Ministern i Stockholm, som
hadde dess Keisarinnas befallning att alt noga i agttaga, —
som förut nemt är, och kom således svenska styrelsen i ovän-
skap med ryska magten. — Nu upstod förföljelserne på dem,
som varit Konungen tillgifne, i synnerhet de hvilka varit
vid Kron Printsens stat. — De kallades nu Ryssar, emedan
Rysska Kejsarinnan, enligt sin förbindelse och garantie, tog
dem i försvar. — Vid denne förföljelse å Rikets egne med-
lemmar och Embetsmän, hvilka intet brott kunde öfverbe-
visas, annat än at de hölt sig till den afledne Konungens
författning, gjordes odrägliga omkostnader, hvilka med tog
all den indragning genom reducerade Cavallerie Regementet,
och å annat sätt, som Salig Konungen gort till afbetalande
af Rikets skuld, äfven och uphörde genom denna ovänskap
med Ryssland Sju tunnors gulds årliga betalande, hvilket
denna magt vid Värälä freden såsom krigs omkostnad
åtagit sig.

Jag som haft förtroende hos den afledne Konungen,
ehuru jag alldrig haft befattning med någre Politqvyska
göromål, utan endast efter min pligt och ed lydt nådig be-
fallning, slapp jag ej heller fri den allmänna förföljelsen,
förmodeligen, i anseende till mitt för farande i Hellsingfors,
som nyligen anført är.

Som jag äfven skulle störtas, så upväcktes nu åter den
befattning jag på nådig befallning för 2:ne år haft med för
detta Landshöfdingen Simon Carpelan om Carelska Jägare
fonden, som förut omrört är. — Saken låg, som och nemdt
är i Kammar Collegium, derifrån den någon tid efter Kon-
ungens död förvistes åter till Landshöfdinge Embetet i
Cuopio. — Detta Embete hadde fådt sin förra för grofva

fehl susspenderade Kammerer igen, under denna Politiska välfning, hvilken förut med ofvannemde Landshöfdinge tient och var hans intima vän. — Desse vigilerade, så at liqviden om Jägare fonden omgordes, och i stället Landshöfdingen Simon Carpelan i den förra Liqviden häftade ungefär för 2000. RD:r etc:ra var skyldig, så hade han nu efter denne at fordra 24. skr:r. — Det var för undrans värd att 2:ne så olika Liqvider ifrån ett och samma Landshöfdinge Embete kunde framkomma. — Den första gjordes på Konungens befallning, den andra efter 2:ne år allenast genom en Remiss af väns och väns vänner från Kammar Collegio. — Efter all rättvisa hade Landshöfdinge Embetet felat, endera i den första eller sednare Liqviden, hvarföre det bordt anklagas och straffas. — Men det gick ej så till. Den sednare Liqviden kom till Kongl. Kammar Collegio, just då förföljelsen på de Konungen till gifna var som ifrigast. — Mer nämde Landshöfdinge, som slagit sig till det rådande Partiet, och var en expedit hos Presidenten Reuterholm, fant för godt genom råd och tillstyrkan at på hög vederbörlig ort anklaga mig för det jag uti mitt memorial till Konungen år 1791. enligt då varande Landshöfdingens i sitt Embete och på nådig befallning till mig gifne yttrande, Sagdt at han haft Jägare fondens upbörd *ensidigt och enskilt* och derföre anhålt, icke mindre, än at jag skulle pligta 6000. RD:r och mista syslan. — Jag var då i Savolax, och med ett fredat Samvete, som intet fehl begådt, viste als intet häraf. — Skulle och utan skonsmål ohördan fådt dom öfver mig utom en vän i General G: Ehrenrooth, som träffade vara i Stockholm, och genom bref lät mig veta det öde mig förestod. — Jag svarade honom, och bad at å mine vägnar åtminstone så begå, det jag ej ohördan måtte blifva dömd, utan få för klara mig. — Änteligen genom nemde Generals intercession skedde

detta. — Klago skriften kom till Savolax och jag fick tillfälle at visa, det jag af mig sjelf ej något yttradt, utan följt Landshöfdingens i dess Embete, och på Konungens befallning gifne uttryck ord från ord. — Detta utdrog på tiden såsom aflägsen och i Savolax boende. — Emedlertid steg missnöjet med Ryssland allt mer och mer, hvileket hade den värckan, at någon af de i Conseillen varande Perssoner tillstyrkt det jag i Så kritisk tid ej skulle stötas mot hufvudet, som kunde blifva angelägen och nyttig på gränsen, hälst det var bekant at jag alldrig varit Ryssarne tillgifven, och at jag i militairiska mål hade både någon insigt, ärfarenhet, nijt och giordt alltid hvad min pligt och ed fordrade. — Härigenom befriades jag genom Regeringens dom från saken, med en Reproche, at ehuru jag noga fölt Landshöfdingens i Embetet gifne uttryck, har jag ändock sjelf bordt veta at giöra den mildare. — Detta höga utslag ådaga lägger nog min oskuld. — Jag skulle straffas för det jag fölt Landshöfdingens i Embetet på Konungens befallning gifne uttryck, och sjelf göra uttryck uti en sak som endast angick Embetets giöromål, och de uplysningar det i saken hade och skaffat sig det har värckeligen bordt vara straff värdigt. Denne saken slöts således, genom det förut nemde missnöijet med Ryssland äfven och allt som den unge Konungen närmade den tid då han skulle stiga på Thronen, kallnade småningom den allmänna förföljelsen.

Emedlertid satte den nys anförde förföljelsen mig uti särdeles efter tanka. — Jag trodde sådant framdeles lättare kunde hända, hvarföre jag ifrån denna tiden började täncka på min rätträt. — För at arrangera mig och ställa min framtid på en fastare och säkrare fot, födde jag min väns General Ehrnrooths råd och gifte mig i Stockholm år 1793. med en klok och förnuftig meniska, änka efter första Fält

medicus assessor Ernst Salomon, född Hongelin. — Hon hadde med sin förra man 2:ne söner och en dotter, hvilka voro än små, och för hvilkas upfostran jag med särdeles ngt och embaras drog för sorg, isynnerhet som deras mor både förut och i det jag gifte mig var svårigen utsatt för en sin förra svågern, Elias Salomons, illa sinnade och giriga begär at komma åt hennes och barnens lilla egendom, hvilken han först med våld, sedan med flere års nedrig process ville dem afhända. Detta blef genom nemde giftermål hastigt slut.

Jag flyttade sedan till Finland och Savolax, där jag hade i S:t Michells Sockn en liten egendom, Visulax kallad, hvarest jag vistades i flere år. — Under denna tiden föll ej något anmärkeligit, utom det at jag exerceerade de under mitt befäl stående troupper, satte dem på rörlig och tjenstbar fot, samt gorde någre resor till Stockhollm för att reglera för desse troupper en hoper under kriget ärhålna bristfälligheter.

Sedan Gustaf Adolph steg på Tronen måste jag oftare besöka Stockholm så i tjensten som mine egne oeconomiska angelägenheter.

Ehuru missnöijet med Ryssland under unga Konungens tid på någre år sloknade, så uptendes det åter i början af året 1803. och var ej långt ifrån at brista ut i full krigs låga. — Troupper samlades redan å gräntsen, och ärhöll jag, som träffade vara i Stockholm, Konungens ordres at genast begifva mig tjll Finland, först till Hellsingforss, där jag med General af Klärcker skulle Conseillera om de försvars anstalter som vid Kymmeneström skulle tagas, sedan begifva mig till Savolax, och taga där befähet öfver alla där befintliga Corpser. — Jag värckstälte det, men lyckligtvis, då jag anlände till Hellsingforss hade General af Klercker samma dag erhållit en Courier från Pettersburg med under-

rättelse, att tvisten emellan kronorne vore bilagd. — Således uphörde alla krigiska anstalter, och troupperne, hvilka voro sammandragne på gränsen, hemförlofvades. Jag reste sedan till Savolax, där det äfven skedde, vidare till Stockholm tillbaka.

Sedan jag under denna nysnemde resa till Finland granskat alla dess försvars anstalter så i anseende till trouppernes beväring, tross utredning, fästningar, magatziner, försvarsvärk m: m: skref jag i detta ämne ett Memorial, som genom Stats Secreteraren Lagerbring straxt efter min ankomst till Stockholm inlämnades till Konungen. — I detta memorial yttrade jag mig om denna mäktiga grannens inkräktninglystnad i synnerhet dess innerliga begär, alt sedan Pettersburg blifvit hufvud säte för Rysslands Dispoten, at med list erhålla Finland, hälst denne grannen aldrig hållit hvarken löften, alliancer, eller tractater, då det sedt sig istånd at upfylla eller upnä sitt begär, hvilket alt flere Seclers historia och äfven sednare tider & dage lagdt. — At detta land derföre var i yttersta fara, at det förtiente all omtanka, alt afseende, alt bemödande och at ingen omkostnad var nödvändigare än den till dess försvar, och dess besittning m: m: Jag gaf till lika project, huru försvars anstalterne på gränsen skulle ske eller väreckställas, hvad dervid i god tid borde i agttagas, och vidtagas. — Här på ärhölit jag nemde Stats Secreterares bref, däruti han på nådig befallning gifver mig tillkänna, at det med särdeles nöije och välbehag blifvit emottaget.

I anledning af detta memorial befalltes jag väl någon tid derefter at fara till Finland och bevista en Committee i Hellsingforss, där finska försvaret närmare skulle granskas och regleras. — Committeeen bestod af General en Chef, Generalerne Baron Vrede, af Klercker och Amiralen Olof

Cronstedt. — I denna Committeeen yttrade jag åter det samma med vidare utförande om försvars anstaltarnes tidiga värckställande, hvar och huru de skulle anläggas m: m: — Jag kom åter till Stockholm och hördes ej af den minsta åtgärd eller det ringaste företagande i en så vigtig och angelägen sak af hvad derom var yrkat och Projecterat.

Denne man som Konungen förtrodt Chefsskapet i Finland torde af flere vara känd än af mig. — Han roade sig mer med nöjen och maitraisser än att hafva omtanka och ngt om detta Furstendömmets försvar. — Han var kanske en god hofman, höflig, listig, fin, och viste ställa sig efter alla Conjungturer, men okunnig och oduglig militair, som händelserne och ärfarenheten sedan ådaga lagdt. — Efter min tanka bordt den som öfver Finland i så critisk tid var befählet anförtrödt, haft helt andra egenskaper, vara en för faren militaire. — Dett vill säga, i grund kunna militairiska vettenskaperne, artilleriet, fortification, Tactiqven eller troupers rörelser, lämpad efter Landets beskaffenhet; därtill känna landet, Provintsernes läge till hvarandra, vägarne dem emellan, deras för mögenhet at färnera magaziner eller underhålla troupper: Situationer på gräntsen, såsom strömmar, Sjöar, defileer, vägar etc:ra alt i militairiskt afseende för at kunna efter nemde vettenskaps reglor inrätta fältvärk, place d'armes eller Depoer, Magaziner och utsatta försvar och Posteringar m: m:

Utom detta har han bordt hafva någon ärfarenhet af krig, anfördt större antalet troupper, veta at föra och befalla dem efter de förrnemde reglor och grunder, känna äfven å fiendens sida gräntsen, hafva å den sidan på alla rörelser ett vaksamt öga, äfven under djupsta freden, hvar-till han bordt skaffa sig vänskap och bekantskap af den si-

dans bättre Perssoner äfven i sjelfva Pettersburg, om det och skedt med särdeles omkostnad.

Hadde denna man haft Sådane egenskaper och i agttagit allt detta, hadde Rysska armeen funnit mera svårighet och ej så lätt ryckt in i Finland, ehuru under en intime alliance som alldrig varit att lita på, och under det Canoner och krut dem gafs från Sveaborg, samt dess utskickade dem at emot taga ännu voro qvar i Hellsingfors. — Detta ämne kunde mycket mer handlas om, men som det ej rör något till min åtgärd, så lämnas det dervid.

Hvad mig angår, så såg jag med bedröfvelse och sorg i flere år förut, huru olyckligt Finland skulle blifva, som mest nemde memorial till Konungen år 1803. ådagalagdt, neml:n at det snarliga skulle komma under en Dispotisk nations välde, hvilken nation finska folket genom ärfarenhet innerligen hatat i många Secler, i det de af dem haft många grymma och barbariska vedermälen, äfven i de sednare tider, i det de blifvit ofta underrättade af sine nations bröder, hvilka varit nog olyckliga at i de sednare Secler komma under den nations välde, och blifvit hanterade såsom de uslaste slafvar. — Utom at jag allt detta flere tider förut före Spådde och yttrade för mine vänner och slägtingar, så brackte det njt jag hadde för detta landets väl, såsom deri född, upvuxen, och användt all min tid till dess nytta och försvar, at äfven och munteligen ytrade mig för Konungen: — Jag sade tydeligen och rent ut, at den där varande General en Chef i det landet var onyttig, oduglig och skadelig etc:ra: — At Finland vore i yttersta fara med mera, som förr om rört är. — Men allt detta hade ingen värckan, ingen ting giordes, ingen ting sattes i ordning eller minsta tekn till dess försvar syntes, ehuru stor och säker anledning

kunde dertill ärhållas sedan freden emmellan Ryssland och fransoserne var slutet vid Tilsit.

Jag som ofvan nemdt är med grämlse många år för ut såg Finlands olyckliga öde, äfven med modersmjölken en innerlig vedervilja för Ryska nation insupit, sökte till att i god tid arrangera mig i Sverige.

Jag inlöste derföre en egendom år 1802. Vårdby 1.¼. mihl från Stockholm, hvilken af egne Penningar kostade mig emellan 70. a 80000 RD:r, för at betala någon del här på tog jag först afsked år 1803. ifrån troupperne, jag Commenderade i Savolax och Carelen, och år 1804. ifrån Armeen. — Mästa eller största delen af köpe summan måste jag låna. — Utom det jag sökte till at utan dipenser i tjensten oeconomicera, så at jag på ålderdomen med mine barn kunde af Creditorer vara ostörd och orubbad, samt hafva något at lefva af, så ville jag till lika med lugn, fast med grämlse se Finlands öde.

Dett dröigde ej länge 3:ne år efter det jag satt mig alldeles i lugn på min egendom, och fri från alla allmänna befattningar, bröt det sidsta olyckliga kriget ut i Finland. Nu besannades och ådaga lades hvad jag sedt förut och velat förekomma. — Jag erhöll flere anmodan at gå i tjenst, för modeligen i anledning af mine för ut eller för flere år inlämnade skrifter om Finlands försvar. Men alt afslog jag i anledning af de för summelser till Finlands försvar jag förut nemdt. — Änteligen gick det så långt, at jag af Konungen sjelf i flere skof blef kallad till Stockholm, hvilket jag som lydig undersåte måste efterkomma.

Då jag i Junii år 1808. infant mig hos honom propo- nerade han mig at åter gå i tjenst och följa honom i kriget. — Jag tackade underdånigast för dess nådiga förtroende, men såsom redan till hög ålder kommen, så yttrade jag mig

at jag der före ej kunde gå i tjenst, utan med stilhet economisera på min egendom, betala mina skulder och upfostra mina barn, så at jag i mina sidsta år och mina barn kunde vara ostörde. — Konungen sade ånyo det jag hadde än god viguer och kunde i så critisk tid göra nytta. — Jag tackade åter och afsade mig all tjenst i krig, men om jag hemma i landet eller i Stockholm kunde vara nyttig, så vore det i sådant tidevarf min underdåniga skyldighet. — Derpå blef jag nemdt till General Lieutenant och för ordnad at Commendera Garnison i Stockholm, och under Konungens bortvaro sitta i Regeringen.

Jag antog detta och trodde at jag i denne befattning kunde blifva nyttig: at under krig skulle hållas Conseiller, hålst det angik millioner människors och ett helt rikets väl, att gamla och förfarne män skulle rådfrågas, emedan de största Dispoter, äfven Bonaparte vid betydliga tillfällen nyttjat Conseiller: att jag och vid ett sådan tillfälle, såsom reconnoiserat gränsen, upvuxen i landet där kriget fördes, bevistat det sidsta, haft ett stort förtroende, och varit värcande till de betydligaste lyckliga affairer, äfven kunnat gifva något godt råd. — Men under hela min tjenste tid i Stockholm eller under hela Sommaren år 1808. var ingen Conseille eller hördes det minsta af Konungen talas om krig. Jag märkte detta, äfven som befallningar till collegier och, ordres till troupper skedde emot all systeme och förnuft: at de sednare marcherade, utan ändamål, utan afsigt, utan nytta, kring hela Sverige, och där de behöfdes kommo de icke, hvaraf jag såg tydeligen att alt skulle gå till yttersta olycka. Jag begärte derföre i början af December at ifrån all befattning och tjenstgörning blifva entledigad och befriad, som skedde, då öfverste Melin fick Commando i staden efter mig. — Jag begaf mig i mitt lugn på Vårby, där jag

med smärta och sorg såg alla olycks händelser fullbordas, så väl angående mitt fädernes land, som annat, det jag i flere tider förut spådt och skrifvit om.

För at ej på något sätt kunna störas ifrån mitt lugn, tog jag ytterligare afsked från armeen år 1812. i aprill, som jag till min döds dag tenker niuta.

Bidrag till en karakteristik af Fredrik Cygnæus och hans historiska arbeten.

(Historiska Samfundet 9 Nov. 1883).

Af

Z. Topelius.

Ledamoten af detta samfund, professor emeritus, statsrådet Fredrik Cygnæus, död den 7 Februari 1881, har plöjt en för djup fåra i sin samtids finska arbetsfält, för att hans spår skulle försvinna som seglarens väg i hafvet. En annan samfundets ledamot, professor Elmgren, har, såsom tillika ledamot i Finska Vetenskaps societeten, den 29 April nämnda år med känd biografisk noggrannhet tecknat Cygnæi lefnadslopp, under reservation att derom icke vilja hafva sagt sista ordet. Ehuru väl denna hans minnesteckning sålunda befriar en efterföljare från att behöfva upprepa redan anförda biografiska data, till hvilka, mig veterligen, föga af vikt är att tillägga, återstår af Cygnæi betydelsefulla verksamhet och delvis gåtlika personlighet ännu mycket att utreda, innan detta på sin tid frejdade namn står i riktig dager för efterverlden och der intagit den plats, som tillkommer detsamma. Närmast efter Cygnæi död är hans betydelse till någon del bortskymd af de sista lefnadsårens tillbakadragenhet, hvarför ock få derförinnan högt uppburna namn så hastigt förbleknat, som hans, för den näst efterföljande generationen. Den dag skall dock komma, när detta namn uppskattas bättre än nu och skall på vissa områden af vår samtida utveckling be-

finnas hafva varit epokgörande; men då måste det ock framstå i sin tids belysning och deraf erhålla sitt rätta mått. Det är för ett, visserligen ganska ofullständigt, bidrag härtill, och enkanterligen för att söka uppmäta slagvidden af Cygnæi ord, som jag nu för en stund utbeder mig det ärade samfundets uppmärksamhet.

Först några anteckningar om denne mans under lifvet föga eller blott halft förstådda personlighet, hvars in- och utsida jag under mer än 40 års nära beröring och vänskap haft tillfälle att iakttaga. Han tillhör nu efterverlden, till hvilken han beständigt skådade bort, medan han lefde, och jag tecknar hans drag under intrycket af att vidröra det, som han sjelf ansåg dyrbarare än lifvet, en mans och en medborgares minne efter sin död.

Fredrik Cygnæus hade af natur och slägtarf fått en stark kroppskonstitution, som ända till 70:de lefnadsåret motstod de försvagande inflytelserna af ett stillasittande, inåtvänt lif. Han var ursprungligen begåfvad med en muskelstyrka, som han försmådde att uppöfva. Innan han de senare åren besvärades af korpulens, kunde han utan trötthet uthärda nattvak och ansträngningar. Hans lefnadsvanor voro regelbundna endast i arbetets stränghet; det öfriga tog han med en konstnärs sorglöshet; alltid måttlig i dryck, men föga dietisk vid bordets anrättningar. Han älskade sötsaker och beqvämlighet, icke sällan öfverhetande sina rum, der man kunde finna honom med en tjock filthatt på hufvudet. Hans yttre person erinrade mer om en Italienare, än om en Finne. Han imponerade ej vid första anblicken, snarare vid den andra, och bar pregeln af medveten energi, parad med humanitet. Ur de små, glänsande ögonen under det yfviga håret och de buskiga ögonbrynen framlyste en intelligens, som lät ana ett inre djup.

Denna blick var ovanlig, den kunde än uttrycka svärmisk hängifvenhet, än öfverlägset lugn, än koncentrerad vrede och det djupaste förakt. Intrycket af Cygnæi personlighet på ungdomen var omedvetet sympatiskt och blef medvetet, när man hörde honom tala. Man igenkände hos honom någonting beslägtadt med det bästa i ynglingens bröst. Också behöfde han aldrig söka en ovän i ungdomens leder; sådana fann han blott der, hvarest lifvets strider fört honom i delo med en kallare reflexion.

Lynnet var än tillmötesgående, än mycket tillbakadraget. En sällsam motsägelse låg deri, att denne man, som var kallad att utöfva ett så direkt inflytande på sin omgifning och sin samtid, sjelf var för andra såsom en sluten bok. Biografen har redan anmärkt Cygnæi „inåtvända, eremitiska ensamhet“. Om hit hör hvad C. sjelf anför om J. Z. Duncers släktförhållanden, att kyrkoherdens i Mäntyharju Z. Cygnæi arf — en grubblande sinnessjukdom — „räckte till åt många hans afkomlingar“, vill jag icke afgöra. Inåtvända, i sig sjelf slutna karakterer äro så litet sällsynta under våra naturförhållanden, att detta drag snarare kan anses genuint finskt, då ju släkten Cygnæus veterligen är af genuint ursprung från Savolaks. Visst är, att Fredrik Cygnæi ensamhet sträckte sig öfver hela hans lif, öfvergaf honom icke ens på talarestolen och under de mest förtroliga meddelanden, följande honom från vaggan till grafven och in i grafven. Denne man, som kunde så glödande älska och hata; denne man, som egde icke endast beundrare, utan ock nära, uppriktiga vänner, för hvilka han icke skydde något annat offer; han *kunde* icke bortgifva sig sjelf åt en annan dödlig, ehuru han i hvarje ögonblick kunde bortgifva sig för en idé. Förgårdarna stodo öppna, templet var stängdt. Det är mer än sannolikt, att han i ögonblick

af öfversvallande känslor drömt om en qvinnas kärlek; för mig har han bigtat ett sådant ögonblick, men under åtlöje öfver sig sjelf. Detta löje dolde dock något bittert. Han kände sin ensamhet, han led deraf, men bortskänka sig kunde han icke. Det utbyte af sjelfförsakelse, som betingar ett lyckligt äktenskap, skulle för honom varit att förneka sig sjelf.

Farrar säger: „ensamheten är Guds mottagningsrum“. Det tillkommer icke mig eller någon dödlig att utforska, om F. Cygnæus i detta mottagningsrum sökt sin faders, sin farfaders och kyrkans Gud. Men väl vågar jag på goda skäl bestrida den nog utbredda föreställningen, att Cygnæus i detta rum skulle böjt knä för den mest dyrkade och mest falska af alla afgudar: sin egen person. Man umgås icke, hela sitt lif, i så förnämt sällskap, som stora idéer och intelligensens aristokrati, utan att grundligen undervisas om egen vanmakt. Jag har sett Cygnæus i det berömda „lördagssällskapet“, der det, under all vänskap, ej sparades hugg. Han värjde sig manligen, men stod, lätt sårad, dock ofta nog redlös mot Runebergs lugna humor, Snellmans skoningslösa logik, Nervanders sarkasmer och Nordströms infall, hvassa som synålar. Till dessa fyra, jemte Lönnrot och Rein, drogs C. beständigt, oaktadt tillfälliga brytningar, af idéernas frändskap, och dessa fyra drogo i en tidigare period försorg om den sjelfkritik, som möjligen saknades i en senare.

Ofta citerade Cygnæus den bekanta bönen: „Gud, gif mig stora tankar!“ Han erkände urkällan, men de stora tankarne voro hans kyrka. Historien vittnar på hvarje blad derom, att bäraren af en stor idé lätt identifierar denna idé med sin egen personlighet, och från detta slags öfverskatande torde C. ej kunna fritagas. Frestelsen låg nära, vid jämförelsen med en tidsomgifning, der små, personliga intressen så ogeneradt drefvo sitt spel, som här skedde under

tredje, fjerde och femte decennierna af detta århundrade, ja ända till den tid, när de stora partifrågorna samlade viljor och krafter kring allmänna mål. Cygnæus trodde sig stå, och stod verkligen mången gång, ensam i kampen för dessa allmänna framtidsmål. Jag behöfver endast erinra om den så ihärdigt och så fruktlöst i 20 år genomkämpade striden om en konstakademi för Finland. I en sådan kamp föder medgången ödmjukhet, motgången deremot ett öfvermått af själfkänsla. Och mer eller mindre var C. under hela sitt lif invecklad i sådana strider om förverkligandet af idealer, dem den praktiska betänksamheten ansåg för hugskott. Följdriktigt hände då ock, när en idé hade framgång, såsom Konstföreningen, Nya Theatern och Studenthuset, att utförandet, likasom idén, identifierades med målsmannen själf. Och när i tal eller skrift Cygnæi person framstod, der åhöraren och läsaren hellre önskat en objektiv framställning, kom detta sig deraf, att det skeddass reflex i talarens eller författarens personlighet blef för honom liktydig med tilldragelsen själf.

I sina minnesord vid grafven härledde J. V. Snellman Cygnæi inflytande på ungdomen deraf, att C. var „en karakter“. Det är svårt att jäfva detta vitsord af en man, som själf var den mest helgjutna karakter i sitt lands samtid. Mellan dessa två fanns icke heller litet gemensamt: — den upphöjda, omfattande blicken; slagfärdigheten, modet, oböjligheten af deras engång utpreglade lifsåskådning; ärrén af oräknade, hänsynslöst genomkämpade strider; Kulneffs för många „att älska och att slå ihjäl med samma varma själ“; ändtligen också fosterlandet som slutändamål, om detta ock skulle gå fram öfver stupande generationer. Men olikheterna mellan dem voro grundväsentliga. Statsmannen och tänkaren måste följdriktigt bokföra lifvet under andra ko-

umner, än skalden och talaren. Om Cygnæus knappt mindre än Snellman väjde hvar klubban slog dråpslag, var han personligt långt mindre logisk, mera mottaglig för intryck och mera åtkomlig för motskäl. Hos båda desse sjelfständige män fanns, besynnerligt nog, ett stycke verldsman, — jag vore frestad att säga hofman, i den mening, att satraperne kunde behandlas efter förtjenst, men med kejsare och fruntimmer måste man fara varligen fram. Verldsmannen var och förblef dock hos Snellman en under omständigheternas tryck nödortfigt civiliserad sträf Finne, medan verldsmannen hos Cygnæus var natur och otvunget tillegnat sig franska mönster. Jemförd med sina landsmän, var C. alltid grand seigneur och anslogs i konsten af den förnäma idealiteten hos Rafaels madonnor. Han älskade att beskydda, att uppsöka förmågor, lyfta dem till sig, skapa deras framtid, betrygga deras existens och samla dem kring sig såsom ett hof. Deras ära och framgångar voro hans; man förstår hvarför han beundrade Gustaf III. Det vackra deri var, att beskyddet gafs upplyftande, aldrig nedlåtande. Humanitet var ett så genomgående grunddrag i Cygnæi personlighet och hela lifsuppfattning, att klubban i hans hand, så som han dock kunde föra den, syntes oförklarlig; men förklaringen låg i en storslagen skaldenatur, som icke kände hejd, när han trampade småkryp. Att Snellman alltid såg verkligheten, der Cygnæus såg idealen, hindrade icke den förre att älska poesin, medan väl ingen annan än målaren Löfgren ansett Cygnæus, hvilken förvarade sin handkassa bakom Napoleons staty på byrån, lämplig att utreda sitt lands finanser.

För ziffran var icke Cygnæus skapad; all beräkning var honom motbjudande. Honom fattades icke en intelligens af första ordningen: ett skarpt omdöme, en omfattande, ge-

nomträngande blick, en snabb uppfattning och ett beundransvärdt minne, som ända till sista åren behöll ett outtömligt, sällan torgfördt förråd af detaljkunskaper, inhemtade under ungdomens kamp för parnassens äreställen. Honom fattades, som mångsidig vetenskapsman, hvarken materialet eller tekniken; honom fattades valfriheten, han beherskades på lärdomens område, som på andra, af sympathier och antipathier. Der han trufdes, slog han sig ned och kände sig hemma. Der var han icke ensam och icke ungtkarl mer: han trolofvade sig, efter hvarandra, med historien, den moderna litteraturen och konsten, men fäderneslandet förblef hans ungdomsbrud. Under och bakom dessa fält för vetandet och kärleken dölde sig skalden. Och skalden, historikern och konstälskaren sammansmälte slutligen i den uppenbarelsesform af Cygnæi personlighet, som blef hans mest utmärkande egendomlighet, nemligen talaren.

Det är icke lätt att hos C. särskilja dessa beslägtade lifsformer, hvilka flöto in i hvarandra och icke sällan intrasslades i hvarandra.

Att Cygnæi sångmö var en äkta dotter af Muserna, har blifvit betvifladt på grund af hennes missvärdade toilett, men utan skäl. Han bar sitt diplom i idéernas höghet, kraft och rikedom, i en idealisk lifsåskådning och i fantasins skapande makt. — „Kom ihåg“, — sade C. engång till mig för 20 år sedan, — „kom ihåg, när du skrifver om mig efter min död, att jag beständigt sett likheten framför företeelsen!“ — Anmärkningen är träffande. Föremålet i dess yttre, konkreta form var för C. endast omhöljet af en idealurbild, som sken derigenom och reflekterades i andra, nära liggande föremål. Man skall måhända invända, att yttrandet karakteriserar idealisten, men ännu ej skalden. Jag vill icke tvista om den realism, som nu så stormodig framträder

med anspråk att ställa natursanningen öfver all annan. Dess betydelse må erkännas som reaktion mot sväfvandet i den blå rymden utan fotfäste på jorden; men när skalden i den yttre företeelsen igenkänner återskenet af något högre inom, utom och öfver densamma, då står han på *sin* mark, som man förgäfvos vill frånrycka honom. På moln kan han icke bygga, han behöfver ett fast underlag; men icke är det realismens bevingade myra, som skall lära lärkorna sjunga.

Cygnæus behöfde icke låna af Victor Hugo skaldernes födelsemärke antithesen; han bar den inom sig. „Kolsvart eller rosenrödt“, anmärker han sjelf om Döbeln. Mellanfärgerna lågo ej inom synkretsen. De inre motsatserna voro deremot många och stundom svårfattliga. Han skådade ut öfver tidehvarfven och kunde hänföras af ögonblicket. Han talade till massan, men bekände sin förkärlek för minoriteten. Han ville icke offra en vana och kunde obetingadt offra allt för en idé. Han var den ädelmodigaste domare öfver mensklig svaghet, men hade svårt att glömma en anspelning på sin egen. Ekman målade hans hufvud med vingar, och C. hängde taffan i sitt arbetsrum, men när Ekman lät Muserna kasta boll med Cygnæi hufvud, upp tog C. detta den gamle vännens skämt som en afsigtlig förolämpning.

I skaldekonsten var C. komponist och kolorist, men icke tecknare, icke skulptör. Han saknade öra för musik och harmoniska ljudformer; Pacius hade mycken möda att inlägga välljud i denna knaggliga meter. Dertill kom likgiltigheten för all retouche. Van att mäta allt med stor måttstock, hade C. utgångspunkten och målet klara framför sig, men de mellanliggande medlen betraktades som en bisak. Initiativet var hufvudsak. Att utkasta planer och vinna medverkan, var hans sak; utförandet öfverlät han åt sakens

vänner. I tal och i skrift røjdes samma handlingssätt. Utgångspunkten för hans framställning var alltid väl vald, ofta fyndig, och målet träffsäkert uppfattadt, men ämnets behandling förlöpte sig i beständiga sidoreflexer. Det var en flod med bestämd riktning till gifven ändpunkt, men också med många forsar, som stänkte sitt svall öfver stränderna. I originalitet och i rikedom på tankar, som beständigt aflöste, jagade och öfversvallade hvarandra, erinrade Cygnæus om Jean Paul. Nervanders mästerliga „öfversättning“ af ett stycke i „Höst-ispiggarna“ *) harmade författaren mer, än J. A. Gadolins kort förut synliga hänfulla recension af samma diktsamling; men den s. k. öfversättningen gick endast ut på att begränsa styckets tankegång — att bygga slussar förbi forsarna, — och den, som vill göra sig samma möda, skall i Cygnæi skrifter finna djupa strömdrag. Han nedskref, utan att senare ändra eller stryka, tankarnes öfverströmmande vårbäckar och varseblef icke, att han skref för ett tidehvarf, som, utslitet af tryckpressen, för hvarje decennium blir allt mera latläsare. Om en öfverlastad stil gäller numera: *Græca sunt*. Hvad man gaf sig mödan att förstå på Jean Pauls tid förstod man icke mer 1840, och hvad man förstod 1840 är efter 1880 knappt mera begripligt. Cygnæus insåg detta vid slutet af sin lefnad. Det kännes smärtsamt, när en tanke går ut att eröfra världen och stadnar, som lokomotivet, i nordens drifvor. Men det var nu för sent; man gör icke om ett helt lifs verk. Skriftställaren med de rika, stora, lifsvarma idéerna och den tunga stilen fortfor stolt att vid tankarnes tolett förakta skräddarevalspråket „Kleider machen Leute“.

Fredrik Cygnæi författareverksamhet har varit rik, om-

---

*) Helsingfors Tidningar 1842.

fattande och själfständig. Förutom tryckta tal, akademiska dissertationer, biografier och uppsatser öfver dagfrågor, har han utgifvit lyrisk och dramatisk poesi, recensioner, literaturhistoriska afhandlingar och historiska skildringar. Jag utbeder mig här att få vidröra endast sistnämnda, Samfundet närmast rörande del af hans arf åt efterverlden.

Om sin ståndpunkt som historisk skriftställare säger Cygnæus själf: „Vi trängta efter en lefvande åskådning af *det hela* i handlingens och de handlandes väsende“ *). „Realitetens uppfattning är den underordnade, trons den afgörande“. — „Han“ (ett samtida vittne) „*tror* själf det han anför och *känner* det, hvarom han afgifver vittnesbörd. Han har genomlevvat de känslor, som stadga hans tro; han har öfverlevvat de händelser, om hvilka han vill gifva andra visshet“ **).

Ståndpunkten är tydlig. Alla dessa tallösa detaljer, data, personer och motiver, af hvilka historien är sammansatt såsom tryckspalten af typerna, — dessa detaljer, af hvilka C. själf, under omfattande studier, samlat ett så rikt förråd, — anser han ega ett värde blott i den mån *det hela* genom dem framträder i en lefvande åskådning. Häfdatecknaren är först då berättigad till ett fullt förtroende, när han själf *tror* hvad han anfört, likasom det samtida vittnet först då vittnesgildt, när det menskligt *känner* det, hvarom det afgifvit vittnesbörd. Att denna uppfattning icke är trång, att förf. inrymmer ett vidsträckt fält för belysande detalj och historiska källor, framgår af hans grundsatsers tillämpning. Mindre bestämd är den plats, som der inrymmes åt historisk kritik, för hvilken tron och känslan ingalunda äro ensamt tillfyllestgörande. Det måste dock erkännas, att

*) Saml. Skrifter, sid. 8.

**) Saml. Skrifter, s. 155.

Cygnæi uppfattning i hufvudsak angifver häfdateckningens nyaste kraf på inre nödvändighet och organiskt samband. Sedan 1850-talet, när C. uppställde sitt axiom för historien såsom en lefvande utvecklingsprocess, der hvarje del får sitt berättigande af det hela, har hjälpvetenskapernas uppradande af fakta på hyllor allt bestämdare anvisats sin nyttiga plats i rustkammaren, och numera är det endast vissa kompendiösa läroböcker förbehållet att belasta sina olycklige läsare med liflösa knotor af historiens skelett.

Om C. icke lyckades genomföra denna riktiga och vetenskapliga utgångspunkt så som han afsett, ligger felet — stilen oberäknad — dels i hans subjektiva uppfattningssätt, dels i ett öfverskattande af individens betydelse. Finska folkets historia blef för C. dess framstående mäns, likasom svenska folkets historia „dess konungars“. Oligarcherne intogo monarkernes thron. Icke därför att C. skulle saknat öga eller kärlek för de ringaste; han beundrade Runebergs konst att uppställa desse som typer. Men hans håg låg åt härförarne i ordets och handlingens verld. När vid en af österbottniska afdelningens årsfester en talare prisade detta landskaps demokrati och manade till efterföljd, steg C. på tribunen för att protestera deremot och framhöll intelligensens aristokrati som bärare af landskapets ära och framtid.

Den nästan svärmiska kärlek, som Cygnæus hyste för sitt finska folk i dess lägsta kojor, låter ganska väl förena sig med en sådan förkärlek för dess ädlaste söner. Men i häfdateckningen medför denna uppfattning lätt en förflyttning af tyngdpunkterna. Det gafs verkligen ögonblick i folkens lif, när individen betyder allt; det gafs ögonblick, när Porthan var Åbo akademi, när Döbeln eller Duncker betydde den finska hären. Men om häfdatecknaren, utöfver detta ögonblick, förbiser individens förutsättningar i hans

folk bakom honom, sätter han denne rotlös på folkets thron. Cygnæi framställning har sålunda mången gång varit berättigad i skildringen af en afgörande situation, men han har utsträckt individens inflytande öfver gränserna för det dominerande ögonblicket. Jagandet efter motiver och bemödandet att i den objektiva handlingens ställe substituera den handlandes person såsom drifvande kraft inleder förf. på memoirens område och uppställer på historiens plats dess kommentar. Reflexionen trampar handlingen på hälarne; slutresultatet blir, som hos Rotteck i tiden, „des Verfassers Urtheil“. Ändtligen leder ringaktningen för detaljen i och för sig till en vana att förutsätta handlingens faktiska underlag såsom redan bekant; — en brist, som vidlåder hela Cygnæi skriftställeri och mer än något annat bidragit att afskrämma läsaren, hos hvilken förutsättes icke blott samma detaljkunskap i ämnet, utan ock samma bildningsgrad, som hos förf. sjelf. Detta är påtagligen för mycket begärtdt af en lärdomens och bildningens storman; han har derigenom för de fleste undanryckt de premisser, på hvilka hans framställning hvilar.

I sin skildring af Duncker (sid. 8) anmärker C., att poesin gifver oss synthetiskt hvad den sakförståndiga prosan gifver oss analytiskt, och bekänner sig sjelf, som biograf och häfdatecknare, vilja stå på fältet mellan dem båda. En sådan ställning, om den kan bibehållas, vore utan tvifvel höjden af historieskrifningens konst. Men vådorna af en lutning åt endera sidan ligga nära, och C. var aldrig en man af medelvägen. Det är nästan rörande att läsa huru han, gång efter gång, ertappar sig sjelf på en betänklig lutning åt den poetiska synthesen och känner sig af sitt historiska samvete manad till en reservation, — såsom när han dräper sin egen åsigt med att benämna den „en artistisk fantasi“, eller en

annan gång talar om „liknelsens ideala öfverdrift“. Från Alfred de Vignys citerade yttrande, att „historien är en roman, diktad af folken“, söker han dock manligen frigöra sig.

Det fanns en teg på detta neutrala skördefält mellan den synthetiska poesin och den analytiska prosan, der C. kände sig fri som fågeln i luften och därför rörde sig med otvunget snille, mången gång med en klarsynthet, som måste väcka beundran. Det var *biografins* område, och der var han mästare. Der stod individen obestriddt främst; der fick motivet sin fulla betydelse och handlingen sitt logiska berättigande som dess kommentar; der fann den poetiska synthesen sin lyckligaste tillämpning genom att framställa en helgjuten bild. Jag räknar icke till dessa helgjutna bilder de ur mången synpunkt förträffliga skildringarne af Porthan, Runeberg, Duncker, Gripenberg, der de biografiska grunddragen förlora sig i vidsträcktare vyer, än mindre Hannibal, som förblef endast en storartad början till en kritiskt anlagd polemik mot den rådande romerska synpunkten. Der emot höra skildringarne af Rabbe Wrede, Pehr Adolf von Bonsdorff, Johan Jakob Nervander, Robert Tengström, Fredrik August Ehrström, Werner Holmberg, Erik Johan Lindh, Johan Reinhold Munck och slutligen Franz Mikael Franzén till det bästa och liffullaste, som intill våra dagar blifvit skrifvet om någon finsk man. Väl må icke förbises, att ju detaljen kunnat önskas på samma gång concisare och fullständigare, eller att förf:s värme understundom fört honom för långt; men det bestående värdet af dessa skildringar ligger i deras lefvande åskådlighet. De innehålla alla — främst de fyra första och den sistnämnda — ett stycke af samtidens lif, koncentreradt i och omkring en bestämd personlighet. Den tecknade gestalten framstår kännande, lifdande och handlande mot bakgrunden af det lika liffulla

tidehvarf, i hvilket han andas. Mannen bedömes efter kraf-
ternas mått, handlingens motiv och de bekämpade hindren:
„hans förtjenst är hans mening“. Öfverallt strid, lidelse,
motstånd, vallar af is att genombryta och vägar att trampa
genom korsande, små personliga intressen. Förf. sparar icke
på hjerta färger och polemiska hugg; hans dagar falla på
gestalten i förgrunden, och bakgrunden täckes oftast af
mörka moln; men oväldig vill han vara derutinnan, att han
icke fördöljer en svaghet eller öfverskyler ett felsteg hos
teckningens föremål. Sådana biografier skrivas endast ur
samtidens hjerta. Efter få år är den verld af känslor, li-
delser, motstånd och personliga hågkomster, hvarur de fram-
gått, redan förgäten. Lifsgerningen qvarstår och bedömes
bättre af efterverlden, men personligheten omhöljes af graf-
vens skuggor och förvandlas, i bästa fall, till en myth eller
begapas i bronz af efterkommande släkten.

För Fredrik Cygnæi verksamhet som historisk skrift-
ställare är det ganska betecknande, att förteckningen öfver
hans tillämnade eller påbörjade arbeten är längre, än för-
teckningen öfver dem han slutfört. Hvarje slocknadt lif,
som en gång varit rikt på vilja och tankar, efterlemnar ett
dylikt bokslut, ruiner af tillämnade storverk, som aldrig
uppstått ur afsigtens embryo, — höstens kringströdda, makt-
lösa, aldrig groende frön, som på sitt sätt vittna om som-
marens fruktbarhet. Hos Cygnæus igenkänner man deri den
ungdomliga lätthet, hvarmed han identifierade tanken och
utförandet. Mellan dessa båda var gränslinien obestämd;
handlingen förmådde ej följa den vidtskådande viljan; floden
öfversvallade sin begränsade strömfåra.

Oaktadt anförda brister i form och innehåll, kan man
ej undgå att ställa Fredrik Cygnæi betydelse såsom historisk
skriftställare högt. Här, såsom i hela vår och Sveriges litte-

ratur, står han ensam, utan föregångare, utan efterträdare, originel ända till ofattlighet, själfständig, högtäinkt, storlagen i sin uppfattning, modig i sin hängifvenhet. Han har ströfvat genom ödemarkerna af vår historia mera som en botanist eller landskapsmålare, än som en methodisk nyodlare, men hvar han gått fram, der har han gått som en säningsman. Han har öfverlemnadt åt andra kartläggningen och byggandet af den breda, raka vägen till målet; hans specialitet har varit att utså nya synpunkter, att bortrensa ogräs, torrlägga sumpmarker, uppressa det fallna och gifva upprättelse åt det misskända. Han har velat omskrifva efterverldens redan nästan beseglade domslut på många håll, ehuru han medhunnit endast några få. Han har utstrött lifgifvande frön, som förtjena tillvaratagas, och på hans idéer, engång sofrade, skola efterföljande generationer frossa. När han — för att nämna endast ett par exempel — motvilligt begynte sina arkivforskningar för de nordeuropeiska folkens historia, säger han sig dermed ha velat eröfra medel åt Finlands litteratur till ett aktivt deltagande i lösningen af verldshistoriska frågor. När han, än motvilligare, gick att uppressa dyn af 1741 års krig, ville han först visa huru ett folk *icke* bör handla, om det ej vill erkänna sig värdigt undergången, och dernäst, att ett folks eller en individs ära aldrig kan ohjelpligt mördas af främmande hand. Sker sådant, är det alltid ett själfmord. Cygnæi „Hufvuddrag af Finlands historia“, ehuru utkastade med ett programs flyktighet, äro lika uppfyllda af snillrika ljusblixtar, som af djerfva paradoxer: Finland har genom förlusten af sin själfständighet räddats från tillintetgörelse; catholicismen har, mer än svärdet, eröfrat detta land; bristen på medeltidskrönikor och historisk tradition, ja, själfva det sentida framträdandet af en finsk historia, äro intet annat, än konse-

qventa följder af Finnarnes oförmåga att bilda en stat
o. s. v.

Ingen har före Fredrik Cygnæus så skarpt, så hänsynslöst och dock i många delar så träffande blottat den djupa inre klyfta, som döljer sig under det yttre sambandet mellan Sveriges och Finlands historia. Han har gjort det fullt medveten af hvad han dervid vedervågat på en tid, när de store svenske häfdatecknarne åtnjöto en obestridd talan äfven hos oss; — han har gjort det, sjelfständig och ensam, medan han visste sig vara af få förstådd och när ännu intet parti uppbar hans åsigt, ännu ingen opinion fanns som kölvatten för hans djerfva seglats. Ingen har varmare och uppriktigare än han skänkt sin beundran åt svenskt hjertemod, ingen har amplare erkänt allt hvad Sverige gjort för Finlands kultur och dess folks frihet. Men under allt detta går genom samtliga Cygnæi historiska skrifter, genom icke få bland hans poetiska, genom alla hans föredrag, alla hans tal, man kunde säga genom hela hans offentliga lif, den röda tråden af de båda folkens vänskapliga, men oundvikliga boskilnad. Redan 1843 föranledde 1741 års krig hans anmärkning, att dock något mer än Bottenhafvet skilde Sverige och Finland åt. Redan då vågade han det spetsiga ordet, att Finland härjades af *två* fientliga härar, och glömde icke Sekreta Utskottets bekanta yttrande, att „enda risken af ett olyckligt krig vore Finlands ruin eller förlust“. Boskilnaden visar sig vidare 1848 i Cygnæi inledning till „Bidragen“, der han skildrar Carl XII ur finsk synpunkt och kallar honom „en Sven Dufva bland konungar“. I revisionen af kapitulationen i Kalix framträder, några år senare, den finska synpunkten med en våldsamhet utan motstycke dittills i historisk polemik och antager slutligen 1858, vid skildringen af Dunckers strider, så starka uttryck, att dessa,

visst icke utan skäl, af Svenskarne betraktades som en djerf förolämpning. För mindre än så hafva nationernas målsmän utmanat hvarandra, och Svenskarne blefvo icke Cygnæus svaret skyldige. Hans tal vid Nordensköldsfesten 1857 var icke egnadt att lugna förbittringen; det väckte tvärtom ett eko i närmaste omgifning hemma. Jag mins icke orden, men jag kan som närvarande vittne intyga, att den kraftiga protesten mot „trälldomens gyllene nästen“ beledsagades af de mest aktningsfulla uttryck gentemot Sveriges folk. Faktiskt är, att åhörarnes vrede begynte egentligen då, när de icke mer stodo under talarens inflytande. Det var alltid så med Cygnæi tal. Ordet flöt öfver hans läppar så lefvande kraftfullt, så varmt öfvertygande, med en så måttfull och mjuk nyancering af en böjlig organ, att den lyssnande kretsen icke hann öfverläggga. Hans tryckta ord voro en död gipsmask af hans lefvande ord.

Denne talare stod alltid vänd mot framtiden. Huru han, vid sistnämnda och andra tillfällen; uppträdde i främsta ledet som exponent för en ny tids folkmedvetande och bar sitt lands fana högre, än de fleste då ännu ansågo förenligt med vår framfarna och nuvarande ställning, bevisas af ingenting bättre, än af de blandade känslor, hvarmed hans tal emottogos. Åhörarne stodo häpne; efteråt infann sig hos många indignationen. Man hörde sägas: Cygnæus är galen! Må vara, att en protest kunnat affattas lugnare och välja ett lämpligare tillfälle, men om den dervid funnit sin äsyftade slagvidd, är en annan fråga. En protest behöfdes mer än någonsin 1857, när krypskyttar från Finland smögo sig i strumpfötterna in i Aftonbladets eller Allehandas spalter med anspråk att gälla som folkets röst. Det öppna, manliga ordet rycker med sig de obeslutsamme. Ställ en man der Cygnæus kände sig stå, i spetsen för ett under sekler

tigande folk, hvars länge undertryckta själfkänsla ändtligen finner ord och frambyter intensiv, hänsynslös, öfvervåldigande, och säg icke då till denne man: var diplomat, såra icke, välj dina uttryck! Deri ligger, på andra områden, nyckeln till Snellmans uppträdande, — kilens, som skoningslös inträngde i tidens remnor och klöf klippor i stycken, medan tidsmedvetandets lugnare exponenter, Runeberg, Lönnrot, Rein, valde mildare, med deras skaplynne mera förenliga uttrycksformer. Cygnæus var framför allt talare: framsagdt eller skrivet, bar hans ord alltid stämpeln af improvisation och fotograferade ögonblicket.

Hvad voro då dessa våldsamma protester i grunden annat, än brinnande kärlek? Många hafva älskat sitt land, men få hafva känt sig så solidariska dermed, som Fredrik Cygnæus. Detta land, detta folk var, om icke hans högsta ideal, dock alltid hans varmaste. Hvarje verklig eller förment förolämpning, hvarje sårande ord, hvarje öfverlägset medlidande, uttaladt om hans fädernesland, var för honom som ett slag i ansigtet och kallade honom under vapen. Kosmopolit i mycket annat, var han i allt, som rörde Finlands ära, dess främste värnepligtige. Och såsom han kände sig förpligtad att bära dess fana högt, när det gälde att möta ett angrepp, kände han sig ock förpligtad att icke förtiga dess brister. Den, som kallar C. en lofsångare af det finska folket, har hvarken hört eller läst honom. Han begagnar hvarje tillfälle att göra rättvisa åt dess goda egenskaper, dess mod, dess intelligens, dess okufliga ihärdighet och förtröstan på framtiden; men han kallar detta folk trumpet, misstänksamt, vresigt, obilligt och fordrande i sina omdömen, sparsamt i smått, slösande i stort, särskildt böjdt att från sina utmärktaste män afskära heder och ära; han kallar det „ett beskedligt folk, fullt af elakheter“. Detta

folk älskade han dock med en ynglings kärlek, så mycket intensivare, emedan den gafs odelad.

I kommentarierna öfver Kalevala och Fänrik Stål fick Cygnæus ett vidsträckt fält för sin glödande fosterlands-kärlek. Nämda utläggningar förena fyndigheten af en rik fantasi med resultaten af omfattande esthetiska studier. Om böjelsen att „se likheten framför företeelsen“ stundom fört honom längre, än en kallare kritik vore hugad att följa, bjuder han i ersättning en förvånande rikedom af nya, ofta geniala synpunkter. Han är den förste, som löst Kul-lervos dunkla gåta: trälldomens förbannelse, kampen för fri-het, och derigenom kastat en ljusstråle in i den finska folkandens djup. Sedd i sådan belysning, skall denna folk-dikt förgäfves söka sitt motstycke i månget rikare folks litteratur.

Jag har hört någon säga, att Cygnæus följt Runeberg såsom shakalen följer lejonets spår, frossande af dess byte. Det är en fåkunnig liknelse. Cygnæus har svärmat för 1808 års hjeltar långt innan desse blefvo en myth i Fänrikens sägner*). Runeberg och Cygnæus vuxo ur samma tids rot, likasom Lönnrot och Snellman. De föddes i nattvåkten mellan den afton, som var, och den morgon, som komma skulle. Ur sådana brytningsperioder i folkens lif uppvexer alltid någonting kraftfullt, och någonting måste komma, som icke var Porthan, icke Franzén, icke Choræus, än mindre Sjöström. Kalevala kom, Runeberg kom, Snellman kom, och om Cygnæus, som följde dem tätt i hälarne, icke kunde mäta sitt mått med deras, så var han otvifvelaktigt, som samtida, ben af deras ben och blod af deras blod. Honom fattades hvarken snilletts begåfning eller kärlekens kraft för att vara

---

*) Jmt. hans teckningar från 1808 i H:fors Tidsn. 1842.

med dem jemnbördig: honom fattades endast förmågan att omsätta sig sjelf i motsvarande handling.

Det har sagts, och säges måhända ännu, mycket oblidt om Fredrik Cygnæus. Man har sagt: Han var talare, och hans ord förklingade med de känslor, som framkallat dem. Han var skald, och hans dikter gingo som ofrukthara, purpurfärgade moln öfver samtidens horisont. Han var historiker, och han skref eller föredrog, icke historia, men ~~om~~ historien. Han var esthetiker, kritiker, och han gaf hvad han såg i ämnet, icke ämnet sjelf. Han var slutligen konstens befordrare och — ja, derutinnan är man förlägen om andra inkast, än möjligen det, att han 1868, när landet hungrade, ansåg äfven de ideela intressena behöfva bröd, eller att han skänkt åt Helsingfors stad ett museum, hvarmed staden ej rätt vet hvad den skall företaga sig.

Hvad återstår?

Ja, hvad återstår?

Är detta allt, då återstår blott att till den långa raden af begåfvade, men förfelade lif anteckna ett nytt; då är detta namn, sedan det sjunkit ned under tidens synkrets, endast „skuggan af en rök“, en försvinnande meteor. Efterlevande hafva trott sig uppfylla en döendes sista vilja, när de på den i klippan uthuggna grafven lätit inrista ett flyktigt, bizarrt hugskott, framkalladt deraf, att Helsingfors stads kyrkoråd förärade klippan till Cygnæi hviloställe. Gåfvan gjordes i fosterlandets namn, på förslag af dåvarande kyrkoherden, sedermera biskopen A. J. Hornborg. En sällsynt utmärkelse, men med hvilken rätt? Såsom deltagare i kyrkorådets nämnda beslut, är jag skyldig ett svar på denna fråga.

Hvad *Fredrik Cygnæus* var för fosterlandet, det rymmes ej inom dagopinionerna, det rymmes ej ens i det enda han faktiskt efterlemnade: hans talrika skrifter och konstens upp-

blomstring i Finland; — det rymmes endast i ramen af detta lands kulturhistoriska och politiska utveckling under 4:de, 5:te, 6:te, 7:de och 8:de decennierna af detta århundrade. Man måste jemföra hvad landet var 1832, när universitetet blef bofast i Helsingfors, och hvad det är 50 år derefter, den dag som är. Man måste väga de krafter, som under denna långa tid samverkat för nutidens resultat, och mäta en hvar efter sin tids mått. Den, som genomlevvat en sådan tid af märkvärdiga omhvälfningar, sett ett folk gå som i drömmen och sett det *vakna*, — den förstår hvilken rol en väckare spelat och hvad hans lifsgerning innebär.

Det är sant och redan anmärkt, att individens ingripande i historiska tilldragelser lätt kan öfverskattas. I vår historia har denne dock haft ett friare spelrum, till följd af massornas fåtalighet och apathi. Massor behöfva initiativ, och hvarje sådant verkar som drifvande kraft. Andra hafva åtagit sig handlingens initiativ, som verkar omedelbart och synes mera; på Cygnæi och hans själsfränders lott föll idéns initiativ, som är höstutsädet, hvilket blott kan bedömas af sommarens frukt.

För den krets, till hvilken jag nu har äran tala, behöfver jag knappt anföra några bevis för det mäktiga inflytandet af Cygnæi initiativ i ett nu förflutet tidskifte, *quorum pars fuimus*. Men låt oss antaga, att en nästföljande generation står vid den nämnda urhålkade klippan och stafvar det namn, som står ristadt derpå. Några få återblickar må då tjena att belysa namnets betydelse.

Finska kadettkorpsen var före 1833 utan tvifvel en ganska aktningsvärd uppfostringsanstalt för unge krigare, med god disciplin o. s. v., men högre vyer, än kejsarligt välbehag och en förmånlig befordran, sökte man der förfäves. Nämnda år inträdde F. C. som lärare vid kadett-

korpsen och fann ungdomen mottaglig för upphöjdare åsigter. Han begynte, andra fortsatte. Från denna tid — säga oss anstaltens dåvarande elever — kände den finske kadetten sin kallelse att värna ett fosterlands ära, hans korps blef en plantskola, från hvilken landet mottagit mången utmärkt medborgare och der en tradition om pligter mot land och folk fortfarande bibehållit sig.

Helsingfors mottog år 1828 ett universitet utan fäste i traditionen, utan klara mål, med en servil styrelse och en till hälften förvildad, till hälften i böcker begrafven, splittrad studentkorps. År 1839 uppträdde der docenten Cygnæus och vann, som kurator för Österbottningarne, ett vexande inflytande på den studerande ungdomen. Från honom utgick förslaget att med en allmän studentfest ihågkomma hundraårsdagen af H. G. Porthans födelse den 9 November 1739. En ganska komisk skuggrädsla på höjderna omintetgjorde den allmänna festen, men Österbottningarne fingo fira den och inbjödo, då för första gången, representanter från öfriga studentafdelningar. Ett glänsande tal af Cygnæus, ett tal som fann gensvar i vida kretsar, flyttade, så att säga, med ett slag Porthans namn från litteraturhistorien och den lärda traditionen in i det finska folkmedvetandet, der detta namn snart blef ett föreningsband för alla, som vidhöllo ett för sig bestående finskt folk med en likaledes på finska folkandens utveckling grundad finsk historia. Från denna 9 November 1839 återkommo Porthansfesterna hvarje år och ledde slutligen — ånyo medelst F. Cygnæi ihärdiga initiativ — till uppresandet af Porthans staty i Åbo 1864; från samma 9 November och från jubelfesten 1840, då C. skref helsningen till magistrarne, fick det finska universitetet ett fastare fosterländskt mål och dess unge studenter ett värdigare strids-

ämne, än de dittills vanliga emeuterna mot rektor eller gatukravallerne mot polis och ryska patruller.

Men om universitetet från 1839 och 1840 allt mera antog en fosterländsk riktning, fortfor ännu den stora allmänheten utom dess murar att vara föga berörd af annat, än dagens små frågor, af vindkasterna från Petersburg, af tidningarnes polemik, af konst- och theaterfrågor. Ännu behöfdes en kraftig väckelse för det slumrande folkmedvetandet, och åter utgick denna, plötslig och blytlik, från idéernas värld.

Det var 1848, „das tolle Jahr“, då en stor del af Europa upplammade i revolutioner och skakningen meddelade sig ända till våra lugna bygder. 40 år gammal, hade Cygnæus varit pojke nog, att med några andra pojkar om 30 år dricka februarirevolutionens skål i champagne hos konditor Clopatt och småle åt marseljäsen, som i den skugggrädda tiden sjöngs på gatorna. Studenterna fingo tillåtelse att, efter 13 års paus, åter fira en majfest på Gumtäkts fält. Året förut hade Runebergs „Vårt Land“ blifvit med förtjusning läst i Borgå Tidning och Joukahainen, men ännu blott *läst*. Pacius fick i uppdrag att skriva en melodi der-till för majfesten; han tog uppdraget lätt, såsom han sjelf berättat mig, och skref i hast något, som han ansåg kunna gifva stämning åt festen. Den 13 Maj 1848 uttågade studenterna under gardesmusik till majfältet. De hade fått en fana för denna fest, Finlands fana; den fick icke bäras i spetsen för tåget, den planterades, före tågets ankomst, som *dekoration* midtpå majfältet.

Dagen var solig i vårens första grönska. Tåget anlände; täta leder med sångarne i spetsen ordnade sig kring fanan, och i en vid cirkel deromkring stodo inemot 3,000 åskådare af alla åldrar och samhällsklasser. Sångarne, i för-
ening med gardesmusiken, uppstämde nu för första gången

Vårt Land. Intrycket var öfverväldigande. Så långt man kunde se öfver det vida, folkfyllda fältet, blottades, utan maning eller öfverenskommelse, alla hufvuden, hvarje öga fuktades, och när efter sista versen följde ett dånande hurra-rop, qväfdes rösten hos många af tårar.

Sådan var „Vårt Lands“ döpelse som finsk folksång, hvilken det blef från denna dag. Ännu hade icke den upprörda stämningen lugnats, när Fredrik Cygnæus uppträdde på tribunen bredvid fanan. Han var då i sin mannaålders fulla kraft, sådan Löfgren har fäst hans bild på duken, draperad i sin svarta venetianska kappa och betraktande, under pausen, som åtgick att äska ljud, den stora kretsen af åhörare med en herskares lugna blick. Derpå begynte han festens förnämsta officiösa tal, den honom anförtrordade skålen för fäderneslandet. Man var redan van att höra en sådan vid alla studentfester, men en skål som denna har aldrig förr och aldrig sedan blifvit utbringad i detta land. Han talade en timme utan afbrott, och denna timme tycktes — åtminstone för de närstående, som uppfångade hvarje ord, — kortare än en qvart. Folkskarorna stodo utan ljud, och när ett sorl förnams i den yttersta ringen af åhörare, der afståndet var för stort, blef det hastigt nedtystadt, — en ovanlig uppmärksamhet, åt hvilken en talare i vårt land sällan kan glädja sig.

Men så egde också detta tal en sällsynt förmåga att fångsla. Det har aldrig blifvit upptecknad, följaktligen heller aldrig tryckt, det var en fullständig improvisation, och stenografin var då okänd. Utgångspunkten var *Finlands namn*, — huru det genljöd till oss långt ur sagornas natt; huru det var främlingars skräck och egnas tjusning; huru det var ursprungsordet för allt hvad vi på jorden ega heligt och dyrbart; huru det vexte genom seklerna, ömsom

hånadt och ömsom äradt; huru det flöt in i vårt väsen från vaggan till grafven; huru det eldade krigarens håg, der han blödde på slagfältet, och styrkte den tröttade odlarens mod, der han kämpade mot polarmakterna för Europas civilisation; huru detta namn var oförytterligt som lifvet och mer än lifvet; huru det tyngde förrädaren till jorden och upprättade den redlige medborgarens brutna kraft; huru det för sina söner innebar allt, fordrade allt, gaf allt, och huru vi för detta namns ära, dess aktade plats i samtiden och dess ofördunklade fortvaro genom seklerna måste lefva och dö.

När dessa ord nalkades slutet, hade den nedgående solen öfvergjutit vattenspeglarna af Gammelstadsfjärden med glänsande guld. Talaren utsträckte sin arm; — jag mins ej hans ord, men de gingo i förväg för de då ännu okända gripande orden från den 5 Juli: „säg, kan man dö för detta land?“ — och med dessa ord nedsteg han från tribunen.

Intrycket är omöjligt att skildra. Jag tror mig ej öfverskrida ens häfdatecknarens lugna måtta, om jag säger, att denna 13 Maj 1848, Vårt Lands döpelseakt och Fredrik Cygnæi tal voro epokgörande. Ty från denna dag utgick genom de på majfältet samlade åhörarne, framför allt genom ungdomen, en framtidens lösen till hela landet, och tidens riktning blef från denna dag afgjordt en annan i alla utvecklingsformer. Det är vanskligt att mäta bärvidden af sådana intryck, som under mansåldrar grott i oklara känslor och, väckta till lif, behöfva andra mansåldrar för att mogna i handling. Men söker man skönjbara yttre verkningar, är det nog att erinra huru från denna tid alla nationela frågor begynte antaga form och utbilda sig i partier; huru litteraturen på finska språket begynte utveckla sig med en snabbhet, som injagade fruktan på maktens höjder; huru universitetets och dess konsistorii styrelseprinciper totalt omsväng-

des; huru (för att begagna ett senare uttryck af Cygnæus) „den nya tiden uppsteg med Rein på universitetets rektorsstol“; huru J. V. Snellman framträdde från handelskontoret till den akademiska kathedern och derifrån till ledningen af landets finanser; huru reformer i alla riktningar trängde sig fram och, efter en spännande kris i kriget mot vestmakterna, omskapade landet ända in i dess ödemarker samt huru slutligen, — åter igenom en talares initiativ, — det tigande folket fick ord och talan vid landtdagen 1863. Att allt detta ingalunda var en dags, en skalds eller en talares verk, — att det fastmer berodde af många tiders, viljors, hjertans och intelligensers samverkande kraft, — borde vara öfverflödigt att erinra. Men den man, som i ett gifvet ögonblick samlat, såsom i en brännpunkt, sin tids oklara spörsmål och gifvit på dem ett för alla fattligt svar; — den man, som i sig koncentrerat tidsmedvetandet och gifvit detta ett klart uttryck; — den man slutligen, som, stödd på ungdomen, gifvit det närvarande ett mål och framtiden ett innehåll; — han har icke talat och icke lefvat förgäves.

Den 13 Maj 1848 var glanspunkten i Fredrik Cygnæi lif och ensam nog för ett ärdt minne. Hans tal om Finlands namn var icke blott hans bästa tal, utan ock hans sista, i den mening, att han sedan, så ofta han än uppträdde och lyckades hänföra sina åhörare, aldrig mer var densamme, som i tribunen på majfältet. Denna timmes ansträngning, för att under fri himmel kunna höras af flera tusen omkring honom samlade åhörare, sprängde hans röst, hvilken sedan aldrig återfick sin förra styrka och klang. För en talare betydde detta detsamma, som för en krigare förlusten af hans högra arm, men C. yttrade, vid frågan om denna förlust: „det gör ingenting, *jag har en gång talat*“.

Den tid, när F. Cygnæi ord ljöd kraftigast, var för vårt

land såsom ett stort, öppet säningsfält, från hvilket nästan allt det bästa i efterföljande decennier ledde sin första upprinnelse. Ännu helt nyss förut hade allt slumrat, allt väntat, allt rört sig mekaniskt efter vederbörandes formulär, och desse vederbörande sjelfve lyssnade andlöst på hvarje hostning från sina vederbörande. Tidens rullande hjul, nyss fastspikadt, begynte knaka i fogningarna och röra sig framåt. Men trycket, i stället att minskas, tycktes blifva allt tyngre. Censuren, som nedtyngde ordet och handlingen, fann sig befogad att slutligen äfven mästra tanken. Vid den tid, när Snellman icke fick föreläsa om den akademiska friheten och, några år senare, när filosofins namn utströks från vetenskaperna, befanns F. Cygnæus vara „en outrerad menniska“. Att hans flygt ej stäcktes, berodde endast på stridssättet. Han gick ej bröstgäns mot murar och makter, som Snellman: sonen af en biskop hade uppvuxit vid andra äntherhakar, än sonen af en sjökapten. Ingenting kan förliknas vid det förnäma förakt, blandadt med blodig ironi, hvarmed C. i tal och skrift behandlade sin tids herrar Polonius af alla ordningar. Fiender saknades icke, men man ansåg honom oskadlig, man lät honom hållas. När man slutligen insåg sitt misstag, hade det rullande hjulet gått framåt med vexande hastighet och kört öfver sina förra körsvenner. F. Cygnæus var långt ifrån oskadlig. Men i ett samhälle, der den bundna pressen lefde på förlegade nyheter, landtbruk, följetoner och småtråtor, hade man endast oklara och sporadiska aningar om ordets makt. Skraporna åt en sömnig censor ansågos merändels såsom tillräckligt skyddsvärn. Censor åter, som icke tyckte om skrapor, forskansade sig bakom ett edikt af censurkomitén, dateradt den 18 Januari 1854, hvori hufvudstadens tidningar anbefaldes att inlemna censurcxemplaret

„korrigerad och tryckt på skrifpapper, sist 24 timmar före den för bladets utgifvande bestämda tid“ *).

Det tryckta ordet var således den ettersprutande draken, det talade ordet var dess ofjädrade unge. Kyrkan, universitetet och skolan hade sina begränsade talarestolar; den offentliga tribunen upprestes endast vid skålar och underdåniga fägnetal. Den föga talföra finska tungan hade glömt sina språköfningar vid fordna riksdagar, och knappt ett ljud förnams i allmänna frågor. Det var därför med icke ringa förvåning det tigande landet åter hörde ett fritt ord i en konstnärligt utbildad form gripa in i dagfrågorna. Lyckligtvis gällde det ännu ej politik, det gällde blott fosterlandet, men i detta bo begynte drakungen vexa. F. Cygnæi tal ha ej infört talarekonsten i Finland, men han har fört ordet ut från predikstolen och kathedern in i det offentliga lifvet. Engång så långt kommet, blef detta ord en makt, som, framskjuten af tidsströmmen, snart nog klef upp i landtdagens tribun och svälde ut i den periodiska pressen. Föredömet ära och de första segrarna tillhöra F. Cygnæus. Men att hafva infört det fria ordet i ett folks offentliga lif, är en mannabragd af så omfattande vidd, att endast en censor kan underskatta dess betydelse.

De, som endast sett den af åren och inre vulkaniska krafter brutne eremiten under hans sista tid derborta i hans cell vid hörnet af Henriks- och Alexandersgatorna, eller de, som blott känna honom af hans skrifter, skola ej kunna föreställa sig hvad hans ord förmådde under hans styrkas dagar. Han gick fram som en bergsflod med idéernas makt och ryckte med sig allt, som var öppet för stora vyer. Få minnas numera, att i bottnen af mycket det bästa, som ut-

---

*) Detta dråpliga cirkulär förvaras, jemte andra dess likar, för efterverldens nöje.

gör nutidens hugnad och ära, ligger en längesedan framkastad tanke af F. Cygnæus. Hans fordne kadetter och fordne Österbottningar — nu alla gråhårsmän — minnas det, de. När han, på sitt vanliga storslagna sätt, benämnde de senare „Finlands Atheniensier“ *), mindre för deras egenskaper i öfrigt, än för deras otack mot sina utmärkte män, hafva de sedan med ett helt lifs tacksamhet försonat mot honom hvad stunden brutit.

Äfven Finlands konstnärer, skådebanans lättvingade kohorter inberäknade, kunna aldrig förgäta denne sin främste sakförare. Med de lycklige bland dem har han delat segrar och framgångar; de olycklige, de brutne, de regellöse, de lätt förvillade och mot nöden kämpande bergade han som redlösa spillror ur lifvets haf. Han kallade sig „alla slarfvars förmyndare“; studenter och artister täflade om att tömma hans kassa. Fanns der en yngling med hopp om framtid, glömd bland studenternes täta leder, uppsöktes och stöddes han af F. Cygnæus. Universitetets ungdom behöfver ett sådant tillmötesgående: F. C. uppfattade detta som en pligt, ej blott som en väntjänst. Det hände ibland, att han skördade ringa tack därför, men han glömde undantagen, han visste sig vara omgifven af ungdomens tillgifvenhet och hade på gamla dagar sin fröjd af att höra studentsången utanför sina fönster hvarje 1 April. Denna hade blifvit en så häfdvunnen tradition, att J. V. Snellman anmärkte med indignation d. 1 April 1881, när hans vän icke mer fanns bland de lefvande: i dag ha de glömt att sjunga på Cygnæi graf!

Det sista band C. i lifvet bröt, när krafterna sveko, var ordförandeplatsen i Finska Konstföreningen. Sedan 1847, när han invaldes i direktionen, var han dess ledande själ.

---

*) Athén och Helsingfors, anmärkte han, äro belägna under samma meridian.

Denna förening (och mycket annat) har icke, som mången föreställer sig, gått fram med reglementen och penningar; — reglementen uppfostra tjinovnikar och penningen köpmän. Konstföreningen har gått fram genom personliga inflytanden, genom mycken tålmodig och ihärdig kärlek, genom sällsynt humanitet, genom en ovanlig förmåga att frammana, lifva och stöda okända anlag, klargöra vacklande viljor och från början uppställa konstens höjdpunkt som slutändamål. I dessa egenskaper har Cygnæus varit en mästare, och därför kan honom icke förvägras en öfvervägande andel i Konstföreningens storartade resultat: skapandet ur intet af en redan i Europa aktad och erkänd finsk konst.

Med detta Cygnæi sista lefnadsmål slutar jag här anteckningarne om en personlighet, som varit för mångsidig och för egendomlig för att inrymmas inom den trånga ramen af en timmes föredrag. Jag har icke velat beröra hans verksamhetsfält i den lägre eller högre undervisningens tjänst, der dock mycket vore att tillägga, icke ens bokslutet af vetenskapsmannens, skaldens och skriftställarens efterlemnade arf. Biografen har föregått, litteraturhistorikern begär ordet. Mellan dessa två står ett samtida vittne om personligheten, förvissadt, att äfven till detta vittnesbörd kunna läggas många betecknande drag. Olika, som Fredrik Cygnæus uppfattats under lifvet, skall han sannolikt än vidare uppfattas efter sin bortgång. Men huru omdömet om honom än må utfalla, hans framstående plats i sin finska samtid skall ingen kritik af menckliga brister mer lyckas förneka.

Han stod framom denna samtid i vidden af sin synkrets och i omfattningen af sina idéer. Han såg mot framtiden och sådde dess frön: därför uppfattades han af ungdomen, medan det stora flertalet af äldre samtida ansågo honom för en svärmare, och därför står han ännu bortskymd

af de skördar, som uppvuxit ur hans utsäde. Af få förstådd, af flera klandrad, af många beundrad; ensam i lifvet, ensam i döden och dock synlig för alla i tidens och folkets främsta led; — kosmopolit i sin verldsåskådning, men glöddande i sin kärlek till fäderneslandet; — stortänkt, human, sjelfständig, frisinnad, subjektiv, utan beräkning, lätt hänförd och lätt hänförande, alltid väckande, manande, lifvande, stark i initiativ och svag i utförande; — som skriftställare delvis måttlös, formlös och dock alltid uppställande för sig och andra det högsta mått och den ädlaste form; — som talare liknande skådespelaren deri, att ögonblicket var hans efterverld, men olik denne deri, att han ständigt gaf sig sjelf och ingen annan, — var Fredrik Cygnæus en man, på hvilken med rätta kan tillämpas Schillers ord:

„Wer für die besten seiner Zeit gelebt,
Der hat gelebt für alle Zeiten“.

J. A. Jägerhornin vuonna 1809 Suomelle ehdottama uusi perussääntö.

Julaissut

E. G. Palmén.

Juhana Antti Jägerhornille tulee Anjalanliiton miesten joukossa varsin merkillinen sija, niin kuin kaikki tutkijat jo aikoja sitten ovat tietäneet, ja useimmat heistä ovat olleet siitakin yksimieliset, ett'ei sovi asettaa häntä rinnan Klick'in, Ladaun y. m. kanssa. Syystä onkin Yrjö Koskinen Biografisessa Nimikirjassa lavealta kertonut Jägerhornin vaiheet (sivv. 341—344) luettellen lopussa myöskin tärkeimmät lähteensä. Samaan suuntaan käyviä tietoja on senkin jälkeen ilmestynyt; esimerkkinä mainittakoon vain mitä tunnettu Alb. Ehrenström nykyään painetuissa Historiallisissa Muis-toonpanoissaan on Jägerhornista kertonut, (I, sivv. 25, 26, 30, 31, 150). Alempana painettu asiakirja sekin luopi uutta valoa Jägerhornin kuvaan ja puhuu tekijänsä puolesta. Heikkoja kohtia siinä kyllä on olemassa, joita ensi silmäyksellä huomaa, mutta isänmaallinen mieli ja Suomen itsenäisyyden harrastus ovat kuitenkin ensimmäisessä sijassa huomattavat ehdotuksessa, ja ne antavat sille sen varsinaisen historiallisen merkityksen.

Tämän kirjoittaja esitti 14 päiv. Joulukuuta 1882 Jägerhornin ehdotuksen Suomen Historiallisen Seuran kokouksessa erään kopian mukaan, jonka kenraali Otto Furuhielm vainaja oli teettänyt. Sittenmin on alkuperäinen kirjoitus

joutunut Suomen valtioarkiston haltuun muiden valtiosihteeri-
viraston asiakirjain kanssa. Hakemuksesta on myönnetty
allekirjoittaneelle oikeutta käyttää alkuperäinen kirjoitus jul-
kaisemista varten. Koska Jägerhornin ranskan kieli oiko-
kirjoituksen suhteen ja muutenkin on varsin virheellinen, emme
katsooneet tarpeelliseksi painattaa sitä diplomaattisella tark-
kuudella; olemme tehneet korjauksia samojen periaatteiden
mukaan, joita noudatettiin Sprengtportenin virallista kirje-
vaihtoa painatettaessa. Tietysti on korjauksia vältetty, missä
sen kautta sisällys voisi johonkin määrin muuttua; joskus
voipi lauseita käsittää vähän eri tavalla sen mukaan mihin
asettaa pilkkuja. Sellaisissa tapauksissa asiakirja on saanut
entistä asuansa säilyttää.

Keisari Aleksanterille annetun mietinnön jälkeen pai-
natamme sen lyhyen kirjeen, jonka Jägerhorn liitti lähettä-
määnsä ehdotukseen.

Mémoire très-humble.

Plus nous approchons du moment qui pour jamais doit
déterminer le sort de la patrie, plus nous sentons le grand
besoin de ramasser les matériaux de toute espèce, pour pré-
parer et compléter cette grande entreprise, et c'est dans ce
sens que j'ai osé très-humblement soumettre le présent mé-
moire à l'examen gracieux de S. M. I., sachant que Sa grâce
et bienveillance paternelle ne permettra aucune autre inter-
prétation à mon intention que celle que mon zèle, l'amour
de ma patrie et l'inviolable attachement à Son auguste
personne m'ont dictée.

J'ose rempli de cette confiance, avec toute la franchise,
due à la matière et à un fidèle sujet, déposer aux pieds
de V. M. mes très-humbles idées sur cet objet délicat.

Réflexions sur la nécessité, pour le bonheur de la nation finnoise, de maintenir son intégrité nationale.

Ce peuple antique, pasteur et agricole par sa nature, étant pour ainsi dire soumis à la vie et la domination patriarcale, aime le bonheur domestique, au dessus de tout autre bien social; frugal, méprisant l'argent et les richesses, sa sûreté personnelle et publique est devenue son premier désir, pour lui le besoin le plus essentiel. Sur cette base son caractère s'est formé, rien ne surpasse dans son idée, la justice, la probité et la solidité d'esprit et de coeur; chez lui un ami le doit être à toute épreuve, son maître, son chef ou son magistrat doit avoir les mêmes qualités, sans quoi ils perdent dans son opinion l'estime, il leur obéit à contre-coeur.

De ce caractère résultent de grandes vertus sociales, la fidélité et l'obéissance à son Souverain, à ses lois, bravoure et constance comme soldat, hospitalité et bonhomie dans leur état domestique, bonne foi dans tous leurs engagements et actions, en un mot cette franchise et loyauté dont ce peuple s'est distingué en tout temps. Le Finnois craint plus que la mort l'oppression et l'opprobre, il est sensible et reconnaissant aux bons procédés; ce caractère a été constant chez lui, quand il a été librement rendu à son impulsion naturelle.

Le laps du temps a établi chez eux dans les principes mêmes de leurs lois fondamentales cette liberté civique qui devait être si analogue à ce caractère, si naturelle aux régions qu'ils habitent; il est remarquable que la Providence paraît avoir compensé les habitants de la terre par des biens moraux en proportion de la perte des avantages physiques. Le Lapon, par exemple, vit heureux au milieu du frimas, il n'a point d'apothicaire, ni médecin, point d'autres ma-

ladies que celles qu'il sait guérir lui-même, point de lois, ni juges, ni avocats, ni procès, ni crimes à juger, point de prêtres ni savants, mais un sein moral, le bon sens commun et beaucoup de sagesse et de finesse dans son industrie.

Le Lapon aime cependant son pays au-dessus de tous les autres; jamais peuple de la terre n'émigre moins que lui; il est si fier de son existence, que si seulement quelqu'un voulait donner sa fille en mariage à un autre Européen étranger, lui et toute sa famille seraient déshonorés. La sagesse divine a ainsi trouvé des moyens sûrs pour rendre habitables par des êtres moraux des pays que l'on jugerait à peine convenables aux ours et aux loups, et encore par des êtres heureux, qui ne connaissent, qui ne veulent pas même connaître aucun plus grand bonheur que leur foyer et leurs déserts.

La Finlande avantagée par quelques degrés du ciel de plus, sort par la nature d'une région plus douce de l'indépendance et la liberté sauvage, demande une association plus civilisée et réglée, le Finnois n'étant pas seulement pasteur et chasseur comme le Lapon, mais son sol et son climat lui permet d'être cultivateur, ce qui forme une différence remarquable dans sa situation civique. Sa demeure est fixée, il lui faut des propriétés, des limites pour les déterminer, les arts et métiers pour seconder l'exécution de ses entreprises et travaux, le commerce s'attache à la suite de cet état, et dans cette diversité des principes de justice deviennent un besoin urgent, des lois de plusieurs espèces doivent déterminer la marche, les fonctions, les droits et les devoirs de chaque classe des citoyens et cette sûreté publique et individuelle, sur laquelle seule peut reposer tout le bonheur social.

Tel est le parallèle entre le Lapon et le Finnois; dans un autre rapport entre la Finlande et des pays plus heureusement situés, la différence devient pleinement aussi frap-

pante. La Finlande sous un des plus rudes climats, d'un sol pour la plupart très-peu fécond, raboteux et stéril, demande une activité redoublée pour produire des denrées proportionnées aux autres. Sa surface étant couverte ou gelée la plus grande partie de l'année, ne laisse à l'habitant que tout au plus quatre mois du temps pour ses travaux; il faut donc pour lui, non seulement dans cette courte espace du temps faire toutes ses besognes agricoles, mais il lui faut encore ramasser une autant plus grande portion de provision pour lui et ses bestiaux, suffisante pour les substantier trois quarts de l'année, il lui faut en outre pendant la même époque bâtir ou réparer ses maisons, faire la pêche, exercer ses soldats, entretenir les chemins, construire ou maintenir les digues et les fossés, des ponts, des canaux etc. En y remarquant encore le peu de variété des denrées dont son sol peut permettre, en comparaison des autres pays sous une zone plus douce, il paraît clair que la nature a condamné le Finnois à la stricte frugalité, mais s'il est troublé, si seulement l'ordre de son activité est rompu, son sort sera changé en misère. La sûreté publique et individuelle devient par conséquent un besoin d'autant plus essentiel que tout son existence en dépend.

Cet état physique doit nécessairement non seulement influencer le moral général d'un peuple, mais encore toute son organisation politique et civile: un pays riche et fertile, d'une température plus favorable, où les denrées sont multipliées autant dans leur quantité qu'améliorées de qualité et augmentées en espèce, la surabondance doit infailliblement s'accumuler dans les mains de certains individus les plus industriels; de là la trop grande inégalité de fortune, de là le maître et la servitude; la liberté civique est dans le premier cas un état naturel, un principal besoin, dans l'autre cas elle perd toute sa valeur, car les jouissances sensuelles peuvent

richement payer même la dépendance contractée; d'ailleurs un tel pays doué de tous les dons de la nature sous un beau ciel paraît prêter des éléments les plus abondants à l'imagination de l'homme, tandis que dans l'autre elle est tenue en suspens, ses organes toujours tendus à combattre des difficultés perpétuelles dans toutes les branches de la vie domestique, porte toutes ses facultés sur la réflexion et l'exercice de son entendement, qui absorbe chez lui une grande quantité des désirs sensuels ou idéals, les grandes richesses produisent le luxe et la profusion, ceux-là invitent à la mollesse et la volupté qui traînent dans leur suite beaucoup de fainéants, de dissipateurs, d'escrocs etc. D'autres mesures politiques deviennent nécessaires pour le maintien de l'ordre, des lois d'un autre genre en résultent, une autre police, une autre marche des affaires, un autre régime, un autre esprit et opinion publique, enfin l'un est si peu applicable à l'autre que là où les mêmes mesures sont sages et salutaires, dans l'autre cas ils peuvent pour ainsi dire, causer la mort morale et physique.

Ces principes considérés par rapport à la réunion de la Finlande avec la Russie sont infailliblement sûrs et certains, mais l'extrême besoin de les maintenir se fait surtout remarquer quand on observe la grande diversité qui existe dans l'organisation politique de ces deux nations: la différence de la langue et de la religion, l'état féodal, les levées et le régime de la soldatesque. La Finlande a un commerce extérieur par elle-même et doit nécessairement l'avoir pour le bien du pays, la Russie a ses raisons et de très-grandes raisons politiques pour ne faire qu'un commerce passif, la diversité des moeurs, des usages, du caractère et l'esprit national etc. Il est clair que les mêmes lois et institutions puissent être les plus sages, les plus justes et équitables pour la nation russe, surtout sous le règne d'un Prince

aussi généreux et bienfaisant, qui en tout temps ferait l'ornement d'un trône dans tous les pays du monde, mais strictement appliquées à la Finlande ne pourraient jamais avec la meilleure intention la rendre heureuse; il est sûr et certain que malgré les moyens les plus doux, les plus humains, dont le règne de S. M. I. est l'exemple, la même forme et méthode pour la Finlande comme pour le reste de Son vaste empire, changerait en peu de temps le caractère finnois, anéantirait pour jamais sa vertu et son esprit national, troublerait son économie analogue aux régions qu'il habite et le rendrait découragé et misérable.

Rempli d'une parfaite confiance dans la clémence de S. M. I., j'ose en toute soumission déposer cette importante vérité aux pieds du meilleur des monarques avec toute la franchise d'un fidèle sujet, qui aime avec sincérité et les hauts intérêts de son souverain et sa patrie. Je le fais avec d'autant plus d'assurance que S. M. elle-même, d'une manière plus que gracieuse, nous a manifesté sa haute volonté et sa magnanime intention de préférer à conquérir les coeurs de ses nouveaux sujets par ses bienfaits et ses soins paternels de leur bien-être, qu'à la puissance de ses armes victorieuses, de ne vouloir régner sur des misérables opprimés, mais sur un peuple libre et heureux; et qui d'une sagesse et bonté, lesquelles nous ont déjà étonnés plusieurs fois, par son propre mouvement a prévu nos besoins, a devancé nos désirs. J'ose encore croire que non-seulement le plus sûr garant de notre existence future repose dans le caractère même de notre auguste souverain, et que, par conséquent, les mêmes principes moraux et physiques mentionnés, trouveront sa haute bienveillance et son consentement, mais qu'ils sont aussi parfaitement d'accord avec la sagesse de sa politique et le vrai intérêt de Son Empire.

Quelles que soient les vues politiques de S. M. I. par rapport à la Finlande, elles ne peuvent produire que cet important résultat: une réunion insoluble de ce pays à sa couronne. La base et les moyens les plus solides et le mieux calculés, sur lesquels cette réunion puisse s'exécuter, sont toujours pour l'accomplissement de son objet les plus préférables.

Si une puissance quelconque voudrait établir sa domination sur un autre pays uniquement par le droit de la conquête, cela veut dire par les moyens de la force et la violence, dont résulte l'oppression et le règne de la terreur, il est évident, qu'un tel régime a déjà organisé l'insurrection dans ses propres principes; il a, pour ainsi dire, commandé à tout ce qui soit encore grand et noble de la nation opprimée de devenir ses ennemis secrets ou déclarés, et l'histoire ne prouve que trop combien en tout temps des relations politiques dans ce genre ont été funestes et dangereuses. Aucun peuple, aussi chétif qu'il puisse paraître, n'est à mépriser sur ce point, les grands mouvements politiques produisent toujours des événements favorables aux troubles populaires quand le germe en est jeté, et alors la fortune, les hasards ou un rien peut souvent seul décider le plus ou moins de leur importance.

J'ai osé mettre cette vérité politique en évidence, uniquement pour prouver combien il est prudent d'effacer pour jamais de la mémoire des finnois leur ancienne liaison avec la Suède. Par leur situation géographique ils sont destinés à faire les vedettes même de la capitale de ce vaste Empire, comme par sa masse, qui représente une force inerte, de faire le dossier dans sa position militaire; il est donc également important que l'un soit aussi sûr et fidèle que l'autre inébranlable. Il est vrai que, d'un côté considéré, l'attachement des Finnois à la Suède est extrêmement naturel, de

l'autre faut-il aussi avouer que la politique de la Suède, ou plutôt à dire des rois de Suède, dans ce dernier siècle a été celle de la faiblesse, ce qui veut dire de la ruse, des subterfuges, et un nouveau genre d'escroquerie, toujours jaloux de voir se développer l'énergie nationale. Des malheurs sans nombre en ont été la suite; d'autant plus fatals pour ce pays, comme beaucoup de considérations l'ont empêché de faire valoir sa propre force et de se rendre au bonheur que la nature de sa localité lui avaient offert.

La politique russe en rapport à la Finlande est, au contraire, celle de la confiance en sa propre force, elle peut être magnanime et généreuse, le véritable bien de la nation peut être intentionné et préparé sincèrement sans inquiétude; les Finnois ne doivent plus craindre de voir leurs Aristides et leurs Camilles proscrits et de se trouver livrés sous la griffe des intrigants, assurés de leur proie, à condition de jouer dans son tour le bis-bis avec la nation; enfin un gouvernement libéral et équitable peut s'établir, dont le but et le soin serait de faire valoir et développer toutes les ressources et les moyens que la nature morale et physique nous offre, de donner de la vigueur et une force renouvelée à la tendance nationale, de s'élever, de se perfectionner; notre auguste Souverain lui-même aimera sans doute à ajouter à sa gloire éternelle la protection de ce peuple antique, à Son grand caractère le doux sentiment de le rendre aussi libre et heureux que sa situation le comporte.

De faire ainsi gagner solidement aux Finnois dans l'échange de leur état politique, est sans doute le moyen le plus sûr de les attacher pour jamais et avec toute la fidélité dont cette nation soit capable, à leur nouveau souverain; c'est aussi l'unique condition par laquelle S. M. I. puisse recueillir des avantages réels de sa conquête, car malgré que la Finlande ne produise

rien sans un effort et une activité redoublée, le manque de sa récolte n'étant que trop fréquent, demande à être compensé par les bonnes années, par conséquent, des longues et pénibles avances du cultivateur, ses ports de mer, pris par la glace ou inaccessibles la plus grande partie de l'année, gênent et ralentissent son commerce; enfin, malgré cent difficultés de plus que les Finnois ont à combattre et sur vaincre en comparaison des autres nations, ses concurrents, on a cependant vu ce peuple vigoureux améliorer, défricher, bâtir et cultiver avec soin, le long de ses côtes se garnir de villes commerçantes, les arts et métiers se vivifier; et si les principes de leur organisation ont été bons et analogues à leur assiette, ils ont aussi été accompagnés de troubles affreux, de calamités générales. Lequel ne serait donc à espérer le sort de la Finlande sous un régime fondé sur les mêmes bons principes, et encore peut-être purifiés et modelés d'après les expériences politiques d'aujourd'hui, qui au reste ne pourrait avoir pour but que le vrai bonheur du pays et qui, dans ses moyens et sa position, aurait assez de puissance pour préparer et maintenir l'intégrité nationale et la sûreté publique? L'accroissement de son bien-être se ferait selon une progression incalculable.

Selon les données statistiques, on a toujours adopté comme une vérité établie, que malgré la grande superficie que le nord en proportion des pays méridionaux est obligé de distribuer de plus pour l'existence de ses habitants, la Finlande pourrait encore au moins souffrir une augmentation de cinq fois sa population actuelle, qui veut dire cinq millions d'habitants. Si l'on juge sa force politique ou sa richesse, le bien-être général et sa capacité nationale agrandis relativement à la même échelle, on voit clair, sans porter en ligne de compte les avantages politiques que S. M. déjà puisse trouver dans la position seule de ce pays, combien

ce peuple naturellement attaché à son Souverain est capable de lui prêter du secours dans toutes les occasions.

Il serait à sa place ici d'examiner en détail chaque branche de l'économie politique pour prouver combien chacune des parties puissent être ou estropiées ou arrêtées dans leurs effets, ou leurs mouvements, par des incidents convulsifs dans l'ordre social, comme de l'autre côté de faire voir les grands moyens, la force et la vie, qui doivent résulter de l'ordre et de la marche réglée d'une organisation établie sur une base solide et équitable, en un mot de prendre en considération spéciale jusqu'à quel point l'effet de l'intégrité nationale des Finnois est capable de porter une influence salutaire aux plus petits détails de son économie et existence, si la matière ne demanderait pas plus d'étendue que l'objet ici ne peut permettre, et si déjà d'avance notre auguste Souverain nous n'aurait point convaincus d'une manière la plus gracieuse et positive de sa propre persuasion des vérités élémentaires énoncées, ayant ordonné en conséquence toutes les affaires finnoises, et n'aurait laissé à désirer pour nous que de voir effectuer son intention paternelle selon toute l'étendue de sa bonté et la sagesse de sa propre conception. Mais malheureusement nous voyons encore auprès de cet espoir flatteur s'élever des obstacles d'autant plus difficiles à combattre, que souvent ils ressemblent à ces bas-fonds que le navigateur ne connaît pas avant d'y avoir fait naufrage.

Il pourrait ainsi paraître que cette dissertation soit entièrement superflue, si je n'aurais point osé me proposer le but d'établir ces principes comme vérités fondamentales pour le système en résultant que je compte en toute soumission soumettre à l'examen de S. M. I. Je demanderais seulement Sa gracieuse permission de faire quelque peu de réflexions, en

passant à la matière, sur les différentes difficultés qui paraissent s'opposer à l'exécution de cette grande et noble intention.

Réflexions sur les difficultés qui se présentent dans la détermination et l'exécution de la constitution de la Finlande dans son état actuel.

Une des difficultés les plus sensibles se trouve dans l'égarment de l'esprit général des Finnois eux-mêmes. Pour le moment présent, la nation n'a été nullement préparée pour recevoir un changement aussi total et subit de l'ordre et l'état politique de leur pays. Leur ancien attachement à la Suède, leur caractère national, fidèle et constant dans leurs liaisons, l'opiniâtreté appartenant aussi à leur caractère naturel qui devient toujours plus fort en proportion de la résistance qu'il trouve, en un mot, la bonté et le mérite même de leur caractère les fait perdre la faculté de réfléchir et de raisonner sur les moyens de solidifier leur situation nouvelle et d'améliorer la condition qui n'est plus dans leur pouvoir de changer. Ils ne calculent que leurs pertes, ils ne veulent pas même prendre en balance les immenses avantages qu'un conquérant magnanime et humain nous offre, par la nouvelle liaison de ses puissants états, et ceux qui deviennent naturels par sa situation géographique; à y ajouter encore les esprits faibles et flottants qui d'un côté ne voient point, ou ne veulent pas voir la fermeté de la résolution de S. M. I. à maintenir pour jamais la Finlande attachée à sa couronne, et d'une autre part se laissent entraîner par une crainte insensée de la sévérité et de la persécution de la part de la Suède, en cas qu'ils retourneront sous sa domination.

Cette erreur de l'esprit général a été considérablement augmentée par un fatalisme singulier dans l'exécution de la bonne et incomparable intention de S. M. I.; c'est ainsi qu'en grande partie tous les soins paternels de S. M. pour

prévenir les malheurs de la guerre sont restés infructueux, que ses efforts généreux pour soulager les souffrances ont été moins régulièrement distribués, ce qui doit naturellement diminuer la confiance dans l'idée que l'on en devrait toujours garder avec scrupules. En un mot, il est facile de voir qu'une nation dans cette disposition n'est point capable de prendre par elle-même des idées fixes sur son existence politique, encore moins en état de se guider par des conseils sages ou par sa cordialité à un but raisonnable; elle est perdue et perdue sans ressources, si dans ce moment critique, quand tout d'un coup l'ordre social établi se trouve dissous et menacé d'un bouleversement total, notre grand et inappréciable Monarque que le Ciel paraît nous avoir réservé, comme le seul appui de notre espoir ne nous protège sous l'égide de sa sagesse et de sa bonté inaltérable, et comme une divinité bienfaisante, un autre ange tutélaire ne nous prépare le bonheur qui va sans Lui s'échapper de nos faibles mains.

Il y a encore des dangers aussi réels que moins évidents au premier coup d'oeil dans l'exécution de la constitution des Finnois. Il existe une foule d'intrigants, ou accapareurs des places d'autorité, des livraisons ou entreprises de toute espèce; car l'argent surtout est leur dieu, pour eux rien n'est sacré, le bonheur social est compté pour nul, élevés et éduqués sous le règne de Gustave III, c'étaient ces encofreurs, ces machiavélistes qui ont achevé de perdre la nation, le Roi et le royaume entier. Ce sont ordinairement des gens d'esprit et des talents distingués, ils savent s'insinuer dans les affaires par tous les chemins imaginables et s'y maintenir par l'adresse et l'intrigue même contre l'opinion publique; tomber sous leurs griffes est terrible; ils cramponnent autour d'eux en long et en large; nous en avons eu une cruelle expérience pendant cette dernière époque. Ces gens

existent encore, ils tâcheront de reprendre leurs places, leur politique doit nécessairement être de s'opposer à toute espèce de situation solidifiée pour la nation qui couperait pour jamais leur puissance; le trouble et un gouvernement violent font l'élément dans lequel ils aiment à vivre.

A eux s'attroupe volontiers comme de raison cet esprit mercantile qui dans toute l'Europe a gagné plus ou moins d'influence, dont les menées sont sourdes et cachées; son système est fondé sur des sophismes, et sa religion est l'égoïsme tout pur, révoltant à l'ordre social et opposé à l'amour de la patrie, à tous les nobles sentiments par lesquels un peuple est capable de s'élever et de perfectionner son état moral et physique. Les anciens Jacobins existent sous cette forme, tantôt démocrates, tantôt royalistes, pourvu qu'ils puissent troubler le vrai bonheur national, qu'ils détestent comme la mort de leur existence; leur activité est prodigieuse, aussitôt qu'ils peuvent entraîner l'autorité publique dans leurs filets; leur premier soin est de fouler aux pieds et d'écraser tous les bons patriotes, tous les hommes de bien qui font pour ainsi dire leurs antipodes, car l'un d'eux ne peut rester debout que quand l'autre est renversé.

J'ai hasardé en toute soumission cette remarque, pour appeler à notre secours la haute protection de notre Souverain éclairé contre les dards empoisonnés qu'ils ont déjà lancés envers le grand et noble but de rendre le bonheur à un peuple qui dans ses derniers descendants reconnaîtrait encore ces bienfaits; et combien ne serait-il pas affligeant pour chaque bon et vrai patriote finnois de voir, clair comme le jour, que nous pouvions devenir une nation des plus heureuses de l'univers sous le règne d'un Monarque assez grand, assez magnanime et éclairé pour le vouloir, doué d'un coeur sensible et humain, capable de partager ce doux sentiment,

enfin de voir d'un côté tous les éléments préparés par le ciel même pour notre bonheur et d'un autre côté peut-être entraînés par la corruption universelle du siècle et l'égarement de l'esprit général ou un génie persécuteur, une étoile malheureuse, ou quelques vertiges cachées, qui n'ont point de nom, nous perdre pour jamais, sans espoir.

Projets des changements nécessaires dans la constitution de la Finlande relativement à sa réunion avec la Russie sans altérer les vrais principes fondamentaux de sa forme et son existence politique.

Personne ne peut disconvenir que les principes de la constitution finnoise, tels qu'ils ont subsisté en combinaison avec la Suède, ne soient parfaitement analogues au caractère national et à la situation physique du pays; ils sont bons et purs dans leurs intentions, comme solides dans leurs moyens, assurant au Roi une obéissance et une fidélité intactes, au peuple la sûreté publique et individuelle pour leurs personnes et leurs biens. D'un autre côté il faut avouer avec regret, que la corruption générale de notre temps a eu une influence malheureuse dans la composition et les différents changements de la forme, elle a été tellement altérée, qu'à peine peut-on y reconnaître le sens et l'esprit de sa première origine.

Depuis un temps immémorial jusqu'à l'année 1688, la Suède avec la Finlande a été gouvernée par des lois, en effet très fixes et déterminées, sur des principes extrêmement simples et naturels, mais non écrits; elles furent gravées dans la mémoire de leurs Rois comme dans la tête de chaque citoyen, et leur validité ne fut jamais mise en discussion. A cette époque le despotisme était à la mode en Europe, et la forme du gouvernement suédois par l'acte de la réunion comme on l'appela (Föreningsacten) à certaines prérogatives nationales près passa entièrement sous l'autorité royale; un écart terrible

dans le principe fondamental, qui se faisait sentir avec amertume pendant deux règnes consécutifs, dont le résultat fut aussi funeste qu'après la mort de Charles XII, la nation ne croyant aucune mesure assez sévère pour mettre bornes au pouvoir arbitraire, tomba dans un autre extrême, elle retrancha l'autorité royale dans des limites si étroites, qu'à peine sa dignité était à reconnaître, encore moins avait-elle conservé assez de puissance pour résister et réprimer les factions insensés. La Forme de l'année 1721, la première loi fondamentale écrite, qui détermina au juste les règles et les prérogatives pour chaque état et chaque pouvoir, altéra ainsi entièrement l'ancienne constitution monarchique, qui était naturelle à la nation, qu'elle demandait absolument, et dont elle était habituée. On tentait, en 1756, de corriger ce défaut, mais en vain, le mal n'était pas encore assez généralement senti pour déterminer l'ésprit national sur ce point; la révolution de l'année 1772 qui devait atteindre ce but salutaire et surtout le changement de 1789 par le si appelé Acte de sureté (Säkerhetsacten) n'est devenu qu'un remède pire que le mal qu'ils voulaient guérir; il aurait fallu un autre Gustave Vasa, ou Gustave Adolphe pour faire revivre le système du gouvernement qui faisait l'éclat de leur gloire immortelle; les intrigues et les petites menées devaient rebuter un peuple austère qui ne s'attendait dans le chemin de la gloire que la loyauté et la bonne foi. Enfin la constitution suédoise resta encore dans son chaos embrouillé avec ses propres principes et très-peu en état de remplir son véritable objet.

En supposant ainsi que notre constitution restera intacte dans son principe, il est clair qu'elle a encore un besoin pressant pour être bonne et parfaitement applicable à notre situation actuelle, une réforme inévitable sous trois rapports différents: 1) dans la forme elle-même qui demande

à être corrigée de ses vices et accordée avec son premier élément et ses principes fondamentaux; 2) relativement aux grandes différences qui doivent résulter dans la composition des états mêmes, et plusieurs autres lacunes pour la Finlande isolée de la Suède, et 3) se rapportant à la réunion avec la Russie, qui demande des considérations toutes particulières, des moyens nouveaux.

Si j'ai eu le bonheur d'établir une base solide pour le système intentionné, j'ose en conséquence très-humblement proposer que, par rapport aux principes et éléments de la constitution future de la Finlande, S. M. voudrait gracieusement adopter la forme de 1721 comme la base fondamentale, sur laquelle, dans l'ordre prescrit, la nouvelle forme puisse être créée, dont mes raisons sont les suivantes.

1) On a passé tout de suite sur une grande quantité des obstacles qui ne sont à considérer que comme des empêchements inutiles; l'acte de la Réunion est anéanti par la forme de 1721, et la forme de 1772 avec l'acte de sûreté ne devient pas en question; on remonte à la pureté des principes, et la réforme intentionnée sera juste celle qu'on aurait trouvé bonne et raisonnable à la révolution de 1772.

2) Parceque c'est aussi de la part de S. M. I. parfaitement d'accord avec les relations politiques de la Russie qui se rapportent à cette matière et ne font que des conséquences pour ainsi dire, infaillibles: la Russie avait garanti la forme de 1721, elle avait coopéré à sa création; si par des raisons elle s'est tûe sur les différents changements depuis, elle est parfaitement à cette heure en droit de les ignorer.

3) Quand S. M. I. a promis aux Finnois de les maintenir dans leurs lois et leur constitution, Elle leur a donné par là, pour ainsi dire, plus même qu'Elle n'avait promis; car au

piéd de la lettre elle serait encore en plein droit de prétendre qu'ils restent cloués sur le point où ils se trouvent avec tous les vices que la manigance politique a insinués dans leur constitution.

4) Etant ainsi la constitution qui contient des principes les plus libéraux pour la nation, elle paraît aussi parfaitement s'accorder avec la haute intention de S. M. et son intérêt politique; car cette misérable politique qui pouvait encore trouver ses excuses chez les Rois de Suède, ne peut avoir aucune raison de l'Empereur de Russie vis-à-vis de la Finlande savoir: de marchander sur une autorité souvent chimérique, plus ou moins au préjudice de l'intérêt national; au reste, d'un côté la volonté de S. M. est que les Finnois sous son règne soient aussi heureux qu'ils puissent l'être, par conséquent jouissent de la plénitude de sa liberté civique et d'un gouvernement tranquille et équitable, solidifié par tous les moyens imaginables; de l'autre côté la position de S. M. relativement à la Finlande est telle que jamais leur liberté ne pourra l'inquiéter, car supposons même un moment les abus de la licence (qui par bien des raisons jamais ne peuvent avoir lieu), et S. M. politiquement considérée n'est que trop forte pour ne pas les supprimer dans leur première naissance.

Selon cette échelle donnée, il serait ici la place d'examiner la forme de 1721, paragraphe par paragraphe, pour l'accorder à son principe fondamental, si l'objet que j'ai osé me proposer par ce très-humble mémoire le permettrait; je dois donc seulement me borner à la remarque que selon ce même principe fondamental la constitution est dans sa pureté monarchique qui range également l'autorité royale, et l'obéissance de ses sujets, sous des règles et des lois infailibles, c'est le grand et antique but et consistance de nos

ancêtres respectables, c'est le germe de la gloire de nos grands Rois, comme l'élément même de l'existence nationale.

Ce principe fondamental, appliqué à l'organisation politique dans son exercice et maintien, donne clairement à connaître que nous avons un besoin absolu et que cela est dans la nature même de la forme en résultant: d'un Roi constitutionnel, des Etats représentants de la nation qui inséparablement l'un de l'autre constituent le pouvoir législatif, et d'un sénat actif, conservateur perpétuel de la pureté constitutionnelle, dans tous les exercices du pouvoir. Ce sont les trois pivots sur lesquels notre constitution s'est élevée; arracher un d'eux, ce serait faire écrouler tout l'édifice.

Après ces données, il en suit que la Finlande quoique séparée de la Suède, en a également besoin d'un Roi, aussitôt qu'elle doit se tenir fermement attachée à son antique existence fondamentale, car le corps politique peut se diviser en plusieurs parties, mais la constitution ne peut pas être ni déchirée, ni emmorcelée; ou elle doit exister entière pour chacune des parties, ou elle n'existe pas du tout; il n'y a là-dessus aucune alternative.

S. M. paraît déjà avoir prévu ce besoin indispensable, en se déclarant Grand-Duc de Finlande, mais comme S. M., dans cette qualité, doit nécessairement attacher à Sa personne tout le pouvoir, les prérogatives et les dignités Royales, dont nos anciens Rois ont été revêtus, et en outre que non-seulement il appartient à la forme même un dehors auguste et imposant, qui ne cesse pas d'avoir une impression sur l'opinion publique et, par cette raison, n'est point à négliger, mais qu'il en faut encore un hommage et couronnement solennel, un acte de la part du roi, appelé *konungaförsäkran*, etc., enfin pour maintenir le poids et la haute idée de la Majesté Royale, j'ose en toute soumission penser qu'il serait conve-

nable et conséquent aux principes que S. M. I. prendrait le titre de Roi de Finlande. Sa haute place serait fixée dans la constitution et une grande série de questions déterminée par là, comme étant déjà établie par l'usage et consacrée par leur antiquité.

Quant à la formation des états, il est évident que la Finlande, dans sa situation isolée de la Suède, a un besoin indispensable d'une réforme, chacun des ordres n'étant plus ce qu'ils étaient dans leur ensemble.

Le corps de la noblesse finnoise, dont l'histoire ne trace que des désastres, après avoir été le victime de leur fidélité envers leur roi légitime Sigismond, se vit amené, par Charles IX dans une journée, neuf cents des plus distingués sous la hache du bourreau. Le règne du grand Gustave Adolphe qui avait appris à connaître la valeur et l'attachement finnois, était encore trop court pour guérir cette plaie sanglante, quand la réduction tyrannique de Charles XI des terres nobles venait de réduire la noblesse à la misère. Le héros Charles XII succéda au règne précédent et donna à la noblesse finnoise l'occasion de se relever au champ d'honneur sur la ruine de leurs terres, tant possessionnées que perdues, car après que la guerre, la peste et la famine avaient durant dix-huit années consécutives affligé leur pays, la Finlande, à la paix de 1720, se trouvait absolument convertie dans un vaste désert, c'est pour la troisième fois à présent que la Finlande depuis ce temps a été le théâtre de la guerre, enfin on ne doit pas s'étonner de voir, après un aussi long enchaînement de malheurs et de calamités, que le corps de la noblesse finnoise n'est nullement en état de donner un véritable appui à sa nation, il demande une récréation nécessaire pour devenir ce qu'il doit être sous la forme monarchique, savoir: les vrais défenseurs

et le rempart des droits légitimes de la couronne, comme de la sainteté du maintien de la constitution.

L'ordre ecclésiastique est dans le même cas tout-à-fait trop faible après la forme existante de faire un ordre séparé parmi les états du royaume; le Diocèse d'Abo a le droit d'envoyer 4 députés et celui de Borgo 2, en outre un de plus pour chaque Diocèse des chapelains, s'ils veulent se faire représenter par quelqu'un en personne (ou selon leur droit par pleinspouvoirs aux autres députés). En y ajoutant les deux Evêques ils font en tout 10 prélats, qui dans cet ordre des choses devraient constituer le quart des voix de la Diète.

Les bourgeois et les paysans, dont le premier ordre fait 22 personnes et l'autre 20, demandent aussi un renfort pour devenir chacun pour soi assez solide comme représentant de la nation.

Sur ces considérations, et appuyé par des principes déjà établis, j'ose très-humblement proposer la réforme suivante dans l'organisation de chaque ordre des états du royaume.

Pour l'ordre equestre qu'il soit créé un autre genre de noblesse dans la noblesse même, sous le nom de la noblesse territoriale de manière qu'à mesure que S. M. I. aura l'occasion de reconnaître des mérites et des qualités distinguées et personnelles chez les individus nobles de la Finlande et ceux-là auront été en cas de faire à l'état des services honorables, comme preuve de leur patriotisme, leur fidélité dans l'attachement au souverain et leurs sentiments citoyens, qu'il plaise alors à S. M. de nommer parmi eux un certain nombre de Comtes, Barons et Chevaliers pour la première formation. Il serait affecté à chacun d'eux un fidéicommis, Comté, Baronie, ou terre noble, qui ne pourrait pas être au dessous d'une valeur et un rapport fixé, qui ira en héritage au fils aîné, ou successive aux autres fils, à leur défaut aux filles, à condition cependant qu'elles soient ma-

riées à un gentilhomme introduit à la maison des nobles, et à leur défaut au plus proche parent sous les mêmes conditions, afin que la maison des nobles n'ait point de membres qui n'y appartiennent pas; en défaut de tout héritier dans leur tour usité, S. M. nommerait un autre noble dans la place vacante, qui jamais ne pourrait plus s'éteindre.

Bien entendu qu'il ne soit de ce titre et de cette dignité que le seul propriétaire du Fidéicommis; les fils, par exemple, n'appartiendraient qu'à leurs familles d'extraction pendant le vivant du père.

La maison des nobles serait ainsi composée: premièrement de toute la noblesse existante „per capita“ dans un ensemble et selon les statuts de 1721 formant la première classe sous le nom de la classe d'extraction (ätteklassen) où chaque famille existant sur la maison des nobles, devrait absolument appartenir; c'est au pied de la lettre la maison des nobles après la forme de 1721 qui serait augmentée ou renforcée par la nouvelle création de la noblesse territoriale, constituée après les statuts de 1626 et formant les deux autres classes, celle des chevaliers (Riddareklassen) et celle des seigneurs (Herreklassen). Dans la classe d'extraction il n'existerait selon l'usage, aucun autre rang que celui déjà établi et l'ancienneté de chaque famille; dans la noblesse territoriale n'existerait point d'ancienneté de familles mais d'ancienneté individuelle après le rang où chacun a été introduit dans leurs classes respectives, et comme chaque introduction est personnelle, il serait juste que chacun payât une introduction modique à la caisse de la maison des nobles par exemple un chevalier 50 Ducats, un Baron 100 et un Comte 200.

La voix de la maison des nobles serait recueillie par classes, ainsi que la voix des deux classes déciderait la

question, les discussions se feraient, comme de coutume, en pleine assemblée réunie, ou ce que nous appelons plénum.

La question la plus embarrassante dans l'établissement de la noblesse territoriale paraît s'attacher à la difficulté de la création des fidéicommis, car toute la bonté, l'intégrité, la valeur et l'existence réelle de ce corps en dépend; mais cette difficulté est déjà parfaitement prévue, s'il plaît à S. M. d'agréer gracieusement un plan de finance accessoire à ce système politique proposé, qui demande un examen tout particulier. En tout cas quels que soient les arrangements ou les moyens d'exécution, il faut toujours présumer une somme d'argent pour faire face à cet établissement; en partie la noblesse possède des terres elle-même, qu'elle voudrait convertir dans cette nature, mais alors il faut rembourser la portion des autres héritiers pour qu'ils n'en souffrent pas d'injustice, ou il faut acheter des terres des autres, ou défricher des terrains incultes etc., — enfin tous les moyens demandent des capitaux pour leur exécution. Supposons qu'il en faut pour l'établissement d'un Comté 200000 écus, d'une Baronie 100000 et d'une terre de chevalier 50000, il y a des moyens de les faire avoir ces sommes hypothéquées sur les mêmes terres contre un remboursement de 2 pour cent par an, en 50 années du temps, sans préjudice à l'état ou à qui que ce soit, à condition cependant que les mêmes terres soient d'un rapport net et fixé pour le moins de 4 pour cent par an de ce capital.

Il est encore à remarquer ici, que chaque propriétaire de ce fidéicommis pourrait bien posséder tout ce qu'il serait en état d'acquérir, mais jamais deux fidéicommis à la fois, comme ils ne s'acquerraient pas autrement que par héritage. Quelqu'un qui serait en droit d'en hériter deux, devrait nécessairement faire passer le second titre au plus proche parent après lui, ou, si le nouveau héritage soit d'une meilleure qualité,

céder celui qu'il avait possédé avant, à sa volonté et le droit d'option. Cette mesure est extrêmement nécessaire pour prévenir que plusieurs titres ne tombent sur une et même tête.

S'il est d'une grande conséquence dans la forme monarchique qu'il existe une noblesse pour l'appui et le soutien du gouvernement, il est aussi intéressant et digne de la nation même, que cette noblesse soit bien formée pour pouvoir en tout temps remplir son but; s'est ici l'objet proposé. On a cru qu'en fixant les dignités de la noblesse aux propriétés territoriales, comme en Angleterre, que non-seulement ces dignitaires doivent être plus inséparablement attachés à leur pays, mais aussi qu'il n'en existe point d'autres dignitaires que ceux qui ont une fortune proportionnée à les soutenir, assez de moyens pour l'éducation, de se préparer pour des services utiles à l'état, et de faire les honneurs de sa nation, dans toutes les circonstances quand il le faut; enfin l'esprit mercenaire d'acquérir doit être banni dans le corps de la noblesse, il ne doit pas être forcé, par ce sentiment si naturel de sa propre conservation, de penser comment subsister quand il doit uniquement penser à subsister, à vivre ou mourir pour la patrie et l'honneur.

Cette constitution a encore l'avantage de prévenir les trop grandes inégalités de fortunes; elle prescrit, pour ainsi dire, dans sa nature même un rapprochement, d'une existence honnête, ce qu'il faut pour la Finlande, où le faste du luxe conviendrait mal et puisse avoir une influence malheureuse. Un revenu net de 8, 4 et 2000 écus par an, n'est rien d'extravagant et ne peut jamais tourner à des abus dangereux; en outre le pays gagnerait beaucoup par tous ces nouveaux établissements, autant dans sa culture que dans son activité, sa physionomie extérieure et ses agréments, en y ajoutant encore l'émulation et la protection que tous ces dignitaires tacitement reconnus comme chefs de

leurs familles respectives, feraient répandre dans tout le reste du corps de la noblesse. J'ose très-humblement croire que cette mesure serait une des plus grandes et des plus expéditives pour le bien général du pays, comme la plus solide pour améliorer le sort de la noblesse finnoise et la rendre telle qu'elle doit espérer d'être sous un règne éclairé et bien-faisant.

L'insuffisance de l'ordre Ecclésiastique finnois, dans son état actuel, serait le mieux possible réparé, si cet ordre fut entièrement incorporé dans l'ordre équestre, de manière que les Evêques soient introduits dans la classe seigneuriale, et les curés dans celle des chevaliers; ceux-là devraient cependant être élus à perpétuité et observer leur rang dans chaque classe, comme les autres membres d'après la date de leur introduction, dont ils ne devraient pas payer comme les autres, et n'avoir rien de commun avec la direction de la maison des nobles, ni de l'économie intérieure de l'ordre; il devrait cependant y avoir un mode adopté d'après lequel l'ordre Ecclésiastique, dans des cas extraordinaires, aurait la faculté d'ôter leur confiance aux prélats députés de chaque Diocèse et de substituer un ou plusieurs à leur place. Les chapelains, s'ils veulent envoyer des députés à la Diète, siégeront dans la classe d'Extraction, et devraient être élus pour chaque fois, parce que, dans cette classe, ils ne peuvent avoir aucune introduction en forme, mais seulement celle d'y prendre place pendant la Diète.

Les deux ordres recueilleront un avantage réciproque de cette disposition, le Clergé y gagnerait, pour ainsi dire, un double genre de dignité; premièrement ils seront reçus dans le premier ordre de l'état, où même ils auront des places honorifiques, comme il convient aux ministres de la religion, qui doivent jouir de tout le respect des législateurs

sages et moraux; en second lieu ils pourront s'assurer qu'aussi longtemps qu'ils n'oublieront pas eux-mêmes, la dignité de leur saint ministère, savoir: que leurs conseils soient toujours justes, sages, modérés et bienfaisants, ils gagneront infailliblement une vénération personnelle dans la noblesse qui ne peut cesser d'aimer et de respecter ces vertus. Leurs discussions, animées par le feu du patriotisme de la noblesse, prendront un caractère plus franc et loyal que celui qui a existé dans cet ordre, car il est remarquable que l'ordre du clergé est le seul qui s'est constamment refusé de faire imprimer leurs procès-verbaux; en un mot, pour que l'ordre ecclésiastique soit juste aussi utile et respectable qu'il doit l'être, il paraît qu'il ne faut pas qu'il marche seul et dans un état isolé. Pour la noblesse il serait aussi intéressant de voir ces personnes austères augmenter leur nombre, qui, toujours prêts à les rappeler aux principes moraux, résultant d'une religion bienfaisante et éclairée, pourraient tempérer cette fougue chevaleresque qui, souvent à force de bien vouloir, risque à déborder les justes bornes.

La maison des nobles constituée d'après les règles proposés, si l'on suppose un nombre certain, par exemple de 25 Comtes et 50 Barons territoriaux avec les deux Evêques, la classe seigneuriale serait composée de 77 personnes; les 100 chevaliers territoriaux avec les 6 Prélats, font le nombre de la classe des chevaliers 106 personnes; la classe d'extraction, qui est indéterminée, puisse avoir à peu près 200 „capita“. Mon très-humble projet serait que — jusqu'à ce que le nombre puisse être complété par la nomination de S. M. I. qui n'est point l'affaire du moment, surtout comme la noblesse finnoise dans la crise présente se trouve extrêmement dispersée — S. M. veuille bien ordonner que provisoirement la noblesse choisisse elle-même au prorata dans chaque gouvernement, selon le

nombre des nobles existants, par exemple 50 Comtes et Barons, des familles des Comtes et Barons d'extraction ou, à leur défaut, des familles des chevaliers pour représenter la classe seigneuriale, et par ex. 60 chevaliers des familles des chevaliers ou, à leur défaut, des autres gentilshommes pour représenter de la même manière la classe des chevaliers. Cette espèce d'élection ne pourrait se faire pour chaque diète déterminée, mais la même méthode pourrait toujours subsister pour remplir les vacances ou le nombre incomplet dans les classes de la noblesse territoriale; car il ne devrait pas être permis à eux-mêmes, ou en cas de maladie, de minorité ou d'autres cas imprévus, de constituer un autre à leur place; le corps de la noblesse devrait avoir ce droit.

Longtemps on a observé dans la composition de nos états un véritable défaut qu'il serait le moment de corriger ici, savoir: qu'il existe une grande partie des membres respectables dans la société qui n'ont point de part ni dans la représentation nationale, ni dans ses délibérations; ils font des points isolés parmi un peuple libre, comme s'ils n'avaient aucune patrie, ni rien de commun dans son intérêt général. Dans ce cas se trouvent, par exemple, tous nos patrons ou grands propriétaires de mines et de forges, qui ont cependant, sous leur inspection, l'administration d'une branche de l'économie générale, une des plus essentielles dans notre pays, des propriétaires, en grande partie, de très-conséquentes terres et domaines, manufactures ou d'autres parties de l'industrie nationale, comme pêche, construction de navires etc., tous les savants et hommes de lettres, en un mot, tous ces individus, si par hasard ils ne sont pas ou gentilshommes, prêtres ou bourgeois dans quelque ville, n'ont aucune voix parmi les états, pas même aucun droit d'élection, encore moins celui d'être élu.

Croyant ainsi que chacun verra avec grand plaisir qu'à

ces personnes soit fait justice qu'ils doivent s'attendre d'une sage législation, et comme l'ordre des bourgeois aussi bien que l'ordre des paysans ont un besoin absolu d'un renfort pour devenir en état de représenter leurs commettants respectifs, j'ose très-humblement proposer, en premier lieu, que toutes les villes soient obligées de choisir et députer à la Diète autant de savants ou hommes de lettres, que de bourgeois de chaque ville, à condition seulement que ces personnes soient en qualité maîtres-ès-arts ou magistrats régulièrement promus à l'université, ou en philosophie, ou en droit, et, au reste, méritent la confiance publique; ils jouiraient des mêmes prérogatives que les bourgeois et constitueraient avec eux l'ordre mitoyen ou le tiers-état. Les villes ne doivent pas se plaindre d'une dépense redoublée de l'entretien du nombre de personnes, quand ils se rappellent que leur Diète se fait dans leur propre pays, où ni le voyage est si long, ni le temps, qui épargne d'un côté ce qu'ils dépensent de l'autre de plus; l'université d'Abo devrait aussi avoir le droit d'envoyer un ou 2 députés à la Diète, qui dans ce cas, seraient rejoints à cet ordre.

En second lieu, que l'ordre des paysans soit de même augmenté par une égale quantité aux paysans des propriétaires choisis entre eux et les paysans en commun, dans la forme et coutume usitée de chaque juridiction, à condition que ces propriétaires jouissent d'un revenu en propriété fixe, par exemple de 200 écus pour le moins par an.

Tous les propriétaires habitant de la campagne, gentils-hommes, prêtres ou bourgeois, grands ou petits, excepté la noblesse territoriale, doivent concourir, par une voix personnelle, dans cette élection, et à la condition mentionnée être éligibles; pour ne point charger les paysans de l'entretien de ces nouveaux députés, les propriétaires qualifiés non-paysans, doivent s'arranger là-dessus entre eux.

En considérant, dans un recueil général, la nouvelle organisation projetée de nos états, nous voyons clair qu'ils ont infiniment gagné dans la solidité de leur composition. La maison des nobles dans cette constitution ressemble assez au Parlement d'Angleterre, elle doit en avoir toutes les vertus dans sa nature d'intégrité et d'indépendance, mais rendue plus populaire par le rapprochement des deux chambres et la cordialité qui doit en résulter, nécessaire ici par la balance des coétats, et hors d'objet en Angleterre, où les deux chambres entre elles doivent maintenir l'équilibre du pouvoir législatif. L'ordre des bourgeois, dérouillé de ce crasse esprit du commerce par l'introduction de ses nouveaux membres supposés capables de plus d'étendue dans les objets politiques et d'être animés par une vraie philanthropie et patriotisme, doit être chauffé par des vues d'un bien général; cet ordre devient, dans sa nouvelle composition, comparable à la constitution et le gouvernement des villes Hanséatiques, où non-seulement les savants ont leur part de la législation comme citoyens, mais où il est ordonné expressément par la loi que la moitié du sénat soit composé de cette classe de citoyens; leur exemple seul est suffisant pour en prouver la bonté. L'ordre des paysans, malgré toute la pureté et les bonnes intentions que l'on puisse leur supposer, a cependant un grand besoin d'être guidé et éclairé sur les vrais intérêts de la patrie, dans tous ses différents détails sur lesquels il est sensé de donner son jugement, et c'est exactement ce qu'il doit espérer de trouver dans ses nouveaux adjoints; il est certain qu'on trouve parmi les personnes proposées des individus très-respectables, remplis de talents et de connaissances, d'un sein moral [d'un sain morale] et d'un vrai patriotisme qui, en tout cas, peuvent mériter la confiance publique.

Si, par conséquent, tous les partis dans leur nature sont

améliorés et bons, il en suit que l'ensemble doit nécessairement avoir gagné une nouvelle perfection. Il est vrai, que la diversité et les moyens dans la composition des états sont augmentés et multipliés, se trouvant par là plus compliqués dans la formation, mais aussi entre-t-elle plus intimement dans l'intérêt individuel et national, qu'elle paraît parfaitement réunir sur tous les points, et si d'un côté la formation des états est plus compliquée, l'exercice de leur fonction est au contraire simplifié et réduit à des idées plus claires et nettes. Quand les états sont composés des quatre ordres, il peut arriver que 2 soient pour et 2 contre, et la question restera alors comme non discutée, ce qui, dans différentes occasions, peut embarrasser extrêmement. Ici il en résulte toujours une décision quelconque, par ce que dans le nombre impair de 3 il faut infailliblement que 2 voix remportent sur la troisième; d'ailleurs, dans la méthode de leurs travaux, trois corps ou collèges se communiquent et s'entendent avec un quart de peine et de temps de moins que quatre.

En outre dans les idées qui doivent présider et créer l'esprit national, la maison des nobles dont il faut supposer la plus animée d'un sublime et délicat sentiment de leur devoir citoyen, d'un vrai et pur amour pour la patrie, verra bientôt dans le maintien de la constitution, l'honneur et la dignité nationale, son unique objet et le but principal absorbant tous les efforts de ses organes moraux et physiques. Mais ces grandes et nobles idées, aussi hautes et élevées qu'elles puissent être dans leur origine, sont cependant sujettes à des égarements terribles dans leurs effets. Il est donc d'une grande utilité que d'une part l'ordre mitoyen, dont le principal soin sera de faire valoir et développer le commerce et l'industrie nationale, de maintenir la concurrence et les relations extérieures, vienne y amalgamer leurs projets, leurs

spéculations, leurs arguments et s'accorder sur leurs bases déjà établies dans la profondeur de leurs recherches; comme d'autre part l'ordre des cultivateurs, où tous les objets agricoles et les détails de l'économie intérieure du pays font le sujet capital, ramènera ces idées jusqu'au bonheur domestique, par lequel heureux mélange des objets et l'harmonie dans la manière de voir, doit s'établir par lui-même un esprit national, qui dans son origine et sa dernière analyse ne puisse être que vertueux, paisible et loyal.

Le troisième point fondamental dans notre constitution est le Sénat du Royaume. Sa haute destination, comme j'ai déjà très-humblement remarqué, est de veiller sur l'exécution de la loi fondamentale, dans toutes les branches de l'administration, et l'exercice du pouvoir; par conséquent, toutes les fonctions royales se concertaient avec le Sénat selon les différentes règles adoptées et prescrites dans la forme du gouvernement, d'après la nature de l'affaire en question et le cas.

L'histoire ne fait aucune mention quand le sénat a été constitué dans la forme régulière, mais la vérité est qu'il a son origine dans l'antiquité même, déjà avant la fameuse union de Calmar, en 1397, il exista en activité. Il a bien des fois après ce temps-là, ce vénérable Aréopage, dans les époques les plus orageuses avec une fermeté et constance romaine soutenu la patrie. Après la réforme de 1721, sa situation était rendue extrêmement précaire; en vertu de la loi fondamentale de cette époque, le sénat fut revêtu d'une autorité excentrique; mais la jalousie exaltée de l'exercice de toute espèce de pouvoir, qui régnait alors sur l'esprit national, ne permit point de lui donner cette stabilité que la nature de ce corps paraît exiger absolument. Les états du royaume s'étaient accordé le droit de pouvoir ôter au sénat leur confiance, sans aucun motif quel-

conque, et bientôt les factions orageuses des partis, appelés Chapeaux et Bonnets, mirent à la mode de changer le sénat presque dans toutes les Diètes, chacun y voulant placer des siens, et souvent des hommes les plus intègres et dignes de la confiance publique, se voyaient ainsi des jouets ou de la vengeance ou d'une simple représaille. A la révolution de 1772, le sénat fut solidifié dans la manière de son existence, mais il perdit d'autant plus dans son ancienne autorité; il n'en resta, pour ainsi dire, qu'une ombre représentative, et la plus grande preuve que ce colosse, ébranlé sur sa base fondamentale, faisait encore le support de la constitution, était qu'il fallait le détruire, sous le règne de Gustave III, comme un obstacle dans une parfaite usurpation de l'antique existence nationale. Le sénat fut ainsi entièrement aboli par le si appelé *acte de sûreté* de 1789, créé par des intrigants et établi par une escroquerie politique; avec lui tomba tout à la fois ce magnifique édifice qui, élevé par la bravoure de nos ancêtres et cimenté par leur sang, en tant de siècles avait fait la gloire et le bonheur de ce corps politique qui, dans l'agonie de son état actuel, n'attend que le moment fatal de sa complète dissolution.

Ce court récit seul de l'histoire du sénat fait déjà assez connaître de quelle importance il est pour le soutien de notre constitution; d'après la forme de 1721, il devrait être réinstallé comme partie intégrante et même très-essentielle dans l'exécution de la même forme. Sachant, au reste, la haute volonté de S. M. I. que la nation finnoise jouisse de toutes les prérogatives subsistantes de leurs principes fondamentaux qui puissent contribuer à leur bonheur, à leur sûreté publique et à la félicité nationale, j'ai osé croire qu'un de ces grands moyens serait de faire réintégrer notre vénérable sénat dans toute sa dignité, avec les prérogatives qu'il

devrait avoir dans les principes de son antique existence; fidèle à mon système, je pense par là qu'il serait nécessaire de remonter à la pureté de la source et d'en écarter les abus du changement.

Le Sénat de la Suède était composé de 18 personnes; je suppose que 12 suffisent pour remplir le même emploi en Finlande. A la manière des Romains, sur lesquels il paraît que notre Sénat s'était modelé et dont il portait même le costume, quand il était en fonction dans les grandes solennités, cette dignité n'appartenait qu'aux patriciens; mais des électeurs des autres ordres, réunis à ceux de la noblesse, choisissaient les Sénateurs parmi les nobles, les proposaient au roi comme des personnes revêtues de la confiance publique desquelles le Roi était en droit d'accepter ou de rejeter selon sa bonne volonté. En dernier cas, les électeurs choisissaient d'autres personnes et continuaient de la même manière jusqu'au complètement du nombre requis. Selon la forme de 1721, on avait rendu la nomination du roi illusoire, par une loi portant que quand une et même personne avait été trois fois proposée par les électeurs, il était censé nommé sénateur, et ayant prescrit en même temps la formalité qu'on proposât pour chacun, à la fois, trois personnes, dont le roi nomma une, et alors ils retournèrent toujours avec les deux autres, en y ajoutant la troisième, de manière qu'en effet parmi les 18 sénateurs le roi n'avait aucune nomination.

Dans la nouvelle situation où nous nous trouvons, n'ayant point le bonheur de posséder notre Souverain au dedans de nos frontières, le sénat serait juste un tel corps qu'il faudrait pour remplir les fonctions d'une régence. Son aptitude est déjà, sous tous les rapports, complètement préparée pour cette besogne; moyennant une chancellerie finnoise auprès de la personne de S. M. la marche des affaires se trouve

parfaitement organisée par la constitution et établie par l'habitude. L'entremise d'un Gouverneur Général devient en tout temps pour nous et notre constitution un expédient extrêmement dangereux, car de quelle bonté et soin paternel que V. M. I. aussi daignerait épouser l'intérêt de ses nouveaux sujets, le pouvoir étendu qu'il en faut à un Gouverneur Général est toujours prêt à dégénérer dans une autorité inconnue chez nous, qui lui donnera, plus ou moins, la tournure d'un Grand visir. Ce n'est point que nous n'ayons pas su recevoir avec une profonde reconnaissance l'effet de la bonté de S. M. I. en nous donnant dans ce moment un Gouverneur Général surtout dans la personne qui devrait si parfaitement mériter la confiance de S. M. I. Elle-même que de ses compatriotes. Nous avons aussi fort bien compris que dans ce moment de désordre il en fallait, pour ainsi dire, inévitablement une autorité dictatoriale pour mettre les affaires dans leur assiette naturelle, mais aussi j'ose très-humblement croire qu'après que le système d'un gouvernement constitutionnel soit exécuté et basé, le Gouverneur Général restera un des plus inutiles habitants de la Finlande.

Le comité provisoire dont S. M. a eu la grâce de promettre la création à nos députés, est parfaitement bien conçu pour remplir la lacune de nos collèges, et je proposerais en toute soumission de l'appeler le comité préparatoire, parce que sa destination serait de recevoir toutes les affaires administratives et de les préparer pour la décision du Sénat, de ceux qui seraient de son ressort, et les autres pour être soumises à la décision de S. M. I. Composé de la manière indiquée de 12 personnes, la moitié des nobles, et l'autre moitié prise dans les autres ordres, il conviendrait parfaitement pour un tel comité actif, qui par la nature de ses travaux se diviserait en plusieurs départements, et aurait la faculté

de trouver des membres de la connaissance requise pour chaque branche de l'administration. Les affaires judiciaires devraient passer, comme de coutume, des hauts tribunaux droit au Sénat.

Ayant recueilli et repassé dans mon esprit toutes les parties pour soi et leur combinaison avec l'ensemble de ce système politique proposé, il m'est impossible, dans toute l'étendue de mon entendement et avec l'intention la plus sincère de satisfaire dans les points requis, de la voir autrement que dans un parfait accord avec ses propres principes fondamentaux, juste ce qu'il faut pour baser solidement le bonheur de la Finlande dans sa nouvelle relation politique et, en même temps, le vrai moyen pour rendre la réunion de ce pays à la couronne russe stable et insoluble, dont je demande très-humblement la permission d'examiner encore plus intimement comme étant ici le point le plus essentiel.

En physique, quand on veut combiner deux corps quelconques, il faut nécessairement tirer parti de la force cohérente du corps, il faut rendre active la loi d'affinité reconnue entre les deux combinaisons. Celui qui néglige cette règle, ne peut jamais produire qu'un mélange embrouillé et incohérent, un chaos confus où toutes les parties se trouvent dans un état emmorcelé ou concrassé, prêt à se résoudre; aussitôt que ces deux forces soient réanimées, l'huile et l'eau ne se mêlent point; on peut les tenir par une forte émotion dans un tel mélange confus, mais un instant de repos suffit pour ramener les parties de chacun des corps dans son ensemble. Si au contraire on procède en bon chimiste, prenant un alcali comme intermédiaire, à qui ces deux combinaisons tiennent par l'attraction de l'affinité, on réussit parfaitement bien. Les corps politiques ont aussi leurs forces cohérentes, leurs lois d'affinité, et peuvent avoir besoin d'un intermédiaire pour se

réunir et celui qui croit que le caractère, les lois, les moeurs etc., enfin, toute l'existence morale et physique d'un peuple dépend uniquement d'une opinion arbitraire, ou d'un aveugle hasard, se trompe à coup sûr et ne connaît pas sa propre espèce. L'homme est une plante très-délicate à cultiver, c'est certain; toute sa vitalité et ses facultés en dépendant sont autant morales que physiques et sous l'influence l'une de l'autre, d'une force égale; des objets souvent imperceptibles, sensuels ou idéals, et qui peuvent nous paraître chétifs, sont capables de faire toute sa félicité, ou de le rendre malheureux sans remède. Pour considérer cette vérité d'une manière ostensible, qui est ce qui ne voit pas que le sol, le climat, la nature d'exister etc. n'influence point le caractère, le goût et les inclinations des habitants? Non parce que cela dépend d'eux de recevoir ces influences ou de les repousser, mais parce que la nature elle-même est toujours conséquente dans ses lois et ses effets, il faut de tels habitants pour un tel pays ou climat et non pas d'autres, et parce que ses motifs sont absolus et ne se laissent point raisonner; car on a beau à faire de se croire échauffé quand on gèle de froid, ou de se croire rassasié quand on meurt de faim. Que ce premier germe se développe dans toutes les idées conséquentes, est facile à voir, parce qu'il ne peut pas y avoir d'autres que de modelées sur ces impressions impérieuses; c'est précisément cette attraction, cette puissance, pour ainsi dire, involontaire et originale, que je compare à la force cohérente des corps, qui est uniquement attachée à sa nature d'où elle est inséparable.

Je veux dire, par cette comparaison, que la nature a donné à chaque peuple une première impression originaire sur laquelle s'est modelée toute son existence. Il est si peu possible de la détruire sans altérer l'être même dans sa nature intime, que de vouloir qu'une mouche à miel soit un ver

à soie, et cette vérité foncière paraît avoir donné lieu à une grande maxime politique.

Déjà les romains suivaient cette sage maxime et c'était par là qu'ils furent en état de conserver leurs grandes et vastes conquêtes: les peuples conquis se voyant après non-seulement maintenus en tranquillité dans leurs lois, mœurs, religion et habitudes, mais encore de se trouver devenus romains ou alliés de ces puissants maîtres du monde et finissaient par s'attacher réellement à leur domination. La maison d'Autriche s'est élevée sur les mêmes maximes politiques; elle perdait la Suisse parce qu'elle avait mis à côté ce principe, et elle s'était attachée la Hongrie et la Bohême en maintenant avec scrupule l'intégrité de ces nations. L'Empereur français suit le même exemple, à nulle part il ne veut estropier l'énergie et l'intégrité des nations sous son sceptre; en un mot, il paraît que cette maxime tient à l'art de conquérir; pour le moins l'exemple prouve que toutes les puissances qui s'en sont servies ont fait des conquêtes solides, et ceux qui l'ont négligée, ont tôt ou tard perdu leurs acquisitions. De cette manière l'Espagne perdait les Pays-bas et l'Angleterre l'Amérique; si les rois du Danemark, après l'union de Calmar, auraient suivi cette sage politique, les trois couronnes du Nord auraient été à jamais attachées à leur diadème, et si la lignée de Gustave Vasa ne s'en était écartée, la Pologne serait encore peut-être attachée à la Suède. Enfin, il paraît presque impossible qu'une puissance avec sûreté puisse dominer sur une autre à d'autres conditions, et surtout quand la diversité est si frappante comme par ex. les Russes et les Finnois, par rapport à la langue, la religion etc., où les affinités, au lieu de l'attraction, se choquent et se heurtent, là il faut de toute nécessité un moyen intermédiaire; il faut séparer les intérêts nationaux, l'un de l'autre et leur

donner un intérêt commun dans l'ensemble. Si d'un côté la Finlande voit sa situation améliorée, sa sûreté et sa défense, sous la protection russe, bien établies, elle fera valoir ses derniers efforts pour bien défendre et couvrir par son assiette la Russie de toute attaque dans le nord en se maintenant elle-même dans l'état qu'elle chérit, et qui est ce qui ne voie pas, qu'il n'existe pas une force physique dans le monde, qui alors peut séparer la Finlande de la Russie, quand les deux pays veulent tous les deux bien sincèrement cette union, mais aussi, dans un autre cas, qu'il pourrait dépendre d'un simple coup de main pour l'effectuer.

Réconcilié avec la mesure d'une sage politique et d'accord dans tous les points de son objet, il paraît que le système proposé répond parfaitement à la réquisition urgente de la situation actuelle de la Finlande, et s'il plaira à S. M. I. d'en ordonner l'exécution, j'ose encore, en toute soumission, observer que pour simplifier la question et pour y amener un ordre inévitable, il serait nécessaire de la diviser en deux parties principales, la première: le principe lui-même, y compris la nouvelle organisation ou formation des états; la seconde: la loi fondamentale, dans tous ses détails, et les objets d'administration et l'économie nationale en résultant.

Sur la première question, il est tout naturel que les états, tels qu'ils doivent arriver à la Diète proclamée, puissent seuls être consultés s'il plairait à S. M. de faire faire les propositions aux états uniquement sur cet objet, bien entendu leurs pétitions très-humbles, s'ils ont quelques unes à faire, mais au reste de borner leurs fonctions pour le présent seulement à bien statuer le principe de la constitution et la mode de leur réorganisation; après cela la Diète pourrait être prorogée ou suspendue par ex. jusqu'au 1 du mois de Septembre, quand les ouvrages à la campagne sont finis, pour

faire retourner alors les états réorganisés à la manière convenue. S'il plaît gracieusement à S. M. d'agréer le plan proposé dans ce sens et d'en ordonner l'exécution, il est dans le ressort de M^r le Baron de Rehinder que S. M. a plu gracieusement de garder auprès de Sa personne pour les affaires de la Finlande, à rediger les propositions dans leur due forme et selon le sens que S. M. plaît à ordonner.

La seconde partie, étant plus compliquée, demande infiniment plus de temps; en tout cas il pourrait être utile que les états, avant que de retourner chez eux, créent un comité actif qui s'occuperait pendant ce temps de loisir avec la révision de la loi fondamentale et son application dans tous les points aux principes adoptés et le nouvel ordre existant, aussi bien que tous les autres objets en résultant, pour préparer d'avance les matériaux à la discussion des états qui serait extrêmement facilité par un tel expédient et donnera à S. M. elle-même clarté et règles certaines sur cette affaire, qui est de sa nature d'une très-grande importance, quand il s'agit de fonder et statuer pour jamais le bonheur civique de tout un peuple, pour ne pas exiger toute la délicatesse et la circonspection dans la méthode de l'exécution.

à St. Petersbourg
ce 26 de Février 1809.

J: A: Jägerhorn Spurila.

Sire,

Ayant trouvé les idées de mes compatriotes sur l'existence politique future de la Finlande, extrêmement embrouillées, j'ai hasardé l'essai de les réduire dans un système déterminé, appuyé sur des principes fonciers dans la nature morale et physique, et sous tous les rapports accordé à une politique sage et éclairée. La nature de ma matière m'a conduit involontairement dans des recherches et dissertations longues et fastidieuses, mais je supplie très-humblement Sa Majesté Impériale de ne point se faire frapper au premier coup d'oeil de cette paperasse; en revanche j'ai écrit en gros caractères pour en faciliter la lecture.

Mes très-humbles souhaits seraient bien que S. M. Elle même en daignerait prendre la connaissance, et de gracieusement en donner son jugement selon la bonne volonté de Sa sagesse et les propres mouvements de Son coeur généreux, avant que toutes les autres personnes le voient; mais si encore le temps précieux de S. M. ne lui permettrait point de s'occuper de cette lecture, je demande alors très-humblement qu'il me soit permis devant S. M. dans un quart d'heure de les parcourir.

Comme le temps est devenu extrêmement court pour tous les préparatifs de la Diète, j'ai choisi le chemin que j'ai cru le plus expéditif pour selon la gracieuse permission de S. M. lui faire parvenir mon ouvrage, M.r de Spéransky étant trop occupé dans ce moment-ci pour que je puisse espérer chez lui une expédition aussi prompte que la matière l'exige; et si j'aurais le bonheur que mes idées puissent mériter l'attention de V. M., j'ose très-humblement supplier qu'il Lui plaise gracieusement, dans ce cas, m'accorder un moment d'audience pour en toute soumission indiquer les

meilleurs moyens, comme je crois, les plus sûrs par lesquels S. M. puisse se persuader de la validité de mes très-humbles projets que pour en même temps concerter sur la possibilité de l'exécution.

Je suis avec le plus profond respect et soumission,

Sire,

à St. Petersbourg
ce 26 de Février 1809.

Votre très-humble et fidèle
sujet et serviteur

J: A: Jägerhorn Spurila.

Historiska undersökningar om Jacob Frese

af

Valfrid Vasenius.

I.

Skalden Frese har i litteraturhistorien blifvit rätt mycket uppmärksammasad, men företrädesvis har han blifvit betraktad ur estetisk, så godt som alls icke ur historisk synpunkt. En naturlig orsak till detta förhållande är att man om hans lefnadsförhållanden egt ytterst ringa kännedom. Ännu år 1858 kunde Cygnæus, som då om honom höll ett föredrag på vetenskaps-societetens årsdag, yttra att „hvad Freses yttre menniska beträffar, så har bilden deraf till den grad utplånats ur människornas minne, att den hittills nästan delat fostrens af den mytiska inbillningskraften dimmiga hållningslöshet“. Endast ur skaldens egna sånger kunde man draga några obestämda slutsatser rörande hans lefnadsöden. Cygnæus tillägger:

„En sådan idealisk grundval för en skalds lefnadsförhållanden är visserligen den mest poetiska man kan tänka sig. Men vetenskapen, deri öfverensstämmande med den hvardagligaste nyfikenhet, låter sig ej gerna nöja med lösa gissningar der, hvarest visshet borde göra sig gällande, i fall ett oafvisligt behof skall tillfredsställas. Jag anser det därför för en lycka att åt vårt lands literära samvete kunna erbjuda den balsam, som ur några fullt konstaterade fakta angående Freses lif och död mände härflyta. Men fara värdt är, att hvad för öfrigt kommer att framdragas ur arkivernas dammiga, hittills ostörda gömmor till belysande af Freses öfriga lefnadsomständigheter, snarare

skall nedflytta det poetiska intresset för honom till hvardagens prosaiska sfer än höja detsamma¹⁾).

Jag har anført detta yttrande, enär det tyckes innebära en förklaring af det egendomliga förhållande, att Cygnæus, trots det lifliga intresse han hyste för Frese, likväl under hela sin återstående lefnad underlät att bearbeta den mängd af detaljuppgifter om skalden och hans släkt, som bland andra d:r K. A. Bomansson med känd samlareflit lyckats hopbringa och stält till Cygnæi förfogande.

Emellertid hafva dessa notiser nu efter Cygnæi död blifvit återlemnade till d:r Bomansson, af hvilken jag erhållit de samma till begagnande. Jag går nu att ur dem och hvad jag på andra håll lyckats samla här nedan sammanställa det väsentligaste, så mycket hellre, som genom denna sammanställning ett af de fundamentalfakta Cygnæus meddelat förflyttas från de „fullt konstaterades“ klass till de „lösa gissningarne“.

Hvad som deremot genom dessa notiser blir fullkomligt afgjort är att skalden Frese icke, såsom Atterbom anser möjligt, var „son af en i Finland bosatt svensk“²⁾. Släkten Frese är nämligen i Viborg representerad åtminstone redan 1619 och sedermera uppträda i samma stad allt flere individer med detta namn. Deremot är det sannolikt att släkten ursprungligen inkommit från Tyskland, enär några af dess medlemmar egt i sin tjenst „tyska drängar“ och en aflåtit qvittenser på tyska språket. Namnet skrives omvexlande *Freesse, Freess, Freese, Frees, Fres, Fress, Frese, Frése, Fresee*. De fleste manliga medlemmar af släkten tyckas hafva tillhört handelsståndet.

---

¹⁾ *Cygnæus*, Samlade skrifter, band IV, s. 253—254. Jfr äfven *G. Lagus*, Den finsk-svenska litteraturens utveckling, I, s. 71—72.

²⁾ *Atterbom*, Svenska siare och skalder, 2 uppl., II, s. 225.

Ehuru föga eller intet genealogiskt samband mellan släktens äldre medlemmar kan uppvisas, vill jag här intaga de notiser, som d:r Bomansson om dem samlat ur Viborgs stads mantalslängder, domkyrkans räkenskaper och några andra i statsarkivet förvarade handlingar³⁾.

Jochom, borgare, omnämnes år 1619, är gift 1638, men död 1642. Hans enka omnämnes ännu 1651, men icke mera 1655, då i stället upptages „*Antonius Fress* eller *Jochim Fresses* arfvingar“. Denne Antonius omnämnes sista gången år 1669.

Jacob, likaledes borgare, omnämnes redan 1627, är gift 1638, rådmän 1642, men år 1644 lefver blott hans enka med en dotter som 1649 uppgifves heta *Margareta*. Enkan begrofs i Viborgs domkyrka den 24 Januari 1673.

Petter, handelsman, år 1638 gift, kallas rådmän 1645—1649, men ej mera 1651. År 1655 förekommer han ej mera, men 1656 omnämnes hans enka *Katarina Leuhus* [„*Liehus*“], hvilken då hunnit blifva enka ytterligare en gång efter biskop Petrus Bjugg (begravnen den 29 Januari 1656), och år 1669 är för tredje gången gift med rådmannen, längre fram borgmästaren i Viborg Bertil eller Barthold Ruuth. En, dotter *Anna* nämnes 1658 och 1669 en son *Petter Frese*. Denne gifte sig d. 2 Maj 1671 med *Margareta Schmidt* och omnämnes ännu 1678 men år 1680 omtalas blott hans enka.

Jacob, handelsman, (den andra af detta namn) omtalas första gången 1655, gifte sig s. å. den 27 Nov., begrofs den 26 Febr. 1704. En dotter *Anna* omtalas 1702; hans enka och dotter *Maria* 1708. År 1728 lefver ännu enkan som då uppgifves heta *Anna Saehls*. Dottern *Maria* var gift med *David Seseman*⁴⁾.

Reinhold, handelsman, upptages 1655 såsom gift, begrofs den 6 Januari 1662, hans enka begrofs den 25 Januari 1695; en dotter och måg *Matthias Halitzius* omtalas 1677—1680.

³⁾ Då samlingen af dessa notiser är för forskare tillgänglig å statsarkivet, har jag ansett onödigt att här införa hänvisningar till källorna, hvilka i denna samling äro noggrant angifna. Nämnas må blott att serien af mantalslängder ej är kontinuerlig, utan bl. a. har en större lucka mellan åren 1658 och 1669. — Observeras bör särskildt en „Förteckning på Wiborgs Stadz Jnvånare d. 23 Augusti A:o 1718“ (N:o 2,338 af räkenskaper aflemnade från Utrikesministerii arkiv i Moskva), emedan uti den samma personernas ålder finnes uppgifven.

⁴⁾ Då ingen *Jacob Frese* omtalas 1670—1680 och mantalslängder för 1681—1687 saknas, vore det möjligt att ofvannämnda uppgifter äro att hänföras till två skilda personer med samma namn.

Herman, handelsman, omtalas 1680, är gift 1690, begrofs den 13 Januari 1700; hans enka omtalas ännu 1718, då hon uppgifves vara 52 år och heta *Maria Lagbohm*.

Jochim är från Juli månad 1655 åtminstone till hösten 1671 postmästare i Kexholms stad. Hans enka, *Elisabeth Harder*, omtalas 1672—1680. Förmodligen är denne Jochim densamme som 1649 omnämnes i Viborgs mantalslängd, men sedan försvinner.

Carl är (enligt domböcker i statsarkivet) härads höfding i Karelska eller Kexholms läns norra och södra härads domsaga till och med 1709 och efterföljes af *Lorentz* (1710—1727) och *Johan* (från och med 1728), hvilka trenne sistnämnde otvifvelaktigt voro söner till Carl och inskrefvos som studenter i Upsala den 9 Juli år 1700. *Lorentz* („*Laurentius Caroli*“) inskrefs d. 17 Mars 1702 i Viborgska nationens matrikel, der det om honom heter „*Upsalia huc accessit*“. Yngre brodern *Johan* följde troligen hans exempel, åtminstone inskrefs en *Johannes Frese* som student i Åbo 1707 eller 1708⁵⁾.

Lorentz Freese (så skriver han sjelf sitt namn 1694) förekommer 1691—1708 såsom häradsskrifvare i Kexholms norra fögderi. År 1688 var han jemte sin hustru boende i „*Wallen*“, en förstad till Viborg, och likaså år 1690. År 1694 är han bosatt i sjelfva staden, men redan samma år förekommer han såsom boende i *Sordavala*, der han 1695 köpte sig en gård. Hans hustru hette *Christina Bövsman*⁶⁾.

Denne *Lorentz* antages nu af *Cygnæus* vara skaldens fader, detta på grund af ett utdrag ur historieboken öfver döpte i Viborgs församling, enligt hvilket den 24 Aug. 1691 blifvit döpt „*Jacob*, *Lorens Freeses* son“. Men detta antagande är ännu intet bevis, ty till en början bör ihågkommas att *Jacob* var ett slägtnamn hos *Fresarne* och att alltså äfven en annan *Frese* än *Lorentz* kunnat hafva en son med detta namn⁷⁾. Och dessutom finnes redan i de af d:r Bo-

---

⁵⁾ Den sistnämnda uppgiften benäget meddelad af herr statsrådet W. Lagus. Öfriga notiser om Carl och hans söner samlade af mig.

⁶⁾ Uppgifterna om *Lorentz*' flyttning till *Sordavala* och hans hustrus namn (hvilket *Cygnæus* icke kunde uppgifva) äro af d:r A. G. Fontell funna i *Sordavala* rådhusrätts protokoll 1695, 16 Mars och 19 Juli.

⁷⁾ I Viborg finnas, enligt uppgift af pastorsembetet derstädes, icke mera några kyrkoböcker från 1600-talet i behåll. Det kan därför

mansson samlade notiserna. åtskilligt som pekar i annan riktning. Jag föranleddes häraf till efterforskningar på olika håll, och genom kombination af flere sålunda samlade uppgifter vann jag en mycket stor sannolikhet för att skalden Frese *icke* varit son till Lorentz. Och då jag sedermera till d:r Gabriel Lagus, hvilken som bekant är sysselsatt med forskningar i Viborgs historia, riktade en förfrågan, huruvida han kunde i saken meddela ytterligare upplysningar, fick jag godhetsfullt del af ett aktstycke, som fullkomligt bekräftade mina förmodanden, enär skalden der uttryckligen kallas Jacob *Jochimsson* Frese.

Men häraf följer nu att årtalet för skaldens födelse alls icke är „fullt konstateradt“ såsom Cygnæus trott, utan återkomma vi i detta afseende till „det stadium af probabilitet“, hvilket Cygnæus trodde vara „ett för alla tider öfvervunnet“. Såsom ett slags ersättning härför erhålla vi då åtskilliga uppgifter om skaldens närmaste släkt och de förhållanden i hvilka han uppväxte.

Jochim Frese *) förekommer i tillgängliga handlingar första gången år 1671 och sedan allt intill 1675 såsom ogift; men från 1676 såsom gift. Från år 1697 framåt kallas han *rådman*. Hans hustru *Barbara Ruuth* begrofs den 28 Februari 1699 och han sjelf den 3 Juni 1700.

Hans förmögenhetsomständigheter tyckas hafva varit goda, att sluta t. ex. deraf att omkostnaderna vid hans hustrus begrafning stego till 26 d., 10 öre, 16 penn. s. m., samt voro större än exempelvis vid begrafningen af en samma år affiden dotter till „Hans excellens, högvälborne herr Ba-

---

ej ens anses säkert att icke den år 1691 födde Jacob varit det „Lorentz Freses barn“ som enligt domkyrkans räkenskaper begrofs 1694.

*) År 1694 skrifver han sjelf sitt namn *Jochim Fresee* (fol. 383 i årets verifikationsbok).

ron och Landshöfding Lindhjelm“; och rådmannens egen begrafning kostade ännu mer eller 28 d., 2 ö., 16 p.⁹⁾.

Ikke heller var vår rådman alldeles „illiterat“, ty enligt all sannolikhet är han den „Joachimus Frese. Viburg.“, som 1668 den 2 December blef såsom student inskrifven i Viborgska nationens matrikel. Invid hans namn finnes nämligen antecknad (naturligtvis senare tillagdt) „Senat. Vib.“ hvilket väl betyder intet annat än „Senator Viburgensis“.

Rådmannen ägde åtminstone åtta barn. En *Petter Jochimsson Frese*, handelsman, dog kort efter fadern (han begrofs i Viborg den 20 Oktober 1700). De öfriga barnen finnas angifna i ett bouppteckningsinstrument efter sonen *Hans Frese*, som var handlande i Stockholm och dog den 27 Juli 1728. I detta dokument (af d. 1 Maj 1729) upptagas:

„1:o Sambrodren, Borgaren i Uhlo stad, Herr *Barthold Frese*;

2:o) Sambrodren, Capitain vid Nyslottz Guarnison manhaftig Herr *Mårten Frese*;

3:o) Samsystem, dygdesamma hustru *Sigrid Frese* gift med Handelsmannen i Wiborgs stad, Herr *Jochim Southof*¹⁰⁾;

⁹⁾ I hvartdera fallet betalades:

För fyra timmars ringning i alla klockor . . .	17: 10: 16.
„ lägerstället i koret	4: — —
„ bårtäcket	3: — —
„ likets hyra i grafkontoret	1: — —
„ den nya båren	— 20: —
„ ett svart kläde derunder	— 4: —

Summa 26: 2: 16.

Dertill kom för fru Barbara: 2 bänkars beklädning, 8 öre, men för rådmannen: predikstolens, altarets och tvenne bänkars beklädning, 2 daler.

¹⁰⁾ I bouppteckningsinstrumentet står *Catharina*, men detta är påtagligen misskrifning, då ytterligare en syster bar samma namn. Enligt 1718 års förteckning (se not 3) hette Jochim Suthofs hustru *Sigri*.

4:o) Samsystemen, dygdesamma hustru *Catharina Frese*, handelsmannens i nästbem. Wiborgs stad, Herr *Hindrich Sahls* k. maka;

5:o) Framlidne sambroderens, Handelsmannens i berörda stad sal. *Jochom Freses* enda efterlemnade dotter, Jungfru *Barbara Frese* om 16 år, nu för tiden vistande i Wiborg; sampt

6:o) Sambrodren, Canslisten här i Kongl. Kanslien Herr *Jacob Frese*¹¹⁾.

För bestämmande af dessa syskons ordningsföljd och ålder har man några hållpunkter. *Sigrid* uppgifves år 1718 vara 41 år gammal, hon var alltså född 1676 eller 1677 och hon kan sålunda antagas vara näst äldst, ty bland rådmanens husfolk fanns redan i Januari 1676 en amma.

Barthold var född 1683¹²⁾ och *Katarina* var honom närmast i ålder. Hon uppges nämligen 1718 i Augusti vara 35 år gammal, var alltså född antingen i slutet af 1682 eller ock i början af 1684 (ifall ej möjligen dessa två syskon varit tvillingar?). — *Petter* och *Jochim* torde man böra anse födda före *Barthold* och *Katarina*, då de resp. 1700 och 1703 upptagas som handelsmän i Viborg¹³⁾. Ifall således ej något barn dött för rådmannen, var antagligen *Petter* äldst.

Återstå de tre bröderne *Hans*, *Mårten* och *Jacob*. De blefvo (nämnda i denna ordning) den 26 Mars 1703 inskrifna i Viborgska nationens matrikel. Man torde då (särskildt

---

¹¹⁾ Vidimeradt transsumt af detta i Stockholms förmyndarkamreres arkiv förvarade dokument har af mig anskaffats och bilagts dr Bomanssons anteckningar.

¹²⁾ Enligt uppgift mig benäget meddelad af herr Pastor I. A. Björklund i Uleåborg. I Viborg förekommer *Barthold* ännu 1708, men åtminstone redan 1723 är han bosatt i Uleåborg. Han dog 1765.

¹³⁾ *Stefan Löfving* var 1703—1708 i tjänst hos *Jochim*. Se *Koskinen*, *Lähteitä ison vihan historiaan*, s. 395.

på grund af hvad man vet om deras föregående undervisning, hvarom strax mera) kunna antaga, att de alla voro yngre än Barthold och Katarina.

Efter all sannolikhet var sålunda Jacob *ungst* af alla dessa syskon, och hans födelseår kan då icke sättas tidigare än 1687. Och detta resultat stämmer väl öfverens med skaldens yttrande att hans föräldrar blifvit honom beröfvade „i de spädare Åhren“ ¹⁴⁾.

Skalden och hans bröder fingo icke, såsom Cygnæus förmodar, sin första undervisning i Viborgs gymnasium, utan i hemmet. Från och med 1694 förekommer bland rådman-
nens husfolk en „præceptor privatus“ *Carolus Pontanus*, hvilken dock dog år 1697 (han begrofs den 19 Maj). Men år 1699 upptager mantalslängden en ny præceptor, *Anders Degerman*. År 1700 (då rådmannen dog) förekommer denne ej i mantalslängden, men åren 1701 och 1702 bor han för sig sjelf i Viborg. År 1703 slutligen reste han med rådmannens tre söner till Åbo, der han blef lärare och sedermera rektor vid katedralskolan.

Till denne Anders Degerman har Frese skrivit en dikt, der det bland annat heter:

I veten, Wårde Man! hvad vördnad jag Ehr bör;
I ä som mig ha giet *min första barndoms lära*.

Får man taga dessa ord i bokstaflig betydelse, så att skalden ej skulle läst för *Carolus Pontanus*, så får man sätta hans födelseår senare än 1687 och kommer sålunda ganska nära det af Cygnæus, och andra efter honom, antagna födelseåret 1691 ¹⁵⁾.

¹⁴⁾ Kårta Sede-Läror och Sede-Tillämpningar, s. 32. Hansellis upplaga s. 378.

¹⁵⁾ Det var uppgiften att Degerman varit lärare hos rådmannen som, sammanställd med ofvan citerade verser, först gaf mig anledning

Af hvad nu anförts vill det synas som skulle skalden haft fullt skäl att prisa sin barndoms lycka såsom han det gör i „Echo å Sveriges frögde-qväden“, då han säger att han i Viborg „i linnan låg i Nøjets rika våning“. Han behöfde säkerligen icke i sin ungdom erfara någon materiel nöd och fick dertill undervisning af en lärare, hvilken man har allt skäl att förmoda var skicklig i sitt kall, då han kom till rådmannens hus från sjelfva biskop Gezelius och hade icke obetydlig lön (300 d. k. m.). Slutligen har Frese antagligen äfven i sin barndom fått göra bekantskap med „herde- och landtlefvernes liflighet“, som han sedan på ett så varmt sätt besjöng: rådmannen egde nämligen i Viborgs socken ett hemman kalladt Peräjoensuu ¹⁶⁾.

2.

Om skaldens lefnadsöden under det första årtiondet efter faderns död veta vi ytterst litet. Att han blef student 1703 har redan anförts och längre fram uppger han sig hafva lärt bokhålleri hos landskamreraren i Nyland. För-gäfvos har jag dock efterspanat hans namn i Helsingfors' mantalslängder och Nylands läns verifikationsböcker för åren efter 1703.

Ytterst ringa är äfven den skörd som kan hemtas ur de af d:r Lagus mig meddelade handlingarna. Dessa utgöra aktstycken i en långvarig process om en del af Jacob Freses

att betvifla, det Jacob Frese varit son till Lorentz. Nytt stöd fick detta tvifvel, då jag från Strandbergs Herdaminne hänvisades till en biografi öfver Degerman i Åbo Tidningar 1794, N:o 7, der det uttryckligen säges att han år 1703 med rådmannens söner reste till Åbo akademi.

¹⁶⁾ Revisions Kommissionens jordebok för år 1728 (förvarad å Kammar- och räkenskaps-expeditionen).

arf, hvilken process å hans vägnar fördes af hans svåger Henrik Saehls. Så mycket få vi dock veta, att denne svåger varit skaldens förmyndare och sjelf ännu 1710 den 5 Februari kallar honom sin pupill. Den 27 Oktober samma år talar Henrik Saehls emellertid uti en då aflåten räkning blott om sin *svåger*. Man kunde deraf draga slutsatsen att skalden under mellantiden blifvit myndig (alltså varit född 1689). Men säkerheten af en sådan slutsats torde böra lemnas derhän, enär skalden ännu på 1720-talet (dock af motparten som refererar sig till handlingarna från tiden före 1710) kallas Henrik Saehls pupill, hvartill kommer att förmyndaren ännu 1724 uppgifves icke hafva kunnat redogöra för sin förvaltning, af orsak att processen då ännu fortgick ¹⁷⁾.

Från och med år 1712 anträffa vi Frese såsom tjänstgörande i kongl. kansliet i Stockholm. D:r Bomansson har nämligen ur kanslikollegii protokoll (i svenska riksarkivet) samlat hvad som rör Freses tjänstgöring i kansliet och der

---

¹⁷⁾ Jochim Frese hade 1693 till handelsmannen Johan Forsell försålt tre stenbodar och källare, belägna vid rådstugan och midt emot rådmannen Petter Ruuths hus, och hvilka han „till afbetalning på sitt arf af sal. justitiæ borgmästaren Hans Schmidt bekommit“. Innan dessa bodar blifvit fulleligen betalda, dog rådmannen, och de 1400 d. k. m., som å köpeskillingen återstodo och i bodarne voro in-tecknade, föllo vid arfskiftet på sonen Jacobs andel. Emellertid hade Forsell ingått borgen för ränte- och proviantmästaren Erik Johansson, som sedermera kom på balans, hvarför äfven kronan gjorde anspråk på „preference“ i dessa bodar, som blifvit än en gång sålda till en handelsman Schauer. Kämnersrätten i Viborg tillerkände dock den 13 Juli 1709 Jacob Frese nämnda summa; men vad erlades af kronans ombud. Sedermera tyckes kriget ha afbrutit rättegången, men år 1722 lag-sökte å nyo Henrik Saehls Schauers arfvingar för summan. Saken drog ut på längden och var, åtminstone enligt de i behåll varande handlingarna, ännu 1725 icke afslutad. — Å en afskrift bland dessa handlingar (från 1724) finnes tecknad: „Concordare Vidi. Jacob Frese“, alltså en autograf af skalden. — Dokumenten i fråga tillhöra Viborgs rådhusrätts arkiv.

finna vi då flere uppgifter, om ock indirekta, rörande tiden då denna tjenstgöring börjat.

År 1715 den 6 September begär „extraordinarie Cancellisten Frese“ bevis öfver sitt förhållande „under *de fyra åren* han här vid Cancelliet uppvaktat“. År 1717 den 8 Juni talar deremot kongl. rådet grefve Cronhjelm om att Frese uppvaktat i *fem* år. Den 14 Oktober 1719 säger Frese sig hafva *åtta* år exspecterat och 1724 den 17 Juni talas om Freses „nu på 13:de året gjorda tjenester“. Dessa uppgifter tyckas bäst kunna förlikas med hvarandra om man antager, att skalden uti kansliet begynt sin tjenstgöring i början af år 1712.

Då Frese, såsom nyss nämndes, förut tjenstgjort i Finland, är det icke omöjligt att han af den ryska invasionen föranleddes att liksom så många af hans landsmän fly öfver till Sverige. Detta tyckes äfven styrkas af hans ord år 1715 (Werldsliga Dickter s. 18, Hansellis uppl. s. 84):

Men vi, som flyckta kring, som ström om stenen rinner,

Och såsom Foglar, de där utan Nästen bo;

Gud låte snart Oss se, att hvar sitt hemvist finner!

Och får där han är född i stillhet niuta ro!

Med detta antagande stämmer äfven den omständigheten väl öfverens att Frese åtminstone till en början icke tyckes ha ämnat stanna i kansliet, utan snart sökte sig andra befattningar. Sålunda erhöll han 1714 „kongl. Senatens Fullmakt, at vara Secreterare vid Ammiralen Lillies Esqvadre, Hvilken Beställning jag dock ej värekeligen kom at tilträda, emedan den straxt där på, för besparing i Staten, blef indragen“, såsom han sjelf säger uti öfverskriften till sin dikt „Till dem som, under Missundsamhet, stälte sig med-ömsamma öfver mitt öde, at fara till Siös“. Antagligen var det såsom ersättning för den tjenst, hvarom han

sålunda gått miste, som han erhöill en i kanslikollegii protokoll omnämnd „Kongl. Senatens försäkran af d. 8 Sept. 1714 att vid tillfälle komma i nådig consideration“.

Den befattning Frese såsom extraordinarie innehade i kansliet var den föga poetiska att „renovera registraturen“. Intill Pultava slag hade detta arbete tillkommit ordinarie kanslister och kopister, men då efter denna ödesdigra tilldragelse „arbetet här begynte så hopetals att förökas — —, hafva Cancellisterne och Copisterna här hemma, emedan de öfrige varit derute vid fält-Cancelliet, sig utlåtit: att de för det myckna arbetet skull ej kunna hinna dermed; sedan hafva de sig ock beklagat deröfver att de ej fått mer än half lön, så att om de ändteligen någon gång kunnat haft någon ledig stund öfver, så hafva de då på annat sätt måst söka sig om födan“. Derför hade extraordinarier, bland dem Frese, blifvit antagne, hvilka renskrefvo registraturet mot betalning af en daler silfvermynt sexternet. År 1715 den 22 Februari bestämdes, att extraordinarierna „måge med det återstående registratures renskrifvande till Octob. månad 1713, då den nya Cansli-ordningen utgafs, få dermed continuera emot betalning Sexternetals; men för den senare tiden och derifrån bör hvar och en af copisterna vid sin expedition sörja för registratures renskrifvande“. — Samma dag fingo derjemte extraordinarierna försäkran om att, om de vid ifrågavarande arbete voro flitige, „så skola de vid förefallande öppningar framför andra utom värdet, komma i behörig åtanke till någon befordran, allt som de finnas capable och skickelige till“.

Det är icke att undra öfver om Frese snart nog sökte sig en annan sysselsättning än detta mekaniska renskrifningsarbete, så mycket mer som han utan tvifvel redan gjort sig bekant såsom skald; hans första daterade åt oss bevarade

dikt är från 1712, och 1715 den 28 Januari fick han till och med „Wid Ett Høgt och Förnämt Samqväm i Riddare-Huset“ hålla fägnetalet öfver Carl XII:s hemkomst. — Han lemnade sålunda på hösten sistnämnda år kansliet och begärde, såsom redan är nämnt, betyg öfver sitt „förhållande“, detta „aldenstund han nu af General Lieutenanten och Gouverneuren Burensköld blifvit antagen till dess private Secreterare; Och som denne extraordinarie Cancellist här förvärfvat sig ett godt loford om dess capacitet och skicklighet samt välförhållande, hvilket Secreteraren Salin isynnerhet intygat, under hvars inseende han arbetat; så resolverades att honom deröfver meddelas ett skrifteligt bevis utur protocollet“.

I och för sin nya befattning reste Frese till Skåne, der Burensköld var guvernör och der skalden bland annat befinnes hafva följande år uti Ystad öfverräckt en nyårsgratulation till Carl XII. Men redan den 1 Juni 1716 erhöll Burensköld afsked ¹⁸⁾ och Frese anhöll den 1 September „att njuta kongl. Collegii förra resolution att få skrifva registratur här vid Kongl. Cancelliet samt åter komma hit in i Cancelliet, till godo — och fann Kongl. Collegium godt härtill att gifva sitt samtycke efter som denne Frese har ett mycket godt loford om sig för dess capacitet och skicklighet“.

Härefter tyckes Frese oafbrutet hafva fortsatt sin tjänstgöring i kansliet; men någon synnerligen snabb befordran vann han icke. År 1717 ansökte han en ledig kopisttjänst, men en annan extraordinarie kanslist, Bentzell, erhöll denna emedan han „för detta varit ordinarie kanslist här vid Cancelliet samt till en bättre beställning för längst gjort sig välförtjent“. Frese fick sålunda fortfara med sin registraturskrifning, hvilken allt ännu ej var afslutad, ehuru den gälde

---

¹⁸⁾ Biografiskt Lexikon, Ny följd, bd 2, s. 335.

tiden före Oktober 1713. — Men till större uppmuntran fick han från den 10 April 1717 utföra detta arbete „utan någon särskild betalning“; detta af det tidsenliga skälet: „till en besparing för Kongl. Maj:ts cassa“. I stället upprepades 1718 det löfte som gafs 1715, att „den, som vid detta arbete visar sig flitig och det samma väl och med behörig aktsamhet förrättar och så snart som görligt är förfärdigar, han skall framför andra utom verket vid förefallande öppning antingen här vid Kongl. Maj:ts Cansli Collegio eller annorstädes komma i behörig åtanka, allt efter som han finnes hafva gjort sig väl förtjent och skickelig“.

Dessa upprepade löften och rekommendationer båtade dock icke Frese synnerligen mycket. År 1718 sökte han befattning af „Chartæ Sigillatæ Commissarius“. Collegium ville (den 5 Juli) gerna „favorizera“ honom i hans ansökning, „men som vid Commissarie beställningen fordras en sådan person, som ej allenast kan föra correspondencen, utan ock af grunden förstår räkenskaper samt för uppbörden kan prästera behörig säkerhet; så frågades honom om han tror sig gå ut med samma beställning?“

„Fresen svarade att han hoppas väl gå ut med samma beställning samt att kunna prästera så god caution som någon annan; eljest sade han sig ock hafva lärt bokhålleri hos Landskamreraren i Nyland“.

Två dagar senare inlemnade han en ytterligare supplik, „deruti han erbjuder sig att qvartalsvis förskaffa caution för uppbörden vid Chartæ Sigillatæ Commissions beställningen, förmodandes i anseende dertill, som ock att han har kongl. Senatens och kongl. Collegii försäkringar, att vid någon förefallande honom anständig öppning blifva ihågkommen, att nu blifva till Commissarie beställningen hos Hans Maj:t i underdånighet föreslagen“.

Detta blef han också verkligen — men endast i tredje rummet. Ty flere andra sökande hade funnit samma „öppning“ vara „sig anständig“, bland dem en hofkassör och en postmästare i Norrköping. Den förre af desse, vid namn von Kempen, erhöll också tjensten, men Frese blef den 26 Juli förordnad att sköta den ad interim, hvarvid han hade „att beställa om Chartæ Sigillatæ stämplingen samt det stämplade pappers afsändande till orterne i Riket“. Härmed fortfor han i två månader och ingaf den 27 September en supplik „hvaruti han, i anseende till det myckna arbete han haft och — — hvarigenom väl ett halft års arbete för Commisarien von Kempen blifvit afgjordt, anhåller att blifva hugnad med någon vedergällning derföre, hälst han under den tiden måst hyra bod och taga en karl till det stämplade papperets försäljande; görande han sig försäkrad att att honom åtminstone 100 D:r S:mt derföre lärers bestås“. Denna begäran fann kollegiet skälig och erhöll Frese sålunda sina hundra daler.

Från de följande åren finna vi endast angifvet att „Copisten Frese“ d. 14 Oktober 1719 supplicerade „att blifva bibehållen på staten, hafvandes 8 år expecterat och fått åtskilliga försäkringar af Collegio att blifva ihågkommen, hvarföre Resolverades att han blir ståendes på staten“ — samt att den 6 Maj 1721 „någre Canslister“ och särskildt för sig „Copisten Frese“ begärde „ett halft års tillökning af de efter Taxan influtne medel“; hvarpå beslöts: „anstår härmed till dess underrättelse ifrån vederb:de [ankommer?] ang:de medlens insättning i Banquen“.

Emedan Frese i dessa två sist anförda notiser kallas „copist“ förmodar d:r Bomansson, att han fått förestå äfven den andra af honom ansökta befattningen: kopisten Bentzell erhöll nämligen i Juni 1719 tillstånd att företaga en utrikes

resa och förekommer ej sedermera ända till 1723 nämnd i registren till kollegiets protokoll.

Denna förmodan vinner stöd af några från andra håll vunna uppgifter om att Frese i kansliet haft äfven annat att göra än blott att renovera registraturet. I Stockholms kongl. biblioteks autografsamling finnas två bref af Frese, det förre dateradt Stockholm d. 19 Octobris 1721, i hvilket han till biskop Gezelius öfversänder K. M:ts fullmakt „till Wiborg Biskop dömme; önskandes H:r Biskopen därtill den högstes bistånd och välsignelse“¹⁹⁾. Och ur den s. k. Gezeliska brefsamlingen i Helsingfors' universitetsbibliotek har jag antecknat följande notiser om Freses förhållande till de ecklesiastika angelägenheterna i Finland.

Den 5 November 1722 skrifver Carl Arnell, tjänsteman i Stockholm, till sin syster biskopinnan Gezelius: „Ält det nya som här vanckas har Fresen, som skaffar detta fort åt mig, nu sagt sig redan skrifvit herr Biskopen, min gunstige herr Broder, till om“ — —

Den 17 December samma år heter det om Strömsberg, hvilket biskopen önskade få till boställe.

Ang:de Strömsberg har jag och påmint, men därvid var nu intet mer att göra än att det remitterades till Cammar Collegium, som däröfver lærer inhämta vederbörande Landshöfdinges i orten utlåtelse. Derföre måste min k. Syster så laga att hon ställer sig in med Landshöfdingen förut, på det han må vara dess benägnare när det kommer därtill, ty däruppå lærer det mycket reflecteras som Landshöfdingen vid handen gifver. När det sedan kommer tillbakar hijt igen, måste man göra sin flit hoos den som hafver expeditionen om händer i Cammar Collegio, och så vijdare. *Fresen, som har expeditionen i Cancelliet för stiftet*, lofvade här om dagen, att låta herr Biskopen veta hvad mesurer i detta fall skulle tagas.

---

¹⁹⁾ Det var först 1723 som biskopssätet definitivt flyttades till Borgå. Se härom, om Strömsberg och utbytet af Luumäki mot Sibbo, *Akiander*, Herdaminne, I, s. 16, 63—64, II, s. 270.

Följande år 1724 var fråga om utbyte af annex för biskopen, så att han skulle erhålla det beqvämt belägna Sibbo i stället för Luumäki, som efter biskopssätets flyttning låg för långt borta. Den 25 Maj skrifver härom kyrkoherden Lars Arnell till sin svåger biskopen:

Elliest är thet Fresen som jag märker hvilken egentl. har Herr Broders stifts angelägenheter om händer och som vid alla tilfällen skall visa sig mycket benägen och tjenstachtig, kommande på honom så mycket mera an, som han är ifrån then orten och supponeras hafva kundskap om et och annat.

För denna sin välvilja torde Frese äfven af biskopen blifvit ihågkommen med någon gåfva, antagligen dock ej i penningar, såsom tyckes framgå af följande utdrag ur Lars Arnells bref till biskopen af den 20 Juli 1724.

At Frese blifvit ihugkommen torde väl vara nyttigt, men hvad Statssecreteraren vidkommer, så tyckes mig oförripel. at thet behöfs intet sända honom någon ting vid detta tilfället, emädhan det lilla pastoratet som Herr Broder erhållit var intet värdt så särdeles omkostningar, men complimenten skall iag vid tilfälle icke underlåta at aflägga, dock utan at lofva något, hvarken smör eller annat, ty om Herr Svåger skulle vilja framdeles vid något tilfälle sända honom thet, quod omnino superfluum putaverim, så vore thet tå tid nog at tala therom.

Frese hade sålunda i kansliet fått en position och det var då naturligt att han efter fredsslutet qvarstannade i Stockholm. Hans fädernestad hade ju gått förlorad, syskonringen var sprängd, och i Stockholm hade han åtminstone en af sina bröder. År 1724 fick han äfven i kansliet någon lön för sitt långa „exspekterande“.

En kanslisttjänst vid kammar-expeditionen (tyckes sedermera ha kallats inrikes-civil-expeditionen) var ledig „efter Presidents-Secreteraren Brühn“ och ansöktes af Frese med åberopande af de försäkringar han erhållit och hans „nu på 13:de året gjorda tjenester“. Ett par andra sökande hade

äfven anmält sig. Protokollet öfver detta ärende (den 17 Juni) berättar följande:

„Herr Statssecreteraren Barck begärer, att Collegium ville conservera Frese vid dess anciennité och ej låta någon annan honom föredragas vid Cammar-expeditionen, derest han så länge tjenat.

Herr Statssecreteraren von Höpken: det hade varit väl om Frese anmält sig, då det var ledigt vid Utrikes-expeditionen, då Roselius, som var yngre, icke hade blifvit flyttad dit.

Herr Statssecr. Barck: Frese ville då ej söka den beställningen, utan har heldre väntat på öppning i Cammar-Expeditionen“.

Höpkens anmärkning stod i samband med en supplik som „betjenterne“ vid utrikes-expeditionen inlagt, och hvilken gick ut uppå att Roselius, som blott ad interim blifvit anställd vid denna expedition, måtte flyttas tillbaka till kammar-expeditionen, enär de sågo sin rätt genom honom förnärmad. Sjelf supplicerade deremot Roselius endast om „att få förblifva vid utrikes-expeditionen“.

Collegium ansåg sig nu böra „göra den justice som finnes hafva förtjent beställningen vid Cammar-Expeditionen, hafvandes ock Frese längre tjent i Cansliet än Roselius“. Ledamöterna i kollegiet gäfvö därför alla, med undantag af Höpken, sin röst åt Frese, hvilken alltså blef utnämnd.

I denna utnämning kulminerade Freses embetsmannabana. Hvad man efter denna tidpunkt om honom vet kan sammanfattas uti orden: ständigt tilltagande sjuklighet och äfven „medellöshet“.

Skalden hade „åtskillige särskilte Währ-tider, begynnandes ifrån Åhr 1712 af en svår och häftig Skälfe-sot

varit angrepen“ såsom det heter i öfverskriften till de bekanta sedermera så kallade „Vår betraktelserna“. För denna sjukdom sökte han bot t. ex. vid Viksbergs och Fläckebo surbrunnar; vid den förre med visshet år 1714. År 1716 var han (möjligen i följd af vistelsen i Skåne) bättre, ty „vårens glada påst“, lärkan,

Den, som till all min sorg ett Åhrligt Wittne var,
Nu bär det glada båd, at Wreden stannat har.

År 1717 hade han till och med „eftersatt“ att skriva sin vanliga vårdikt, och uppfyller denna skyldighet genom två dikter år 1718, men båda dessa och likaså dikten från 1719 äro uttryck af tacksamhet för att han fått njuta hel-san, något som också indirekt bekräftas deraf att vid 1718 års befordringsfråga det om en af de sökande anmärkes, att han var „något sjuklig af sig“, medan något sådant icke säges om Frese. Men år 1720 bär vår betraktelsen öfverskriften: „Då jag åter i Maj Månad föll in i Febren“. Följande år är skalden deremot åter bättre, han gläder sig att den tid nu är inne,

Då den Alsmäktigste mig fordom vrede var;
Men åter uti Nåd sin vrede ändrat har.

Äfven år 1722 är tonen i vår betraktelsen öfvervägande glad, men år 1723 heter det:

Då jag mig tyckte sund och gladde mig därät,
Stod plågan redo och mig stälte sitt försät.

Och ännu värre blef det 1724, „Då, med en utmatande sjukdom, Herrans Hand hela Währen varit svår öfver mig“. Äfven på hösten tyckes hans sjukdom ha fortfarit, så att han till och med kände sig nära döden. Han gjorde då sitt poetiska testamente, i det han samlade sina „Andelige och Werldslige Dikter“. På titelbladet till de „andelige dikterna“ förklaras nämligen dessa vara „Wid Åtskil-

lige tillfällen författade, och den 5 October 1724 I ordning stälte“. Och samlingen af dessa dikter afslutas med en, kallad „Epitaphium“, hvarunder står: „Under min Siukdom, Döds betraktelse och Beredelse till döden. Stockholm Den 5 Octob. 1724“. Samma dag är äfven de „verldslige dickternas“ företal dateradt, och detta slutar sålunda: „Gunstige Läsare, iag lämnar dig hos Gud; och hinner nu icke mera, än beställa om mitt Hus, det är: Skillia mig vid Werlden; Ty iag måste dö“.

På detta företal följer dock ett „Widare Föremäle“, der det berättas att „plågan, under den Högstes Försyn vardt lindrad, och min tid at dö till den i Guds Råd bestämde tiden utstald“. När detta „föremäle“ skrefs, uppgifves icke, men sannolikt var det förrän censor librorum gaf sitt tillstånd till tryckningen, hvilket skedde den 15 Juli 1725 ²⁰⁾. Detta års vårbetraktelse uppehåller sig äfven mest vid tanken på att döden ej kommit så fort som han väntat: „Hvar bli'r du bleka död? hvi skyr du den dig söker?“ Att skalden dock ännu på våren 1725 varit sjuk synes af en grafskrift från April 1725, som uppgifves vara författad „i hast och med en siuk hand“. Och äfven följande vinter var säkerligen svår, ty titeln på nästa vårbetraktelse lyder: „A:o 1726, den 10 April, då jag hela Åhret igenom måste hållas vid sängen“, och skalden som „ligger jämt i Fiäder-Boijor tryckt“, säger:

Dock, innan Skiörden bli'r och bleka Skylar binnas;
Så hoppas jag, jag lär' bland vissne Skuggor finnas.

Vid denna tid tillkommo „Kårta Sede-Läror och Sede-Tillämpningar, Författade A:o MCCXXVI“ och tryckta samma

²⁰⁾ Den 27 Juli hemstälde kanslikollegium, på Freses anhållan, om beviljande af „10 års privilegium på de andlige och verldslige Poesier som han ärnar låta trycka“. Den 9 Augusti gafs äfven detta privilegium och diktsamlingens bägge delar bära tryckningsåret 1726.

år. I företalet, dateradt Stockholm den 25 Febr. 1726, kallas dessa sedeläror „de sidsta Gnistor af mitt Förstånds Ljus. När mörker omsatt mig på alla sidor, jag menar, när Siukdom, Sömne-lösa och sielfva Döden trängt in till mig, har jag icke velat lämna mina tankar ledige, på det de icke skulle dragas till synd: utan hållre öfvat och uppehållit dem i nyttige tings betraktelser. — — Om icke Wanmakt och orke-lösa emellan kommit, hade jag blifvit vidlyftigare; Nu består min största behagelighet i kårthet“.

Tillståndet under följande år belyses af följande data. Den 11 Augusti 1726 skrifver Frese en grafskrift (öfver D. de Lohmel) „i sit siukliga tilstånd“. Den 23 September daterar han sin dikt „Betraktande af Guds Allmakt och Godhet, Alle tings Fåfång- och Förgängelighet, Döden, Och den tillkommande Roligheten“. Denna dikt är öfverhufvud hållen i lugn ton; döden framställles såsom en befrielse: „Döden ä kropsens död, och döden ä siälens hälsa“. Den 1 November skrifver han åter, „under siukligt tilstånd“, en brudskrift till sin kollega „Secreteraren Ädel och Högachtad Herr Otto Fredric Engelke“. Han undrar deri huru han, „som redan i min egen bild Wid men'skiors samfund ser mig skild, Och tyck's bland Wissne Skuggor stå, Dem ingen mera tänker på“, ännu „ur grafven fika vil, Och än en gång i kring mig se, Hvad som i världen månde skie“. Hans orsak dertill är att brudgummen „har mig ett trogit salskap giordt, Och ensam vist sig vara vänn, När andra vänner svunnit hän“.

Den 21 December samma år 1726 ingafs till kansli-kollegium en supplik, deri Frese „för dess sjukliga tillstånd och medellöshet begär få ett qvartals antecipation af sportel-medlen“, hvilket ock beviljades „om tillgång är“. Och följande vårbetraktelse bär öfverskriften: „Anno 1727. Då en långsam och bedröfvelig siukdom hela åhret följt mig efter“.

En viss otålig längtan efter döden framträder uti denna dikt och visar, i förbindelse med nyss anförda data, att det under denna vinter torde stått illa till med skalden.

Från hösten (25 Augusti) 1727 hafva vi dikten till Anders Degerman, i hvilken Frese åter känner sitt slut nära:

Tag detta til en pant utaf min tacksamhet;
Här tröttnar tanckan och min siuka hand at skrifva;
Och detta torde ock, ho vet, det sidste blifva;
Ty jag mig ingen stund för döden säker vet.

Emellertid tyckes skalden ändock åtminstone hafva skött sin tjänst, ty i Stockholms Kongl. bibliotek finnes ett bref till biskop Gezelius, skrifvet „i största hast d. 11 Augusti“, deri han redogör för den till honom öfversända kansli-afgiften för några finska pastorat. Ännu den 27 April 1728 skrifver Lars Arnell till Gezelius, att han genom sin broder Carl låtit tillställa Frese „den öfversända assignationen“, hvaraf synes att skalden vid denna tid ännu hade af-färer med biskopen. Men underrättelsen inledes med orden: „Herr secret. Frese är ännu lefvandes fast än i lijka siukligit tillstånd som tillförene“. Och den 17 Maj heter det yttermera: „Herr secret. Frese är än lefvandes och har i egna händer undfådt den öfversända assignationen“.

Af dikter från denna tid ha vi främst att märka Freses största poetiska arbete, „Passions-Tankar, Eller Betraktelser, Öfver Vår Wälsignade Frälsares Blodige Pino och Döds-Kamp, Under Siukligt tilstånd Fattade“. I företalet, som är dateradt Stockholm den 28 Martii Anno 1728 ²¹⁾,

²¹⁾ Den 30 Mars erhöill författaren, på begäran, kanslikollegii rekommendation till privilegium, hvilket äfven meddelades den 9 April. — Vid citat är hädanefter AD = „Andelige Dikter“; WD = „Werldslige Dickter“; KSL = „Kårta Sede-Lårer“; NPS = „Någre Poetiske Samblinger“ (utgifna, äfven de, 1728), och H = Hansellis upplaga (Samlade skrifter af Jacob Frese, i „Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin“, 20 delen).

råder en lugn stämning och hopp om snar förlossning från det långvariga lidandet, och enahanda stämning möter oss i vår betraktelsen. I griftqvädet öfver Carl Kiellin (den 23 Maj) heter det åter:

Men nu hvad vil jag säja mer,
När Hand och Hufvud luta ner,
När döden mig så innehar,
At Intet af mit Alt är qvar.

Gladare är tonen vid ett bröllopsqväde till Christian Herkepæus, den 2 Juli, ja der omnämnes skaldens sjukdom alls icke. Men den 27 Juli träffades skalden af en svår sorg: hans broder Hans Frese dog. Sina känslor tolkade han i ett „Sorge-Tahl“, i hvilket han prisar den döde därför att han icke offrat „denne stygge Af-Gudenom“, som kallas egennytta, utan varit i innerlig kärlek och välvilja förbunden med sin broder. I sin sorg tröstas skalden endast af att han „sielf är i stundelig förväntan af min förläsnings och vet, att vi innan kort, i en ousäjelig glädje och härlighet, vår i tiden påbegynte sänja och enighet i evigheten få fullkomna“.

Vid bouppteckningen efter denne broder afsade sig alla syskonen sin arfsrätt till förmån för enkan, och skaldens förbindelse, som är daterad redan före broderns död, lyder sålunda:

Copia. Ifall jag efter den Högstes allvisa försyn skulle öfverleva min kiäre broder Hans Frese, så afsäger jag mig, i anseende till hans mig bevista godhet och broderliga hiertelag härmed och i kraft af detta den rättighet och arfsrätt, som mig af dess qvarlåtenskap kunde tillfalla. Till yttermera visso underskrifver detta med egen hand och i vittnens närvaro. Stockholm den 30 Junij 1728.

Jacob Frese.

Såsom Vittne

C. Schenping.

Af detta dokument torde man vara berättigad att sluta, det skalden, om än han 1726 kallas „medellös“, dock icke lidit verklig nöd, utan i fall han deraf varit i behof kunnat få hjälp af brodern, som var barnlös och, att dömma af bouppteckningsinstrumentet, välbehållen (han egde bl. a. ett stenhus vid Repslagaregatan på Söder). Härtill han läggas att skalden äfven måhända återvann åtminstone någon del af de penningar, om hvilka den ofvannämnda långvariga processen fördes²²⁾. — Men å andra sidan är det dock temligen säkert att Frese vid sin död icke lemnade några synnerliga egodelar efter sig: i Stockholms förmyndarkammars väl ordnade arkiv finnes nämligen intet instrument öfver någon bouppteckning efter honom.

Man kunde af sist anförda omständighet frestas att förmoda, det Frese möjligen icke dött i Stockholm. Sorgetalet öfver brodern är nämligen det sista arbete vi ega af hans hand, och inga underrättelser om hans vistelseort och tillstånd under det följande året finnas att tillgå. Den af Cygnæus meddelade uppgiften om dödsdagen, den 31 Augusti 1729, har erhållits ur kammarkollegiets arkiv (genom magister A. Schauman), men huruvida derstädes finnes några vidare upplysningar vet jag icke. Ur kyrkoarkivet i Maria församling, dit skalden torde ha hört²³⁾ kan heller ingenting inhemtas, enär alla kyrkoböcker från denna tid för-

---

²²⁾ Han säger sjelf (KSL. s. 27; H. s. 377): „Jag var utsatt för två plågor, och den tredie följde mig alt jämt efter: En långsam Process, en ledsam Granne och en trätosam Qvinna. Jag förliktes vid min Wederdeloman och slapp Processen“ o. s. v. Då Freses yttranden öfverhufvud ofta hänföra sig till hans personliga erfarenhet, är det ingalunda omöjligt — om än naturligtvis icke heller absolut säkert — att han äfven här syftat på den verkliga processens utgång.

²³⁾ Skalden kallar 1728 (NPS. s. 45; H. s. 278) kapellanen i Maria Carl Kiellin sin själasörjare och bodde samma år vid „Horns Gatan, mit emot Kyrckian“ (v. *Henel*, *Florerande Stockholm*).

stördes vid den s. k. Maria brand 1759. — Deremot har jag i Carl Arnells bref till biskopinnan Gezelius af den 5 September 1729 anträffat uppgiften: „Den bekante Cancellie-Poeten Frese, som länge varit siuk och mycket svaglifvad, är nu ändteligen död blefven“. Då detta skrives blott fem dagar efter dödsfallet, då ingenting säges om att Frese skulle dött utom Stockholm, och då han året förut, ehuru äfven då svag, var i Stockholm, synes det föga sannolikt att han icke skulle äfven ha dött i denna stad.

3.

De notiser vi sålunda haft att meddela om Freses lefnadsomständigheter äro visserligen ej särdeles rikhaltiga, men man torde dock kunna säga att genom dem bilden af skaldens yttre mist åtminstone en del af sin „dimmiga hållningslöshet“. Och att det poetiska intresset för skalden genom dessa notiser skulle, såsom Cygnæus fruktade, „nedflyttas till hvardagens prosaiska sfer“ kan jag icke finna. Tvärtom vinner hans diktning i intresse, då vi se huru den samma allt igenom är ett uttryck för skaldens eget lif, huru han verkligen lefver i sina sånger.

Vi ha redan betraktat de dikter, der skalden ger uttryck åt de känslor som väcktes af hans sjuklighet. Dertill kunde nu läggas åtskilliga af egen erfarenhet framkallade uttalanden emot „oförfarne läkare“ (t. ex. WD. s. 164, KSL. s. 8, 37; H. s. 356, 365, 380). Men derjemte finna vi angrepp äfven mot orättvisa domare, hvilka uttalanden sannolikt få sättas i samband med den ofvannämnda processen. Vid presidenten Stierncronas graf låter sålunda Frese Svea klaga (WD. s. 119, H. s. 253):

at hon mist sin hägnad och försvar,
 Som tummen trycka lärdt uppå dens argas öga,
 Som, utan lång Process, kund' skilja trätor tröga,
 En Änkiers Tilflykt, och de Faderlösas Fa'r.

Den sista versen är ännu dertill tryckt med större stil än de föregående. Och i „Kårta Sede-Lärör“ (s. 15, H. s. 372) heter det:

I Dom haf Gud för ögon: Lagen i hiärtat: och ömhet i Samvetet. Förhåll icke Enkiones Rätt: och fördölg ej den Faderlösas tårar, på det at ropet däråf icke må trängia sig up till Himmelen, och draga hämd öfver dig. Upskiut icke Saken för din Wäns skull, at den oskyldige ej må lida för din skull.

Och vidare (s. 16, H. s. 373):

En vrångvis Domare, den icke har rena händer och Seder, han är landet skadeligare, än de Tje Ægyptiske plågor: han är giftigare än Pestilentzan, och smittosammare än Spetälskan; hvarföre han ock, till andras Helbregdas bibehållande, borde utdrifvas af Staden. Det är bättre, at Achan stenas utan för Lägre, än at Menigheten, för hans skull skall förgås.

Hvad vi veta om Freses härkomst kan äfven mycket väl sättas i förbindelse med åtskilligt i hans dikter. Den intensiva Viborgs-patriotismen i „Echo å Sveriges Allmänne Frögde-Qväden“ vid Carl XII:s hemkomst har sin förklaring uti att Frese stammade från en släkt, hvilken redan i flere generationer bott i Viborg. Och att denna släkt var borgerlig samt efter all sannolikhet ansedd och välbehållen, äfven detta har haft sitt inflytande på Freses uppfattning af verlden.

Vi finna till en början att han ur det borgerliga hemmet ärft gudsfruktan och fasta moraliska principer. Han säger nämligen (AD. s. 67):

När min Fader dog, lämnade han mig desse kårta lärdomar till Arfs: Kiäre Son, fruckta Gud, så skall dig aldrig fattas en Fader i Himmelen: Älska din Nästa, så skall Lycka och Wälsignelse bli dine visse vedergälnings-Män.

Derför påyrkar han äfven lydnad mot föräldrar (AD. s. 65, KSL. s. 32; H. s. 367, 378) och säger (på sist anförda ställe):

Mine Föräldrar! O I mine kiäreste Föräldrar! efter den Högste Eder mig ifrånskildt i de spädare Åhren; måtte det dock nu Honom icke obehagligt vara, om jag Edert stoft och Aska vördar och välsignar.

I sammanhang härmed står ock den varma känsla han hyser för familjelifvets band i öfrigt: sämja mellan bröder och mellan man och hustru samt erkännande af qvinnans värde och betydelse. I sistnämnda afseende heter det t. ex. (KSL. s. 30, H. s. 377):

Det är mycket, at en dygdig Qvinna räknas för den Gudfruktigas Arfvedel på Jorden: men det vill dock litet säja emot hennes Wärdighet. Hon är det Lifsens Trä, som i tino Huse blomstras Lycksalighet. Gullet förtar hon des glantz, och Sölfret des Wårde: ja, hon är yppare at skattas än Pärlean i sin Pärlemo.

Enahanda uppfattning möter oss äfven då skalden berör allmännare förhållanden, t. ex. klass-åtskilnader. Öfverallt tager han parti för den verkliga förtjensten och mot allt skenväsende. Han prisar (1716) den borgerlige brudgummen Nils Grubb „som än har stadighet i sitt försvar och värje“ medan åter „ädlingar“ ha „för Helg-dags sed, i Wind och vädret sprätta“, och dermed få „rang utaf en pauvre Svensk-Fransos, Som inlänskt oförstånd med utlänskt flärd vill röja“ (WD. s. 47, H. s. 184). Å andra sidan ifrar han ofta mot snikenhet, mot „folk af Igla art och sinne, Som stinne gå af andras svett och blod“ (AD. s. 44, H. s. 115). Måhända är det ock med stöd af egen erfarenhet han säger (KSL. s. 3, H. s. 363):

Floden ökte sig och försvann: Kiällan flöt sakta, och des Bräddar vordo fulla; Så ombyter sig åfta den Fattigas och Rikas tillstånd. Har du nog, slös icke: äst du fattig, lät nöja dig.

Också i dikten „Lyckans sällsamma lopp“ (AD. s. 42, H. s. 112) framställer han sig sjelf såsom fattig, men dock förnöjsam. Och särdeles anmärkningsvärd är den sjelfkänsla, som uttalar sig i „Dageligt Bøne-offer“ (AD. s. 23, H. s. 101), der han bl. a. beder: „Hiälp at jag icke blifver de främmande besvärlig: icke lefver af andras nåde: icke tigger bröd af ovänner: icke söker hiälp hos hårda och obarmhärtige Människior“.

Samma moraliska principer, men äfven samma sjelfkänsla möta vi också då skalden talar om sina egna dikter. I företalet till „Andelige Dikter“ heter det sålunda:

Här förete sig någre enfaldige Poesier, såsom Wittnen af mine förde ensamme, menlöse och förnöjelige tankar. Jag tillstår fuller, at de torde röja någon tillåtelig och loflig frihet; Men så vet jag ock det med dem, at de äro främmande för alt diärf och straffbart okynne. Lättfärdige och otucktige Skrifter äro mig en styggelse, och deras diktan håller jag för Dygdens Förtal. Alla böra sökia beröm uti det, som höfviskt och anständigt är.

Medvetandet af att han hyste sådana rena afsigter gör ock att skalden „vid desse oskyldige Dickters allmänt kunnogt giörande, icke det ringaste frucktar, hvarken för Förtal eller Last, eller vidare begiärer Beröm och Ros“:

I öfverensstämmelse härmed tilltalar skalden äfven i företalet till „Passions-Tankar“ sin „bevågne läsare“ sålunda:

Du har, som jag med hugnad förnummit, varit en benägen uttydare af mine tillförene i Trycket utgångne Prof. — — Och ändock jag icke törstar efter beröm; blygs jag likväl icke, at därför hämbära dig min offentelige tacksäjelse.

Den lugna sjelfkänsla skalden sålunda för egen del visar, framträder äfven på hela det ofrälse ståndets vägnar. „Beropa dig icke på dine Förfäders bedrifter: utan var Man för dig sielfvan. Ändock Askan är af hög Härkomst, efter Elden är ett så ädelt element, så räknas hon lik-

väl för ett förackteligit stoft“. Deremot: „Som Rosor komma af Törne och Diamanter af Sten-Klippor; Så härstammar åfta Dygd af ringa Härkomst“. Ja, till och med råder han: „Lägg icke ditt ärfde Namn neder, ändock du af vanfrägd Ätt härkommen äst; Ty onda Föräldrars fromme barn äro begynnare af sin egen dygd. Abraham kallas icke Syndares Son, för det, at hans fader Thara var en Afgudadyrkare: utan de Trognas Fader, för det, at han var en from och rättfärdig Man“ (KSL. s. 7, 23; AD. s. 65—66; H. s. 365, 375, 367).

Dessa åsigter få sitt poetiska uttryck uti dikterna „Arbete med Ro och Hvila, är Glädie“ och „Herde- och Landtlefvernes Liuflighet“ (AD. s. 43, NPS. s. 2; H. s. 114, 289). I bägge prisas arbetet, hvilket i den förre uttryckligen framhålles såsom icke utgörande någon förbannelse:

Jag vet väl, at den dom står fast vid sig:
Du skall med Anlets svett och möda nära dig;
Dock gladelig.

Den senare dikten är anmärkningsvärd, emedan den för sin tid är ovanligt litet arkadisk. Skalden prisar landtlifvets frihet, men denna frihet består för honom icke blott uti att valla får och spela på herdepipa, utan i strängare arbete:

Där kan man sin sorg vid plogen glömma,
Och sin hälsa kan man där med arbet få;
Uppå hårda strå om Roser drömma,
Roser drömma om uppå de hårda strå.

Och äfven i det följande af dikten framställes uttryckligen *bonden* såsom den der i sitt arbete njuter „landtlefvernes liuflighet“, ty, heter det efter uppräknande af alla hans sysselsättningar, „sällan ledsnar den som något göra har“.

I denna sin sympati för samhällets lägsta lager står Frese bland sina samtida ganska ensam, åtminstone känner jag ingen skald från denna tid, som förmått skildra bondens lif på en gång så relativt troget och med sådan poetisk värme som just Frese. Och, hvad mera är, äfven den följande tiden kom på länge icke mycket utöfver hans ståndpunkt i detta afseende; så äro t. ex. fru Nordenflychts herdeqväden vida mer arkadiska.

Med sådana demokratiska tendenser skulle Frese ha varit högst inkonsequent, derest det vore sant, hvad Atterbom påstått, att nämligen hos honom „den förtjusta tillgifvenheten för Carl XII är ett af grund-elementerna“²⁴⁾. En sådan förtjusning vore i sanning rätt förvånande hos en skald, hvilken har ögat så öppet för det fredliga arbetets betydelse och värde, och hvilken dessutom har så många personliga skäl till helt andra känslor än beundran för den krigiska äran. Hans fädernestad var ju intagen af fienden, skaror af hans landsmän fingo fly från sina hem, hans broder Mårten hade varit fången i Ryssland²⁵⁾, han sjelf såg i följd af kriget en del af sitt arf i fara och sig sjelf såsom tjänsteman stäld på förknappning.

Men också förefinnes denna förtjusning icke annat än i Atterboms uppfattning. Tvärtom: ett af „grundelementen“ i Freses diktning är smärtan öfver fosterlandets lidanden.

Kanske mest betecknande i detta afseende är att man från hvarje af åren 1714—1718 finner bröllopsskrifter af Frese, uti hvilka tidens nöd och betryck framhålles, oakadt

²⁴⁾ *Atterbom*, Carl XII betraktad i sitt förhållande till vitterhet, vetenskap och skön konst, s. 5. Omdömet återklingar äfven hos *Cygnæus*, a. a. s. 256.

²⁵⁾ *Ennes*, Biografiska minnen af konung Carl XII:s krigare, I, s. 599.

tillfället tvärtom bort mana till glädje. I dikten vid Hans Freses bröllop (November 1714) påminner han sig sina „fångne syskon“ och efter att han skildrat höstens mörker heter det:

Här till så kommer äfven än,
När Svärdet icke vänder 'gån
At blod u'r bröstet tappa;
När Fjenden i Harnesk spänd,
Will, af sin Segers Lusta tänd,
På sielfva hiärtat klappa.

Vid prins Fredriks och Ulrika Eleonoras bröllop (1715) liknas Sverige vid en „Änkia, Den sina bleka kinder har Med gråtand' ögon tvättat“. Följande år, då skalden qvader vid ett bröllop i Lund, hyser han visserligen något bättre hopp, med anledning af konungens återkomst; men äfven der frågas: „Hvem kan en svårar' Tid af Tidsens Längder veta, Än då man all sin frögd i allmän Sorg måst leta?“ Och år 1717 vid Abraham Grills och Catharina Roselias bröllop säger han, att brudparet ägde „öfver nog till alla Lyckans delar; Dock vet jag nämna ett, som I med andra mist“, de kunde ju ej annat än „efter Fred med hela Riket sucka“; och strax derefter följer det med bröllopsglädjen så illa harmonierande utropet: „Barmhärtighet se ned till Wårt förtryckte Land!“. Och ännu 1718 önskar Frese uti en brudskrift med titeln „Wår förvände Tid“ de nygifte att få se „Fredsens Palmer knoppas“ (WD. s. 29, 36, 39, 62, 76; H. s. 169, 174, 177, 196, 207).

I grafskrifterna ha naturligtvis dylika dystra målningar en ännu lämpligare plats och de saknas ej heller i Freses dikter af detta slag, ja äfven efter kriget (1723) talas i grafskriften öfver Stierncrona, om huru „Trumman Lag och Rätt med Friden flyktig giordt, Och i de förra årh mång oviss Ordning stiftat“.

Men utom dessa omnämmanden i förbigående hafva vi af Frese flere stycken, i hvilka han särskildt tagit tidens nöd till tals. I „Andelige Dikter“ finna vi „Ofreds Klagan“ och en „öfverskrift“ med titel „Öfver Fred och Ofred“, i „Werldslige Dickter“ ett epigram „Öfver de Afslagne Myn-tetegn“, i „Kårta Sede-Läror“, afdelningen „För Konungar, Råd, Befallningshafvande och Domare“ flere skarpa uttalanden mot krig och mot tyranniska konungar, slutligen i „Någre Poetiske Samblingar“ nya „öfverskrifter“ om „Fred och Rolighet“ samt dess motsats „Fegd och Krig“.

Det är sålunda otvifvelaktigt, att Frese ingalunda var någon dyrkare af den krigiska äran, och äfven de dikter, der „förtjusningen“ för Carl XII borde framträda allra tydligast, utvisa i stället, opartiskt betraktade, något helt annat. Hans „Echo å Sveriges Allmänna Fägne-Qväden“ vid konungens återkomst upptages till större delen af en målning af krigets olyckor, och om skalden uttalar sin förtröstan till konungens förmåga att gifva sakerna en annan vändning, så är det blott emedan han hoppas att landet derigenom skall få fred. Och liknande tendenser återfinnas i nyårsverserna till konungen 1716, i verserna vid Carl XII:s död och vid fredsslutet 1721. Vid dessa dikter behöfva vi dock ej uppehålla oss, då redan Ljunggren tillräckligt belyst dem. Men såsom prof på att Freses uppfattning af regentens pligter står i fullkomlig harmoni med hans demokratiska tänkesätt i öfrigt kan anföras yttrandet (KSL. s. 13, H. s. 371): „At vinna Seger, är mycket; Men at vinna sig sielf och med sig sielf sine Undersåtares Hiärtan, är fast mera“ — ett yttrande, som nästan ordagrant öfverensstämmer med normen för en senare finsk skalds bedömande af regenter: „Hvad återstår att besegra för den som besegrat verlden? Att besegra sig sjelf“.

Dessa olika sidor af Freses verldsåskådning sammanhållas till ett helt genom hans religiösa uppfattning.

Vi sågo ofvan att skalden redan ifrån sitt hem hade ärfvt en varm gudsfruktan, och tidens olyckor bidrogo naturligtvis till utvecklande af detta anlag. Freses sjuklighet verkade likaledes i samma riktning. „Jag har sund och helbregda varit: Jag har ock siuk och skröpelig varit. I det förra tillstånd behagade mig Werlden: i det senare lärde jag känna Gud“ (KSL s. 34, H. 379).

Freses religiositet har i följd häraf en ytterst personlig karakter; men då det samma är fallet med hans lifsuppfattning öfverhufvud, så är det ock naturligt att hans åsigter om verlden träda i nära förbindelse just med hans religiösa åskådningssätt. Så t. ex. finna engång hans demokratiska tänkesätt ett uttryck uti följande sentens (KSL. s. 20, H. s. 374):

Emellan den, som på Thronen sitter, och den, som står vid Qvarnen: emellan den lycklige på Jorden och den olycksalige; är ingen annan åtskillnad, än Guds Nåd allena.

Men så personlig Freses religiositet än är, så är den samma dock derjemte ett uttryck för en allmän tidsströmning, och har derigenom en historisk betydelse, hvilken hittills alls icke blifvit beaktad. För att klargöra detta måste vi kasta en blick på tidens religiösa förhållanden öfverhufvud ²⁶⁾.

Redan under Carl XI:s tid hade inom Sveriges rike yppats åtskilliga andliga rörelser, åsyftande framför allt att i stället för det stela dogmtvånget inom den allherskande

---

²⁶⁾ Jfr vid följande framställning: Nordische Sammlungen, Band I (Altona 1755); J. A. Lindgren, Bidrag till den svenska pietismens historia. I. Pietismen i Stockholm 1702—1721 (Upsala 1879); K. F. S. Henning, J. C. Dippels vistelse i Sverige (Upsala 1881).

ortodoxa kyrkan sätta ett varmare kristligt lif. Särskildt kan märkas att flere finnar uppträdde i sådant syfte; dock voro deras yrkanden starkt uppblandade med svärmiska ingredienser. En af desse svärmare, Lars Ulstadius, dömdes 1693 till listids tvångsarbete, hvilket han äfven i Stockholm undergick ända till år 1719, då han vid Ulrika Eleonoras kröning benådades. Han anhöll dock att få bo qvar i sitt fängelse och dog 1732. Under sin fängelsetid hade han af mången betraktats såsom martyr för sin tro och underbara sägner voro snart gängse om hans gudliga lefverne, siarförmåga och inverkan på obotfärdiga syndare.

Vid början af 1700-talet utbröt ånyo en religiös rörelse förnämligast i Stockholm och antagligen i följd af tidens betryck, men delvis äfven under inflytande från Tyskland. Man begynte, otillfredsstäld med den officiella kristendomen, att samlas till enskilda religiösa sammankomster eller konventiklar. Snart fann i anledning häraf regeringen sig befogad att ingripa uti rörelsen genom „Kongl. Maj:ts nådigste bref och befallning angående hvarjehanda villfarande biläror, svärmerien och thet så kallade *pietistieriet*“, utfärdadt vid Lusuc i Volhynien den 7 Juni 1706. I synnerhet fästes deri uppmärksamheten vid att den studerande ungdomen „begirigt reser til the fremmande academier och thär mest uppehåller sig, hvarest then lätteligen thetta giftet kan insuga och sedan hela fäderneslandet thermed ansticka“. Derfor påbjöds att „ingen för studiernas skuld skal uppehålla sig vid the misstänkte och beryktade Academier i Tyskland, i synnerhet, thärest thet så kallade pietistieriet mäst läres och yrkies“. Och skulle för öfrigt „the, som kitzla sig med sådana biläror“ och icke ville afstå från dem, förvisas riket om de voro utlänningar, men ifrån tjänst och embete afsättas, der de äro inhemske, „jämväl

ock annat straff undergå, efter som brottet kan finnas“. — Samtidigt utgaf kanslikollegium ett påbud om skärpt censur vid „kätterska och andra skadeliga böckers“ uppläggande, införande eller försäljande i riket ²⁷⁾).

Härmed var dock rörelsen ingalunda qväfd, utan fingo kommissioner och konsistorier fortfarande åtskilligt att göra med irrlärorna och särskildt med konventiklarna. Regeringen å sin sida inskräpte år 1713 påbudet från 1706 och förbjöd ytterligare de enskilda sammankomsterna. Det oaktadt hade Kongl. Maj:t den 8 Dec. 1721 „med serdeles missnöje förnummit“ att „the likväl här i vår residencestad skole finnas, som, under en skenbar Gudachtighets öfning, fördrista sig sådana hemliga samqvämer och conventicula uti sina hus att hafva“ och påbjöd med anledning häraf öfverståthållaren att nästa söndag och sedan årligen på första bönedagen låta kungöra 1706 års förordning. Icke ens detta hjälpte, ty den 12 Januari 1726 måste det ryktbara konventikelplakatet utfärdas, hvilket hotade dem som höllo konventiklar med dryga böter eller (för tredje resan) — två års landsförvisning. Samma dag förbjödos dock äfven de rättrogne presterne att i sina predikningar göra utfall mot pietisterne eller „utropa“ pietisteriet, „hvarmedelst thet ordet pietet eller Gudsfruchtan förvandlas till ett smädeord“ ²⁸⁾.

Lägga vi ännu härtill att den bekante *Follstadius* redan 1723 var af myndigheterna uppmärksammas och genom sina predikningar väckte den största sensation, samt att *Johan Conrad Dippel*, hvars religiösa yrkanden äfven snart läto mycket tala om sig, år 1727 ankom till Stock-

²⁷⁾ A. A. v. *Stiernman*, Samling utaf stadgar, bref och förordningar angående Religion. (Sthm 1744) s. 165—174.

²⁸⁾ v. *Stiernman*, a. a. s. 175—182, 191—193, 200—212.

holm, så finna vi att hufvudstaden på 1720-talet var starkt upprörd i religiöst afseende.

Och just vid denna samma tid lefde och diktade Frese i detta samma Stockholm. Religiöst anlagd såsom han var, kunde han naturligtvis ej förblifva likgiltig för dessa rörelser, och lika naturligt är att han skulle dragas närmare till den sida der det varmare religiösa lifvet fans. Att så äfven verkligen var förhållandet, derpå få vi tillräckliga bevis, om vi på Frese lämpa det gamla ordspråket: „säg mig med hvem du umgås och jag skall säga dig hvem du är“.

Det är nämligen ganska klart, att de som för sina religiösa åsikters skull voro förföljda, gerna slöto sig inbördes tillsammans, men deremot söndrade sig från den öfriga världen. Om nu sålunda det kan visas, att Frese stod i nära beröring med flere af desse pietister, så är dermed också stor sannolikhet vunnen för antagandet att äfven han hyllade pietistiska åsikter.

Granska vi nu listan på de personligheter, till eller om hvilka Frese skrifvit tillfällighetsdikter, så finna vi snart bland dem åtskilliga notoriska pietister.

År 1713 skrifver Frese en grafskrift öfver kanslirådet *Jahan Schmedeman* (född i Viborg). Dikten andas en varm religiös stämning och den aflidne prisas för det han ej låtit förvilla sig af världen, hvarför han ock nu „i Salems Land sitt rika Arfskap fått“. Men just samma år 1713 ranskades öfver en konventikel i denne Schmedemans hus, der ett fruntimmer hållit predikan i 14 å 15 personers närvaro, hvarvid fru Schmedeman fört direktion ²⁹⁾.

---

²⁹⁾ Fru Schmedeman, född v. Braunjohan, hade i denna sin religiositet att brås på sin morbror, hofpredikanten hos Ulrika Eleonora

Vidare finnes bland Freses „gratulationer“ en med titel „Öfver N. N. Härlige Böne-Predikan“ (WD. s. 141, H. s. 323). Det ligger ganska nära till hands att härvid tänka på den predikan som på bönsöndagen 1723 i Arvid Horns „hof“ hölls af prosten och kyrkoherden i Umeå *Nils Grubb*. Denna predikan var nämligen mycket omtyckt af pietisterna och cirkulerade länge i handskrift till dess den slutligen trycktes år 1765³⁰). Och Grubb hade vid 1719 års riksdag varit anklagad för irrlärighet, hvaraf kunde förklaras att skalden ej i gratulationen utsätter namnet på författaren till predikan, endast kallar honom „Herr Probst“. Slutligen kan såsom ett ytterligare stöd för detta antagande nämnas att Frese med familjen Grubb tyckes ha varit väl bekant: vi ha nämligen af honom tre andra tillfällighetsdikter öfver Grubbar.

Men emot antagandet att dikten åsyftar Grubbs Böne-predikan tala följande tvenne strofer:

Nöden i de Morgon-Länder,
Bort i Assoph, Muscou, Bender,
Lär; ty nöden lära kan;
Brakt E'r Böne-konsten an.

Den af Babels vide brutit,
Och i trånga bojor sutit,
Här des uphof tyda vet,
Mäst af sielf-förfarenhet.

Detta skulle tyda på att predikanten varit fången i Ryssland, något som ej varit fallet med Grubb. Få vi icke

---

d. ä., Johan Carlberg, bekant för sitt religiösa nit och sina djerfva predikningar mot reduktionen. Se Anreps Ättartaflor och Biographiskt Lexicon, 3, s. 174—176.

³⁰) Se Lärda Tidningar 1765, N:o 3. — På tyska är denna predikan tryckt i Nordische Sammlungen, Bd. I.

antaga ett misstag från Freses sida ³¹⁾, så måste vi uppgifva denna eljes så sannolika förmodan. Men hufvudresultatet blir i alla fall det samma, ty just bland de svenska fångarne i Ryssland hade pietismen vunnit stor utbredning. Och säkert är i hvarje händelse att Freses dikt har en afgjordt pietistisk tendens, då författaren säger sig vilja med predikanten instämma i följande suck:

Gud mitt bröst til *Bönen* böje,
Bönen väg til *Bättring* röje,
Bättring vise *Nädens Ort*
Nåden öpne *Himlens port*.

Tron är sålunda alldeles utesluten. Och just betoandet af *bättringen* eller trons praktiska sida var ett af pietismens hufvuddrag.

I „Kårta Sede-Läror“ finna vi åter ett yttrande som måhända på ett förstucket sätt häntyder på en af de förföljde, nämligen den nyss anförda sentensen om „den som står vid qvarnen“. Ty i Ulstadii lefnadshistoria berättas, att denne tros-martyr fått i Stockholm arbeta i trampqvarnen, och att hans vedermöda ökats genom att en långvarig vindstilla inträffade, hvilken gjorde att väderqvarnarna stodo och trampqvarnen fick ovanligt mycket arbete.

I „Någre Poetiske Samblinger“ finna vi yttermera tvenne grafskrifter öfver personer, hvilka otvetydigt tillhörde den pietistiska riktningen, nämligen läkaren *Erik Carelberg* och kapellanen *Carl Kiellin*.

Den förres fader, myntmästaren Carelberg i Stockholm, hade år 1712 varit under åtal, emedan konventiklar höllos

³¹⁾ Grubb hade tidigare vistats i Tyskland, särskildt i Halle, och bl. a. år 1706 i Altranstadt predikat för Carl XII. Det vore icke alldeles omöjligt att Frese sammanblandat denna omständighet med fångenskap i Ryssland, då ju också de svenska fångarna stodo i förbindelse med Francke i Halle.

i hans hus. Sonen var äfven anklagad för delaktighet här, och hvilka allvarliga följder saken hade synes af följande uppgifter om honom: „Ärnade länge blifva Präst, hvarför han ock ofta öfvade sig i predikande; men sedan han i förtid kom att blifva bekant för att vara Pietist, såg han sin föresats ej gerna kunna lyckas, hvarföre han ock bortlade Präste-tankarna och utvalde i stället Medicinen“³²).

En alldeles motsatt väg gick Carl Kiellin. Född på Åland ärnade han, efter att hafva studerat i Åbo, egna sig åt läkarekallet, men slog sedan om och blef prest. År 1710, då pesten rasade i Stockholm „kom han til att logera hos Sal. Kyrckio-herden på Barnhuset Herr Andreas Brodin, vid hvilkens och de andras i huset siukdom och afgang med döden, han allena genom Gudz Nådiga beskyd vid lif och hälsa blef behållen“. — Derefter antagen till informator hos Carelberg blef han snart så ryktbar för sina predikogåfvor, att både Maria och Clara församlingar kallade honom till kapellan. Han antog kallelsen till den förstnämnda församlingen och förblef i denna befattning till sin död år 1728, hela tiden lifligt uppburen af pietisterne³³).

Denne Kiellin kallar nu Frese uttryckligen „Sin Trogne Siäle-Sörjare“ och förklarar, att det är han som fört skalden till Gud.

Slutligen kan ännu märkas att utom Kiellin flere andra finnar varit inblandade i dessa rörelser. Pietisternes sångbok „Mose och Lambsens visor“ utgafs af två finnar, assessor Georg Lybecker och magister Johan Tolpo. Och bland de i religionsprocesserna anklagade nämnas

---

³²) *P. J. Bergius*, Inträdestal i K. Vetenskaps-academien om Stockholm för 200 år sedan och Stockholm nu för tiden. (Sthm 1758), s. 200.

³³) *Magnus P. Aurivillius*, Likpredikan öfver Kiellin (Sthm 1729).

ytterligare de finske studenterne Tellman och Hasselqvist m. fl.

Allt detta sammanlagdt visar ganska otvetydigt hån uppå att Frese med pietisterna stod i intim beröring, om ock hans sjuklighet antagligen gjorde att han ej mycket kom att umgås med dem eller deltaga i deras gemensamma andaktsöfningar.

Och det resultat, hvartill vi sålunda kommit, bestyrkes till fullo genom karakteren af Freses andliga dikter. Läser man tidehvarfvets författare i kronologisk ordning, så är det liksom man komme in i en helt annan atmosfär när man hinner till Frese. Det är också just denna olikhet i ton och stämning som har ledt mig till att undersöka Freses ställning till tidens religiösa rörelser. Deremot påträffar man en icke så liten andlig frändskap mellan Freses diktning och den nyss nämnda pietistiska sångboken.

Det är dock egentligen i Freses senare arbeten denna stämning visar sig. I „Andlige och Werldslige Dikter“ förekommer utom den nyss anförda „gratulationen“ knappast något som mera bestämdt visar hån på att skalden skulle ha hyllat den pietistiska uppfattningen ³⁴⁾. I „Kårta Sede-Läror“ äro dessa tendenser dock redan tydligare. Så t. ex. heter det i afdelningen „För Lärare och Åhörare“ (s. 17, H. s. 373):

Äst du kallad till Läro-Ämbetet; så lef icke annorlunda, än du lärar; ty elljest kan Gud taga den gyllene Tungan utur den rofack-tige Achans Tiäll, hvarest hon intet annat giör, än ropar till honom

---

³⁴⁾ Måhända är det dock något mer än en tillfällighet att en skaldens vän i Strengnäs uti sin lyckönskan till författaren, daterad d. 16 Febr. 1726, således en månad efter konventikelplakatets utfärdande, skriver att då Frese sjunger:

Agnoscit sese *Pietas* & spectat in illis
Eloquiumque operis materiemque sui.

om hämd och straff. Den Läraren, som annorlunda lefver än han lärer, han är en förummad Diäfvul²⁵).

Var icke af de lösa Bestyrkare, som predika Folket ur Landet: utan af de Torndönsbarn, som väckia up Syndaren af sin säkerhets sömn. Predika så Tron, at du ock fordrar på des fruchter. Låt ingen Siäl, igenom din Wårdslöshet, omkomma, ty Gud skall kräfa hans blod utur dine hand.

Dessa yttranden kan man lämpligen sammanställa med åtskilliga af pietisternes yrkanden, hvilka just gingo ut på den döda trons ersättande af en lefvande och på öfverensstämmelse mellan presternes lära och deras lif. I det senare hänseendet kan som bevis anföras en punkt i 1713 års påbud, der bland pietisternes villfarelser uppräknas följande:

11:o. Fordra [de] en så fullkomlig menlöshet och så aldeles ostraffligandel hos Presterna, at the hålla all theras ämbetes förättning fåfång och kraftlös vara, så framt något fel och förargeligit exempel finnes uti theras lefverne, likasom Guds helige Ord och Sacramenten skulle förlora sin Gudomeliga värckan; så framt Presterna, hvilka them förrätta, äro i någon måtto felachtige.

Det är tydligt att, mätt med denna måttstock, de ofvan citerade uttrycken af Frese äro kätterska, och han skulle säkerligen ej användt dem, om han ej hyllat pietistiska åsigter.

Men oafsedt dessa enstaka yttranden är den allmänna tonen i „Sedelärorna“, samt ännu mer i „Någre Poetiske Samblinger“ och „Passions-Tankar“, en annan än i de tidigare dikterna.

Först är att märka att skalden afgjort öfverger all verldslig diktering. Redan då han utger sina „Werldslige Dickter“ säger han (i företalet) att vid deras öfverseende han fann „efter egit omdöme, knapt tredie delen värdige at framgifvas, hvilket iag min Ungdom och Omogenhet tillika

---

²⁵) Den sista meningen är tryckt med fetstil.

tillräknade, och därför de måste däraf Förgängeligheten ägnade. Desse, som i följande blader sig förete, kunde jag icke dåldes hålla, emedan de merendels tillförene genom Trycket blifvit kunnoge gjorde“. Men i brudskriften till Engelke af d. 1 November 1726 (NPS. s. 53, H. s. 208) heter det att han

förlängst med mogna skiäl,
Sagt hela Helicon far-vähl,
Med alla Sång-Gudinnors Cor,
Och världslig vishet som där bor.

Vidare framträder Frese religiositet nu under en så att säga mera stridande form än för. Han framhåller ifrigt människans pligt att vara på sin vakt mot de fiender, som bo i det egna hjertat. „Gif akt på dig sielfvan, och håll dig för din egen Fjende, så skall du undvika mycken synd“ (KSL. s. 9, H. s. 366). Men äfven med verlden omkring honom ser han sig nu mera än förr i strid. Vännerna öfvergifva honom (NPS. s. 55, H. s. 209), lycka och olycka utskiftas icke i öfverensstämmelse med förtjensten, ty (NPS. s. 17, H. s. 97):

Den ogudaktige med den frommas lycka bekrönes,
Den Gudfruktige med den argas plåga belönes.

— — — — —
Sådan är världsens Art, Sed, Skick och svikliga Lycka,
Somblige lida förtryck och somblige andre förtrycka.

Och slutligen erbjuder sig vid en blick på verlden för honom riklig anledning att ifra mot „jordisk-sinte, som i säkerhet än såfva“ (NPS. s. 33, H. s. 269).

Bestämdast framträder dock denna opposition mot samtiden uti Freses största dikt, „Passions-Tankar“, hvilken, märkvärdigt nog, i litteraturhistorien hittills varit så godt som alldeles förbisedd.

Visserligen ställer Hammarsköld denna dikt högt öfver Freses lyriska poem; men han är fullkomligt ensam om sin uppfattning. Redan Sondén, som 1826 utgaf Freses „Valda skrifter“, säger sig icke hafva upptagit dikten på följande skäl:

Man saknar här icke vackra *ställen*; men i *det hela* äro dessa tankar intet annat, än Passions-Historien, uppblandad med hvarjehanda exegetiska, dogmatiska och polemiska anmärkningar samt satt på rim, och de hafva icke nu samma värde som då de först utgåfvos. Visserligen är Freses försök mycket öfver Fru Brenners, Lilljenstedts och andres, som då behandlade samma ämne; men sjelfva ämnet är så högt, att man kan tvifla, om det någonsin skulle lyckas den störste skald att utföra det väl, så att det på en gång fullkomligen tillfredsställer det fromma hjertat och den upplyste konstkännaren. Sjelfve Klopstocks Messias har, oaktadt sina många oöfverträffliga skönheter, icke gjort det.

Vid denna på abstrakt estetiska grunder bygda dom har litteraturhistorien nu i öfver femtio år låtit bero; ja, det kan till och med dragas starkt i tvifvelsmål, huruvida Atterbom, Malmström eller ens Wieselgren någonsin läst „Passions-tankarna“, åtminstone finner man hos ingen af dem något omdöme om dikten. Ännu mera förvånande är dock att ej heller Ljunggren i sitt „Minne af skalden Jacob Frese“³⁶⁾ har annat att säga om dikten än följande: „Passionstankarna“ skattar Hammarsköld högt och sätter dem öfver Freses lyriska sånger. Men en fördomsfri granskning torde snarare gifva rätt åt Sondén“ (hvars omdöme sedan i sammandrag anföres).

Emellertid är denna Sondéns karakteristik af „Passions-tankarna“ jemt opp den minst träffande man kunde finna. Ty „passionshistorien satt på rim“ intager i dikten en ganska underordnad plats, detta af den orsak att skalden

³⁶⁾ Svenska Akademiens handlingar från år 1796, del 41, s. 296.

städse från skildringen af tilldragelserna går öfver till betraktelser rörande dessa tilldragelsers betydelse för honom själf och hans tid. De „exegetiska anmärkningarna“ äro likaså af helt underordnad betydelse, de utgöras förnämligast af påminnelser om några i Gamla Testamentet förekommande förebilder till de skildrade tilldragelserna, och bland dessa fästes särskild vikt vid de löften, som gifvits skaldens namnfrände Jacob, och af hvilka Frese tager sig anledning att bedja „Jacobs-stjernan“ lysa äfven för honom.

Af „dogmatiska anmärkningar“ åter finnes ännu mindre, d. v. s. egentligen endast en, riktad mot kalvinisters och papisters nattvardslära (s. 26—27, H. s. 10), och uti sin ofördragsamhet bjert afstickande mot Freses i öfrigt åt kristendomens praktiska sida riktade åskådning.

Återstå sålunda de „polemiska anmärkningarna“. Dessa utgöra verkligen dikten's hufvudsakliga innehåll, men äro naturligtvis ej tillräckligt karakteriserade med blotta epitetet „polemiska“. Rätta förhållandet är nämligen att Freses „Passionstankar“ väsentligen äro *en pietistisk tendensdikt*.

Ty genom hela dikten går liksom en röd tråd polemiken mot skrymtare, skenhelige prester och orättrådige domare.

När det stora rådet samlas, så heter det (s. 22, H. s. 7—8):

Märk! hur' ett listigt svek och hemligt skrymteri
 Sig under namn af nit och helig ifver dölja:
 Hur' mången Räf vil än för Skrift-lärd helsad bli',
 Och Biblen at förstå, är icke Biblen följa.

Ett rynkat äne vil til Andagt ei förslå;
 Det ludna öfvertåg gör icke stenen miuker;
 Där gi'es ock Belials-männ bland Siutti' ähra grå;
 Så är vår gamla Werld af synd igenomsiuker.

När oskuld fångslas skall och bli' i bojer förd,
 De hårda Samvets menn fast ut på natten sitta;
 Men när en rättvis sak skal bli' i Rätten hörd,
 De ei sin ädla tid så fruchtlöst spilla gitta.

Detta tema varieras sedan hela dikten igenom. När Kristus kommer inför Hannas, så heter det om denne (s. 69, H. s. 33), att han

Til Dom-Capitlet straxt adress ifrån sig gi'er
 Och skyller Jesum för en Wrång och kättersk Lära.

Och i Domkapitlet, säges det strax derpå:

Där sitter Caiphas störst, en myndiger Prälat,
 Som i sitt ämbet's nit för Religionen vakar;
 Wid uppenbart förhör han röjer hemligt hat,
 Och åfta utaf hämd sitt lärda Hufvud skakar.

Mot de skenhelige presterne förekommer sedan det ena angreppet efter hvarandra. På ett ställe (s. 88, H. s. 43) heter det om dem:

I föden Ulfven, och förskingren Herrans Hiord;
 Men Gud skall Folkets blod af edre händer kräffa.

Och det sätt, hvarpå Jerusalems tempel ohelgades framställes (s. 78, H. s. 38) med en sådan ifver, att man otvifvelaktigt äfven här kan se en hänsyftning på den officiela kristendomen i skaldens egen tid.

I bredd med de skrymtaktige presterne framträder gång efter annan Judas, såsom representant särskildt för den orättrådighet, som härflyter af girighet. Ty, heter det om honom (s. 24, H. s. 8):

Han säljer, utan sky, den han ei sälja rår,
 Hvarmed han ock sin Siäl i evig våde kaster;
 För all sin Salighet han tretti' pen'gar får.
 Är icke Girughet en rot til alla Laster?

Och på ett annat ställe (s. 34, H. s. 14) skildras „Judæ Efterträdare“ sålunda:

O at ei flera gafs! som i din fotspår gå:
 Som än i denna dag i alt dig äro like:
 Som sine Fäders Arf tänkt främdom Furstom få;
 Stå efter Kongens Lif: förråda Land och Rike.

Och kort derpå heter det:

Bårt leda Osed! bårt! at sälja Rätt och Nåd;
 Om längre i Wårt Land med främ'de Krokar fiskas:
 Om genom fingren ses med Hamans smicker-råd,
 Är fara at Wi än med Skorpioner piskas.

Äfven högmod och ärelystnad framställas såsom orsaker till orätrådighet och ha till följd (s. 28, H. s. 11) att

verldsens plägsed är:
 Den Fattige försmå: den Usle undertrycka:
 Förakta Dygden, som sig mäst i armod klä'r
 Och spåttskas emot Gud för någon fåfång lycka.

På ett annat ställe åter heter det (s. 98, H. s. 48):

Ett ting är grufveligt, och det förtryter mig,
 At ingen Rätt är til, när den Elände lider.

Men detta är icke underligt, ty folket får dåligt exempel af sin regent; det är icke svårt att finna hvem den „Herodes“ är, om hvilken det säges (s. 97, H. s. 47):

Hvar Drott och Höfding dygd och tuckt u'r hogen slår,
 På hans exempel sig hans hela Häf förlåter;
 En Herre efterföljd af tienarena får;
 En syndig Öfverhet giör säkra undersåter.

Så ser man äfven här, hvad flättia skaffa kan:
 De yra hvar om an, de större med de smärre;
 Den vinner gunst, som blir de Dårars öfver-man;
 Ett vackert tidfördrif! hälst för en krönter Herre.

Sålunda blifva flärd och ytlighet herskande i tiden.
 Den ödmjukhet Kristus visade är försvunnen hos de „Jord-

ske Kungar“ och barmhertigheten är endast ett sken (s. 29, H. s. 11):

Man bygger Kyrkior opp, och stora Offer gör:
Förordnar Fattig-hus: inrättar Hospitaler;
Men hiärtats-tempel man derhos i grund förstör;
Ty deras kästnad man med andras svett betaler.

I stället för ödmjukhet visar man nu rangsjuka, ty om apostlarne säges det (s. 36, H. s. 16):

Man ville trygghet ha: Hvem ypperst synas skull:
Och tänk! at man då re'n om Rangen var förlägen;
Hur' mer, när Werlden är af högfärd öfverfull:
Hur' är den frågan nu fast mera angelägen?
En Sak, som heder gör: som skiallig skilnad gie'r;
Men blinda Nuller och i spetzen ömsom ställer:
Som byter folcket om, och högre sittia be'r;
Rang, som nu aldramäst mot Werldsens afton galler.

Detta angrepp mot rangsjukan hänför sig utan tvifvel till några händelser vid 1720 års riksdag. Der hade nämligen dels häftigt diskuterats om presternes adelskap, dels hade presterne beslutit att söka rang för sig. I anledning häraf utgaf pietisten Nils von Lang (Grubbs sväger) flere skarpa flygskrifter, dem preteståndet fann för godt att förbjuda. Vi finna sålunda här åter ett bevis på Freses solidaritet med pietisterne.

Det förderf och den orättrådighet Frese sålunda ser på alla håll omkring sig gör honom ifrig i att yrka på att de, som sålunda fara vill, måtte omvända sig och komma in på den rätta vägen. Och denna ifver blir så stark, att skalden slutar sin dikt med följande skarpa „Warning til alla grofva syndare“:

Men detta allom dem til varning skrifvet är
Som Testamentsens Blod fördömligt sky och hata:
Ho Jesum Christum ei rättsinnigt hafver kär,
Förbannad vare han, han vare Maran-Atha.

Denna slutstrof gör en så mycket starkare verkan som den föregås af tvenne andra i helt annan tonart, d. v. s. utgörande en högstämd lofsång till Gud för den nåd han visar menniskorna.

Dessa prof torde till fylles ådagalägga karakteren af den polemik Frese i denna sin dikt riktar mot kyrka och samhälle. Man ser att den allt igenom stämmer öfverens både med de pietistiska grundsatserna och med den demokratiska uppfattning Frese äfven för öfrigt visar.

Men derjemte ingår i dikten ännu ett annat element, äfven detta likartadt med hvad vi förut hos honom funnit.

Passionshistorien ger nämligen honom oupphörligt anledning att gifva uttryck åt sina egna religiösa känslor, vare sig han känner förfäran öfver de lidanden hans medlare för honom undergått eller glädje öfver den försoning, som genom dessa lidanden vunnits för honom. Också framhålles denna rent personliga synpunkt redan i förordet, der det heter:

Det synes, som ville det likna sig till Werldenes Afton, åtminstone vet jag, at min Lifs-Afton snart förhanden är; Ty Solen och Liuset, Månan och Stiernorne äre mörke vordne, och Molnen komma igen efter rågn. Hvad hade jag då väl, til slut af min Werlds elände och jämmer, högre kunnat trösta mig af än Jesu jämmer? Hans Lidande, mitt Lidande; Hans kors, mitt kors; Men ock tvärt om: Hans Lidande, min hugsvalelse: Hans kors, min glädie.

Ett karakteristiskt prof på denna personliga riktning i „Passionstankarna“ lemnar följande parti, hvilket jag anför i dess helhet för att tillika visa de ofta rätt egendomliga öfvergångarna i skaldens poetiska tankegång.

Kristus har förutsagt att Petrus skulle förneka honom. Petrus vill icke tro detta, men gör orätt i att anse sig säker, ty (s. 40, H. s. 18):

Wi hafva icke strid allen' med kiött och blod;
 Men måste ock alt jemt i mycken frucktan vara
 För Werldsens Förstar och de Ståltas öfvermod,
 De onde andar, som inunder Himlen fara.

Och så följer denna skildring:

Hvar Menn'skia när sig sielf ett Kunga-rike har,
 Där Siälen, som en Drått, sitt Regemente pryder;
 Förnuftet är des Thron: af Minnet Råd hon ta'r:
 Des Sinnen ha' des Wäckt: och Wiljan henne lyder.

Affecter afvog Skiöld emot sin Herre bär,
 Dem, som en Höfvitsman, till anlopp Sathan retar:
 Den stygge Frestaren båd' Här och Höfding' är,
 Och på Wår Siäls fördärf han dag och natt arbetar.

Jag såg en mächtig Här i strid mot annan stå,
 Och Drakan och hans Hop, som mörker, Jorden täckte:
 U'r deras öppna gap sågs Eld och Låga gå:
 De drogo glödand' Skiöld, och alt i Skyn dem sträckte.

Guds Folk de satte sig i Wårn med stilla mod,
 Och gäfvo Trona påst uppå sin högra sida:
 På Siälens Wänstra Flyg'l der's Bön beväpnad stod:
 Hopp var i hinderhåld: Beständighet böd strida.

Så brast det ut til Fegd. Och desse böde af,
 Ehur', med tusend' skott, de sattes an tillika.
 Til des, at Stygis Här för Tron sig undangaf;
 Men Bönen aldramäst Abaddon kom at vika.

Med Bönen kunne Wi alt ondt Oss värja frå:
 Hvad Oss om hiertat är, för Gud med Bönen klaga:
 Med Bönen trygge fram i Eld och Watten gå:
 Och lede Drakan i sitt Skiul med Bönen jaga.

Bön binder Makt och Wäld: Bön löser konst och List:
 Bön öfver Wishet rå'r: Bön klokhet öfverväger:
 Bön går med Gud i Råd: Bön giäller först och sist:
 Bön öfvervinner alt; alt Bönen när sig äger.

Bed Christe! bed för mig! Se af Ditt Säte ned!
 Håll dine Böner ei, min Medlare! besparda.
 Bed Jesu! Davids Son, Israëls Herde bed!
 Bed at min klena Tro ei skal om intet varda.

Du vest min börda, Du, som allas brister vet:
 Jag äger ingen Tröst i Himlen ell' på Jorden,
 Förutom Dig, Du vest min nöd och uselhet;
 Jag är Dig något lik uti elände vorden.

Min kraft har svunnit bårt: min styrkio tvinat af:
 Den täpte Lungan mer med möda hämtar Anden;
 O! huru längtar jag at hamna i min graf,
 Och någon skugga få uti den kalla sanden.

I Jordens skiöte, där den stilla Hvila är:
 Där Trugaren ej mer de matta Trålar trycker:
 Där miuka mullen Oss, lik som i famnen, bär,
 Och Wäre trötta ben i hulda Armar lycker.

Dock, jag befaller Dig min Tid och Ändalykt,
 Min Lefnad och min Död. Tänk Herre på mitt bästa!
 Och skal jag längre än här lefva undertryckt;
 Så tror jag dock, at jag re'n utstått har det mästa.

Oafsedt det ljus som den senare delen af denna skildring kastar öfver arten af skaldens eget själslif, är det nu anförda stycket äfven i annat afseende rätt anmärkningsvärdt. Jemförelsen mellan människohjertat och ett kungarike, der skarpa strider kunna föras, visar ganska afgjort hän på att Frese tillhör en egendomlig öfvergångstid.

Skildringen af striden i människohjertat, der själens krafter ordentligt rangeras till batalj med skilda flyglar och „hinderhåld“ o. s. v., är en högst karakteristisk reminiscens från Carl den tolfte's fejder och drabbningar. Men grunduppfattningen af människohjertat, särdeles om den sammanställes med Freses åsigter för öfrigt, pekar afgjort hän mot den begynnande frihetstiden.

Det mest utmärkande draget i det karolinska tidehvarfvets verldsåskådning var den obetingade vördnaden för auktoriteten. För upprätthållandet häraf förenade sig verldslig och andlig makt. Den enväldige konungen drog omsorg om lärans renhet, och till gengäld inskräpte kyrkans män skyldigheten att vara öfverheten underdånig. Sålunda kom man då till detta

program, som uttalas i Dahlstjernas bekanta sonett öfver evangeliet om skattepenningen. Först skulle man lyda Gud, och

Seen fordras och af Oss, så Stora som de Smärre,
Att vij med Troo och Bloo *de Gud till Gudar satt*,
Uppvakta, vörda, gee Plickt, lydno, Tjänst och Skatt,
Om vij undslippa sko' det som är mycket värre.

Och resultatet blef sålunda:

Gif Gud ditt Hiarta, gif Konungenom din Troo,
Gif Gud din Siäl och gif din Kung Gods Lif och Bloo,
Gif Gud och Kung hvar sitt, Sij så får Fanen inte!

Efter Carl XII:s död ändrar sig förhållandet. Under-såten blir medborgare, han har annat att göra, än att ge „plickt, lydno, tjänst och skatt“ åt kungen eller åt presten. Hans fredliga arbete får vikt och betydelse, bondens värde erkännes och medborgaren har rätt att hysa och uttala en åsigt i fosterlandets angelägenheter. Visserligen existerade ännu ingen tryckfrihet, och man måste ofta taga sin tillflykt till allegorier och symboler, men hufvudsaken var att den princip alltmera gjorde sig gällande, att regenten hade pligter mot sitt folk och presten mot sin hjord, med ett ord att kung och prest voro till för folkets skull, icke tvärtom.

Och hand i hand med denna nya uppfattning af samhället går en ny uppfattning af människan. Den enskilde, på hvilken plats han än är stäld, känner sig ega värde därför att han i sitt hjerta „förer sitt eget regemente“, herskar i sitt eget kungarike. Känslor och tankar, som hittills slumrat under auktoritetens istäcke, afkasta nu detta, och snart gå böljorna högt, rörda af den nya tidens friska vårfläktar. Innan kort ljuder å ena sidan fältropet: natur! å den andra fältropet: förnuft! och omkring dessa båda fanor samla sig det adertonde århundradets kämpar till strid på alla områden mot den obetingade auktoriteten och til försvar för människans fria pröfningsrätt.

Att Frese i Sverige-Finlands poesi öppnar raden af desse kämpar kan efter hvad som nu anförts icke betvivlas. Men å andra sidan måste man medge, att han ännu stod den skickelsediga brytningsperioden alltför nära, hade af dess dystra sidor emottagit alltför djupa intryck, för att han skulle ha kunnat med oblandad glädje helsa den nya tiden och äfven i sin dikt föra det nyvaknande lifvets talan såsom t. ex. Creutz och Dalin det gjorde.

Men just emedan striden för honom var så mycket svårare, förtjenar det så mycket mera uppmärksamhet, att Frese dock icke slutade sin sång med missljud, utan med den vackraste himmelska harmoni. I den sista af hans vår-betraktelser heter det sålunda:

Likväl fast sorgen mig til jorden nedertrycker,
Jag mig i hoppet säll, i tankar salig tycker;
En vigtig härlighet min motgång kommer stad;
Och som bedröfvad är jag ändock alltid glad.

Jag fruchtar döden ei; och hatar icke lifvet;
Men har i Herrans hand i lif och död mig gifvet;
I lif och döden jag til honom endast hör;
I Honom lefver jag, i Honom jag och dör.

Och uti „Auctorens Saliga förtröstan och Slut-Sång“, måhända det sista poem vi ega af Frese, säger han vid tanken på döden:

Som Foglar små sig ganske glade giöra,
När Solens skien dem läckar ut til ro
Men rätt så snart sig åskian låter höra,
Straxt sökia opp sitt Hus, sitt Hem och Bo:
Så söker jag min säkerhet at niuta,
Här torde bli, ho vet? en usel tid,
På det, om Gud sin grymhet vil utgiuta,
Jag hvila må, och såfva sött *J: Frid.*

Suomen Historiallisen Seuran

PÖYTÄKIRJAT

18 p:stä Jouluk. 1880 — 9 p:ään Marrask. 1883.

Kokous 18 päiv. Jouluk. 1880.

Saapuvilla olivat esimies herra J. R. Aspelin, herrat Koskinen, Elmgren, A. G. Fontell, A. Boehm ja allekirjoittanut.

§ 1.

Seuran kokouksissa 26 p. Huhtik. ja 13 p. Lokak. sekä vuosikokouksessa 9 p. Marrask. 1880 pidetyt pöytäkirjat luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Herra Fontell luki Seuralle ääneen kirjoituksen noitien vainoomisesta, jonka Seura päätti painattaa Arkistoonsa.

§ 3.

Herra Fontell luki tämän jälkeen ääneen seuraavat tiedot eräästä Jaakko Andreaksenpoika Mutrusta, jonka hautakivi, nykyään Uudessa Suomettaressa (v. 1880, n:o 134) luettavan ilmoituksen mukaan, vielä löytyy nähtävänä Hollannin saarella Terschellingissä:

Rörande de nyligen funna och i tidningarne omnämnda finska minnesmärkena på holländska ön Terschelling, hvilken jemte flere andra öar bildar den ö-kedja, som skiljer Zuider See från Nordsjön, får jag meddela följande.

Den „Jakobus Andreaccen boica Mutru“ hvars graf man funnit på nämnda ö och hvars grafstens-inskription är af denna lydelse: „Cuollo ja hautattu tähän baicca Jan-

kobus Andreaccen boica Mutru syntyny Wiburi 28 Sebtember 1558 cuoli 15 October 1601. Jumala armaha meiden bäle cun caicci woibi Amen“, är antagligen den i Wiborgs mantalslängder från senare delen af 1500-talet och de 2:ne första åren af 1600-talet omnämnde handlanden Jacob Andersson, som sedan 1590.¹⁾ var en af stadens rådmän ²⁾. Såsom borgare i staden nämnes han redan 1578 ³⁾. I mantalslängden för 1602 upptages han ännu, men i följande års nämnes blott hans enka ⁴⁾. Dennes namn anföres icke de närmaste åren efter hennes inträffade enkestånd, men 1608 lefde hon ännu i såsom det synes förmögnare förhållanden. Namnet „Mutru“ har jag icke kunnat påträffa; vanligt var ock under den tiden att utelemnna slägtnamnet, vid anförande af personnamnen. Antagligen hade denne Jakob Andersson, såsom det redan den tiden icke torde varit aldeles ovanligt, sjelf rest ut med sina varor på handelsfärd till någon af de holländska orterna och då under denna resa antingen genom våda eller naturlig sjukdom öfverraskats af döden, hvarvid då den ensliga ön Terschelling blifvit hans grafplats. Genom sin skeppsbesättnings omtanke eller ock måhända genom sin efterlemnade makas omsorg hade denna graf sedan blifvit försedd med den grafsten, hvilken nu med sin inskription är ett viktigt minnesmärke från den tidens handelsamfärdsel mellan Finland och de holländska städerna.

Helt nära till den plats, der den ofvannämnda grafstenen påfäns, låg äfven en annan, hvars inskription lydde: „Captain Jacob Kunelius född i Gamla Carleby, afled här den 30 september 1846 i sitt 53 lefnadsår“. Då de bägge grafstenarne tillförene blifvit nämnda tillsammans, tror jag

¹⁾ 1583—1589 saknas mantalslängder för staden. — ²⁾ Statsarkivet, vol. 5625. — ³⁾ Statsark. vol. 5447. — ⁴⁾ Statsark. vol. 5803.

mig icke heller nu böra lemna detta minne oomnämndt. Denne Jakob Kunelius hade förolyckats med sitt fartyg, Gamlakarleby-barkskeppet Rhéa, tillhörande enkefru Gottsman i nämnda stad, hvilket fartyg i januari månad 1846 strandade å holländska kusten vid ön Terschelling. Manskaper räddades och hemkom, förutom 2:ne man, som rymde, och kaptenen, som sedermera, efter hvad af ofvanstående synes, någon tid efter strandningen, på strandningsorten afled, samt styrmannen, som i fartygets angelägenheter också qvarstodnade å nämnde ort, och antagligen sedermera ombestyrde resandet af den nämnda grafstenen ¹⁾.

§ 4.

Herra Aspelin luki seuraavan ilmoituksen:

XVII:nne vuosisadan keskivaiheilla muutettiin Pohjanmaan maaherran virka-asuntoa milloin mihinkin. V. 1648 Toukokuun 9 p., kun Hannukyle tuli koko Pohjanmaan maaherraksi, määrättiin hänelle Lapuan Joensuu asutopaikaksi. Hän asui silloin Karleborg'in hovissa, josta vielä tuntuu jälkiä Lapuanjoen länsipuolella, kaupungin kohdalla (Suomi IX, s. 217—8). Juhana Graan, jonka isoisa sivumennen sanottuna Hülphers'in mukaan (Saml. om Norrland V, tillägg. s. 17) oli Lappalainen, sai Länsipohjan maaherrana ollen 1654 myöskin Pohjanmaan allensa, mutta kun Länsipohja 1660 Joulukuun 12 p. liitettiin Gefleborgin lääniin, jäi Graan'in maaherrakunnaksi ainoastaan Pohjanmaa sekä Tornion senttu. Hän sai silloin käskyn asettua lääninsä keskimaille, jotta rahvaalla olisi jotenkin sama matka hänen luoksensa. Graan silloin valitsi Kruunupyyn pitäjän asumapaikaksi ja asui siellä kunnes Pohjanmaa ja Länsipohja 1664 Syyskuun 17

¹⁾ Se härom i Statsark.: Förslag öfver Gamlakarleby stads fartyg och sjömanskap den 31 dec. 1846. BD. n:o ³²/₂₈₄ 1846.

p. jälleen yhdistettiin ja Graan'ille määrättiin Tornio asutavaksi. Hänen virkatalostansa Kruunupyysssä on tohtori O. Rancken julkaissut muutamia todistuskappaleita Ilmarisessa 1854, n:o 456. Graan oli siellä ostanut ja virkatalokseen varustanut verotalon lähellä kirkkoa Yttrebrätö'n kylässä. Talo, joka sen jälkeen oli tunnettu linnan nimellä (Slotts hemman), oli 1854 viitenä osana, joista kaksi kirkon ohella nimellään Herrgårds vielä näkyvät muistuttavan maaherran päiviä. Ennenkuin Graan talon osti, oli siitä muutamia tiluksia pantu pappilan alle ja uuden kirkon asemaksi; sen tähden hän muilta pitäjäläisiltä hankki itselleen niittymaaksi pieniä tiluksia ja saaria, joita hän „suurella kustannuksella“ perkkasi virkatalonsa avuksi. Nuo tilukset sanoi hän saaneensa joko puhtaalla rahalla tai muuten vapaaehtoisesta myönnytyksestä ja pyysi Länsipohjan maaherrana 1676, että valtaneuvosto ne hänelle vahvistaisi, ainakin siksi kunnes pitäjä antaisi korvausta niistä tiluksista, jotka olivat talosta viedyt. Näyttää siltä kun olisi maaherra jotensakin omavaltaisesti anastanut naapuriltansa tiluksia talohonsa. Niinpä eräs talollinen valitti, että Graan oli 20:stä talarista ottanut häneltä Gååsör'in saaren, joka ei olisi 100:llakaan maksettu; sellaisista syistä olivatkin tilusten vanhat omistajat ruvenneet suvella 1676 niistä heiniä korjaamaan. Neuvosto päätti että maaherra vastaiseksi oli pysytettävä oikeudessaan kunnes paikallinen tarkastus riitaseikoista oli tehty Kesäkuun 8 p. 1677. Tuohon tarkastukseen ei kuitenkaan Graan, joka vasta Toukokuun 29 p. Uumajassa oli saanut haasteen, ehtinyt lähettää valtuusmiestä, jonka vuoksi hän pyysi uutta tarkastusta, jos tulisi syytä tehtyä tarkastusta moittia. Sen neuvosto hänelle myönsi. Uudesta tarkastuksesta tuskin sen enemmän tuli puhetta. Asiakirjoista käy vaan selville että kruununvouti Albr. Gerden Pohjanmaan maaherralta Wran-

gel'ilta vuoden lopulla sai käskyn pysyttää Graan'ille omistusoikeus hänen ostamiinsa niittyihin ja vaatia korvausta niiltä, jotka viime vuonna olivat niityistä vieneet heinät, ja että Gääsör'in entinen omistaja 1678 sai „maaherran“ luvan käyttää saarta karjalaitumeksi. Pian sen jälkeen näkyy Graan myöneen tuon entisen virkatalonsa laamanni Olavi Hamnius'elle, jonka hallussa talo oli ainakin jo 1681 vuoden lopulla, vaikk'ei kauppa silloin vielä ollut vahvistettu. Häneltä niittyjen entiset omistajat, 8 talollista, talvikäräjissä 1682 vaativat, kunink. säännön nojalla veromaiden peruuttamisesta, takaisin tiluksensa, mutta kun Hamnius teki tuomarin Erik Tavastin jäävin alaiseksi, niin asia jäi ratkaise-matta, jona näkyy olleen vielä seuraavanakin vuonna. Sen pitemmälle eivät asiakirjat uletu.

§ 5.

Herra Koskinen antoi Seuran mietittäväksi tämän kirjallisen ehdotuksen:

Suomen Historiallisen Seuran jäseneksi pyydän saadakseni ehdotella Yliopiston provessorin *Kaarlo Gabriel Thiodolf Rein'in*. Seuran toimittamassa Biografisessa Nimikirjassa on provessori Rein ollut ahkerin apumies, jonka ohessa hän isä vainajansa Gabriel Rein'in luennot on painoon valmistanut.

Helsingissä Jouluk. 18 p. 1880.

Yrjö Koskinen.

§ 6.

Herra Koskinen esitti niin-ikään toisenkin historian-tutkijan Historiallisen Seuran jäseneksi seuraavalla kirjallisella ehdotuksella:

Suomen Historiallisen Seuran jäseneksi pyydän saadakseni ehdotella Aktuarion Suomen Valtio-arkistossa, Filosofian

maisterin *Reinhold Theodor Hausen'in*. Hänen muinais-tieteelliset tutkimuksensa ja nyt viimein hänen toimensa tärkeiden todistuskappaleiden julkaisemisessa ovat Seuralle kehoituksena liittämään häntä jäseniensä lukuun.

Helsingissä Jouluk. 18 p. 1880.

Yrjö Koskinen.

Näistä kahdesta jäsenehdotuksesta oli vaali tehtävä suljetuilla lipuilla Seuran seuraavassa kokouksessa.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 5 päiv. Helmik. 1881.

Saapuvilla olivat esimies herra J. R. Aspelin, herrat Koskinen, Elmgren, Ignatius, Krohn, A. G. Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Jouluk. 18 päivän kokouksessa pidetty pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Niitten ehdotusten mukaan, jotka edellisessä kokouksessa olivat tehdyt, valittiin suljetuilla lipuilla ja yksimielisesti yliopiston professori herra *Kaarle Gabriel Thiodolf Rein* ja valtioarkiston aktuarius herra *Reinhold Theodor Hausen* Historiallisen Seuran jäseniksi.

§ 3.

Herra Ignatius luki seuraavan muistoonpanon, jossa eräs yhteisen kansan mies oli kertonut vanhan kansan puheita Napuen tappelusta:

Vanhan kansan puheita, siitä vanhasta Ison- kyrön Sodasta.

Ruotsin Armeija oli asettanut Kanuunansa ja sotavä-
kensä Napujen kylän keskelle — Ja Ruotsin sota-päällikkö
oli antanut kovan käskyn, että kaikkein talon-poikain piti
tuleman sotaan Venäläistä vastaan, sillä uhkauksella, että,
joka ei lähde sotaan, se oman portin päälle hirtetään, enin
osa talonpojista tottelivat tätä käskyä, ja menivät sotaan,
mutta ei heillä ollut sotakalujakaan, vaan ainoastansa hei-
dän omat jahti pyssynsä ja Karhun keihäänsä, joilla he tap-
poivat karhuja ja muita mettän eläimiä — Ja kuin Ruotsin
sotaväki näin odotti Venäläisen tuloa yltä (Ylistarosta) päin
tulevaksi, mutta tämä ei käynytäkään niin.

Venäläinen oli ottanut Lahden kylästä Maijalan talosta
Ylistaron Kappelista Luusin (viisaajan), ja oikaisi Lahden
kylästä Jaurin nevaa myöden Berttilän talohin Laurolan ky-
lään, ja niin muodoin pääsivät Ruotsin väen taka puolelle,
ilman havaitsemata, ja nämä talonpoika raukat olivat Ruot-
sin armeijan takapuolella, ja talonpojat joutuivat sillä ta-
valla venäläisen ja Ruotsin väen välille, ja niin muodoin
venäläinen muutamalla tykin laukaisemalla tappoi kaikki
siinä läsnä olleet talonpojat, ja ei pitäisi paljo jääneen jällelle
siinä olevista Ruotsin sotaväestäkään, ja kyllä se on uskot-
tavakin, kuin siinä mäessä ala puolella Napujen kylää, niin
kutsutussa Kaivoen mäessä löytyy vielä tänä-päivänä, niin
paljon ihmisen luita, ja vieläpä nyt nykyisinä aikoina, kuin
on maata kaivettu Napujen kylässä on löytty maan alta
oikein upseerin pukeissa oleva Ruumis, ja myöskin hajallisia
Ruumiin luita. Kymmenkunta vuotta takaperin on löytty
kahden ihmisen luut, jotka on kannettu pois rauhassa, ja
ovat lähellä Napujen kylää tänäkin päivänä yhdessä Ison

kiven juuressa — puhun vielä siitä venäläisten Luusista, venäläiset tappoivat sen heidän Luusinsa, sitte kuin se oli heidän johdattanut Lahden kylästä Laurolan kylään, ja venäläiset olivat polttaneet Turppalan kartanon, ja niinkuin vanha kansa puhui että ison kyrön kirkkoon tuli sodan jälkeen Seitsemän miehen puolta, mutta vaimoväkiä sanotaan olleen paljokin enemmän — Heikkolan Karhulan pojan Isosta kyröstä venäläiset löytivät Reinilän Riihen alta, ja veivät sen venäjälle kuuden vuoden vanhana, joka siitte pääsi karkuun 18 vuoden vanhana, mutta suudella vaivalla, tämä poika oli pääsnyt kotiansa Isohin-Kyröhin, ja sanotaan sen pojan olleen sitte kotonansa isäntänä kuolemaansa asti — ja tämän pojan nimi oli Esa (Esaias) ja minungin muistooni siinä talossa on ollut Esa nimisiä isäntiä.

En tiedä lienevätkö nämä tosia, mutta näin pitäis vanhan väen puhuneen.

Yhteydessä tämän kanssa herra Ignatius toi esiin valokuvan eräästä Ruotsissa löytyvästä vanhasta kartasta, joka valaisi armeijojen asemaa ja liikkeitä mainitussa tappelussa, ja jätti sen seuran kokoelmiin.

§ 4.

Herra Ignatius toi tämän jälkeen esiin kopioita kahdesta kirjeesta, jotka molemmat koskivat Pohjanmaalla v. 1677 tapahtuvaa sotaväen ottoa:

1. Österbottniska allmogens Bevillning år 1677.

Uppå den högnödige Proposition, som hans N:de Wälborne H. Landzhöfdingen, Oss Undersåtare af Allmogen och Gemene Man, uti Österbottn oppå hans Kongl. May:ttts Wår allernådigste Konungz och herres vegnar, föreställt hafver, veed nu varande Sammankombst på Korsholm, ähr på våre

och våhre hemmavarande Medbröders vegnar, detta vårdt underdånigste Svahr och förklaring:

Såsom Oss föreställes, det svåhre Kriegh, hvar med vårdt K. Fädernesland är straffat, till hvilketz, igenom Gudhz Nådth och tillhielp, Vthföhrande, Manskaph och hielp behöfves, Eftter som det Manskaph, som förelupna skrifningar hafva af sig kastat, icke hafver kunnat bemödtta dett tahl och stoore afgång, huilken hoos hans Kongl. May:tt och Rykzens Milice, så igenom dee åthskillige förelupne Acti-
ner, som andre händelsel, huilka krieget med bringar förspöries skeet vara, och provincierne utj Sverige, sådant i betrachtande, i underdånigheet sig så merckeligen hafva angripit, att dee iembte dett på siste Rykzdagen bevilliade Manskaphet, och sedan der uthöfver med hvar Siette Mans uthnemnbande, deels utj föregångne, deels utj Innevarande Åhr, hans Kongl. May:tt Vnder denne Svåhre Kriegzbördan, äre godvilligen kombne tillhanda: hvilket och nu af Oss fordras, Och oanseet Wy hafve orsak oss att beklaga, huru såsom Gudh Alzmächtig, med sit Fadherliga Rjss, utj framledne åhren, förmedelst stoor Missväxt och fattigdom, hafver Oss straffat, Jembväl och landet förledne Åhr med een häfftig Siuukdomb besökt, hvarigenom så vel som dee förre Vthskrifningerne, denne Provincien, är lemnat, med ringa Manskaph, Så att Wy förty utj all onderdånigheet, för vydare Vthskrifning af Innevarande Åhr, förmodat allernädigast blifva förskonte; Lykväl ehnär Wy besinne, Vtj hvadh fahra som vårt K. Fädernes Land sväfvar, och hvadh som till Kriegets uthförande Ahnsättias, Länder till Rykzens och alles vår vällfärdh och Defension; förty Wy icke kunna Oss mindre undandraga till något Manskaphz Bevillning, än provincierne utj Sverige, dock för Manskaphetz ringheet utj Landet, omöieligen kunna hinna till den Bevillning och Vth-

skrifning, som Sverige är skeet, utan her medt, hans Kongl. May:t vår allernädigste Konung och herre, till hielp och Vnderstödh, utj underdånigheet tillsäge och låfve, med hvar tyonde Man villia tillhanda gåå, Jungen undantagandes, Så Crono som Skatte, och Frällse hemman, och Torp inom Råer och Röer, oskattlagde Torpare, hemman på fryheet optagne, sampt the hemman, såsom af andre Ståndz personer brukas, eller hvad Nampn the hafva kunna, och effter förrättat uthskrifning till hans Kongl. May:tz Tienst, utj underdånigheet ståå beredde, Effter som vy lefve utj den underdånigste förhoppning, at denne bevilliade Vthskrifningh, icke ländar Oss framdeles till gravation, Vthan allenast för denne gängen bevillies så at enähr Gudh Alzmechtig, hans Kongl. May:t och Ryket Freed och rooligheet, förlämnandes varder, Thå blifva ther ifrån endtledigade och frye; Att dedta af Oss, som till denne sammankombsten äre befullmächtigade, är Samtycht och förafskedadt, och vehla, att Wäre hemmarande Medbröder, sådant hålla och effterkomma skole, Vnderskrifve och bekräffte Wy på theras och Währe vegnar, med våhre Nampn och Sochnens Sigiller. Datum Korsholm den 25 May 677.

Oloff Peersson
fullmechtigat för Calajockj, lochto, Kelfviå
och Gamble Carleby
Soch:r.
(Bomärket).

Jacob Josephsson
fullmecht för Lapoo
Soch:n.
L. S.

Johan Frantsson
fullmechtigat för Illmola Sochn.
(Bomärket).

Erich Markusson
och
Lars Sigfredsson
Turpa
fullmech:a ifrå Stoor
kyrå S:n.
L. S.

Eskill Thomasson
Rabb
fullmecht för Laihela S:n.
(Bomärket).

Thomas Michelsson
och
Anders Jacobsson
för Lillekyro Sochn
fullmechtigat.
L. S.

(Anm. Originalen till närvarande afskrift synes själf vara en kopia, aldenstund den saknar alla sigill, hvilkas platser endast äro utmärkta genom ett L. S. såsom här ofvan.)

2. Landshöfdingen D. Wrangells bref till Rikets Råd om Kajana läns förskoning ifrån utskrifning.

Högvälborne Grefvar och Herrar, Sveriges Rykes Råd och aff Hans Kongl. May:tt till Justitiens Befordran högtförordnade fullmechtige.

Sedan som Allmogen här uthj Österbotten hafva be-
villiat, hvar tyonde Man att Vthnämnbas och Skrifvas, före-
kommer migh een Consideration, huru man med slyk Vth-
skrifning skall sikh uthj Cayana förhålla, emedan Allmogen
ther sammastädes, sedan 651 varit för Vthskrifningen frye,
emoth dee Dragouner, som Hanss höggrefl. Exell:s Hr Rykz-
drottzen ther åhrligen hållit in till 676, tå them Vthskrif-
ning öfvergeck, men een stoor dehl togo flychten in på
Ryske grentzen, och sikh ännu Vndanhålla; Och såssom
bem:te Allmoge hafva hooss migh anhållit, dett hooss Hanss
Kongl. May:tt våhr Allernådigste Konung och Herre, Jagh
för them uthj Vnderdånigheet ville Jntercedera, dett dee
här effter Allernådigast kunde för Skrifningen blifva för-
skonte, effter som the ther emoth förplichta sikh, villia Åhr:l:n
till Kongl. May:tt och Cronan både fredelige och ofredelige
tyder, gifva een dal. Sölf. mt. af hvar man och $\frac{1}{2}$ ff gied-
dor af hvar Rök: Altså hafver Jagh intet kunnat Vnder-
låtha, med mindre den Högl. Kongl. Senaten sådan deres
anhållande, Ödmiuk-Tienstl:n Jnsinuera, Kongl. May:tt uthj
Vnderdånigheet att Communiceras; Migh synes oförgrypeli-
gast bäst vara, att Allmogen uthj denne sin Vnderdånigste
begieran, Nådigast blefve vildfarne, emedan der någon Skrif-

ning ther sker, der Vthnämbe äntå strax taga flykten in på Ryske Grentzen — Ellies Vthlofver Allmogen J Cayana, der något Kriegh, dett gud Nädeligen afvende, skulle med Ryssen yppas, att tå med ytterste macht villia Grentzen försvahra; Öfver detta den Högl. Kongl. Senatens Resolution och gunstige Svahr Jagh afvachtar på dett Jagh sedan må vetha, huru Jagh med samma Vthskrifning uthj Cayana migh förhålla skall och förblif:r etz.

Korsholm d. 26

May 677.

Didrich Wrangell.

§ 5.

Herra Koskinen luki Seuralle otteita Yrjö Henrik Jägerhorn'in Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastossa n:o 5846 säilytetystä elämäkerrasta, jonka johdosta Seura päätti painattaa tämän käsikirjoituksen Historialliseen Arkistoon.

§ 6.

Herra A. G. Fontell antoi joukon tietoja Pohjanmaalla 1573—1585 tapahtuneista rajariidoista, joista aikoi vast'edes antaa laajemman esityksen, (vert. Ylioppilas-Albumia *Valan*, Helsingissä 1881).

§ 7.

Vihdoin luki Seuran esimies, herra Aspelin seuraavan muistoonpanon:

Korsholman nimen johdosta on veljeni kandidaati H. E. Aspelin, joka tänä talvena on tutkinut Waasan hovioikeuden arkistoa, kirjeessä ilmoittanut seuraavan uutisen: „Syyskuun alussa 1649 sai kaupungin majistraati maaherranvirastolta käskyn tasoittaa Korsholman asema, jolle kirkon-

perustus oli laskettava, sekä purkaa *risti* (såsom ock neder-tagat korset)“. Näyttää siis kuin tuo risti, jonka istuttamisesta Korsholman saarelle, kristinuskon saapuessa Pohjanmaan rannikolle, vielä K. A. Castrén tapasi tarinoita, olisi aioittain undistettuna säilynyt XVII:n vuosisadan keskivaiheille saakka. Samoin huomaamme tuosta tiedosta että Korsholman entinen maaherran kartano jo silloin oli valleilta hävinnyt.

Tuon ohella ilmoittaa kandidaati Aspelin että v. 1724 ja 1725 ihan itäpuolella Waasan eteläistä tulliporttia hommattiin kaivantoa, joka sisälsi *hopeansekaista vaskea*. Työväkeä oli tilattu Fahlun'ista ja kaupungin porvarit perustivat kaivantoa varten sysihaudan Österholm'ille, mutta kaikei havaittiin kaivannon tuotteet kelvottomiksi, koska tiedot yht'äkkiä vaikenivat.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 9 päiv. Maaliskuuta 1881.

Saapuvilla olivat esimies herra Aspelin ja herrat Koskinen, Elmgren, Ignatius, A. Boehm, A. G. Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Senaatin talousosaston kirkollis-asiain-toimituskunnalta oli tullut näin kuuluva kirje:

Uti underdånig skrifvelse af den 28 April 1880 har Historiska Samfundet med förmålan att, enligt hvad till

Samfundets kunskap kommit, bland före detta Justitie Collegiets i S:t Petersburg akter, hvilka för närvarande bevaras uti ryska statsarkivet i samma stad men vore ämnade att vid tillfälle öfversändas till Moskwa, funnes en mängd handlingar rörande det såkallade Gamla Finland, anhållit att så beskaffade handlingar måtte få särskiljas och öfverlemnas till finska statsarkivet, för att göras för historieforskningen tillgängliga.

Sedan Kejsersliga Senaten hos Hans Excellens Generalguvernören i landet anhållit om utverkande af vederbörandes i Kejsaredömet bifall till Samfundets förberörda begäran, har Hans Excellens uti skrifvelse af den 23 (11) December 1880 meddelat att, enligt hvad Minister Statssekreteraren för Storfurstendömet, efter skedd kommunikation med Justitie Ministern, Statssekreteraren Nabokoff, tillkännagifvit, bland bemälda Justitiekollegii i statsarkivet numera bevarade handlingar icke finnes några böcker eller dokumenter, som angå egentligen Wiborgs län eller det så kallade Gamla Finland.

Hvarom Ecklesiastik Expeditionen, enligt Kejsersliga Senatens derom i dag vidtagna beslut, får Samfundet härigenom underrätta.

Seura ei katsonut voivansa tämän johdosta ryhtyä mihinkään muuhun toimeen kuin ilmoittaa kenraaliluutnantti O. Furuhejm'ille, että tälläinen kieltävä vastaus oli tullut, vaikka hän oli sanonut varmaan tietävänsä, minkä myöskin asianomainen arkistonhoitaja oli myöntänyt, että entisen justitsi-kollegiin asiakirjain seassa löytyi koko joukko semmoisiakin, jotka koskivat Suomenmaan oloja.

§ 3.

Allekirjoittanut ilmoitti senaattori Viktor Wasastjernalta saaneensa tutkittaviksi joukon vanhoja käsikirjoituksia,

jotka ainakin osaksi olivat kauppaneuvos Abraham Falander-Wasastjerna'n pesässä säilytetyt ja arvattavasti kootut siihen aikaan kuin tämä etevä mies († 1815) kävi Ruotsissa Vaasan kaupungin valtiopäivämiehenä 1789, 1792 ja 1800. Näitä asiakirjoja ei vielä ehditty täydellisesti tarkastaa, vaan yksi niistä sisältävä kirjeitä J. F. Carpelan'ilta ja J. N. V. von Tiesenhausen'ilta luettiin Seuralle, joka päätti painattaa sen Arkistoonsa, koska se sisälsi tärkeänlaisia tietoja Venäjän yrityksistä 1788 vuoden aikana herättämään levottomutta pohjoisessa Suomessa, (vert. Hist. Ark. II, siv. 153 ja 154).

§ 4.

Seuran esimies herra J. R. Aspelin luki näin kuuluvan esityksen:

Suomen vanhimpia apteekaria ja lääkäriä.

Herttua Juhanan saksalainen apteekari *Matti Erbach* lienee ensimmäinen tätä nykyä tunnettu apteekari maassamme. Hän mainitaan ensi kerran tilikirjoissa 1558 ja sitten vähä väliin v:een 1563 saakka, mutta hänen apteekistaan ei ole muuta tietoa kuin että hän 1562 sai kolme tammilautaa (vogenskott) ryytiarkkuja teettääksensä ja v. 1563 kangasta (valmar) sokeri- ja ryytisäkeiksi. Hänen kohtalostaan herransa onnettomuuden jälkeen niin ikään ei ole tietoa; 1564 v:den tilikirjoissa ei häntä mainita. V. 1600 mainitaan Turussa jälleen eräs *Eerik apteekari*, jonka luota eräs ruumis haudattiin heinäkuun 2 p. (Arkiston n. 260), mutta vasta *M:ri Kristian Zimmermann'issa*, jota v. 1640 suotta syytettiin Jaakko Wollen myrkyttämisestä, näkyy Turku saaneen pysyväisen apteekarin. Erään saksalaisen kuitin mukaan oli hän loka-kuun 8 p. 1657 ostanut Tukholmasta lääkkeitä sotatarpeiksi

(för fältkistan, Ver. kirja 1657, s. 1184). Hän kuoli 1666 ja haudattiin tuomiokirkkoon marraskuun 25 p. Kaiketi oli hän kuollessaan vanha, sillä vaimonsa Helenan ohella mainitaan hänellä jo v:sta 1643 alkain täysikasvuisia tyttäriä: ensin Rebekka, sittemmin Maria, Magdaleena ja Katri. Eräs nuorempi Kristian Z., joka eli naineena miehenä Turussa ainakin 1677—81, mahtoi olla apteekarin poika. V. 1668—78 mainitaan Z:n vävy *Juhana Karnesk* apteekarina Turussa, jossa kaupunki ainakin 1674 ja 1678 maksoi hänelle huonehyöryä (15 tal. v. r.) ja osti häneltä läkkitarpeensa, mutta hän mahtoi sitten lähteä työansiolle muualle, sillä v. 1681—94 elivät Turussa vaan hänen vaimonsa Maria Zimmerman, kälynsä, tyttärensä ja Martti poikansa suuressa köyhyydessä. Näyttää kuin ei Karnesk ennenkään olisi voinut pitää apteekkia, koska yliopiston rehtori, pispä ja presidentti v. 1671 neuvottelivat kuinka saataisiin apteekki kaupungin lääkärin tarpeeksi (Sacklén, Apot. hist., s. 274). Sacklén sanoo että vasta *Juhana Albert Relan*, joka v. 1691—97 Dorde-, 1710 Sofia-vaimoineen, 1712 yksin mainitaan manttalikirjoissa ja jonka oppipoika kuoli 1691, perusti ensimmäisen julkisen apteekin Turkuun. — Seuraavista apteekareista on Sacklén kerännyt tietoja. Jonas Synnerberg'in elämäkertaan vaan lisättäköön että hänen nimensä — hän oli Pohjanmaalta syntysin — alkuansa vaihteli Sunderman 1724, Sundberg 1731, Synderberg ja Synnerberg. Hän nai 1724 lokakuun 24 p. Turussa apteekari Wasström'in lesken S. Schultz'in ja tämän kuoltua 1728 lokakuun 10 p. Anna Margareta Wittfootin, joka haudattiin 1731 lokakuun 28 p.; v. 1747 näkyy hän olleen taaskin naimisissa.

Vielä harvinaisempia kuin apteekarit olivat varsinaiset lääkärit vanhaan aikaan, kun ei Kustaa Vaasallakaan kuolinvuoteella ollut parempaa lääkäriä kuin pappi. Kenties

oli jo silloin tuo „physicus“, tohtori *Juhana Copp*, jolta kuningas 1555 oli kysynyt neuvoa Viipurin sotaväessä raivoavaan tautiin ja joka 1558 lähetettiin Suomeen Juhana herttuan silmiä parantamaan, kuollut. V. 1556, kertoo Bomanson, oli Juhana herttua ottanut henkilöäkärrikseen m:ri *Juhana Messvess'in*. Sitä ei tilikirjoissa mainita, mutta niiden mukaan kyllä käytettiin *Antero parturia* (bardskärare, barberare) lääkärinä tai välskärinä. Hän oleskeli Turun linnassa ainakin vuosina 1556—63 ja nai 1560, jolloin herttua häiksi lahjoitti hänelle härän, 6 lammasta, 2 sikaa, tynnyrin lohta, toisen siikaa paitsi paljon muuta. Herttuan apteekarin voiteet ehkä eivät parturille kelvanneet, hän kun 1563 sai leiviskän ihraa ja leiviskän talia laastariksi. Kun rynnäkkö tehtiin linnaa vastaan s. v. käytti Antero haavoitetuille siteiksi Suomen pellavasta kudottuja lakanoita 10½ paria (Arkiston n. 961, s. 25). Siitä että hän oli herttuan väkeä parantanut, ehkä juuri tuossa tilaisuudessa, sai hän herttualta erityisen lahjan (n. 958, s. 10). Kuninkaan väkeä hoitivat parturit *Hannu* ja *Kristofer* (n. 991, s. 8). Antero oli vielä seuraavana vuonna linnassa.

Kun ei apteekareita ollut, niin oli kaiketi parantajalla oma apteekkinsa. V. 1583 esim. ostettiin kuninkaan käskyn mukaan apteekki *Karsten parturille* Käkisalmissa; hinnan kuoletukseksi sai ostaja 3 kymmenystä vuotia, kukin kymmenys 6 talarin arvoinen. Karsten parturi nosti s. v. palkkansa jäännöstä 50 talaria (Arkiston n. 5513; kand. A. L. Nymanin huomauttama).

Juuri siitä syystä että parturit samalla olivat välskäreitä, niitä siihen aikaan löytyi Turussa runsaammin kuin nyt, kuten selviää tuomiokirkon osaksi säilyneistä tilikirjoista. V. 1556 kuoli Turussa Paavali parturi. Sitten puuttuu tuomiokirkon tilikirjoja v:een 1587 asti, josta pitäin ta-

paamme haudattujen luetteloissa seuraavan sarjan partureita. Ensimmäinen vuosi merkitsee joko vihkimis- taikka vaimon eli lapsen kuolinvuotta, toinen on parturin kuolinvuosi.

Mestari Pietari parturi 1587—1613

— ” ” — —1611

Mestari Hannu ” 1589—1616

— Jonas ” 1594—1614

— Pertteli ” 1598—1619

Mestari Gerdt ” — —1619

” Yrjö ” — —1630

— Martti ” 1627—1631

Ruton tuhotöistä Turussa 1630 saadaan haudattujen luetteloista (N:o 265) tarkat tiedot; sairailia oli eri pappikin Mathias Jonæ. Silloin näkyy vihdoin Turkuun saapuneen eräs lääketieteen tohtori *Georgius* (Doctor j medicin). Aina-kin häneltä tammikuussa 1632 kannettiin penkkirahoja tuomiokirkossa (N:o 265, s. 48). Ensimmäiset, jotka Turussa kantivat välskärin nimeä, olivat manttalikirjoista nähden mestarit *Hannu Roggenbuch* 1663—74 ja *Albert Sichst* 1667—82. Sielissä siihen aikaan oli varsinainen lääketieteen tohtori.

Eläinlääkinnän vanhin tunnettu edustaja Suomessa on mestari *Hannu hevoslääkäri*, jota Kustaa Vaasa 1526 pyysi valitulta Eerik Sveninpojalta luoksensa (Arv. II, s. 160). Kenties eli sama mies vielä Juhana herttuan Turussa ollessa. Herttualla näet oli sielläkin v:sta 1556 pitäin eräs „mestari Hannu hevoslääkäri eli hevosenkengittäjä“ (hesteläkare, hofslagare, N:o 598, s. 14 ja 30). Voiteitansa näkyy hän tehneen voista, ihrasta, talista ja suolasta.

§ 5.

Vihdoin herra Aspelin antoi seuraavan tiedon pöytäkirjassa säilyttäväksi:

Merirosvoista, jotka 1564 liikkuiivat Suomenlahdessa, sisältävät tilikirjat seuraavia tietoja. *Menojen* seassa mainitaan lehmän nahkoja, joita tarvittiin Niilo Boijen laivaan, kun sitä varustettiin merelle muutamia merirosvoja (fribytare) ottamaan, *tuloina* koko laivanlasti nahkoja, liimaa ja hamppuja eräästä merisissilaivasta, jonka Viipurin Parkki oli voittanut Narvan vesillä (N:o 991, s. 31, 33 ja 38).

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 13 päiv. Huhtik. 1881.

Saapuvilla olivat esimies, herra J. R. Aspelin ja herrat Koskinen, Elmgren, Ignatius, A. G. Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin. Sen johdosta ilmoitti allekirjoittanut tarkastaneensa senaattori Wasastjerna'n omistaman, edellämainitun kokoelman asiakirjoja ja huomanneensa, että tärkeimmät niistä ovat ennen painettuja esim. kokoelmassa Hemliga handlingar, Åbo Tidningar'issa, Ridderstad'in Gömdt är icke glömdt kirjassa, tahi erinäisinä kirjasina. Kokoelmassa löytyi sen ohessa häväistyskirjoituksia, muutamia Kustaa III:n aikakauteen kuuluvia ja hyvin ruokottomia, ilman historiallista arvoa.

§ 2.

Herra Koskinen luki näin kuuluvan tiedonannon:

Eräs todistus, että Kristoferin Maanlakia ei vielä Keskiaian lopulla Suomessa käytetty, vaan vanhempaa, Maunu Eerikinpoian lakia.

Pohjoismaiden keskiaikaisen historian tarkka tuntija C. G. Styffe on silmäyksessään Steen Stuuere vanhemman

historiaan (Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver, IV osa, sivu XCVI seur.) huomauttanut, että Kuningas Kristoferin Maanlaki vuodelta 1442, joka sitten uuden ajan kaksi ensimmäistä vuosisataa pysyi valtakunnan voimassa olevana laki-kodexina, ei nä'y olleen lainkäytöksessä yleisesti viljeltyinä vielä keskiaian lopulla. Syynä hänen selityksensä mukaan oli se, että tämä lakikirja ei tietävästi milloinkaan tullut laillisessa järjestyksessä, nimittäin kunkin maakunnan yleisissä käräjissä, otaksutuksi, jonka tähden vanhempi laki, Maunu Eerikinpoian eli niinkutsuttu „Keskimäinen laki“, yhä pysyi käytännössä. Todistukseksi väittesensä Styffe muun muassa mainitsee, että Valtaneuvoskunnan säännössä Kalmarista v. 1474 tavataan useita määräyksiä, jotka melkein sanasta sanaan ovat lainatut Kristoferin Maanla'ista, asia joka olisi ollut ihan tarpeeton, jos tämä lakikirja jo ennestään olisi ollut oikeassa voimassa. Näistä määräyksistä on merkillisin tuo aristokratillinen pykäle, ett'ei verotalonpoika saa ostaa enempää verollista maata allensa kuin „mitä hän itse täydellisesti asua voipi ja nautita“ (Kunink. Kaar. XXX). Muutoin Styffe tunnustaa, että eroitus molempain lakikirjain välillä on niin vähäinen, ett'ei suinkaan ole helppo sen aikakauden tuomioissa huomata, kumpaako lakia oikeastaan on noudatettu. Muutamat Suomenmaan lainkäytöksestä otetut todistukset eivät niinmuodoin liene merkitystä vailla.

Tarkastellessani niitä Hämeen keskiaikaisia tuomiokirjoja, vuosilta 1506—1510, jotka Suomen Valtio-arkisto äskettäin on painattanut (Bidrag till Finlands Historia, I), havaitsin useat tapaukset, jolloin tuomittiin korkeimpaan sakkomäärään eli 40:een markkaan eräästä rikoksesta, joka ilmoitetaan tällä lyhyellä lauseella: „for han fal i annars mans tal“ (koska lankesi toisen miehen puheesen; ks. siv.

130, 132, 138, 161, 172, 188, 213). Sakon suuruus minua vähän hämmästytti, ja etsiessäni kumpaisestakin Maanla'ista sitä paikkaa, joka tämmöiseen asiaan koskisi, löysin vihdoin Kuninkaankaaresta pykäleen, joka Maunu Eerikinpoian la'issa kuuluu: „ængin man taki annars manz talu til siin, vtan sva sum lagh sighia; hvar sum det gör böte fyritighi marker ok det se konungx eensak“ (Älköön kukaan ottako toisen miehen puhetta [eli puheen valtaa] itsellensä, paitsi niin kuin laki sanoo [s. o. jutun-isännän antamalla valtuudella]; ken niin tekee, vetäköön sakkoa 40 markkaa, ja se tulkoon kuninkaalle yksin; ks. M. E. Maanl. kunink. kaar. XXV). Silmin-nähtävää on, että vanhoissa Ruotsin la'issa katsottiin semmoinen vieraan puhevallan anastaminen törkeäksi rikokseksi vapaan miehen persoonallista itsenäisyyttä vastaan ja sen vuoksi joksikin kuninkaan-valan rikkomiseksi, jonka tähden pykäle onkin otettu Kuninkaankaareen ja varustettu täysillä kuninkaan-sakoilla. Mutta siihen aikaan, jolloin Kristoferin lakiteos valmistettiin, oli odal-miehistön arvo jo melkoisesti alentunut, ja vaikka sama sääntö johonkin määrin sanasta sanaan säilytettiin Kuninkaankaaressa (Kristof. Maanl. Kunink. kaar. XXIX), oli sakonmäärä alennettu 3:een markkaan. Mutta niinkuin edellisessä näimme, tuomittiin vielä vuosina 1506—1510 Hämeenmaalla sakkoja tässä asiassa 40 markkaa, josta havaitaan, että Kristoferin Maanlakia ei noudatettu. Myöskin toiselta tuomio-alalta on meillä lisää todistusta samaan asiaan. Muutama pöytäkirja Somerolla v. 1492 pidetyistä pispankäräjistä, joka on painettu Arvidson'in todistuskappaleiden I osassa, mainitsee muun muassa: „Petrus pwslan proposuit causam alterius, non rogatus neque requisitus. [solvet pro emenda] XL marcas“ (Pietari Pusulainen esitti toisen miehen asiaa, vaikk'ei ollut siihen pyydetty eikä vaadittu; maksakoon sakkoa 40 markkaa; ks. Arvidsson, Handl. I, s. 113).

§ 3.

Herra A. G. Fontell luki seuraavat muistoonpanot Ky-rössä olleesta linnoituksesta:

Rörande „Kyrö skansen“

(Se Arkisto III, sidd. 184—185 samt en uppsats af prof. J. R. Aspelin i Morgonbladet för 1878, N:o 299) meddelas följande handling, hemtad ur Öfra Satak:s räkensk. för 1635 foll. 119—120.

Wij Under skrifne Gabriell Bengtzon Oxenstierna, Frijherre till Möhrbij, Herre till Lindeholmen, Sweriges Rijkets Rådth, och Rijkz Tijghmestar så och Gubernator Vthöfwer Finlandh och Lagman J Wermelandh, Herman Wrangell till Skooklöster Lärickhålm och Öfver Påhln, Sweriges Rijkets Rådth och Fälttma(r)skalck, Riddare; Giör här medh witterligiæ dedt allenstundh man befunnit hafwer vthj hållne munstringar i Finlandh att icke allenast mesta deelen förledhne åhrs knehter vthj Rautalammj och Jämse Socknar Jempte Laukus Cappelgeldh i Sexmäkj heredh, Så och Oriwezi och Ruowesi Socknar i Öffre sattegunden, der af Treeskå och moottwilligheett hälle sigh wnder Cronones tjenst, Vthan och een stoor deel knichter af andre Ortter skicke sigh och dijt till b:te Ortter Så På dedh att sådant igenom Sätt och Lempa måge J tijdh förekammas, och så myckitt mögeligen skie kan, förhindras hafuer Man På högst b:te H: k: M:tz wegne helst desse H: K: M:tz derom vthgångne och publice-radhe Mandater welat vthöfwer förbe:te Sochnars Knehtar till een Commendeur förordna Breffwijsaren Edhle och Wål-bördigh Jören Jönsson att han effter hånom medh gifuin Rullas lijdelze lijdelze (två gånger!) först och för alltingh förskaffar be:te Sochnars knehtar wisse och Lijdhighe att

hafuas och finnas, då, såm Cronones tjenst dedh fordra och behöfua kan Till dedh andre, skall han och sigh der om beflijta, att kunna bespana och vthförska huarest dee många frå fremmandhe Ortter och dijt flychtighe knechtar kunne hafve deras till håldh dem effter sätt och lempa att fasttaga — Tridie måste han och gifva granna akt På hwadh löst Partij som flijta aff och till emillan Finlandh och Österbåttnen, vthan beskiedh, Sådant och så han vthj förwarningh till sigh annama skall till vijdare Bieskeedh der om ifrå Åbo Slott, och På dedh han sådant destе beqwemligare skall kunna å wercket Rett stella, ähr honom och deer hooss oppå lacht, att han J den Ortten vthsseer och förnimmer någon beqwembligen Plaz der som kunne Een Skantz opsettias och nu i förståne På samma stelle skall han låtha opsettia ett tienligitt Stackeett och så många nödhtårfftige huus han der behöfua kan, Jempte och ett wisst wahrachtight fångelse Jnn om Stacketet, der han kan hafva och beholla fångarne vthj wäll förwaradhe, Till hwilcket werk (i effter een Serdeles medh gifuen Memoriall): heredz Fångden skall hålla almogen der näst boendhe till att framføre wierkiet och annat som kan behöfuas till be:te Skantz Stakheetz förfärdigandhe, kan så sedan vthaf förbe:te Sochnars knechter effter Rullan formere sigh ett Serdeles Compagnie medh Complet officerer och Gemene, dem han till waht och annan Nödhtårfftigh handteringh i Skantzen och i Landet bruka kan som honom tilbörigitt Deputat På skall bestås och aldenstundh detta alt kräffwer stoort omack hafue wij fördenskuldh På hans K. M:tz wegne här medh tillsaght honom Maiors Gaasi (!) vthan Compagnie honom Commen deres och befaller fördenskuldh här med På Hans K: M:tz wegne att han förbe:te åthagne officj och werch troligen oförsummeligen företager nytteligen besteller och J all Tingh

såsom förbet och han sielf weet betenckia dedh kan lenda
 H: K: M:th Cronan och Fädernes Landet till dienst gagn
 och gode sigh fljttigh och ijdkisam derj befinna låter aldeles
 så att han will och kan dedh well bestå och swara Befales
 och På H: K: M:tz wegne här medh knekterne så officerer
 som Giemene i bette Sochnar att dee honom På H: K: M:tz
 wegne här vtinnan befwijsa hörsamheet och lydnå vthj alt
 dedt han dem således till hans K. M:tz dienst gagn och
 nyttå biudandes och befahlandes warder Der både han och
 dee alle här widhkämmer wethe och hafue sigh fulckämli-
 gen att Effter Retta, dez till wizo är detta medh egne Hen-
 der och Signeter vnder bekräftigat Actum Åbo den 30
 Aprilis 1632.

Gabriel Oxenstierna Frijherre till Mörbij och Lindholm.

Herman

Wrangell.

Denne Jören Jörensson Svinhufvud fortfor att verka
 enl. anförda fullmakt såsom hem-major och kommandant på
 Kyro skans till 1638, då han befinnes afidit, ty hans ma-
 jorskaps spanmåls underhåll för följande år uppbar hans
 enkefru „för nåde år“ (se Åbo läns räkensk. 1639, fol. 463).
 Att någon under närmast följande år skulle efterträdt ho-
 nom i kommandantskapet öfver densamma, ha vi icke kun-
 nat finna.

§ 4.

Seuran esimies, herra J. R. Aspelin luki Seuralle näin
 kuuluvat muistoonpanot Suomenmaan aseteollisuudesta enti-
 sinä aikoina:

Muistoonpanoja aseteollisuudesta Suomessa.

Tuliputket ovat Suomessa nähtävästi olleet paljoa en-
 nemmin käytännössä, kun tähän saakka on luultu. Bomans-

son'in mukaan mainitaan pyssyjä ja kruutia ensi kerran Suomessa Wiipurin ja Savon linnoissa 1483, mutta muinaislöydöt viittaavat meitä noin 100 vuotta taaemmaksi. V. 1860 lahjoitti assessor R. Grotenfelt Yliopiston Historialliseen museoon käsikanuunan, joka oli löytty Vuoksen pohjalta Heinjoen kappelissa. Se on kaikesta nähden mitä vanhimpia tuliaseita. Itse putki on paria tuumaa vailla 2 kyynärää pitkä, juuresta 2½ ja alemmaa noin 2 tuumaa paksu. Takana on vartena hoikka 5 korttelin pituinen ruoto, jonka peräpäässä silmus kädensijana. Lähellä putken suupäätä on alapuolella reijällä varustettu kanta, joka arvatakseni oli johonkin kelkkaan kiinnitetty, jotta päästiin asetta kantomasta. Suppilonmuotoinen sytytinreikä on yläpuolella putken juurella, ihan ilmalle avoinna. A. Demmin'in mukaan, *Die Kriegswaffen*, s. 509—10, olisi tämä käsiputki 14:n vuosisadan keskivaiheilta ja Max Jähns, *Atlas zur Geschichte des Kriegswesens*, taulu 59, kuv. 17, kuvaa samalta vuosisadalta paljoa edistyneemmän käsiputken, joka sekin on veden pohjasta löytty.

Heinjoen käsiputkea vähän edistyneempi muoto löyttiin samoin Vuoksen pohjalta Käkisalmen linnan edustalta. Sen lahjoitti Käkisalmen pormestari H. Hallonblad museoon 1859. Putki on tässä tuumaa pitempi, mutta muutoin samannäköinen ja sekin kannalla varustettu. Ruotoa ei tässä nähtävästi ole ollut, jos ei se juurta myöden olisi katkennut, mikä ei ole luultavaa. Tässä on se edistys että putken juurelta pistää oikealle puolelle pieni lava, siinä on pyöreä ruudin säiliö, josta reikä johtaa putken sisälle. Tuon säiliön vieressä on lavassa reikä, jossa ehkä säiliön kansi on ennen saranoinut. Demmin'in kertomuksesta päättäen oli tämä 1300-luvun lopulla tavallinen.

Kun en ole museoissa tuliaseiden kehitystä itse tutkinut, niin en tahto näille putkille nimenomaan väittää noin

korkeata ikää, mutta katson tarpeelliseksi saattaa nuo löydöt tutkiaain huomioon.

Tämän ohella tahdon, täydellisyyttä pyytämättäkään, tuoda esiin muutamia tietoja Suomen aseteollisuuden alalta. Keskiajan asiakirjoissa en tiedä mitään aseseppää mainittavan, mutta todistuksena että jo silloin Suomessa ruutia tehtiin ja kuuloja valettiin ovat Savonlinnan inventariossa 1499 (Arv. Hdl. IV, s. 84) mainitut ruutimylly ja luotivalimet kauhoineen. Muuten on tiedossa että aseita ja ruutia ostettiin Saksanmaalta. Niinpä Lauri Akselinpoika Tott 1482 lähetti Viipurista 65 lästiä rukiita länsimaille (vestvart) ostaaksensa m. m. ruutia ja aseita Dantsig'ista ja 1499 pyysi Niilo Erkinpoika Viipurissa salpetteria, tulikiveä ja ruutia samoin Dantsigin kaupungilta (Grönbl. kopioita). Vielä Kustaa Vaasankin aikoina (1550) tuotiin sota-aseet, esim. lyhyet ja pitkät putket, miekat, viiksikeihäät, pertuskat, harniskat ja satulat vieläpä salpetterikin valtakunnan tarpeisin nimenomaan Lübeck'in kautta Keskisaksasta (från de högtyska och öfverländska städerna. Arv. Hdl. II, 288, 304 ja 306), mutta juuri tähän aikaan paljon hommattiin aseteollisuuden alalla. V. 1547 pyysi Kustaa Fincke 2 tai 3 lästiä rautaa Savonlinnaan, koska siellä oli hyviä pyssyseppiä, jotka tekivät hyvää työtä, mitä ikinänsä heiltä pyydettiin (A. H. II, 267). Pyssyillä nähtävästi tähän aikaan tarkoitetaan tykistöä, koska lyhyet ja pitkät putket nimenomaan merkitsevät pistooleja ja kiväärejä. V. 1553 luvattiin lähettää Vesteröos'ista pyssyseppä Viipuriin, jossa hänen piti opettaa taitoansa (A. H. VIII, 138). Tukholmassa työskentelivät v. 1555 Suomeen sotatarpeita tykinvalajat Gilius ja Pentti. Pyssyseppiä, putkiseppiä ja joutsiseppiä mainitaan samoin kiireessä työssä. Sinne suoritettiin silloin muutamia seppiä Suomesta kaikenlaista putkityötä oppimaan (A. H. VIII, 201,

228, 267—8) seuraavana vuonna lähetettiin kuninkaan luo Tuusmäeltä Savossa eräs pyssyseppä Paavali Kämeräinen ja tavallinen rautaseppä Paavali Paavalin poika Nousiainen (A. H. IV, 128). Miekkaseppiä en ole tähän aikaan tavanut mainittuna, ainoastaan miekanhiojia (esim. 1547. A. H. VI, 272); v. 1556 tuotiin Tallinnasta Viipuriin 7 satulaputkea ja $2\frac{1}{2}$ tusinaa miekkoja.

Luultavaa on edellisestä että se salpetteri, josta Suomessa jo keskiajalla ruutia jauhettiin, oli Saksasta tuotua; Kustaa Vaasan loppuvuosina salpetterikeitosta nimenomaan Suomessa opetettiin (vert. esim. 1555. A. H. VIII, 250).

Herttua Juhanan aikana oli Turun linnassa erinäinen pyssypaja palkeineen. Siellä työskentelivät alasaksalainen Hannu pyssynvalaja, jolle teräksestä 1556 tehtiin tykkina-vareja, ja 1558 pyssyseppät Tapana van Byren (t. Björn) ja Henrik. Ratsuväen aseita olivat tähän aikaan n. s. nyrkki-vasarat (Fusthamrer, A. H. VIII, 342). Niitä teki Eerik koneseppä (klensme) 18 kpl. herttualle 1556. Teräsjoutsiseppänä oli herttualla Maunu Ingenpoika, joka teki „joutsia ja lipasimia“ (bågar och vippor). Hän oli sittemmin yhteen aikaan (1566) asosalin hoitajana Turun linnassa ja eli vielä 1578. Myöskin harniskat tehtiin herttuan aikana linnassa. Niitä teki Martti ploomuseppä (1556—60) harniskaploomusta. Ruutintekijänä (krutmakare) Turun linnassa oli Niilo Olavinpoika, jolla oli ruutimyllynä 1558. Hänelle Jaakko padanvalaja edellisenä vuonna teki kaksi ruutihuhmaroa.

Aseseppät olivat tietysti taitavia muuhunkin sepäntyöhön. Kun uusi kuori tehtiin Turun tuomiokirkossa 1589, niin Pietari putkiseppä siihen takoi kaikki rautatarpeet.

V. 1617 sai eräs kone- ja pyssyseppä (bössesmed) Lennart Mattias valtuuskirjan ammattiinsa. Hän sai kruunulta palkan ja kairamyllyn Oulun koskeen, hänen piti vuosittain lähet-

tää Tukholmaan 160 hyvää muskeetia ja toimittaa tarvittavat lukot sekä saranat Oulun ja Kajaanin linnoihin y. m. (Vaaranen V, 241). Tuo kivääritehdas kesti noin v:een 1638, jolloin se siirrettiin Söderhamn'iin (kts. Oulun liuna Joukahaisessa, s. 50). Sen aikana oli Oulun linnassa myöskin tukinveistäjä. Putkiseppiä näkyy Viipurissa olleen useita 1601 ja 1602 ja tukkia niihin teki eräs reentekijä (slädmakare) Säkkijärvellä. Silloin tehtiin myöskin sapeleita Viipurissa. Kuningas vaan neuvoo että ne tehtäisiin suurempia ja suippusempia tutkaimesta; väistinrauta oli tehtävä pitempi ja kaari (böijel) käden yli (l. c. t, 141, 292).

Myöhempinä aikoina ovat pistoolisepät (pistolmakare) tavallisia Turussa, mutta muita aseseppiä ei tavata. Turun pistooliseppiä olivat: Antti p.-seppä 1643—68; Pietari 1645—68; Yrjö Urbaninpoika 1646—68; Lennart 1657, † 1666, ja hänen poikansa Ambrosius 1657—65; Pietari Antinpoika 1666, † 1682; Jaakko 1681, † 1691; Antero ja Yrjö Jaakonpoika 1683; Matti 1697; Sangar ja Juhana Cojander 1710, jolloin edellinen kuoli ja jälkimäinen lähti sotaan. Eräs tukinveistäjä ja laatikontekijä Jaakko Kunckel Turussa, joka v. 1657 teki 20 muskeetitukkia, sai 3 markkaa kappaleesta. Samaan aikaan kuin mainitut pistoolisepät elivät, olivat Turussa myöskin kannussepät ja miekankiilloittajat hyvin tavallisia. Pietari Thorvösten aikana tehtiin pistoolleja myöskin Antskog'in ruukilla.

§ 5.

Herra Aspelin toi vihdoin esiin suomenkielisen julkituksen 29 p:ltä Syysk. 1788, joka oli säilytettävä Seuran kokoelmissa.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 19 päiv. Toukok. 1881.

Saapuvilla olivat esimies herra J. R. Aspelin, herrat Koskinen, Rein, Ignatius, A. G. Fontell, A. Boehm ja allekirjoittanut.

§ 1.

Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Luettiin ääneen tämä Seuralle jätetty hakemuskirja:

Suomen Historialliselle Seuralle!

Alkuvuodella 1877 lausumani toive ehtiä ennen syyskuun loppua 1879 Seuran tutkittavaksi valmistaa Käkisalmen läänin ja linnan historiaa ei ole toteutunut. Ylioppilaskunnan kansatieteellisen museumin laajentaminen ja järjestäminen, kansatieteelliset tutkimukset ja nuo monenlaatuiset toimet, joihin ekonoomillinen asemani on pakoittanut minua ryhtymään, ovat aikani hukuttaneet. Kun tähän vielä lisätään tottumattomuuteni varsinaiseen historialliseen tutkimiseen ja ainakin alussa vaillinaiset historialliset tietoni sekä puuttuvainen Venäjän kielen taito, joka Käkisalmen vanhemman historian tutkijalle on aivan välttämätön, ei liene kovin kummastuttavaa, että työni on sangen hitaasti edistynyt. — En kumminkaan ole voinut enkä tahtonut luopua tästä mielitoimestani koettaa selvittää kotiseutuni muinaisia oloja, niiden kehkeytymistä aikojen kuluessa, ja on tarkoitukseksi vast'edeskin tällä tutkimusalalla toimia siinä määrässä, kuin voimani ja muut asianhaarat sitä sallivat. — Koska olen huomannut kaikenlaisien olojen tutkimisen ja selvittämisen yhdellä kertaa perin hankalaksi, olen päättänyt ensin ottaa selitettäväkseni yksinomaan veroseikat ja kunnallisien olojen kehkeytymisen niin varhaisista ajoista alkaen kuin

mahdollista nykyaikoihin asti. — Muistaen, kuinka hitaasti työni tähän saakka on edistynyt, luulen tarvitsevani tämän työn suorittamiseen ainakin kaksi vuotta vielä. Rohkenen kumminkin vielä kerran pyytää kunnioitettua Seuraa pitämään minua suosiollisessa muistissa, jos nyt mainitussa ajassa ehdin toimittaa tehtäväni ja tämä teos katsotaan kellovulliseksi.

Koska nyt ennen haetun palkinnon suhteen pyydän määrääjän pidennystä, jossa voisin työni suorittaa, katson velvollisuudekseni lyhykäisesti mainita, mitä tähän asti olen tarkoituksen saavuttamiseksi toiminut. — Kesinä 1876, 77, 78 ja 79 olen kulkenut Laatokan rantamaissa, Raudun, Sakolan ja Metsäpirtin, Pyhäjärven, Räisälän, Käkisalmen ja Kankolan, Hiitolan, Kurkijoen, Jaakkiman, Sortavalan, Impilahden ja Kitelän sekä Salmin seurakunnissa ja olen näillä matkoillani tutkinut täällä olevia arkistoja, sekä kirkkojen että kihlakuntien ja kaupunkien, olen pannut kirjaan kansantarut muinaisista ajoista, tehnyt muinais- ja kansatieteellisiä tutkimuksia melkein joka alalla, tehnyt asema-piirustuksia entisistä kirkko- ja linna-paikoista y. m. Viipurin kaupungin arkistoa olen myöskin käynyt tutkimassa, vaikka tosin siellä en ole paljon muistoonpanoja tehnyt, koska tähän asti en juuri mainittavasti ole Uudenkaupungin rauhan jälkeistä aikakautta tutkinut. Suomen Valtioarkistossa olen tutkinut ja tarpeen mukaan kopioinut Gottlundin, Grönbladin ja Waarasen käsikirjoituskokoelmia, vanhoja maakirjoja y. m. — Painettuja Suomen, Ruotsin, Saksan, Venäjän ja Latinan kielisiä kirjoja olen lähteinä käyttänyt sen mukaan kuin olen niistä tiedon saanut ja ne ovat saatavina olleet.

Helsingissä, Toukokuun 16 p. 1881.

Theodor Schvindt.

Sen johdosta, mitä edellä oleva hakemuskirja sisälsi, päätti Seura odottaa, kunnes ylioppilas Schvindt voisi jättää tekeillä olevan teoksensa valmiina Seuran tarkastettavaksi, eikä katsottu tarpeelliseksi uudestaan julistaa Äyrämöisen palkintoa haettavaksi.

§ 3.

Seuralle luettiin seuraavat herra Schvindt'in tekemät muistoonpanot Laatokan Suomenpuolisissa rantamaissa olevista arkistoista:

Laatokan Suomenpuolisissa rantamaissa olevat arkistot.

Raudun seurakunnan kirkonkirjat alkavat 1700-luvun keskivaiheilta ja eivät sisällä mitään erittäin mainittavaa. — *Palkealan* kreikanuskoinen seurakunta on vasta parikymmentä vuotta vanha.

Sakkolan kirkonkirjat alkavat vuodesta 1735 ja on silloinen kirkkoherra Limnelius nimityksellä „Protocollum casuum“ alottanut sarjan muistoonpanoja seurakunnan oloista, joita muistoonpanoja seuraavat kirkkoherrat ovat jatkaneet. Limnelius on muun muassa pannut kirjaan muutamia huopaisia kansantaruja, jotka koskevat tapahtumia edellisiltä vuosisadoilta.

Pyhäjärven kirkonkirjat alkavat samasta vuodesta kuin Sakkolan.

Räisälän vuodesta 1740.

Käkisalmen kirkonkirjat alkavat vuodesta 1690 ja ovat ainoat, jotka ylettyvät isoon vihaan saakka. — Kerrotaan yleisesti, että venäläinen sotaväki ison vihan aikana oli tarkkaan käyttänyt kaikki arkistoissa olevat paperit patteroonien tekoon.

Käkisalmen kaupungin arkisto ei ole vuotta 1784 vanhempi ja on siinä sekaisin ruotsalaisia, venäläisiä ja saksalaisia kirjoituksia.

Hiitolan kirkonkirjat alkavat vuodesta 1738, jolloin Joh. Deutsch tuli seurakunnan kirkkoherraksi. Arkistossa on „Historiæ-bok öfver det sig tilldragit ifrå 1689“, jossa on mainittu kaikenlaisia outoja ilmiöitä ja tapahtumia, lueteltu nälkä- ja sotavuosina haudattujen lukumääriä osaksi kuukausittain, tähän on liitetty luettelo seurakunnan kirkkoherroista ja kappalaisista 1600 luvun alkupuolelta saakka y. m. — *Tiuralan* kreikanuskaisella seurakunnalla ei ole kuin yksi pieni kirkonkirja, joka alkaa vuodelta 1846; sanottiin, ett'ei sitä ennen minkäänlaisia kirkonkirjoja ollut.

Kurkijoen kirkonkirjat alkavat 1700 luvun keskivaiheilta ja eivät sisällä juuri mitään erittäin mainittavaa.

Kurkijoen tuomari-arkisto ulottuu ainoastaan viime vuosisadan myöhempään puoliskoon, vaan asiakirjoista voi kumminkin saada kaikenmoisia tietoja myös edelliseltä vuosisadalta, esim. Käkisalmen ja Sortavalan kaupunkien oikeuksista y. m.

Jaakkiman kirkonkirjat alkavat vuodesta 1732 ja sisältävät ainoastaan tavallisia virallisia tietoja. Kirkossa säilytetään kumminkin vielä useita kirjoituksia ison vihan ajalta, jotka ovat osittain sangen hupaisia.

Sortavalan kirkon arkisto kuuluu palaneen tämän vuosisadan alussa, jonka vuoksi siitä ei paljon tietoja voine saada.

Sortavalan kaupungin arkisto sisältää asiakirjoja ainoastaan tältä vuosisadalta.

Sortavalan ruununvoudin arkisto samaten. Nykyinen ruununvuoti säilyttää kumminkin ison hevoiskuorman vanhoja virkakirjeitä viime vuosisadan loppupuolelta, jotka hän

oli ostanut huutokaupassa makulatuurina edeltäjänsä perillisiltä.

Impilahden kirkonkirjat alkavat vuodesta 1758 ja ovat tavallista laatua.

Kitelän kreikanuskoisen seurakunnan kirkonkirjat ovat tältä vuosisadalta, niin myös

Salmin, jossa tulipalo sanottiin hävittäneen vanhemmat kirjat tämän vuosisadan alussa.

Valamon monasterin vanhat aikakirjat ovat hävinneet ja ovat munkit siinä luulossa, että Ruotsalaiset monasterin hävitettyänsä olivat vieneet nämä kirjat Ruotsiin, jossa niitä piilossa pidetään.

Samoin luettiin muutamia sekatietoja, jotka hra Schvindt oli mainituista arkistoista koonnut. Ne sisälsivät muun muassa seuraavaa:

Seka-tietoja Laatokan rantapitäjien arkistoista.

Hiitolan kirkonarkistosta.

Historiae-bok öfver det sig tilldragit ifrå 1689.

1691 var en ganska torr sommar och fanns een lijten röd matk i bjuggekornet som det förtärde.

1692 War en träffelig mycken sniö. Item een källsjuka eller såsom besmittelig feber. Item en stor boskaps-sjuka. Item fanns ock mångstäds een myckenhet aff sootax i rogen. Samma åhr war och en träffelig skarp vinter. Humblan uppåts af ohyra. Häggen blomstrades 2:ne gångor.

1693 var en ganska torr sommar. Eodem A.no var ock ett froståhr, då rogen på nedriga länder bortfrös. Om hösten waar ingen baarfrost utan en liderlig winters begynnelse.

1694 war en långlig baarfrost, den der varade intill medio Januari 1695.

1695 var en långlig vår med stor köld med kontinue-rade dermed intill Eskilsmess och syntes intet rogar för den kiöldens skull in medio Junij, då man först rätt fåå see fick. Den 7 Junij lades grunden till vår nya kyrka och den 10 ejusdem begyntes i H:ns Namn derpå timras. Var om våren en ganska svår kiöld sedan en skräckelig lång våta men en herrlig växt som dock ej kom till sin mogenhet medan frosten deröf nylade omsider och sniön så att mången säd oskuren derunder liggande blef. Sist i Januari och nästan hela Februari regn och slag så att marken nästan alltid var bar.

1696 Aprilis var ganska kall och torr. 25 Juni kl. mellan 11 och 12 eftermiddag dödde herren doktorn och biskopen Pehr Bång och begrofs den 26 Augusti nästföljande. Likceremonen hölls af doctor Jacob Lang superitendens i Nawa. Texten var Daniel 12: 13. Om sommaren kontinuerades det med regn och mångens ängar blefvo under wattnet oslagna. Mycket höö som slaget blef bortflöt af mycket vaatn. Hösten var vååt och med det tidiga frostet bragte en stoor hunger i landet så att mången af hunger döden toog.

1697 vardt ett uproor emellan bönderna i Pielisjärvi och Libelits och arrendatoren Salamon Enbärg, Simon Hoppenstång och Affeck och desses trenne Hoff spolierade. Till att styra detta tumult sendest 50 ryttare och 50 soldater derhän att tillfångataga hvilka helst af dem de ertappa kunde. Den 5 April afsomnade i Herranom gloriwördigste i åminnelse vår allernådigste kung Karl den 11:te.

1708 den 18 September kom ryssen till Kilpolasaari spolierade och uppbrände gårdar sädes och hööstackar.

1718 den 31 Martij blef sammankaldt hela allmogen att göra sin eed under unga Czaren Petrs Petrowitsch. Moot Dnicam Quasimodo geniti begyntes hålla bönestunder om Lögerdagen.

1697 begrofs i Hiitola:

Januari	40 personer		
Februari	20	”	och 3 tiggare.
Mars	40	”	och många ”
Aprilis	111	”	” ” ”
Majus	156	”	” 200 (?) ”
Junius	128	”	” 53 ”
Julius	42	”	
Augustus	20	”	” 1 ”
September	7	”	
Oktober	15	”	
November	6	”	” 4 ”
December	12	”	
1703 begrofs	56 personer	1710 begrofs	400 personer.
1704 ”	138 ”	1715 ”	73 ”
1705 ”	75 ”	1716 ”	X ”
1706 ”	77 ”	1717 ”	47 ”
1707 ”	215 ”	1718 ”	50 ”
1708 ”	145 ”	1719 ”	70 ”
1709 ”	442 ”		m. m.

Kyrckioherdar enligt J. Deutsch.

Tyrä-Jussi

Martinus Petri

Paklus Kostianus blef 1688 suspenderad

Ernestus Gudzeus blef pastor 1689 och flyktade, då ryssarne intagit Kexholm af fruktan för missförstånd längre inåt Finland, der han dog. Då blef församlingen utan prest, emedan äfven kapellanen Formicander flyktade till Savolaks.

Under tiden besöktes församlingen då och då af kapellanen i Pyhäjärvi Ursinus kallad Karhu pappi, som förrättade de nödvändigaste prestegöromål. Sedan kom en fången regementspastor från Petersburg,

Andreas Zetrens, som här afled; efter honom förre kapellanen Andreas Formicander och efter hans död med fullmakt från Justice-kollegium

Johannes Deutsch 1738.

1747, 1748, 1749 och 1750 voro herrliga brödaår och var rolighet i landet.

1751 öfvergick privationsstraffet kyrkoherdarne Lithovius i Räisälä, och Strandman i Pyhäjärvi för hvarjehanda embetsfelaktigheter och förargeligt lefverne. Förut priverad sacell. i Sordavala Melartopæus och adj. ibidem Roselius för ett olagligt giftermål.

1780 öfvergick privationsstraffet kyrkoherden Laurenius i S:t Andreæ.

1781 utfärdades befallning om sokneskolors inrättande i hvarje församling af Wiborgs stift.

1787 öfvergick privationsstraffet sacellanen Sillström i Kivinebb för liderligt lefverne.

Series Sacellanorum

Mathias Mathiæ (Lasonius?) blef pastor i Jougio, efter honom 1637

Henrik Illuka och 40 år derefter hans svärson 1677

Lars Hærkæpæus (kallades äfven af bönderna Haracka) som dödde 1688 eller 69, så fick konsistorii fullmakt Otto Bergman, men sedan Hærkepæi enka tog sin tillflykt till konungen och fick der utverkadt att Andreas Formicander, som förbandt sig att gifta sig med enckian och försörja sterbhuset, fick fullmakt 1701.

§ 4.

Herra Schvindt oli niin ikään jättänyt luettavaksi seuraavan kirjoituksen:

Tilastoa Käkisalmen läänin maakirjasta v:ltä 1500.

Kun ensin silmäilee tätä „Переписная окладная книга“, kummastuttaa Etelä Karjalan kylien paljous, johon verrattuna taloja taas on perin vähän. Toinen seikka, joka myös oudolta tuntuu, on kylien puuttuvainen maantieteellinen järjestys. Koska vielä lisäksi nimet ovat suuressa määrässä väärennetyjä, niin että välistä nimityksen ensimmäinenkin kirjain on väärä, ja paljon aivan venäläisiä nimityksiä on kirjassa käytetty, näyttää ensimältä aivan mahdottomalta saada selvää kylien asemasta. Vertailemalla nimityksiä toinen toisiinsa ja niittyjen, mäkien, y. m. nykyisiin nimiin voi kumminkin saada jotensakin tyydyttävän käsityksen senaikuisesta asutuksesta. Ett'ei noita kirjaan otettuja venäläisiä nimityksiä kansan kesken käytetty, voinee päättää siitä, että kylien nimet noin 100 vuotta myöhemmin tehdyissä ruotsalaisissa maakirjoissa ovat melkein kaikki suomalaisia ja samoja, joita nykyään vielä käytetään.

Venäläisessä maakirjassa ovat maatilat joka pogostissa jaetut pääasiallisesti kolmeen eri laatuun, suuriruhtinaan, svoesemtien ja monasterien eli luostarien.

Suuriruhtinaan kylät taas olivat vielä nekin jaetut kolmeen eri laatuun, obrotschnii, tshernokunjskii ja yleiseen volosteiksi nimitetyt; paitsi näitä oli suuriruhtinaan maalla asuvia kuptsi eli kauppiaita.

Obrotschnii oli joka pogostassa, kaikkiaan 496 taloa, joista noin $\frac{2}{3}$ oli Salmissa, melkein koko pogosti.

Tschernokunjskia oli joka pogostissa paitsi Sakkolassa ja Salmissa, yhteensä 505 taloa, enimmäkseen luonnollisesti Taka-Karjalassa eli Ilomantsin, Sortavalan ja Kurkijoen pogosteissa.

Muun nimisiä suuriruhtinaan maita oli myös joka pogostissa paitsi Salmissa, kaikkiaan 1277 veronalaista maatilaa. Tätä laatua oli noin $\frac{2}{3}$ Kurkijoen ja Sortavalan pogosteista.

Obrotschniksi nimitetyt kylät läänin etelä osassa, yhteiseen 77 taloa, olivat kaikki annetut eräälle Savin suvulle, jonka päähovi näkyy olleen Maanselässä Raudun pogostissa. Obrotschniksi luettiin myös Räisälän eli Gorodenskoi pogostiin kuuluvat 6 taloa Taka-Karjalassa (nykyisessä Hiitolan pitäjässä), jotka talot olivat annetut Käkisalmen namestnikalle.

Tschernokunjskista on sanottu: „a ninje pridani namestniku Koreljskomu“, kaikista paitsi viidestä maatilasta, jotka olivat annetut Käkisalmen kestikievarin alle.

Muut suuriruhtinaan kylät etelä osassa olivat annetut pajarin lapseille ja virkamiehille. Markovskaja Pamfileva nimiset volostit Sakkolassa ja Raudussa, 22 maatilaa, olivat annetut Ondreielle Puschkinin pojalle. Vasiljevskaja Balakschina nimiset volostkat Räisälässä, Sakkolassa ja Raudussa, 14 maatilaa, Davidille Putjätinin pojalle, j. n. e. Nuo volosti nimitykset ovat nähtävästi syntyneet entisien läänitysherrojen nimistä ja näkyy näiden pesäpaikka olleen Raudussa.

Obrotschniksi nimitetyt kylät Kurkijoella, 32 taloa, olivat annetut Käkisalmen kaupungille „sudom i obrokom i vsjem, oprits obeschnii dani“.

Obrotschnii Sortavalassa ja Ilomantsissa, 56 taloa, olivat samoilla ehdoilla annetut Käkisalmen namestnikalle.

Salmin obrotschneista taas on melkein yleiseen sanottu „pridano potomush namestnikom oprits obeschnija dani“.

Salmassa oli ainoastaan 3 maatilaa Walamon monasterilla ja kymmenkunta eräällä Nastasia Ivanovilla, joista kumminkin nimestnikka korjasi obrokin ja suuriruhtinas obeschnija dani.

Tschernokunskit Taka-Karjalassa olivat samoin kuin etelässä nimestnikan hallussa.

Suuriruhtinaan munt volostit Kurkijoella olivat „sa namjestniki sa koreljskimi“, 6 perevaraa, 534 maatilaa. Näistä oli koko joukko Ilomantsin pogostin piirissä, jossa siis oli Kurkiojen takamaita.

Suuriruhtinaan volostit Sortavalassa, 4 perevaraa ja 1 stan, 573 taloa, „tschto shivut sa namjestniki sa koreljskimi is starinji“. — Sortavalla oli suuriruhtinaan maalla kauppiaita, jotka asuivat hajallaan kylissä, 24 taloa.

Suuriruhtinaan volosti Ilomantsissa, 51 taloa, oli sekin annettu nametsnikalle „oprits obeschnii dani“. Enemmän kuin $\frac{2}{3}$ koko Ilomantsista oli tschernokunski.

Svoesemtsi oli kaikissa muissa pogosteissa paitsi Sortavalassa ja Salmassa. — Etelä osassa olivat nämä melkein kaikki pajareja tai pajarinlapsia, joilla tavallisesti oli useita maatiloja monessa pogostissa sekä Käkisalmen läänissä että muualla. Suurimmat tilukset olivat erään Rokulsko suvun hallussa, neljällä miehellä 84 maatilaa Räisälän, Sakkolan ja Raudun pogosteissa; sitä paitse oli heillä tiluksia myös Käkisalmen läänin ulkopuolella. Kusmineilla oli mainituissa pitäjissä 54 maatilaa ja ehkä saman verran Päähkinänsaaren läänissä. Jakov'eilla oli 25 taloa, Morosov'eilla 21, Fedorov'eilla 15, Fekin'eillä 12 y. m.

Kurkijoella ei ollut svoesemtsia kuin yhdessä kylän osassa, yhteiseen 16 taloa, jotka maksoivat veronsa Käkisalmen kaupunkilaisien kanssa.

Ilomantsin svoesemtsit olivat pajareja, 3 herraa, joilla oli yhteensä 9 maatilaa. Viisi näistä tiloista oli Rokulskon.

Svoesemtseillä oli kaikkiaan koko läänissä 374 veron alaista tilaa.

Monastereilla oli	
Räisälässä	22 maatilaa.
Sakkolassa	122 "
Raudussa	60 "
Kurkijoella	66 "
Ilomantsissa	6 "
Salmassa	3 "
Yhteensä 333 maatilaa.	

Walamon monasterilla	150 tilaa.
Konevitsan "	104 "
Nikolskoin "	"
Käkisalmissa	31 "
Jurjevan "	"
Käkisalmissa	21 "
Ivanovskin edelläkävijän mon. joensuulla Käkis-	
salmessa	12 "
Päähkinänsaaren sangen pyhällä monasterilla	4 "
Voskresenskin kirkolla	
Käkisalmissa	8 "
3 muulla kirkolla, 1 kul-	
lakin	3 "
Yhteensä 333 tilaa.	

Tähän ei ole otettu lukuun maapappien talot ja monasterien kotimaat. Luultavasti karttuivat monasterien tilukset seuraavalla vuosisadalla suuressa määrässä; ainakin mainitaan Walamon historiassa, että tällä monasterilla 1523 oli 337 maatilaa Käkisalmen läänissä.

Veroja kannettiin Käkisalmen läänissä sangen monella nimityksellä, dohod, obrok, kljutschniku eli poselja dohod (ehkä sama maksu kuin tuo ruotsalaisissa maakirjoissa mainittu Kabackerna), obeschnie dani, bortschu, desjatinnitsch ja boschlinu, sud, y. m. Koska ainoastaan muutamien määriä maakirjassa mainitaan, toisien taas ei ollenkaan, ei siitä tietysti voi saada mitään käsitystä koko verosumman suuruudesta. Veroparsselit olivat sangen vaihtelevaa laatua, etenkin etelä osassa. Tavallisin dohod, oli se sitten svoesemtsille, monasterille tai läänitysmiehelle tuleva, oli kolmannes viljan sadosta (harvoin neljännes tai puolet). Yleisiä veroparsselia olivat myös pellavat, lampaat, olut, voi, juusto ja Taka-Karjalassa oravan nahat, joita viimeksimainittuita juuri näinä

aikoina ruvettiin vaihtamaan toisenkaltaisiksi verokappaleiksi. Vähemmän yleisiä olivat nahat, leivät, jänikset, siiat, lampaan jalat; harvinaisia olivat jahtihaukat, näädän nahat, lohet, tetrin, ja kanat.

Autiotaloja oli suuren sodan jälkeen paljon, Sortavalan ja Kurkijoen pogosteissa yksin lähes 200.

§ 5.

Allekirjoittanut muistutti, että se päivä pian tuli, joloin täsmälleen kolmesataa vuotta oli kulunut, siitä kun Suomelle annettiin Suuriruhtinaskunnan arvonimi. W. G. Lagus todisti v. 1843 Suomen tiedeseuran toimituksissa julaistussa tutkimuksessa, että Juhana III 5 p:nä Lokak. 1581 kutsui itseään Suomen suuriruhtinaaksi, vaan että hän Syyskuun lopussa vielä käytti vanhaa nimitystään. Tohtori Bomansson määräsi sittemmin aikaa lähemmin, ilmoittaen, (vert. Historiallisen osakunnan pöytäkirjaa 9 p:ltä Joulukuuta 1874) että kuningas vielä Lokak. 1 p:nä mainitsee itseään ainoastaan Ruotsin, Götin ja Wendin kuninkaaksi. Tohtori Bomanssonin kehoituksesta etsi allekirjoittanut v. 1875 ollessaan Ruotsissa lähempiä tietoja asiasta, ja löysi silloin valtioregistratuurissa pitkän, Uplannista 11 p:nä *Heinäkuuta 1581* annetun kirjeen, jossa Juhana kuningas kehoittaessaan Pähkinälinnan haltijaa ja pajareja antaumaan kutsuu itseään: „Wij Johan then Tridie med Gudz nadhe Sverigis, Göthis och Wendis etc. Konung, *Storfurste till Finland och Carelen*, Hertigh till Harien, Wicland, Wijkett och flere Landzändar“. Tässä kohden ompi huomattava, että Wiek eli Länneenmaa ei vielä Heinäk. 11 p:nä ollutkaan kokonaan valloitettu, vaikka Juhana jo siihen aikaan katsoi itseään sen herraksi. Kun saman vuoden syksyllä myöskin Järvenmaa oli tullut ruotsalaisten valtaan, kutsui Juhana itseään 5 p:nä Lokak.

1581 annetussa kirjeessä koko Viron hallitsijaksi: öffver the Esther udi Liffland Hertigh. Ei ole vaikea arvata, mistä syystä Juhana juuri 1581 otti suuriruhtinaan nimityksen; hän tahtoi tietysti sillä osoittaa venäläisille, semminkin Pähkinälinnan pajareille, olevansa paljon korkeampi kuin heidän herransa, koska suuriruhtinaan nimi oli Juhanalle vaan toisena arvonimenä.

§ 6.

Seuran esimies luki vihdoin Seuralle muutamia muistoonpanoja; jotka löytyvät almanakoissa vuosilta 1712—1715. Niissä kerrotaan muun muassa:

1712, Jan. d. 24. Herr Major Aflek warit i Perno kyrkbyy.

Juni, d. 23 foor H. Öffverst. Falckenhielm med artolleriet af ifrån Perno till Kymene. Då och min systerson fendrick Mentsiker gjorde föllie.

Augusti, d. 18. Om morgonen gjorde Ryssen infall ved Kymmene med et partie lodjor, då h. Cap. Longström blef attaquet (och) till fånga tagen... lodior gingo när till Hel...

Septmbr d. 4 avangerade Ryssen med en armée, som berättades af 16000 man alt intill Kymi flood, hvar af stort flychtande och räddhåga i finnland förorsakades. NB. han kom wähl förut till Kymi, men d. 4 hujus gjorde han attacken.

D. 6 foor Ryssen af, sedan han märkte at han intet kunde komma öfver älfwen. Gud ware lofvad som gaf våra troupper mod och manlighet at stå honom emot.

D. 21 kom H. Öffwerst. Muhl hem ifrån flyckten. . .

1713, Maj (d. 1). Denna tiden ankom Ryssen till Borgo, och där ifrån till Helsingfors etc.

D. 9 Slapp iag fuller hwar dagz frässen, men war så machtlöös at iag intet kunde stå på fötterne. Hvarföre då Ryssen

D. 15 opsatte sin armee wed Tervik, H. Öfwerste Muhlens gård, slapp iag intet på flychten, utan lätt opföra mig i Greggböhl skoog.

D. 27. Fann fienden på oss i Greggböhl skogh: där iag än låg tämmelig illa siuk effter frässen.

Juni, d. 7 råkade iag andra gången i fiendens händer, på vägen åth Borgo sokn. etc. Gud ware lofwad! att wij sluppo med lijfwet, och barnen ingenthera gongen kommo i hans händer. Det Ryska språket har aldrig så wähl som nu, kommit mig till retta.

(D. 24) Heela denna tijden låg iag än i Borgo sokn och Higgböhl samt Torpe byar siuk, effter frässen.

Juli, d. 6. Sände iag mitt fälk ifrån Torpe by tillbaka i Greggböhl skog och lätt grafwa Dudorofz 3 st. klockor i iorden: emedan fienden war ifrån Nyland mästedeels afmarcherad till Åbo.

D. 16 gaf iag mig i herrans namn på reesan genom Tavastland effter vårt krijgzfälck.

September d. 21. Skref iag till H. Biskopen D. Gezelium och syster Maia på Stokholm, ifrån Mäszyby sokn.

November d. 3. Blef iag af H. General Majoren hög-wälb. H. Carl Armfeldt kallad till General Stabs Pastoratet. J Ilmola sokn i Österbotn, wed Kurika Capell, mötte mig H. Capitain Lampel, som denna kallelszen mig först tillkänna gaf. Gudi lof!

December (d. 25) Denne Juhlhelg war iag inqwarterad hoos M. Michael Jesenhaus i Nycarlby: där iag war i 8 wekor.

1714 Oktober d. 1 Brann Torneå stad af... eld: sedan Uhmeå något... opbrändes af Ryszen, hwilcken gick öfwer wed qwarcken med sina Galeijer.

D. 10 fick iag bref af maior Affleck ifrån Cajana, *han* lærer komma effter *med* min Zachris.

December d. 15. Skedde opbrottet för troupperne ifrån Calis i Västerbotn.

D. 18 ankommo wij till Luhleå. D. 20 till Pitheå, der wij hölle Juhl i Nystaden.

D. 29 foore wij från Pitheå.

1715, Jan. 1. Var ankomsten till Skällefteå.

Febr. d. 28 ankom Bror H. Majoren Affleck till Skellefteå.

Mars d. 25. Skedde opbrottet ifrån Skellefteå.

D. 31 ankommo wij till Uhmeå och Rödbeck by.

Nov. d. 8 sammanwijgde iag H. Öfwerst. v. Essen med fru Hedvig Christina Aminoff.

D. 30 döpte iag H. General Major Armfeldtz lilla son Wilhelm, som föddes d. 28 dito.

D. 22. Blef et detacherat Partie af fienden wed Kakamo öfverrumplad; då H. Öfverste Boijen wardt fången.

NB. heela denna Juhle helgen hölt iag gudztjänsten i hufwud qwarteret; emedan med sårgens anläggande effter Enckedrottningens M:tt skräddarens drögmåhl war till hinder, at wij intet finge gå i kyrckian.

D. 28 reeste H. General Major Armfeldt moth fienden med Infanteriet.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 14 päiv. Lokak. 1881.

Saapuvilla olivat esimies herra J. R. Aspelin, herrat Koskinen, Elmgren, A. Boehm, A. G. Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Toukokuun kokouksessa pidetty pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Allekirjoittanut ilmoitti pöytäkirjaan pantavaksi, että Historiallisen Seuran jäsenten välillä Kesäkuulla oli ehdotettu erityisen onnentoivotus-kirjeen lähettämistä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle sen viidenkymmenenvuotisen toimen muistoksi, ja että Seuraa oli kutsuttu kokoon asiasta päättämään 14 päivänä Kesäkuuta 1881. Kun satunnaisista syistä useimmat jäsenet olivat estetyt siihen kokoukseen saapumasta, kuulusteltiin niiden mieltä sihteerin erityisellä toimella, ja jäsenten yksimielisen suostumuksen johdosta annettiin Kesäkuun 30 päivänä Kirjallisuuden Seuralle näin kuuluva onnentoivotuskirje:

„Sinä kansallisena riemupäivänä, jolloin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura viettää viidenkymmenen vuoden toiminnan muistoa, pyytää Suomen Historiallinen Seura yhtyä lähestä ja kaukaa lähetettyihin onnentoivotuksiin. Itse Suomen kansa on tunnustanut ja tunnustaa, mitä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on tehnyt suomalaisuuden eduksi. Historiallinen Seura tahtoo tällä hetkellä erittäinkin lausua kiitoksensa siitä pontevasta avusta, jonka Suomalaisen Kirjallisuuden Seura muiden tehtäviensä ohessa on antanut historian tutkimukselle.

Kun viimeisen puolen vuosisadan tapahtumat joutuvat

Suomen kansan historian kerrottaviksi, tulee Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimelle kunniansija jaloimpien rien-tojen, kalliimman-arvoisten kansallisten voittojen joukossa. Niinkuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on hellimmällä huolella suosinut ja hoidellut aikakirjojemme kalliita muis-toja, niin pitääköön Suomen historiakin Suomalaisen Kirjali-suuden Seuran tointa isänmaallisten muistojen helmivyön kirkkaimpana helmenä.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta on Suomen Histo-riallinen Seura perustamisestaan asti saanut apua ja on siltä tehtävänsäkin perinyt. Edelläkävijällensä, esikuvallensa se tänään lausuu sulimmat kiitokset, sydämmellisimmät onnen-toivotukset, niin hartaalla mielellä kuin tytär äidilleen. Suo-koon Kaikkivaltias siunauksensa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle ja Suomenmaalle.

Helsingissä 30 p. Kesäkuuta 1881.

J. R. Aspelin.

E. G. Palmén“.

§ 3.

Herra A. Boehm luki Seuralle joukon asiakirjoja, jotka olivat kopioidut Kokkolan kaupungin arkistosta ja valasivat pitkällistä oikeudenkäyntiä Lauri Kärki eli Kärkisudd nimi-sen sissin ja erään porvarin Iisak Ha'on välillä vuosina 1724 ja 1725. Seura päätti painattaa mainitut asiakirjat Histo-rialliseen Arkistoonsa.

§ 4.

Esimies, herra Aspelin kertoi hra Nottbeckin mukaan, (vert. teosta Siegel aus dem Raths-archiv Revals nebst Samm-lung von Wappen der Revaler Rathsfamilien, Lübeck, 1880), miten helposti voi saada hyviä kopioita vanhoista sineteistä:

„Ich benutzte zur Anfertigung von Siegelmatrizen Brod aus gebenteltem Roggenmehl (in den Ostseeprovinzen Feinbrod genannt), welches ich mit Talk durchknetete. Anfangs fertigte ich die Copieen nur mit getrockneten Matrizen an, später kam ich darauf, Matrizen aus frischem Brod zu gebrauchen.

Der erstere Modus, welcher sich für grössere Siegel und solche eignet, die von hohen oder oberhalb sich veren- genden Wachsschalen umgeben sind, ist folgender: Man durchknetet Brod gehörig mit Talk, presst die also gewon- nene Masse auf das Siegel und nimmt dieselbe je nach der durch Beschaffenheit des Siegels gebotenen Bequemlichkeit entweder gleich ab, um sie zunächst bei gewöhnlicher Zim- mertemperatur trocknen zu lassen, oder lässt sie einige Tage auf dem Siegel liegen, bis sie beim Umdrehen desselben von selbst abfällt. Die trockene Matrize bestreicht man sehr *sorgfältig* mittelst eines schwach getränkten Pinsels mit feinem Oel und druckt sie in gutem Siegellack ab. Eine solche Matrize kann man mehrmals gebrauchen. Der flüs- sige Siegellack darf während des Abdrucks nicht siedend heiss sein.

Der zweite Modus ist noch einfacher, in dem man die oben erwähnte durchknetete Matrize frisch auf flüssigen Sie- gellack *ganz leise* drückt und baldigst wieder entfernt, vor- dem sie durch die Hitze ganz getrocknet. Bei stärkerem Druck erhält man undeutliche Siegelabdrucke. Abgesehen von der Einfachkeit hat dieser Modus noch den Vorzug, dass die also gewonnenen Siegelcopieen genau die Grösse des Originals aufweisen, während die anderen, namentlich bei nicht gehöriger Durchknetung des Brods mit Talk, durch Eintrocknen der Matrizen meist eine Divergenz zeigen.

Im Allgemeinen pflegte ich die Siegel auf dickem Papier zu verfertigen, welches das Erhitzen des Siegellacks von unten und ganz reine Abdrucke ermöglicht. Auf solchen aus hellem Siegellack dargestellten Siegeln habe ich manche undeutliche Umschriften, die auf dem dunkeln Originalen nicht zu enträthseln waren, entziffern können. Diese Art der Siegelcopirung erzielt meist feinere Abdrucke als durch Gipsabguss und hat endlich den Vorzug, dass bei geringer Vorsicht die Originale durch die Copirung nur gewinnen, indem sie durch die Matrizen von Staub und Moder gereinigt werden. Im Besitz von Brod, Talk und der gewöhnlichen Siegelutensilien lassen sich demnach auch bei flüchtigen Besuch von Archiven genaue Siegelcopieen anfertigen“.

Mainitussa teoksessa kuvataan muun muassa Suomen, Hämeen, Uudenmaan ja Ahvenan sekä Erengisle ja Kaarlo Näskonungin poikien sinetit v:lta 1326 ja Eerik Flemingin v:lta 1540.

§ 5.

Esimies ilmoitti tämän jälkeen, että assessori *Niklas Hedvall* oli lahjoittanut Historialliselle Seuralle muutamia tekemiänsä käsikirjoituksia; 1) luettelon Suomen ja Ruotsin historiaa koskevista lähdekirjoituksista, jotka löytyvät painettuina venäjänkielisissä teoksissa, (tehty v. 1862 akatemikko Kunikin mukaan) ja 2) kymmenen ulkomaan ministerion Moskovassa löytyvässä arkistossa tehtyä kopiaa vuonna 1613 (ja 1614 ?) annetuista kirjeistä, neljä sittemmin painettu Waarasen lähdekokoelmassa, muut painamattomia, (Lydwe Klaunpoika 4 päiv. Marrask. 1613 Jaakko de la Gardielle, Jaakko de la Gardie 13 päiv. Marrask. 1613 Eerik Harelle, ja 20 päiv. Marrask. 1613 Jaakko Tubal'ille, Antti ja Eerik Juhananpojat 26 päiv. Kesäk. 1613 Juhana Antinpojalle, Hannu Boije 19 päiv. Marrask. 1613 Liwdur

Klaunpojalle ja tuntematon noin 1614 Eerik Yrjönpojalle). Seura otti kiittolisuudella vastaan lahjan ja päätti säilyttää mainitut asiakirjat arkistossaan.

§ 6.

Herra A. G. Fontell luki Seuralle seuraavan tiedon-annon:

I sammanhang med hvad vid ett af Historiska Samfundets tidigare möten innevarande år meddelats af mag. H. E. Aspelin rörande några grufletningar i närheten af Korsholm från 1720 talet, får jag meddela följande: Enl. hvad Österbottens räkenskaper i Statsarkivet upplysa, fanns något slags „bergsbruk“ äfven år 1563 i närheten af Korsholm. Det grundlades samma eller föregående år och upphörde med utgången af 1563. Hvad jag funnit antecknad om det samma år följande:

Den 20 oktober 1562 qvitterade fogden på Korsholms gård Hans Ingesson emottagna 7 stycken oxhudar, hvilka skulle vara „till ett par Bellior uti hijttan som prest:ne vti noore proesteridit vtgiort haffua kongl. M:ttz till en hielp“ (vol. 4656, fol. 310); s. å. utgaf han af kronans förråd 16 L $\frac{1}{2}$ jern åt en smed, „som smidde till Bergzredskapenn och till gårdzens behoff“ (s. vol. fol. 23), af dagsverken åtgick 150 „thill att hugga kolwed och till att bryta malm“ (s. vol. fol. 58). — Vidare förekommer icke antecknad i nämnda års räkenskap om detta bergsbruk, men följande årets upptager redan en ordentlig tjenstepersonal vid det samma. Såsom hyttfolech äro då anställda vid detsamma Måns Smeltare, Lasse Smeltare, Jöns Rostwendare (i lön upp-
buro alla dessa tre 20 mk hvar) och „Malin reddeija vid hytten“, som i lön hade 8 mk (vol. 4649 fol. 31). För utom dessa personer funnos ännu vid bruket detta år fästade 1 kolare och 2 „grufwedrengiar“ (s. vol. fol. 117). Bland ut-

betalningar för detsamma nämnas 1 mk 7 öre penn:r „för 12 mk mådror till ath leta medh“; 4½ mk penn:r „för faat och tallerkar till hyttan“ samt för 4 stora tennkannor, 2 „pipekannor“ och 40 stop; 7 mk utbetalades i arbetslön åt 3 timmermän, hvilka „tillpijutade hijttan medh all redho“; 7 mk 2 öre åt 2 smeder, som „smidde till hyttobruket och till gårdzens nödtorffer“; samt 3 mk till 2 skomakare, som „tillpijutadhe och beredde hyttebelgerne“ (s. vol. foll. 31—33 v.). Såsom nämndt upphörde hela företaget med årets utgång antagligen för dess ringa afkastnings skull. — Vid granskningen af 1563 år räkenskap blef ock följande marginal anteckning gjord vid ofvananfönda förteckning på tjenstefolket vid hyttan, gällande alla de nämnda personerna: „bliff:r inth om bruchet bliff:r icke widh macht“.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Vuosikokous 9 päivä Marrask. 1881.

Saapuvilla olivat esimies herra J. R. Aspelin, herrat Koskinen, Elmgren, Rein, Ignatius, A. G. Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Historiallisen Seuran sääntöjen mukaan avasi esimies kokouksen lukemalla esitelmän, jolla oli nimenä: *Muistoonpanoja Suomen taiteilijoista ennen aikaa*, ja päätti Seura painattaa sen Historialliseen Arkistoonsa.

§ 2.

Sen jälkeen luki allekirjoittanut sääntöjen määräyksen mukaan tekemänsä vuosikertomuksen, joka oli näin kuuluva:

Vuosikertomus Marraskuun 9 päivänä 1881.

Suomen Historiallisen Seuran tänään päättävä vaikutusvuosi on ylipäänsä ollut edellisten kaltainen. Eri haaroilla on työskennelty nyt niinkuin ennenkin, mutta monesti on saatu kohdata esteitä, joitten voittamiseen hyvä tahto ei ole riittänyt. Vasten Seuran toiveita on *Biografisen Nimikirjan* toimittaminen hidastunut, niin ett'ei vuoden kuluessa ole ehditty saada muuta kuin kaksi vihkoa valmiiksi, V:s ulottuva Kustaa Vaasaan, VI:s K. F. Mennanderiin, joista toinen ilmestyi keväällä, toisen viimeinen puoliarkki on painettu tänään, joten vihko parin päivän päästä voipi ilmentyä kirjakauppaan. Mainittujen vihkojen toimittamisessa ovat olleet osallisina professori Koskinen, tirehtöri Ignatius, lehtori Krohn, professori Aspelin, professori Rein ja allekirjoittanut, kaikki Seuran jäseniä, ja Seuran ulkopuolelta professori Danielson, entinen ammanuenssi B. O. Schauman, maisterit V. Porkka, J. W. Ruuth, sekä ylioppilaat K. Grotenfelt ja A. Hjelt, joista Grotenfelt on pitänyt huolen paimattamisesta. Mikäli nykyään voipi arvata Nimikirjan kokoa, tarpeelliset lisäyksetkin lukuun otettuna, niin kolme, korkeintaan neljättä vihkoa vielä on tarpeen. Mutta vaikea on päättää kuinka pian Nimikirja voipi olla valmis. Yleisön puolelta on kiitollisuudella tunnustettu, että teosta on joutuisaan toimitettu, ja hyvin suotava se olisi että se kokonaisuudessaan valmistuisi ensi vuoden kuluessa. Mutta pian kokoontuvat valtiopäivät jälleen ja silloin kuten ennenkin kysytään monen historiantutkijankin kykyä ja työvoimaa valtiollisten kysymysten käyttelemiseen. Helposti voinee tapahtua että nykyhetken tärkeät tehtävät jättävät varsin vähän aikaa entisaikojen tapausten tutkimiseen, niin kauan kuin valtiosäädyt ovat koossa.

Nykyään oli Historiallinen Seura tilaisuudessa jättää julkisuuteen kauan painettavana olleen seitsemännen osan *Historiallista Arkistoansa*. Pitempiä tutkimuksia löytyy siinä osassa seitsemän, jotka ovat tehneet tirehtöri Ignatius, lehtori Krohn, professori Koskinen, ja allekirjoittanut. Valittavasti moni Historiallisen Seuran jäsen ei ole ensinkään ottanut osaa senkään sarjan toimittamiseen, — seikka, joka on otettava huomioon, jos tahtoo oikeuden mukaan arvostella Historiallisen Seuran toimintaa.

Kolmas Historiallisen Seuran toimeen panema yritys, Yrjö Maunu Sprengtportenin virallisen kirjevaihdon painattaminen *Muinelmain* ensimmäisenä osana, on edistynyt niin pitkälle, että 12 arkkia on painettu. Sen tehtävän on prof. Koskinen ottanut toimekseen muitten ja tärkeitten töitten rinnalla. Paljon vaivaa ja ajanhukkaa tuottaa erittäinkin julaistavain kirjeitten säännötön ja huonosti hoidettu oikokirjoitus; niinpä toimittaja myös on katsonut tarpeelliseksi liittää lyhyet franskankieliset selitykset niihin kirjeihin, jotka ovat jollakin muulla kielellä kirjoitetut. Aakkosellinen aine ja nimiluettelo vieläkin vaatii työtä, mutta on suuressa määrin kartuttava tutkijain ja yleisön hyötyä kysymyksessä olevasta teoksesta, joka varmaan valmistuu tulevan vuoden kuluessa, ollakseen Suomen uusimman historian tärkeimpiä lähteitä.

Vuoden kuluessa Historiallinen Seura on pitänyt seitsemän kokousta, jolloin keskusteluaineina, pieniä yksityistietoja mainitsematta, ovat olleet seuraavat asiat.

Herra *Koskinen* on pitänyt esitelmän Suomen aatellisuvuista keskiajalla sekä niiden merkityksestä, on tuonut esiin Yrjö Henrik Jägerhorn'in omatekemän elämäkerran ja todistuksen siitä, että Maunu Eerikinpojan lakia käytettiin Suomessa vielä keskiajan lopulla.

Herra *Ignatius* on lukenut Seuralle asiakirjan koskeva Pohjanmaalla v. 1677 tapahtunutta sotaväen ottoa.

Herra *Aspelin* on tuonut esiin tietoja Pohjanmaan maa-herrojen virka-asunnosta, muistoonpanoja Suomen vanhemmista lääkäreistä ja apteekareista, Suomen aseteollisuudesta entisinä aikoina y. m.

Allekirjoittanut on lukenut Seuralle maaherra Carpelanin ja Venäläisen päällikön välillä v. 1788 pidetyn kirje-vaihdon ja tuonut esiin tietoja Suomenmaan suuriruhtinaskunnan arvosta.

Herra *Boehm* on asiakirjojen mukaan esittänyt Iisak Hako nimisen porvarin ja kapteini Lauri Kärkisuddin oikeudenasiaa v. 1724 ja 1725.

Herra *Fontell* on antanut tietoja noitien vainoomisesta 1600-luvulla, Pohjanmaan talonpoikien taistelusta venäläisiä vastaan 1573—78, Kyrössä löytyneestä linnoituksesta, vuori-kaivoksesta Korsholman edustalla y. m.

Herra *Schvindt* on esittänyt Seuralle tilastoa Käkisalmen läänin maakirjasta vuodelta 1500 ja antanut tietoja Laatokan rantapitäjien arkistoista.

Vuoden kuluessa Seura kollegiassessori N. Hedvallilta on saanut lahjaksi luettelon Ruotsin ja Suomen historiaa koskevista todistuskappaleista, jotka ovat painetut venäjäksi, sekä 10 kirjekopias Moskovan arkistosta, ja senaattori V. Wasastjernalta Carpelanin ja Tiesenhausenin v. 1788 tapahtuneen kirjevaihdon.

Seuran jäsenten luku on vuoden kuluessa karttunut sillä että professori *Thiodolf Rein* ja Valtioarkiston aktuari maisteri *Reinhold Hausen* kutsumuksesta ovat ruvenneet sen yhteyteen. Ensimmäinen jäsenpaikka on yhä tyhjä Rabbe vainajan jälkeen, viidestoista ei vielä ole ollut täytetty; jäsenten koko luku on yhteensä kolmetoista. Esimiehenä on

vuoden kuluessa ollut herra Aspelin, rahastonhoitajana herra Elmgren ja sihteerinä allekirjoittanut.

E. G. Palmén.

§ 3.

Rahaston hoitaja, herra Elmgren luki sitten seuraavan vuositilin:

Års-räkning öfver Finska Historiska Samfundets kassa för året 18⁹/₁₁80—18⁹/₁₁81.

Debet:

Balans från föregående år 1880:

Rabbeska fonden, 15 st. Hypo-		
teks-för. obligg., 5% . . .	10,000: —	
Hypoteks-för:s 5% obligg. 2 st.	1,000: —	
Donations-gods obligg. 4 st. .	382: —	
Kontant i kassan	364: 05.	11,746: 05.

Inkomst:

Ränta å Rabbeska fonden . .	500: —	
„ å 2 Hypot. för:s obligg.	50: —	
„ å 4 Donationsgods obligg.	18: —	
För sålda exx. af Arkisto V. .	17: 60	585: 60.
		<hr/> 12,331: 65.

Credit:

Utgift:

Tryckningskostnad för Arkisto		
VII:e häftet	641: 05.	
Vaktmästare arvode	40: —	
För textande af en adress . .	50: —	731: 05.

Balans till nästa år:

Rabbeska fonden, 15 st. Hypo-	
teks-för:s 5% obligationer. .	10,000: —
Hypoteks-för:s 5% obligg. 2 st.	1,000: —

Donationsgods obligationer, 4 st.	382: —	
Kontant i kassan	218: 60.	11,600: 60.
		<hr/>
		12,331: 65.

Af denna behållning tillhör:

Samfundets allmänna fond . .	10,751: 70.
Äyrämöisen palkinto-rahasto .	848: 90.
	<hr/>
	11,600: 60.

Helsingfors den 9 november 1881.

Sven Gabr. Elmgren.

§ 4.

Vihdoin ryhtyi Seura alkavan vuoden virkamiesten vaaliin ja kutsuttiin silloin esimieheksi herra Thiodolf Rein, rahaston hoitajaksi herra Sven Gabriel Elmgren ja sihteeriksi allekirjoittanut.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
E. G. Palmén.

Kokous 21 päivä. Joulukuuta 1881.

Saapuvilla olivat esimies herra Rein, herrät Koskinen, Elmgren, Ignatius, A. Boehm ja allekirjoittanut.

§ 1.

Kokouksissa 14 päiv. Lokak. ja vuosikokouksessa 9 päiv. Marrask. 1881 tehty pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Herra Boehm luki Seuralle näin kuuluvan kopian kirjeestä, joka löytyy Kokkolan kaupungin kirjekonseptikirjassa vuosilta 1770—1779:

Till det vällof. Borgareståndet.

Genom det vällofiga Borgareståndets respective skrifvelse under den 6 i denne månad har Magistraten erhållit

den obehagliga underrättelsen att Herr Rådman Stenhagen vore för någon i ståndet begången förbrytelse vid säte af stämman skiljd: Detta ömmar Magistraten så mycket mera som Rådman Stenhagen vid flere framflutna riksdagar ägt ej mindre stadens än ståndets förtroende, och staden härigenom nu måste se sig skiljd vid den förmån, att genom sitt ombud, uti sammanhang få bevista de öfverläggningar af Beslut, som uti enskijlta af allmänna ärender kunna vidtagas: Likväl och på det staden ej måtte blifva uti sin tillständiga rätt aldeles lidande, har Magistraten sammankallat Borgerskapet, då de vid i dag anstält vahl med sitt förtroende fallit på Handelsman Henric Rahm, hvilken altså till åtniutande af all benägenhet och välvilja rekommenderes Och Magistraten framhårdar med värdnad.

Det vällofliga Borgareståndets ödmjukaste tjenare

GC. den 27 Julii 1771.

G. W. P., J. A., J. L., J. V., J. R., H. P.

Ur Expeditionsboken 1770—1779.

Kokkolan kaupungin arkistosta ei ole voitu saada tietoa, mistä syystä mainittu Stenhagen oli kadottanut edusmiesoikeutensa.

Maaherralle Tandefeltille annetuissa kirjeissä 20:ltä p:ltä Huhtik. 1786 ja 3:lta p:ltä Tammik. 1789 ilmoittaa maistraatti että Henrik Rahm oli uudestaan tullut valituksi valtiopäivämieheksi.

§ 3.

Allekirjoittanut toi esiin muutamia Biografista Nimi-kirjaa varten kokoamiansa tietoja Lassi eli Lauri Nuutisesta, joka laski Sarvingin järveä ja siitä sai valtiosäädyiltä palkinnon. Porthanin Suomen maantieteessä on mainittu että

Sarvinki ja Jakojärvi v. 1743 laskeusivat Nuutisen kaivaman viemärin kautta Pielisenjokeen. Maamiehen Ystävä v:lta 1845 sisältää nykyisen provasti Gr. Monellin tekemän kertomuksen siitä tapauksesta, mikäli tarina on voinut säilyttää sen muistoa kansan keskellä. Luotettavimmat tiedot antavat kuitenkin valtioarkiston verokirjat. Nuutisen omistama Pirttivaaran tila oli ollut autiona, vaan 3 p:nä Huhtik. 1730 hän oli saanut verovapauden pariaksi vuodeksi voidakseen saada sitä kuntoon. V. 1743 sen verot olivat ainoastaan $\frac{1}{32}$ ruplaa, mutta v. 1759 tila luettiin 4:ksi manttaaliksi ja maksaa $2\frac{1}{8}$ ruplaa vuotuista veroa; osa kuivettuneista maista kuului vielä siihen aikaan naapuritaloihin. 1757 vuoden verifikationikirja (fol. 4085 ja seur.) sisältää pitkän kuninkaallisen kirjeen, joka silminnähävästi sanasta sanaan kertoo, mitä valtiosäädyt 21 p. Lokak. v. 1756 annetussa kirjeessä olivat anoneet Nuutisen hyväksi. Siinä kerrotaan kuinka Nuutinen oli kaksi vuotta työskennellyt saadakseen valmiiksi mainittua viemäriä, mitä selkkauksia sitten oli tapahtunut ja kuinka naapurit ja oikeudet olivat riistäneet häneltä työn hedelmät, mutta kuinka valtiosäädyt vihdoin olivat Nuutisen hyväksi kumonneet tuomiot. Painetut sanomat 1762 vuoden valtiopäiviltä osoittavat, että asia sitten toistamiseen tuli säätyjen tutkittavaksi. Koska Ilomantsin kirkko ja kirkon kirjat v. 1794 paloivat, ei voine itse Nuutisesta saada sitä tarkempaa tietoa kuin että hän 1763 vuoden paimoilla kuoli (henkikirjurin 23 p:nä Jouluk. samana vuonna antamasta henkiluetelosta päättäen). Yksi kirkonkirjoista oli kuitenkin sattunut olemaan pappilassa ja sen kautta säilynyt palosta; siinä luetaan seuraava muistoonpano:

„D. 17 Septemris tappade Bonden Lars Knutinen ut Sarvingi träsk a 7 gl. fierdelars längd och erhöit derföre af Riksens Höglofi. Ständer premium a Tre tusende daler kop-

parmynt, samt till en enskildt egendom all den mark, som derigenom blifvit fruktbar“.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 21 päiv. Tammikuuta 1882.

Saapuvilla olivat esimies, herra Th. Rein, herrat Elmgren, Aspelin, Ignatius, A. G. Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Herra Aspelin ilmaisi, että tuomiokirkon tilikirjassa v:lta 1600 (valtioarkistossa N:o 260) siv. 22 luetaan seuraava tieto, osoittava kuinka hartaasti tuomiokapituli siihen aikaan oli pitänyt herttua Kaarlen puolta:

„Till Henricks lönn, att han lönligen bleff aff heele Capitledt sendt till adt föra breff till then Edle wälborne Herre Ambraalen Jachim skääll, deruti waar förmältt, att presterna woorå icke i råd h mz dhe finske uprorske krigzmänn; han feck för sett omaak — 12 öre“.

§ 2.

Herra Aspelin luki sen jälkeen seuraavan luettelon suomalaisista sukunimistä, jotka tavataan 1646 ja 1697 vuosien välillä Turun ja Uudenkaupungin henkikirjoissa:

Ajoksenpää,	Halla,	Hollo,
Allapää,	Hanka,	Hollopää,
Alli,	Haukharja,	Huihai,
Arkapoika,	Haukka	Härmä,
Arpa,	Hassaparta,	Jolpa,
Hakasaapas,	Hirvi,	Joppi,

Järes,	Mustasuu,	Salkko,
Kahra,	Mängi,	Salko,
Kahrapää (Kaharapää),	Napapää,	Satopää,
Kalinkalaja,	Naula,	Savu,
Kallikari,	Närpi,	Savusilmä,
Kara,	Ohrapää,	Sukku,
Karhapää,	Oppalinko,	Sukkula,
Karhu,	Orkka,	Suvikenkä,
Karpi,	Pajukanta,	Suvisilmä,
Karva,	Paksu,	Tammentaka,
Kauhianpää,	Palta,	Tammi,
Kausti,	Papu,	Talja,
Kelkka,	Parho,	Tara,
Koho,	Pelto,	Tarha,
Kokkapää,	Pihlava,	Tari,
Kolkka,	Pispa,	Tasapää,
Korpi,	Piruntappaja,	Tervakauha,
Kuha,	Pitkä,	Tippu,
Kuka,	Porho,	Turu,
Kurkku,	Porsas,	Tokko,
Kurnapää,	Pulkka,	Turva,
Kyns'laukka,	Punaparta,	Tyrriparta,
Kärki,	Puujalka,	Tättä,
Laukattu,	Puuparta,	Ujakka,
Lietu, Liukas,	Puusäkki,	Valkiapää,
Linko,	Pyrri,	Vares,
Lintu,	Pyy,	Varsa,
Liukas,	Rautapää,	Viisas,
Lukutappi,	Rintava,	Virtsa,
Luupää,	Ruskia,	Vähälintu,
Mara,	Ruskiapää (Porissa),	Vähäpinkka,
Meenherra,	Saapas,	Vääräjalka.

§ 3.

Herra Ignatius jätti pöytäkirjaan pantavaksi seuraavan tiedon:

Kuten tunnettu perusti Pietari Brahe v. 1653 Lieksan joen suulle Pielisjärven rannalle Brahea nimisen kaupungin. V. 1656 Venäläiset hävittivät sen, mutta kaupunki rakennettiin uudestaan ja lienee pysynyt kaupunkina reduktioniin asti, jolloin sen etuoikeudet peruutettiin ja Brahea jälleen muuttui tavalliseksi kyläksi. Kajaanin vapaaherrakunnan maakirja v:lta 1673 osoittaa, että kaupungissa on löytynyt koulu ja Brahen palkkaama koulumestari; siinä löytyy siv. 119 seuraava kuitti, joka sitä paremmin ansaitsee tulla muistetuksi, koska sekin todistaa, kuinka Brahe harrasti kansanvalistusta:

„Befallningzman Wäll:tt Peer Bergenheemb hafwer levererat böcker hijt till Scholan, som skall vtdelas till Poikarne, för Fäm Tijo Twå Dahl:r och 24 öre kopp. mt. Attesterer Vnderskrefwen. Af Brahæa d. 30 Januarij 1674
Ericus Wilckjus“.

Mainittu P. Bergenhem oli Pietari Brahen vouti Pielisissä.

§ 4.

Esimies herra Rein luki Seuralle joukon entisen se-naattori P. J. Törnqvist'in tekemiä muistoonpanoja, jotka enimmiten koskivat aikoja 1809—1830, ja lupasi erinäisessä kirjoituksessa koota Arkistoon painatettavaksi ne tiedot, jotka mainituissa kokoelmassa olivat suurempaa arvoa.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous II päiv. Huhtik. 1882.

Saapuvilla olivat esimies herra Th. Rein, herrat Koskinen, Elmgren, Aspelin, Ignatius, Boehm, Fontell ja allekirjoittanut.

Ilmoitettiin, ett'ei valtiopäivätöitten tähden voitu saada Seuran jäseniä kokoon ennen kuin nyt pääsiäislomalla.

§ 1.

Joulukuun ja Tammikuun kokouksissa tehty pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Herra Boehm kysyi Seuralta, voisiko se määrätä apurahaa jollekin tutkijalle, joka ottaisi tarkastettaviksi Pohjanmaan kaupunkien sekä lähimpäin pitäjien arkistot, joissa ehdottaja luuli jonkun määrän vanhoja todistuskappaleita löytyvän säilytettynä. Tästä kysymyksestä keskustellessa ilmoitti herra Koskinen, että pankinvaltuusmiehet yksimielisesti olivat ehdottaneet Historialliselle Seuralle ja muutamille muille yhdistyksille vuotuista apurahaa Längman'in rahastosta, ja tiesi sen lisäksi kertoa, että valtiopäiväin pankkivaliokuntakin samoin yksimielisesti oli antanut ehdotukselle puoltosanansa. Jos se saisi valtiosäätyjenkin hyväksymisen, olisi Seurala tilaisuutta määrätä joku osa apurahasta kamreeri Boehmin ehdottamaan tarkoitukseen, johon muuten ei sopisi käyttää nykyään Seuran hallussa olevia varoja. Samaa mielipidettä kannattivat muutkin läsnä olevat, jonka tähden asia oli uudestaan otettava esille, kun Seura oli saanut mainitun rahanmääräyksen haltuunsa.

§ 3.

Herra Koskinen pyysi kääntääksensä Seuran huomiota niihin selvityksiin maamme vanhimman uutis-asutuksen suh-

teen, jotka voidaan saavuttaa Valtio-arkistomme vanhimmissa verokirjoista. Huomattava on, että Kustaa Vaasan hallitessa sekä hallinnollinen jako että veroituskkin enimmältään seisoo vanhalla keskiaikaisella perustuksella. Hallinto-pitäjä on melkein aina jaettu neljään neljäskuntaan, ja neljäskuntain rajoja tutkiessa voidaan usein muutamista omituisista merkeistä havaita, mitkä seudut ovat tulleet myöhemmin asutuksi; sillä niillä seuduin eri neljäskuntain alueet usein ovat sekaisin keskenänsä. Eräässä pienessä tutkimuskappaleessa „Kyröskosken syntymä-aiasta“ (Suom. Tiedeseuran „Öfversigt“ XV vihko) oli Y. K. itse koetellut tätä tutkimustapaa Hämeenkyrön vanhimman asutuksen suhteen ja mainitsi nyt, että eräs hänen oppilaansa, ylioppilas Garibaldi Nyström, eräässä tutkimuskokeessa oli samalla tavoin tarkastellut sekä Sääksmäen kihlakuntaa yleisesti että erittäin Saarion ja Kalvolan pitäjiä. Herra Koskinen mainitsi muutamia kohtia tästä tutkimuksesta ja lausui suotavaksi, että saman suunnitelman mukaan tutkimusta jatkettaisiin yli koko Hämeen alueen.

Erittäin arveli herra Koskinen suotavaksi, että Pohjois-Hämeen erämaiden seikka, johon oli koskettu akatemiallisessa kutsumuskirjassa „Tutkimus maan-omistus-seikoista Suomenmaassa keskiaikana“, s. 15 seur., saataisiin kaikissa yksityiskohdissaan tarkastetuksi. Ne verokirjat, joita mainitussa tutkimuksessa pää-asiallisesti on käytetty, on aivan äskettäin A. L. Nyman kokonaisuudessa julkaissut kertomuksessaan Laukaan kihlakunnan muinais-jäännöksistä. Mutta muita varsin arvokkaita tietoja saman seudun suhteen on G. Nyström löytänyt Sääksmäen kihlakunnan verokirjoista; sillä juuri siihen kihlakuntaan näkyy erämaa-ala Pohjois-Hämeessä pää-asiallisesti kuuluneen. Niinpä esim. Saarion pitäjän Tarttilan neljäskunta (nykyään se kulmakunta Sääksmäkeä, jonka lä-

pitse rautatie kulkee) käsitti myöskin alueita Jyväskylän seuduilla, esim. Palokan ja Leppäkosken („Jyväs“). V. 1563 oli jo Pohjois-Hämeen erämaa-alue eri pitäjänä, mutta luettiin yhä Sääksmäen kihlakuntaan. Tämä Rautalammin pitäjä oli jaettuna kolmeen neljäskuntaan: Rautalammin neljäskunta käsitti likipitäin sen osan Hämettä, joka nyt on Kuopion lääniä; Pernasalon neljäskunta käsitti Laukaan ja Saarijärven pitäjät, etelä-osan Viitasaarta ja ison osan Karstulaa; vihdoin Kymin neljäskunta sisälsi koko pohjoisimman osan Laukaan nyk. kihlakuntaa, Kivijärvet, Pihtiputaat sekä osia Viitasaarta ja Karstulaa. Mutta erinänsä, ikäänkuin neljäntenä neljäskuntana luettiin suuri joukko rälssilampunotitaloja, jotka olivat kovin hajallansa, ja joiden aatelliset omistajat, yksitoista luvultansa, myöskin mainitaan. Laveimmat alat oli Klaus Aakenpoika Tott'illa. Nähtävästi itse alueet olivat alkuansa kuuluneet erinäisten Hämeen aatellishevien alle.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 9 päiv. Lokak. 1882.

Saapuvilla olivat esimies herra Th. Rein, herrat Koskinen, Elmgren, Aspelin ja A. Boehm sekä allekirjoittanut.

§ 1.

Huhtikuun kokouksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Kassanhoitaja herra Elmgren ilmoitti että eräs isänmaallisen historian ja Seuran ystävä, joka tahtoi pysyä tun-

temattomana, oli Huhtikuun lopulla lähettänyt Seuralle 300 markkaa juokseviin tarpeihin käytettäväksi.

§ 3.

Allekirjoittanut toi esiin muutamia majuri Kaarle Maunu Gripenbergin, Svartholman linnan päällikön omakätisiä kirjeitä, jotka aikanaan olivat kirjoitetut everstiluutnantti O. K. von Fieandtille, mutta nykyään olivat provastin lesken J. N. Crohnsin hallussa. Yleensä nämä kirjeet olivat hyvin vähäpätöistä laatua ja mitättömiä juorupuheita täynnä, mutta pari pikku-seikkaa ansaitsi huomiota, niinpä esim. se suuri kunnioitus, jolla Gripenberg 27 päiv. Maalisk. 1806 puhuu Yrjö Maunu Sprengtportenista; „huru igenom et besynnerligt händelsernas sammanstötande, en Brigade, som blifvit formerad och så värdigt anfördes, af en af Sveriges capablaste Militairer och större Generals Genier, Sprengtporten! möjle:n kunnat, uti våra uplystare tider, då krigsvetenskapen stigit till en högre fullkomlighet, aviliseras så lågt, at den nedfallit ända i en von Stichts hand“. Toisessa kirjeessä 15 päiv. Marrask. 1806 ei ollut mitään huomattavaa. Kolmas on kirjoitettu 21 päiv. Marrask. v. 1807, ja siinä sanotaan jo että „et blodigt krig imellan Ryssland och oss, är ganska nära på vippen at utbrista, och hotar at helt och hållit förstöra oss, och vårt, igenom missväxt, nogsammt förut ut-armade och utblottade Finland“. Edempänä kerrotaan että von Stedingk suurella vaivalla oli voinut rauhaa säilyttää, että 20,000 venäläistä, kuten muka varmuudella tiedettiin, paraikaa lähestyivät rajaa, ja katsotaan melkein välttämättömäksi, että Suomi tulisi valloitetuksi: „Om det samma (Finland) härjas och sköflas! Om det äröfras och kanske aldrig återfås! — — Våra få trupper här i landet kunna icke länge emotstå en sådan magt“. Huomattavin

oli kuitenkin eräs Turusta annettu kirje 26 p:ltä Elok. 1809. Siinä kirjoittaja ensin pitkällisessä ja raamatun-kielen tapaan kirjoitetussa kertomuksessa kuvailee, miten „mestari“ eli Sprengtporten muka oli kehottamalla kehottanut Gripenbergiä rupeamaan keisarin palvelukseen, kuinka Gripenberg vihdoinkin vasten tahtoansa ja siitä mitään tietämättä oli tullut Venäjän palvelukseen, (Vasastjernan Ättartaflor kertovat että hän v. 1808 oli tullut majuriksi Venäjän armeijaan ja Sprengtportenin adjutantiksi), ja kuinka viimeksimainittu „blef ärad“, kun Gripenberg sitä vastoin „blef jämmerligen tillpyntad“. Jätettyänsä piipillisiä vertauksia hän sitten lisää Sprengtportenista:

„Med et ord denne Herre är intet mycket at lita uppå och är rätt ofta kall för sina förra Attacherade. Jag talte ofta om Dina och andras affairer men feck sällan något svar däruppå. Hans löften äro alldeles icke att bygga uppå, hvilket flere redan erfarit. Mig har han helt och hållet dupperat och det på et utmärkt sätt. Ty först för det at han behöfde mig vecklade han mig par surprise i en labyrinth hvarantur jag icke mera kunde hjälpa mig och snärjde mig i en olycka för den jag ensamt har honom at tacka och sedan läfvade han mig guld och gröna skogar hvaraf han sedermera ej engång gjorde min utaf at hålla et ord. Sådan är den hedersmannen. — — Jag anhåller — — om bibehållande af Din forna och värda vänskap, den jag tror mig förtjena i lika grad som förut, oaktadt elaka menniskor beredt min ofärd, störtat mig i vanrygte och förstört mitt lugn“.

§ 4.

Allekirjoittanut toi esiin seuraavat maaherrojen kertomuksiin perustetut tiedot vuodentulosta Suomen eri lääneissä vuosina 1730—50.

1730. Uudenmaan ja Hämeen läänissä pouta; jyvät varisivat tähkistä; kevättouot heikot; ruis oli kärsinyt hallasta ja rakeista. Ei tohdittu odottaa kylvön vertaa sadoksi. Savonlinnan ja Kyminkartanon läänissä huono sato.

1731. Uudellamaalla ja Hämeessä rehun puute yleinen. Turun ja Porin läänissä kova ja yleinen kato pohjoispuolella; Pohjanmaalla ja Kyminkartanon läänissä samoin.

1732. Uudenmaan ja Hämeen sekä Turun läänistä valitetaan, ett'ei ole voitu viljanpuutteen tähden tehdä kylvöä. Kyminkartanon läänissä sanomaton puute valloilla.

1733. Turun läänissä huono sato odotettu, mutta hyvä saatu. Pohjanmaalla hallaa. Kyminkartanon läänissä verrattain runsas sato, paitsi Jääsken puolella.

1734. Uudellamaalla ja Hämeessä välttävä sato. Turun läänissä kaiketi samoin; Mouhijärveltä ja Karkusta kuitenkin valituksia. Pohjanmaalla sato nähtävästi parempi kuin ensin odotettiin. Kyminkartanon läänissä yleinen ja kova kato.

1735. Uudellamaalla ja Hämeessä pouta ja raesade; rakeet niin suuret kuin munat ja niin kovat kuin kivet; jyvät, herneet, pellava ja heinäkasvu sen kautta vahingoittuneet; puut, elukat ja ihmisetkin olivat kärsineet rakeista. Siemenjyviä pyydetään ja saadaan, jott'ei taloja jäisi yleisesti antioksi. Turun läänistäkin, erittäinkin Karkusta ja Mouhijärveltä, valitetaan rakeitten tuottamia vahinkoja.

1736—1738 arvattavasti hyvät vuodet; poikkeuksena Lapveden, Jääsken ja Savon kihlakunnissa, joista valitetaan yleistä katoa.

1739. Uudellamaalla ja Hämeessä kato; rehun puutteen tähden on täytynyt karjaa kovasti vähentää. Pohjanmaalla halla; erittäinkin ovat ohrat vahingoittuneet. Saa-

duista rukiista ei voitu leipää leipoa, eivätkä ne kelvanneet siemenjyviksi. Kyminkartanon läänissä kato ja puute.

1740. Uudellamaalla ja Hämeessä kovat ajat; rehunpuute, viljanpuute; petäjä- ja surveleipää syödään. Turun läänissä viljasato verrattain hyvä; heiniä vaan puuttuu. Pohjanmaalla kato yleinen ja kova; pelloista suuri osa kylvämättä. Kyminkartanon läänissä heinänteko vasta Elokuulla mahdollinen ja ainoastaan $\frac{1}{4}$ tahi $\frac{1}{5}$ tavallisesta tulosta saatu.

1741. Uudellamaalla ja Hämeessä monessa paikassa vähemmin rukiita saatu kuin kylvetty; Hämeen köyhemmissä seuduissa oli paljon peltoja jäänyt kylvämättä. Kevättouot myöhästyi ja kärsivät Elokuun lopussa ja Syyskuun alussa halloista. Pyydetään 3—4000 tynnyriä viljaa avuksi. Turun läänissä viljaa niukalta, heiniä vielä vähemmin, varsinkin läänin pohjoispuolella. Pohjanmaalla halloja; peltoja kylvetty uudestaan ohralla, joka sekin kovasti vahingoittui.

1742. Uudellamaalla kaunis kasvu, missä sotaväki ei käynyt tuhoja tekemässä. Monessa paikassa olivat pellot kuitenkin jääneet kylvämättä; samoin Pohjanmaalla, jossa pakkanen sen lisäksi oli tehnyt vahinkoa. Kyminkartanon läänissä sato parempi kuin moneen vuoteen.

1743. Uudellamaalla ja Hämeessä pellot osaksi kylvämättä. Turun läänissä kova ja yleinen kato; varsinkin Piikkiön ja Vehmaan tienoilla.

1744. Uudellamaalla ja Hämeessä, samoin Turun läänissä kasvu välttävän hyvä, kellä vaan oli ollut pellot kylvettyinä. Pohjanmaalla näkyy olleen hyvä vuosi, samoin Kyminkartanon läänissä, jossa kuitenkin pellot suureksi osaksi sodan tahi puutteen tähden olivat jääneet kylvämättä.

1745. Uudeltamaalta ja Hämeestä valitetaan raesateita ja poutaa; Turun läänissä ja Pohjanmaalla huonompi sato kuin ensin odotettiin.

1746. Uudenmaan ja Hämeen läänissä näkyy vallinneen suuri puute. Turun läänissä kato; jyvät maksavat 28—38 talaria vaskirahaa tynnyriltä.

1747. Epätasainen sato Uudellamaalla ja Hämeessä; Turun läänissä hyvä sato, (myöhemmin arvattu 4:ksi jyväksi); Pohjanmaalla sato paremmanpuolinen. Kyminkartanon läänissä osaksi hyvä, osaksi keskinkertainen jopa huonokin sato.

1748. Uudellamaalla verrattain hyvä sato; ohrista, kauroista ja herneistä puute. Turun läänissä viljasato jokseenkin hyvä, heinistä puute; rukiit ovat kuitenkin maksaneet 15, 16 jopa 24 talaria v. r. tynnyri. Pohjanmaalla toivottiin voivan tulla toimeen, jos kymmenysjyvät saivat jäädä maakunnan omaksi tarpeeksi. Kyminkartanon lääni saattoi niin ikään tulla toimeen ilman avunhankkeita.

1749. Uudellamaalla ja Hämeessä epätasainen viljakasvu; Sääksmäen ylisessä kihlakunnassa hyvä sato. Heinänpuute yleinen. Turun läänissä rukiit heikot, kevättouot paremmat. Pohjanmaalla vuosi keskinkertainen; heinätulo huono. Kyminkartanon läänistä valituksia, varsinkin merenrannikolta.

1750. Uudellamaalla ja Hämeen läänissä keskinkertainen sato. Turun läänissä hyvä vuosi. Pohjanmaalta myöskin hyviä tietoja; Kyminkartanossa huononpuoleinen sato.

Tietoja Suomenmaan katovuosista, varsinkin 1750:n jälkeen, löytyy muuten koottuna hra Elmgrenin huolesta Suomikirjan vuosikerrassa 1847 siv. 140, 1857 siv. 176—178 ja Helsingfors Tidningar nimisessä sanomalehdessä v. 1859 n:o 6.

§ 5.

Herra Boehm oli eräässä vanhassa almanakassa, johon Kokkolan emäseurakunnan kappalainen *Niilo Snellman*, (s. 1716, † 1762) oli tehnyt muistoonpanoja, löytänyt seuraavat tiedot, jotka nekin parhaasta päästä koskivat vuodentuloa:

„12, 13, 14 Aug. 1739 stark frost.

1740 natten mellan 11 och 12 Aug. stark frost.

1740 den 21 sept:r begynte vintern med ååkföre.

1739 & 1740 stor missväxt & hungersnöd“.

Samassa almanakassa löytyy seuraava muistoonpano v:lta 1740:

„1740 begynte informeras på Chlaver af flintenberg. —“

§ 6.

Herra Aspelin luki seuraavan tiedon, jonka hra Salenius oli kopioinut Kuopion lyseon kirjastossa löytyvästä yksityisestä kirjeestä:

Bref om det ryska Finlands obehärliga tillstånd, då hans Maj. med en stor del af sin krigsmagt nalkades dess gräns, dat. Sverige 1 Dec. 1788.

„Jag har sjelf varit angelägen att härom få säker underrättelse; också har jag af flere derifrån kommande kunnige och trovärdige män blifvit mundteligen försäkrad, att försvarsståndet var så alldeles ringa uti hela Julii månad, att man föga behöft mera än visa sig med en föga talrik men marcherande armée, så hade hela ryska Finland ovägrligen varit uti våra händer samt dymedelst allt det på denna sidan om Systerbäck åter hört till Sverige. Men ej nog med dessa munteliga vitnesbörd. Jag har ock sedermera fått läsa en annan lika så kunnig mans journal, hvilken reste vid den tiden ifrån vårt Finland till Petersburg.

Hans vitnesbörd lyder således: 1788 7 Julii om morgonen restê jag vid Lill-Abborfors öfver gränsen och fann en half mil ifrån densamma en rysk postering af öfverstelöjtn. von Benkendorffs bataillonjägare, hvilka han långsät stora landsvägen och å ömse sidor om densamma fördelt på bekvämliga ställen. Om middagen ankom jag till Fredrikshamns fästning bestående af jordvallar, hvilka man nu höll på att förse med nya pallisader. På vallarna fans ännu ingen kanon till stadens försvar och hela besättningen bestod högst af 500 man af Labanoffs regemente. Befälet fördes derstädes af generalen grefve Rasumovsky. Resan fortsattes och under vägen möttes en bataillon af fören. regemente och ett kompani artilleri med 10 kanoner. Längre fram lågo smärre detachements tillhopa af 800 man förlagde. Sent skedde ankomsten till Wiborg, som den 8 Julii besågs och befans vara en god fästning, men var icke i bättre försvarsstånd än Fredrikshamn hvarken i anseende till kanoner eller garnison. Denna bestod i 400 man invalider. Befälet derstädes fördes af generallöjtn. Güntzell. Resan fortsattes vidare och 8 mil nära Petersburg möttes det mot vår gräns marscherande regementet från Räsan om 1000 man, anfördt af sin chef, prinsen Volkonsky, sedan en korps kosacker om 500 man, längre fram 4 kompanier lifgrenadier och 2 mil från hufvudstaden storfurstens kirassier-regemente. Om aftonen samma dag skedde ankomsten till Petersburg. — Detta har jag afskrifvit med den resandes egna ord.

Vid Villmanstrand stod en obetydlig trupp och Nyslotts förnämsta försvar bestod uti dess läge på en klippa midti en strid ström“.

Tuon kirjeen edellä on: „Declaration de le roi de Suede a Helsingfors 21 Juillet 1788“.

Saleniuksen kopio on Muinaismuisto-Yhdistyksen arkistossa: Tulleita kirjeitä 1882, s. 890.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 27 päiv. Lokak. 1882.

Saapuvilla olivat esimies herra Th. Rein, ja herrat Koskinen, Ignatius, Boehm, Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Sen johdosta että Sprengtportenin virallinen kirjevaihto nyt oli painosta valmistunut, oli Seura kutsuttu kokoon päättämään sen nimilehdestä, esipuheista ja hinnasta. Herra Koskinen, joka oli toimittanut mainitun kokoelman, ehdotti että sille annettaisiin nimeksi: *Yrjö Maunu Sprengtporten'in, Suomen kenraalikuvernöörin, virallista kirjevaihtoa v. 1808—1809*, (suomeksi ja ranskaksi), ja luki esipuheen ehdotukset, jotka hyväksyttiin. Sen lisäksi päätettiin, muuttamalla entistä päätöstä, antaa Seuran toimittamalle lähdekokoelmalle, josta tämä nidos tulisi ensimmäiseksi osaksi, nimi: *Toimittamalle Suomen Historiaan, julkaissut Suomen Historiallinen Seura*. Tämän osan hinta määrättiin olemaan 5 markkaa. Toimittajalle annettiin käytettäväksi 30 kappaletta.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Vuosikokous 9 päiv. Marrask. 1882.

Saapuvilla olivat esimies herra Th. Rein, herrat Topelius, Elmgren, Ignatius, Aspelin, Krohn, allekirjoittanut, sekä muutamia Seuran ulkopuolella olevia henkilöitä.

§ 1.

Esimies, herra Th. Rein luki muistoonpanoja Juhana Vilhelm Snellmanin asemasta ja toimista vuosina 1842—50. Koska herra Reinin pian tuli yliopiston puolesta esittää saman miehen vaikutusta kokonaisuudessaan, jonka ohessa hän aikoi valmistaa lavean vaikutusta Snellmanista, sanoi hän suovansa, ett'ei tätä esitelmää painettaisi Historialliseen Arkistoon, johon Seura suostui.

§ 2.

Allekirjoittanut luki sen jälkeen seuraavan vuosikertomuksen:

Vuosikertomus Marraskuun 9 pmä 1882.

Suomen Historiallisen Seuran kahdeksas vuosi on tänään kulunut umpeen, ja minun tulee tässä tilassa, noudattamalla Seuran sääntöjen 6 §, luoda katsaus Seuran viimeiseen vaikutukseen. Nyt kuten viisi vuotta sitten täytyy kuitenkin mainita, että valtiopäiväin työt melkoisessa määrin ovat olleet historiantutkimukselle esteeksi; Seuran kokouksia on täytynyt pari kolme kertaa lykätä, ja kirjapainossa ei myöskään ole voitu saada painattamistyötä käymään esteettömästi. Kun siihen tulee lisää, että Seuran jäsenistä toinen puoli joko poissaolon tahi muitten esteitten tähden on pysynyt Seuran keskusteluista erillään, niin on helppo käsittää, että viimeisen vuoden tulos ei voi olla aivan suuri.

Tärkein muistomerkki tämän vuoden vaikutuksesta on jonkun päivän päästä kirjakauppaan jaettava nidos, joka sisältää *Yrjö Maunu Sprengtportenin* virallista kirjevaihtoa siltä ajalta, jolloin mainittu mies oli Suomenmaan ensimmäisenä kenraalikuvernöörinä. Eri tahoilla on jo ryhdytty uusimman historian esittämiseen: lieenee siis oikeaksi tun-

nustettava, että Historiallinen Seura julkasemalla sen miehen kirjevaihtoa, joka niin mahtavalla tavalla on ollut osallisena aikansa tapauksissa, edistää saman aikakauden tunteista. Seuran jäsen, senaattori Yrjö Sakari Forsman on monenlaisten muitten töittensä ohessa ehtinyt toimittajana valvoa mainitun nidoksen painattamista ja saattaa sen valmiiksi. Tässä ei ole tarvis puhua teoksen laadusta ja tar koituksesta; itse kokoelma ja siihen liitetyt alkulauseet antavat siinä kohden kyllin selvitystä. Muuttamalla entistä päätöstään on seura katsonut sopivaksi nimittää sitä sarjaa, jonka ensimmäinen osa nyt lasketaan julkisuuteen: *Todistus-kappaleita Suomen Historiaan. Julkaissut Suomen Historiallinen Seura.*

Historiallisen Seuran toinen tekeillä oleva teos *Biografinen Nimikirja* lähestyy, jos kohta hitaammin kuin alkujaan oli päätetty, valmistumista. Keväällä ilmestyi seitsemäs vihko, joka ulottuu *Menshikowista Ramsay'hin*; kahdeksannen vihon painattamiseen ryhdyttiin syyskuulla, vaikka satunnaiset esteet kirjapainossa sittemmin ovat viivyttäneet työtä; koko kirjain R lienee kuitenkin tätä nykyä ladottu loppuun ja vihko tulee arvattavasti päättymään *Sprengtporten*-suvun paikoille. Mitä sitten on järeillä ynnä tarpeelliseksi katsottavat lisäykset taitavat hyvinkin mahtua kaksoisvihkoon, jolla teos on valmiiksi tuleva. Kokonaisuudessaan teos siis tulee sisältämään noin 800 sivua tiheätä kaksipalstaista pranttia, joka vastaa kahteen tuhanteen sivuun tavallista 8-taitteista kokoa. Useat kirjailijat ja tutkijat ovat Seuran jäsenten kanssa olleet toimittamiseen avullisina. Kahdeksannessa vihossa painettuja elämäkertoja ovat kirjoittaneet senaattori Yrjö Forsman, proff. Th. Rein, S. Elmgren ja J. R. Aspelin, tirehtöri K. F. Ignatius, lehtori J. Krohn ja allekirjoittanut. Seuran ulkopuolella olevat miehet, jotka

ovat olleet osallisina vihon toimittamisessa ovat professorit J. R. Danielson, J. A. Palmén ja J. P. Norrlin, intendentti B. O. Schauman, amanuenssi A. G. Fontell, maisterit A. J. Mela ja J. W. Ruuth sekä ylioppilaat Kustaa Grotenfelt, Arvid Grotenfelt ja August Hjelt. Ylioppilas Kustaa Grotenfelt on yhä valvonut korrehtuuria.

Vuoden kuluessa pidettyjen kokousten lukumäärä on kuusi, jolloin pienempiä esityksiä luettelematta, seuraavat aineet ovat tulleet esitetyksi:

Herra *Koskinen*, Pohjois-Hämeen uutisasutuksesta.

Herra *Rein* on tuonut esiin senaattori P. J. Törnqvist vainajan muistoonpanoja Suomen uusimmasta historiasta.

Herra *Aspelin* on esittänyt muistoonpanoja Suomen taiteilijoista ennen aikaan ja on verokirjojen mukaan kertonut ennen käytetyistä suomalaisista sukunimistä

Herra *Salenius* on tuonut esiin kirjeen Venäläisen Suomen oloista v. 1788.

Herra *Boehm* on tuonut esiin asiakirjoja Kokkolan kaupungin arkistosta.

Allekirjoittanut on kertonut Sarvingin järven laskemisesta v. 1743, ja on tuonut esiin Svartholman päällikön majuri K. M. Gripenbergin kirjoittamia kirjeitä sekä muistoonpanoja vuodentulosta Suomessa vuosina 1730—50.

Lahjana on mainittava erään nimeänsä ilmoittamattoman mutta hyvin tunnetun historian ystävän lähetys kolmesataa markkaa.

Seuran jäsenten luku on vuoden kuluessa pysynyt muuttumatta ja on siis yhteensä kolmetoista. Esimiehenä on ollut herra Thiodolf Rein, rahastonhoitajana herra S. Elmgren ja sihteerinä allekirjoittanut.

E. G. Palmén.

§ 3.

Sääntöjen mukaan luki kassanhoitaja, herra Elmgren, sitten tilinsä umpeen menneeltä vuodelta:

**Års-räkning öfver Finska Historiska Samfundets
kassa för året 18⁹/₁₁81—18⁹/₁₁82.**

Debet:

Balans från föregående år 1880—81:

Rabbeska fonden, 15 st. Hypo-	
teks-för. 5% obligg., . . .	10,000: —
Hypoteks-för:s 5% obligg. 2 st.	1,000: —
Donationsgods obligg. 4 st. .	382: —
Kontant i kassan	218: 60.
	11,600: 60.

Inkomst:

Anslag af Finska Litteratur Säll-	
skapet för „Muinelmia I“ .	800: —
Ränta från Rabbeska fonden .	500: —
„ å 2 Hypot. för:s obligg.	50: —
„ å Donationsgods obligg.	24: 75.
Gåfva af en anonym	300: —
	1,674: 75.
En Hypoteksför:s oblig. D. 3326	
utlottad och försåld (Rabbe-	
ska fonden)	1,000: —
Påföres: Inköpta obligationer .	1,308: 50.
	15,583: 85.

*Credit:**Utgift:*

Inköpta obligationer: en Hypo-	
teksför:s 5%, D. 927 för. .	1,010: —
3 st. Donationsgods, 1873 års,	
C. 1994, 1996, 1997, för. .	298: 50.
	1,308: 50.
Derå upplupen ränta	5: 28.

Vaktmästare arvode	40: —	
Renskrifnings arvode	12: 85.	58: 13.
Afföres: en såld obligation . .		1,000: —
Balans till nästa år:		
Rabbeska fonden, 15 st. Hypo-		
teks-för:s 5% obligationer. .	10,010: —	
Hypoteks-för:s 5% obligg. 2 st.	1,000: —	
Donationsgods obligationer, 7 st.	680: 50.	
Kontant i kassan	1,526: 72.	13,217: 22.
		15,583: 85.
Af denna behållning tillhör:		
Samfundets allmänna fond . .	12,330: 22.	
Äyrämöisen palkinto-rahasto .	887: —	
	13,217: 22.	

Helsingfors den 9 november 1882.

Sven Gabr. Elmgren.

§ 4.

Vihdoin valittiin Seuran virkamiehet tänään alkavaksi vuodeksi, jolloin herra *Z. Topelius* valittiin esimieheksi, herra *Sv. Elmgren* kassanhoitajaksi ja *allekirjoittanut* sihteeriksi.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 1 päiv. Jouluk. 1882.

Saapuvilla olivat esimies herra *Z. Topelius* sekä her-
rat *Koskinen*, *Elmgren*, *Krohn*, *Rein*, *Aspelin*, *Fontell* ja
allekirjoittanut.

§ 1.

Lokakuun 9 ja 27 päivinä ja Marraskuun 9 päiv. pi-
dettyjen kokousten pöytäkirjat luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Seuran kassanhoitaja herra Elmgren ilmoitti nosta-neensa ne tuhat viisisataa markkaa, jotka valtiosäädyt pankin valtuusmiesten ehdotuksen mukaan olivat myöntäneet Historialliselle Seuralle tänä vuonna Längmanin rahastosta maksettavaksi.

§ 3.

Samoin mainitsi kassanhoitaja, että Y. M. Sprengtportenin virallinen kirjevaihto eli ensimmäinen osa Todistuskappaleita Suomen Historiaan oli maksanut painokustannuksissa yhteensä 1,047 Suomen markkaa, s. o. 247 markkaa enemmän kuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Collanin rahastosta antama rahanmääräys oli tehnyt. Siihen nähden että Suomen Historiallinen Seura, noudattamalla Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tekemää ehtoa, oli sanotun kirjan nimilehdellä maininnut, että Todistuskappaleitten ensimmäinen osa on Collanin rahaston varoilla kustannettu, katsoi Historiallinen Seura oikeaksi pyytää sellaista lisämaksua, että nämäkin kustannukset kaksisataa neljäkymmentä seitsemän markkaa tulisivat suoritetuiksi mainitusta rahastosta, joka lahjoittajan määräyksestä on yksinomaisesti Suomen historiaa tarkoittaviin tutkimuksiin käytettävä, ja oli pöytäkirjan ote tavallisessa järjestyksessä asiasta lähetettävä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.

§ 4.

Sen johdosta, että Seura säätyjen päätöksestä oli kolmeksi vuodeksi saanut apurahan, otettiin keskusteltavaksi, saattoiko panna varsinaisia tutkimusmatkoja toimeen, jotta maaseudun arkistot tulisivat säännöllisesti tutkituksi ja niiden arvolliset asiakirjat kopioiduksi. Samoin otettiin muitakin asiaan kuuluvia ehdotuksia punnittaviksi, erittäinkin

se kysymys, miten lähempää yhdysvaikutusta voisi saada aikaan tällaisen valtio-arkiston ja Seuran välillä. Kaikki tätä koskevat ehdotukset jätettiin pöydälle.

§ 5.

Allekirjoittanut toi esiin nykyään löydetyn kopian eräästä ehdotuksesta, jossa tunnettu Suomen itsenäisyyden harrastaja J. A. Jägerhorn v. 1809, Helmik. 26 p. ehdotti suuresti muutetun valtiolaitoksen Suomenmaalle y. m. Ehdotus samoin kuin siihen kuuluva kirje on kirjoitettu ranskan kielellä ja lähetetty keisari Aleksanteri I:lle. Seura päätti painattaa tämän tärkeän asiakirjan arkistoon.

§ 6.

Herra Fontell luki seuraavan tiedonannon Juhana Ottenpojan 1600-luvun alussa tehdyn maanverotuksen valaismiseksi:

Rörande den af Johan Ottesson i början af 1600 talet i vårt land genomförda jordbeskattningen ber jag att få meddela följande handling, som synes mig hafva ett visst intresse för de uppgifter, den rörande nyssnämnda jordrefning innehåller. Handlingens lydelse är följande:

Konungh May:tz till Swerige alles wår Nädigeste konung och herres trooplichtige tienare och Cammarerare i Finland Så och tillfñörordnat efter högst be:te K: M:tz medgifne Fulldmacht att låtha skattleggia helle Finland, och göra een Ny Jordbook ock Manttaall, efther förgångne Refning och — 24 Edsworne mäns witne, Så och Manttals leggnung. Jagh Johan Ottesson, till Jurby, Giör witterligitt att åhr 1629 den 8 Septembris, Jagh med almogen af Kyrckslät Sochn Ransackningh hölth Befans det her Erich i Kyrckslät kyrckieheerde vtsåår 3³/₄ t:a I Giesterby och der vnder

vptaget ett ödes hemman i same By om $2\frac{1}{2}$ t:a som Hendrich Madzszon tillförenne på boodt haff:r, effter hemmanen ähre försmå och kunne icke besittias el:r behålne blifua vthan Cronan till skada Ödeleggias, hwarföre och på det att Cronan der af ingen skada taga måtte, Blef försh:ne — $6\frac{1}{4}$ t:a vthseede lagdt för eett Manttaall el:r Sål man det kallar ett heeltt hemman, Sål kan bewyszes att i S: höglåfflig hoos gudi Åminnelsze konungh Magnus Ladulåszes tijd med Richz Råådhz Samtyckie, att 6 t:r vthseede skulle Recknas för — 6 öres land, och der af eet heeltt hemman giordt. Och nu effter förshr:ne Refningh och — $6\frac{1}{4}$ t:a vthseede owisze Partzel:r effter — eet Manttal, åhrlige Skatte effter den ny Jordbooken i Åhrlige Rānttan förmāldt āhr. Tien-den af huar tunna vthseede — 5 cap: Desz till wiszo vnder mitt Signet och med egen hand Vnderskrifuit datum Sål fhōrsht stāår.

Johan Otteszon.

Att denne Copia är lijka lydande medh sielfua originalet witnar iagh medh eghen handh vndershrijfuit. Datum dhen 7 Aprilis Åhr 1639:

A. Nielszonn

Lüttener

m(anu)p(ro)pria

1639.

(Handlingen afskrifven ur Nylands och Tavastehus läns räkenskap 1639, fol. 522).

Det i brefvet åberopade förhållandet att i kon. Magnus Ladulåses tid „med riksråds samtycke“, 6 t:nors utsäde skulle utgjort 6 öres land eller ett helt hemman, hvilket förhållandes riktighet Johan Ottesson säger sig kunna bevisa, torde afse det s. kallade Helgeandsholms beslutet, hvilket tillskrifves året 1282, men hvilket först vid slutet af Johan III:s regering framlämnades i konungens kansli och seder-

mera af forskningen på grund af dess innehåll blifvit förklaradt vara falskt och tillhöra en långt senare tid än den, det uppgifves tillhöra. Under Johan Ottessons tid synes dock, att döma af nyssanförda brefs innehåll, denna åsigt om beslutets oäkthet ännu icke vunnit insteg. Under det man numera finner att innehållet och uppgifterna i nyssnämnda beslut egentligen tillhöra 1500 talet, det århundrade då det sjelft framlämnades, är det verkligen egendomligt att den dock så namnkunnige kamreraren Johan Ottesson, hvilken mer än mången annan måst erkännes bort hafva reda på den tidens beskattningsförhållanden, kunnat lägga dess uppgifter till grund för sin jordrefning såsom lagstadgade redan under konung Magnus Ladulås' regering. Vi skola möjligen framdeles ännu återkomma till detta.

§ 7.

Viimeksi luki hra Fontell seuraavan ilmoituksen eräästä Kalajoella löytyneestä linnoituksesta:

Jag får äfven meddela följande utdrag ur protokollet vid ord. hösttinget med allmogen i Karlaborgs friherreskap d. 4 och 5 okt. 1671 (se domb. i Vasa hofrätts äldre arkiv) rörande den af Mathesius i hans Beskrifning öfver Österbotten (Suomi 1843, sid. 152) nämde, enl. hans uppgift 1656 byggda skansen i Kalajoki s:n vid vägen till Tavastland. Utdraget lyder: Kom för rätta Grels Larsson Leppä i „Resjärfwi“ och gaf tillkänna, „huruledes han af den Scantz som för 17 år sedan om kring hans gård bygder och på det ställe af höga öfverheten förordnad är, lider stor skada, i det att derigenom är hans humlegård för honom förderfvad“. Bemålde skans „hindrade och musten, som förr plägade falla

utur hans fägård in på hans åker och eng“. Den var äfven nu förfallen, „att deraf under tiden en och annan stock nederfaller“. Han fruktade förty, att den kunde åstadkomma skada åt hans barn eller boskapen, som plägade stå dernedan och anhöll därför, „att bem:te vallar kunde efterlåtas honom att nederhäfva“. Hauptmannen Hans Burgmeister samt nämnden bekände sig hafva besett detta och „blef Grels tillsagd, att i ödmjukhet föredraga sin begäran höga öfverheten, som bem:te skans dit förordnat hafver, hvilken och hafver makt der om nådigast disponera och förordna“.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 18 päiv. Tammik. 1883.

Saapuvilla olivat esimies herra Z. Topelius, sekä herrat Elmgren, Ignatius, Aspelin, Danielson ja allekirjoittanut.

§ 1.

Joulukuun kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Edellisen kokouksen pöytäkirjassa mainitun rahanmääräyksen johdosta, joka valtiosäätyjen päätöksen mukaan tulee Historialliselle Seuralle Längmanin rahastosta kolmen vuoden kuluessa maksettavaksi yhteensä neljällä tuhannella viidellä sadalla markalla, tahtoi Seuran esimies, herra Topelius esittää, että Seura ryhtyisi yliopiston konsistorin pöytäkirjojen painattamiseen. Lähemmän tarkastuksen mukaan so-

pisi määrätä, olisivatko ne kokonaisuudessaan julkaistavat, samoin myöskin mihin vuoteen asti sopisi niitä painattaa; joka tapauksessa ehdottaja ei luullut tarpeelliseksi painattaa pöytäkirjoja pitemmälle kuin Isoon vihaan asti. Samassa esittäjä ilmoitti, että historiallisesti tärkeitten pöytäkirjojen suurin osa oli konsistorin toimesta kopioitu, ja syntyi siis keskustelu siitäkin, voisiko saada sen kappaleen käsikirjoituksena käytettäväksi, samassa kun alkukirjoitus olisi korrehturiluvussa käytettävä. Lyhyemmän keskustelun jälkeen jätettiin asia pöydälle ensiksi tulevaan kokoukseen, ja lupasi Seuran esimies siksi ottaa esityksen erityiskohtia lähempään tarkastukseen.

§ 3.

Herra J. R. Danielson luki Seuralle kopian eräästä Venäjän ulkoasiain ministeristön arkistossa Moskovassa säilytetystä pitkänlaisesta mietinnöstä v:lta 1749, jossa joku myssypuolueen mies, ehdottaa, miten Venäjän sopisi käyttää rahoja, sotaväkeä y. m. saadakseen hattupuoluetta täydelleen kukistetuksi. Paninin kirjevaihdesta esittäjä sanoi huomattavan, että se oli Adam Fredenstierna, joka Samuel Åkerhjelman kanssa neuvoteltuaan, oli jättänyt tämän ehdotuksen Venäjän lähettiläälle. Erityisessä tutkimuksessa aikoi esittäjä julkaista mainitun tärkeän todistuskappaleen ja selittää tekemänsä tutkimusten muuta tulosta.

§ 4.

Herra Ignatius toi nähtäväksi jäljennöksen erään Turussa v. 1658 tapahtuneen ja aikoinaan kuuluisan ylioppilasmetelin valasemiseksi, josta hän oli antanut tietoja ennen (ks. Kirjallista Kuukauslehteä v. 1867, ss. 127—131 ja 156—160). Ylioppilaskunnan silloin konsistorille antama seli-

tys, josta jäljennös löytyy Skoklosterin kirjastossa, oli näin kuuluva:

Vnderskreffne tillståå, att i nästförledne höst, när Landzhöfdingen Wälb. H:r Erich von der Linde, i Consistorio Academico för några sakers affhielpande skull, som tå p. t. kunde falla, adhiberades, bleff eenhälligen afttaht, thet coetus Academiae Aboensis, näst Gudh och H. K. M:tt wår aldernådigste konungh, ingen annan vthan h:s Högh Greff. Excell:s Rijkz Drotzen, Grefwe Pär Brahe Academiae Cancellarium, Procancellarium, Rectorem och Senatum Academicum för sin Öfwerheet ähr kenner, emådan Academica Jurisdictio (som Constitut. Acad. Cap. 1 p. 3 dett uthtryckia) är ifrån Urbis jurisdictione distinct. Nu såsom Ericus Wijkman, förorsakat aff Wälb. H:r Landzhöfdingens special tilltaal, totius universitatis mehningh circa exitum Professorum, såsom och sedan i Consistorio i heela coetus närwaro, bidin, ödmiukeligh uptächte, och Wälb. H:r Landzhöfdingen, then doch circa discessum aff Consistorio, uppå frågan om Wijkmans taal, alles eenhällige samtycke och Jaa hördhe, honom nu allena söker, kan skee sigh persvaderandes, detta ex contemptu eller proprio ausu aff Wijkman wara sagt, hwarföre Wilie Wij så Wijkman som oss, ödmiukeligh hafwa excuseradt, och V:do Consistorio vptäckt, att hwadh som sagt war, är icke aff föracht, eller libidine calumniandi Wälb. H:r Landzhöfdingens ämbete till praejudicie taalt, ty Universitas Academiae Aboensis, försakar icke den ähra och dienst Wälb. H:r Landzhöfdingen i sitt ämbete att bewijsa, och declarera, som alles plicht och skyldighz kan skäligen fordra, utan therm. wille Coetus den tancka som kunde wara om uproor, och contumace emoot v:dos Præceptores hasteligen inrijtat, förtaga och fördämpa; och är detta totius universitatis ödmiuke förklaringh på wälb. H:r Landzhöf-

dingens beswär emoot Wijkman, hvilken wij förmode skall
för godt, som sigh och böör, vptagin och ansedd warda. Wij
förblifwe städse

Magnifici D:n Rectoris

och

Senatus Academici

Tienstberedwillige

Ericus Andreaë,	Gabriel Christiernj,
Magnus N. Ringius,	Nicolaus Sim. Smol,
Isacus Martini Stern (Steen?)	Johannes Eliæ Rehnholm,
Petrus Pictorius,	Johannes Kielman Ubs,
Petrus Matthæi Vanæus,	Lau. Olaj Norcop,
Christoph. Thomæ,	Henricus Mich. Stigelius,
Carolus Johannis,	Johannes Christierni,
Christopherus Christierni,	Magnus N. Hammar,
Johannes Matthiæ Frax,	Johannes D. Rauthelius,
Magnus Gabrielis,	Petrus L. Benchius,
Johannes Martini,	Isacus Erics Faland,
Lau. Johannis Ferlinus,	Petrus N. Ringius,
Gabriel Jacobi,	Ericus Joh. Binning,
Johannes Laurentij,	Aeschillus Sven. Fab.
Matthias Joh. Mattesius,	Johannes H. Wisenus,
Ericus Erics Falander,	Lau. Crist. Sundell,
Jonas Matthiæ Viknæus,	Johannes P. Lantzbergius,
Johannes Henrici Allenius,	Henricus Henn. von Börger,
Jacobus Laurentij,	Gabriel Erics Fortælius,
Arvidus Matthæi,	Gregorius Gregorij Arctopol.,
Johannes Andreaë,	Crist. Martinj,
Johannes Olaj,	Johannes A. Orræus,
Michael Michaelis,	Petrus Lau. Hygridius,
Samuel Forsander,	Joseph Josephi Mathesius,

Andreas Olaj,
 Olaus J. Stakæus,
 Samuel Christierni Pijlroth,
 Matthias Matthiæ Epajecis,
 Matthias Georgij,
 Gabriel Lau. Tammelinus,
 Canntus Wittingh,
 Martinus Lau. Gallus,
 Abrahamus Mart. Forsius,
 Simon Caroli Greck,
 Johannes Joh. Ståhlbom,
 Petrus Sijlwast,
 Ericus Eri Stodius,
 Petrus Eri Portulinus,

Andreas Eri Hestadius,
 Abrah. Henrici Navon,
 Isacus Sim. Roslagius,
 Petrus Lidenius W.
 Isacus Abrahami Tyro,
 Andreas Matthæi Rajerus,
 Nicolaus Duncanus,
 Gust. Petri Palm,
 Carolus Brochius,
 Martinus Depnerus,
 Abraham Æschilli Ikaleus,
 Bened. And. Qvifand,
 Johannes M. Stigelius,
 Jacobus Aeschilli Caupilanus.

Allekirjoittajista olivat useimmat Suomalaisia ja moni on sittemmin tullut kirkon tahi koulun palveluksessa tunnetuksi. Siinä kohden oli esittäjä tehnyt seuraavat muistoonpanot:

Magnus N. Ringius, sannolikt son till Nicolaus Magni Ringius, kyrkoherde i Korpo 1636—1649, då han dog.

Steen (?) en köpman Magnus Steen lefde omkring 1650 i Helsingfors. — Kanske hörde Isacus Martini till denna släkt.

Petrus Pictorius, son till kyrkoherden i Kemi Johannes Olai Pictorius (målareson från Åbo), dog såsom kapellan i Nykarleby 1672.

Petrus Matthæi Wanæus (son till kyrkoherden Matthæus Petri Wanæus i Längelmäki 1640—1645) måhända den Petrus Wanæus, som 1668 blef sockne adjunkt i Pälkäne och 1677 kapellan i Bjerno samt afled 1691.

Johannes Martini. Med detta namn förekomma flere personer, en Johannæs Martini kapellan i Sulkava 1666—

1694, en annan lika nämnd var kapellan i Kymmene 1673—1678.

Matthias Johannis Mathesius, son till kyrkoherden i Pyhäjoki Johannes Mathiæ Mathesius, dog såsom kapellan i Pyhäjoki 1671.

Ericus Erici Falander, son till från Fahlun i Sverige inflyttade Ericus Matthiæ Falander, hvilken dog såsom kyrkoherde i Gamla Karleby och dess hustru Magdalena Hermainen. Ericus Erici Falander blef sedan professor, assessor i Åbo hofrätt och 1691 adlad med namnet Tigerstedt.

Allenius. En kyrkoherde Johannes Allenius afled 1669 i Nousis, en kapellan Johannes Allenius dog i samma socken 1735.

Jacobus Laurentii, måhända son till kyrkoherden i Siikaniemi förstad i Viborg Laurentius Jacobi, som dog 1640 eller 1641.

Johannes Olai. En person med detta namn var 1682—1689 kapellan i Walkjärvi.

Forsander, sannolikt son till kyrkoherden Rundnerius i Malaks. En äldre bror Cristian bytte åtminstone sitt namn till Forsander.

Henrik Michaelis Stigelius, antagligen son till kapellanen Michael Henrici Stigelius i Saltvik (1631—1651), blef prest 1659 och kyrkoherde i Karis 1677, † 1700. — Pliktfälldes till 100 dal. silf.mynts böter 1696 för det han emot hennes mors samtycke gifte en adlig jungfru med sin son.

Hammar. prester med detta tillnamn förekomna denna tid på Åland.

Johannes Rautelius. En person med detta namn dog 1704 såsom kapellan i Janakkala.

Petrus N. Ringius, sannolikt bror till Magnus R., blef 1674 kyrkoherde i Lemland och dog 1689.

Johan Wirenius, konrektor i Helsingfors 1667—1674, kapellan i Helsingfors 1674, † s. å.

Gabriel Erics Fortelius, född 1637, student 1656, magister 1667, professor i orient. litteraturen 1682, kyrkoherde i Ulfsby 1683, kontraktsprost etc. † 1721. Son till landsprosten i Pedersöre Erik Fortelius.

Gregorius Gregorii Arctopolitanus, antagligen son till Gregorius Arctopolitanus, kyrkoherde i Ulfsby † 1662.

Johannes A. Orræus, son till kyrkoherden Andreas Orræus i Hollola, blef kapellan i samma socken 1665 och kyrkoherde der 1674. Var vid 1680 års riksdag fullmäktig för Wiborgs stift, död i Wiborg 1688.

Josephus Josephi Matthesius, son till kyrkoherden i Kalajoki, född 1640, stud. 1654, filos. mag. 1666, prest 1667, kyrkoherde i Kalajoki 1686, död 1689.

Stachæus, denna släkt förekom den tiden i Perno, der en Zacharias Johannis S. var kyrkoherde 1642—1681.

Mattias Epagius blef kollega i Björneborgs skola och predikade på finska vid prestmötet 1674.

Mattias Georgii, sockneadjunkt 1669—1674 i Hvittis.

Gabriel Laurentii Tammelinus född 1641, son till prosten Laurentius Petri i Tammela, blef filosofie magister 1664, rektor i Åbo skola 1670, kyrkoherde i Lojo 1675, död 1695. Utgaf flere arbeten, deribland öfversättningar till finska.

Canutus Wittingh, sannolikt son eller brorsson till kyrkoherden Gustavus Canuti Witting i Lochteå † 1647.

Martinus Laurentii Gallus, son till kyrkoherden Lars Gallus i Nerpes, blef student 1651, kapellan i Mustasaari 1672, pastor i Wörå 1686. Barnen torde kallat sig Galle.

Abrahamus Forsius dog 1683 såsom kapellan i Sjundea.

Greck eller *Greek*, personer med detta släkt namn voro bosatte denna tid i Åbo. Assessorn i Åbo hofrätt Karl Simonsson Grek, † 1662, var antagligen fader till den här nämnde.

Johannes Ståhlbom, antagligen son till borgmästaren Hans Ståhlbom i Kristinestad. En inspektor Ståhlbom var gift med biskop Eskilli Petri dotter Maria.

Ericus Stodius, kapellan i Kisko 1671 och på Sjählö 1674, död 1702.

Petrus Portulinus, kapellan på Kökar 1671, afstod saccellaniet åt en Ericus Portulinus, och dog 1698.

Isacus Abrahami, son till kyrkoherden Abrahamus Josephi Tyrvensis.

Johannes Stigelius, sannolikt samme man, som 1666 var apologist i Tavastehus trivialskola och af rektor scholæ Florin 1671 medelst följande syllogism bevistes vara en åsna: „omnis idiota est asinus — at Stigelius est idiota — ergo est asinus;“ — blef 1676 kapellan i Nagu, död 1691.

Jacobus Caupilænus, dog 1675 såsom sockne adjunkt i S:t Mårtens.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 15 päiv. Helmik. 1883.

Saapuvilla olivat esimies herra Topelius sekä herrat Elmgren, Koskinen, Ignatius, Krohn, Aspelin, Rein, Hausen, Danielson, Boehm, Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Tammikuun kokouksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Tämän jälkeen otti Seura tarkastettavaksi sen ehdotuksen, jonka sen esimies, herra Topelius, edellisessä kokouksessa oli tehnyt Turun yliopiston konsistorin pöytäkirjojen painattamisesta. Lyhyen keskustelun jälkeen yhtyi Seura siihen, että mainitut asiakirjat olivat painettavat kokonaisuudessaan ja diplomatisella tarkkuudella noin ison vihan aikoihin asti, ja katsoi sen ohessa välttämättömäksi, että joka osaan liitettäisiin tarkka aakkosellinen nimi- ja asia-ainehisto. Tämä kaikki piti esittää yliopiston konsistorille annettavassa kirjeessä, ja koska Seura tiesi, että suuri osa mainituista pöytäkirjoista oli aikoja sitten kopioitu, päätti Seura sen lisäksi pyytää konsistorilta mainittua jäljennöstä käytettäväksi, tarpeettomien kulunkien välttämiseksi ja koska sillä lailla ei tarvitsisi muuta kuin korrehtuuria varten käyttää alkuperäistä, Turun palossa vahingoittunutta käsikirjoitusta. Sittekin Seura oli Yliopiston konsistorilta saanut vastauksen tähän ehdotukseen, oli asia otettava lopullisesti ratkaistavaksi; kuitenkin, ja edellyttämällä myöntävää päätöstä konsistorin puolelta, oli ehdotus valmistettava niin että jo keväällä voisi ryhtyä painattamiseen. Koska Seuran esimies maalla asuvana ei voinut ottaa asiaa valmistaaksensa, jätti Seura hra Elmgrenin ja allekirjoittaneen huoleksi ottaa mainitut pöytäkirjat lähempään tarkastukseen, sekä tehdä lopullinen ehdotus asiasta.

§ 3.

Herra Aspelin ilmoitti, että noin 1869 vuoden paikoilla jonkun pienemmän korjaustyön johdosta oli löydetty Leipzigin Nikolain kirkosta hopearisti, joka oli kuulunut Eerik Slangin hautaan ynnä kilpi, kolme hopealiekkiä ja kirjaimet E S S S H irtonaisina. Leipzigistä tullessa kirjeessä

oli nykyään kysytty, miten mainitut kirjaimet kuuluivat yhteen, koska oli tarkoitus säilyttää mainitut esineet Leipzigin *museossa taululle kiinnitettynä*. Luultavasti on kuitenkin muitakin kirjaimia kuulunut kirjoitukseen, eikä arveltu niiden puuttuessa voivan antaa tallella oleville kirjaimille mitään todennäköistä selitystä.

§ 4.

Herra Aspelin jätti Seuran arkistoon säilytettäväksi yhteenvedon niistä tiedoista, jotka ovat saatavissa Inattivaa-
ran vaskikaivannosta Pudasjärven pitäjässä. Sen käyttämi-
seen ryhdyttiin v. 1725, mutta yritys jätettiin pian sikseen; v. 1767 rupesivat sitten muutamat osakkaat uudestaan mai-
nitun kaivoksen käyttämiseen, mutta v. 1779 työ taas tau-
kosi sekä malmin köyhyyden että varojen puutteen tähden.

§ 5.

Hra Bomanssonin puolesta kysyttiin Seuralta, tahtoiko se kustantaa valokuvan siitä kirjeestä vuodelta 1439, joka löytyy Skoklosterin niin sanotussa Turun Codex'issa (vert. Hist. Ark. IV, siv. 145—147), koska mainittu asiakirja on hyvin merkillinen, vaikka siinä tavattavasta 72 nimestä moni on miltei mahdoton tyydyttävästi selittää. Seura oli puo-
lestaan valmis suostumaan ehdotukseen, ja toivoi että hra Bomansson ottaisi tehdäkseen selityksen mainitusta kirjeestä ja siinä kerrotuista tapauksista.

§ 6.

Allekirjoittanut esitti valtaneuvoskunnan pöytäkirjojen mukaan muutamia omituisia epäkohtia, joihin tultiin 1740 luvun keskipoikailla, kun ei tahdottu sallia hopea- ja kupari-
rahojen ulosvientiä maasta ja siinä suhteessa kiellettiin niitä

maaseudullekin, esim. Suomeen viemästä, sekä lupasi aikoi-
naan esittää kysymystä tarkemmin.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 15 päiv. Maalisk. 1883.

Satunnaisista syistä oli Seuran esimies estetty kaupunkiin tulemasta. Saapuvilla olivat herrat Elmgren, Koskinen, Aspelin, Rein, Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Kassanhoitaja herra Elmgren ilmoitti, että eräs tunnettu isänmaan ja historian ystävä nimeänsä ilmoittamatta oli lähettänyt Seuralle 200 markkaa. Samoin oli Seura tekemänsä pyynnön mukaan saanut Collanin rahastosta 247 markkaa lisään Sprengtportenin Virallisen Kirjevaihdon kustannusten kurvaukseksi, kuten Tammikuun kokouksessa oli päätetty pyytää.

§ 2.

Herra Koskinen huomautti, että Mikael Agricola näkyy pitäneen nuorukaisia luonansa kasvatettaviksi tavalla, joka vähän muistuttaa Porthan'in tavasta. Eräässä kirjeessä vuodelta 1547, painettu Arvidsson'in kokoelmassa VI, siv. 266—70 lähettää Agricola Niilo Pietarinpojalle (Bjelkelle) terveisiä hänen pojaltansa, junker Hogensckeell'ilta ja sen veljeltä. Jälkimmäinen oli ollut Agricolalle hyvin mieleen, oli lukenut ja kertonut „donatum“ kahdesti, ja toivoi kirjoittaja, että hänestä, (Tuure Bjelkestä) tulisi hyvin oppinut ja tarkkapäinen mies, jos vaan saisi elää; myöskin hra Hogenskild alkoi edistyä. Mistä syystä mainitut ja sittemmin niin kuuluisat

herrat saivat kasvatuksensa Suomessa on vaikea sanoa, mutta muistettava on että niiden äiti, Anna Hogenscheell, oli Suomesta, jonka tähden häntä kutsutaankin „suomalaiseksi Åkerön Annaksi“. Äidin äiti, Anna Hannuntytär Tott oli aikoinaan Steen Sturen läsnä ollessa viettänyt häitään Henrik Bitz nuoremman kanssa, mutta tuli miehensä kuoltua naiduksi noin 1511 hra Klemet Hogenskeellille, joka luultavasti oli Tanskasta kotoisin, ja vihdoin eräälle Juho Laurinpojalle. Vaikka Åkerön Anna oli äitinsä toisesta aviosta syntynyt, tuli tällä lailla muutamat Bitz suvun vanhat tilukset hänen perittäväkseen.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 19 päiv. Huhtik. 1883.

Saapuvilla olivat herrat Elmgren, Aspelin, Danielson, Boehm, Fontell ja allekirjoittanut. Seuran esimies oli ilmoittanut olevansa estetty kaupunkiin tulemasta.

§ 1.

Helmikuun ja Maaliskuun kokousten pöytäkirjat luettiin tarkastettavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Vastaukseksi siihen ehdotukseen, jonka Historiallinen Seura Helmikuun kokouksessaan oli päättänyt esittää yliopiston konsistorille, oli Seura saanut näin kuuluvan kirjoituksen:

Till Finska Historiska Samfundet.

Jemte förmälan att Finska Historiska Samfundet önskat i sin påbegynta samling „Todistuskappaleita Suomen Histo-

riaan“ intaga Akademiens i Åbo viktigaste handlingar eller dess Consistorii Academici protokoll för äldre tider, har Historiska Samfundet uti en denna dag till Consistorium inlemnad skrifvelse, under hänvisning till den uppgjorda planen för detta företag, hos consistorium anhållit, att nämnda protokoll efter hand och i den mån de för tryckningen blifva behöfliga måtte på Historiska Samfundets ansvar lemnas till begagnande åt den person, hvilken kan af Samfundet utses att öfvervaka tryckningen.

Vid öfvervägande af Historiska Samfundets förenämnda anhållan och hvad Samfundet vidare i ärendet framställt, har consistorium ansett sig så mycket hellre böra tillmötesgå Samfundets önskan att till tryck befordra ifrågakomna protokoll för äldre tider, som det redan härförinnan synts consistorium önskvärdt att desamma sålunda gjordes tillgängliga. Likväl har consistorium trott sig böra till Historiska Samfundets pröfning öfverlemna, huruvida det är nödvändigt att dessa gamla protokoll, der de ej ega verkligt historiskt intresse skola in extenso tryckas, hvarjemte consistorium för öfrigt funnit nödigt bestämma, att originalprotokollen må af Historiska Samfundet för ofvanberörda ändamål begagnas endast å Universitetet, samt att de redan befintliga, af Universitetet bekostade och jemväl i dess arkiv förvarade oinbundna afskrifterna af en del af nämnda protokoll få derifrån i den mån tryckningen fortskrider utlemnas att såsom manuskript begagnas, under iakttagande af att desamma dervid så vidt möjligt varsamt behandlas och derefter till Universitetet återställas.

På Consistorii vägnar:

W. Lagus.

Max. Schauman“.

Allekirjoittanut ilmoitti tämän jälkeen yksissä neuvoin herrojen Elmgrenin ja Fontellin kanssa tarkastaneensa konsistorin vanhoja pöytäkirjoja. Joll'ei ota lukuun että joku lehti oli vahingoittunut, löytyi pöytäkirja täydellisenä alkaen v:sta 1640 ja ison vihan aikoihin asti, jopa ensi vuosilta löytyi kaksikin kappaletta, joten saadaan ne aukot täytetyksi, jotka Turun palossa nidoksen selän korventumisen kautta olivat tulleet alkuperäiseen kappaleeseen. Mutta uuden aikainen kopia ei ulottunut vuotta 1648 pitemmälle, jonka tähden hyvissä ajoin täytyi pitää huolen sen jatkamisesta. Vuodelta 1662 löytyi sitä vastoin jäljennös pöytäkirjoista, joka oli tehty meidän aikoinamme, mutta se oli sidottu, eikä konsistori yllä olevassa vastauksessa luvannut muuta kuin sitomattomia jäljennöksiä käytettäväksi.

Painattamisen suhteen päätettiin että se tapahtuisi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa; että Sprengtportenin kirjevaihdossa käytetty hienompi stiili käytettäisiin, että koetettaisiin saada ensimmäinen osa valmistumaan Seuran vuosipäivään, ja että hra Fontell saisi asiakseen hoitaa korrehtuurilukua, tehdä rekisteriä y. m. Painoksen suuruudesta ilmaantui eri mieliä, joko että painettaisiin 200 tahi 250 kappaletta, ja päätettiin siinä kohden kuulustaa Seuran muitten jäsenten mieltä, koska kokoukseen oli saapunut niin vähän jäseniä. Painattamiseen olisi ryhdyttävä viimeistäänkin Toukokuun keskipäikoilla.

§ 3.

Herra Aspelin jätti pöytäkirjaan säilytettäväksi seuraavat tiedot erästä Haliniuksesta, jotka oikeastaan oli aiottu otettaviksi Biografiseen Nimikirjaan:

Halinius, Antti, pappi, ihmisystävä, syntyi Räntämäellä Komoisten rälssitalossa, jonka isäntä *Antti Jaakonpoika* oli hänen isänsä. Yksityistä opetusta nautittuansa kotona ja Turussa pääsi nuori Antti, jolle kotikylän, Hallisten, mukaan tehtiin sukunimi *Halin*, myöhemmin *Halinius*, Turun katedralikouluun 1785, siitä 1787 ylioppilaaksi, jona m. m. opiskeli lääketiedettä ja kirurgiaa. Nuoremmista kielistä hän harrasti varsinkin saksaa ja venäjää, jossa perehtyäkseen rupesi 1792 kotiopettajaksi Taipalsaareen provosti Hæggroth'in luo. Seur. v. hän Haminassa vihittiin Hæggroth'ille apulaiseksi, siirrettiin armovuoden saarnaajaksi Vehkalahdelle 1799, Haminan tuomioprovastin apulaiseksi 1800 ja v. 1802 armovuoden saarnaajaksi Kirvuun, johon hän seur. v. nimitettiin kappalaiseksi. Sellaisena sai hän varapastorin nimen 1814 ja kuoli 1841 Joulukuun 4 p. Tuossa alhaisessa virassaan Kirvun kappalaisena löysi H. hyödyttävän vaikutusalan, jota hän ei tahtonut vaihtaa korkeampaan asemaan. Kuntalaistensa hyödyksi uhraisi hän opettajana, johtajana ja ystävänä kaiken aikansa ja mitä varoista liikenä. Puhumattakaan hänen säännöllisistä virkatoimistaan, kuinka hän esim. pienillä lahjoilla kinkereillä herätti lukuhalua nuorisossa y. m., mainittakoon tässä muutamia esimerkkiä hänen toimistaan. Rokkonistuttamisen pani hän kohta tullessaan alkuun siten että ristiäisissä istutti rokkoa lapsiin ja harjoitti sitä matkustellen omin päin kunnes Talousseura 1814 määräsi hänet rokonistuttajaksi Viipurin läänein ja 1821 rokonistuttamisen tarkastajaksi seuduillansa v. een 1825, jolloin rokonistuttaminen koko maassa järjestettiin. Niin ikään hän väsymättömällä harrastuksellaan taivutti pitäjäläisensä perunain viljelemiseen ja jakeli vuosittain ilmaseksi muutamia tynnyriä siemeniksi. Kun v. t. siviilikuvernööri Bukhavin 1802 oli sulkenut Kirvun vanhan kirkon, sen hajoomista pe-

läten, ja kuntalaiset vasta 1814 saivat luvan rakentaa uuden kirkon puusta, niin H:n johdolla 1815 noin kolmessa kuukaudessa rakensivat kirkon ja tapulin niin halvasta että jäivät velkaa vaan 175 pankkoruplaa; kiitollisuuden osoitukseksi rakennettiin H:lle uusi pappila 1816. V. 1812, kun Jääsken pitäjäläiset vastustivat ruotujääkärien asettamista, sai hän Kirvulaiset siihen suostumaan ja palkinnoksi pääsivät he kolmannella osalla siitä mitä muiden pitäjäläisten täytyi asettaa. Lääkärinä oli hän ahkerasti käytetty ja tavallisimmat lääkkeet hän valmisti itse, jaellen sekä niitä että ruokaa ilmaseksi kun sairaus kauan kesti. Menestyksellä taisteli hän kulkutauteja vastaan seuduillansa. Punataudin raivotessa talvella 1811, jolloin hän vaan pyhäksi saapui kotiinsa, pelasti hän melkein kaikki hoidokkaansa kuolemasta. Kun Viipurin lääni yhdistettiin muuhun Suomeen, syntyi lukemattomia oikeudenkäyntiä. Rahvas tulvasi papeinensa sekä omasta että naapuripitäjistä H:n luo, joka tunsu ruotsin, saksan ja venäjän kielet, apua pyytämään. Kaikesta vaivastaan kirjurina, kääntäjänä, laskumiehenä hän korkeintaan suostui ottamaan palkinnoksi hiukan keittokaloja taikka ropeen marjoja. Missä mahdollista oli koitti hän estää kärjäänkäyntiä, johon muut asiamiehet siihen aikaan rahvasta houkuttelivat. Kaiken tämän ohella hän v. 1791—1831 jatkoi meteorologisia muistoonpanojansa sekä päiväkirjaansa v:lta 1788 kuolinvuoteellensa asti, teki sukutauluja kaikista talonpoikaissuvuista kappelissaan ja niistä säätyläissuvuista varsinkin Viipurin läänissä, joista sai selkoa, valmisteli historiallista ja taloudellista kertomusta Viipurin läänistä ja Kirvun kappelista. H:n käsikirjoituksia on muutamia saapunut Suomen Kirj. Seuran arkistoon. Yksi vihko, 52 neliä. lehteä, sisältää järjestämättömiä kertomuksia itäsuomalaisista säätyläissuvuista, jotka kuitenkin Akiander'in

julkaistua Paimenmuistonsa osittain ovat meille tarpeettomia. Toinen vihko, 31 nelit. lehteä, on historiallinen kertomus Viipurin läänistä, joka varsinkin valaisee hallinnollisia oloja Venäjän vallan aikana. Kolmas ja neljäs vihko, yhteensä 24 lehteä, sisältävät historiallisia ja taloudellisia kertomuksia Kirvun kappelista. — H:n vaimo *Wendla Katarina Hobin* oli Kerimäen kappalaisen tytär (Bgi T. 1844).

§ 4.

Hra Danielson antoi tietoja Kaarle Henrik Klickin Suomen valtioarkistossa säilytetyistä valtiollisista kirjoituksista v:lta 1808, ja päätti Seura painattaa mainitut kirjoitukset arkistoonsa ynnä johdannon kanssa, jonka hra Danielson otti tehdxksensä.

§ 5.

Allekirjoittanut luki Seuralle otteita Kustaa Aadolf'in 16 p:nä Lokak. v. 1622 Inkerin asukkaille antamasta avonaisesta kirjeestä, joka oli mainitun maakunnan aseman peruskirjana pidettävä. Mainitussa latinaisessa kirjeessä kuningas muun muassa kertoo, että aatelismiehiä Meklenburgista oli tarjoutunut tulemaan Inkeriin asumaan, ja määrää, että vanhojen maanhaltijain, jotka ennen olivat hoitaneet tulokkaille annettuja tiloja, piti siirtyä muuanne saatuaan läänitysmiehiltä korvauksen kylvöstänsä. Niin kutsutut bobellit eli torpparit jäivät kruunulle ja olivat nekin pois siirrettävät yhdessä muiden talonpoikien kanssa muualle; kahden vaan piti jäämään jokaiselle läänitys- eli vuokramiehelle elinajaksi neuvomaan maitten viljelystä sendun tavan mukaan. „Mutta maalle, jonka me olemme myöntäneet läänitys- tai vuokraoikeudella“ lisätään asetuksessa, „on heidän (läänitysmiesten) tuotava omia talonpoikiensa, ei Ruotsista, Suomesta, Virosta tai Venäjältä ja Inkeristä, vaan yksin-

omaisesti Saksasta hankittuja, ja sitä saksalaisilla talonpojilla aina viljeltävä". Aikomus oli siis saada täydellinen saksalainen siirtokunta toimeen Inkeriin, mikä tietysti sen ajan näkökohtien ja olojen mukaan näyttikin edullisimmalta.

§ 6.

Herra Boehm uudisti ennen nostamansa ehdotuksen, että Historiallinen Seura koettaisi stipendiaattien kautta tutkia tärkeimpiä arkistoja maaseudulla. Tunnustaen ehdotuksen tärkeyttä, päätti Seura ensiksikin kustantaa tutkimuksia Kokkolan kaupungin arkistossa, jos vaan voitaisiin saada sopivaa miestä siihen työhön.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 17 päiv. Toukok. 1883.

Saapuvilla olivat esimies hra Topelius sekä herrat Koskinen, Elmgren, Krohn, Boehm ja allekirjoittanut.

§ 1.

Huhtikuun kokouksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Yliopiston pöytäkirjain päätetyn painattamisen johdosta määrättiin, että 300 kappaleen painos oli otettava; hra Elmgren tahtoi kuitenkin pöytäkirjaan mainita, että hänestä 200 kappaleen painos oli täydelleen riittävä. Jotta käsikirjoitusta aina löytyisi, oli apulainen hankittava, joka ottaisi jatkaaksensa jäljennöstä noin 1 markan 20 pennin à 1 markan 50 pennin hinnalla arkista.

§ 3.

Herra Krohn ehdotti että Seura ryhtyisi johonkuhun toimeen saadakseen muutamia Viipurin vanhimpia rakensia kuvatuksi ennen kuin ne korjausten kautta tulevat täydelleen muutetuiksi, niin ett'ei enää niiden alkuperäistä muotoa voi tuntea. Hyväksymällä tätä tuumaa, päätti Seura kuulustaa jonkun asiantuntevaa mieltä ennenkuin mitään lähempää päätettiin.

§ 4.

Tämän jälkeen ja keskustellessa lähteistä Ruotsissa asuvain suomalaisten historiaan nostettiin ehdotus, että lehtori Gottlund'in kokoelmat Vermlannin suomalaisista otettaisiin tarkastettaviksi ja Historialliselle Seuralle lunastettaviksi, jos niiden arvo sitä vaatisi. Hra Krohn ja allekirjoittanut ottivat kehoituksesta tutkiaksensa mitä siinä suhteessa vielä saattoi löytyä vainajan pesässä.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 26 päiv. Toukok. 1883.

Saapuvilla olivat esimies herra Topelius sekä herrat Elmgren, Ignatius, Krohn, Aspelin, Danielson, Boehm, ja allekirjoittanut.

§ 1.

Toukokuun 17 p:nä pidetyn kokouksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi jv hyväksyttiin.

§ 2.

Historiallisen Seuran kehoituksesta olivat herra Krohn ja allekirjoittanut tarkastaneet, mitä käsikirjoituksia vielä

löytyi lehtori K. A. Gottlund vainajan pesässä sekä havainneet siinä löytyvän hyvin suuren joukon muistoonpanoja Ruotsin suomalaisista, esimerkiksi sukutarinoita niiden muuttamisesta Ruotsiin, tilastollisia tietoja Vermlannin suomalaisten luvusta, asiaa valasevaa vanhaa kirjallisuutta ynnä Gottlundin tekemän kartan suomalaisten alasta, erittäin suuren joukon päiväkirjoja vainajan matkoilta Ruotsissa sekä muistoonpanoja Porthanin luennoista kasvatus-opissa j. n. e. Kokoelmat olivat jokseenkin sekasin, niin ett'ei niistä voitu tarkempaa luetteloa antaa, ja melkoinen osa oli kyllä ala-arvoista. Siihen nähden että erittäinkin edellä mainittujen paperien joukossa kuitenkin löytyi paljon uutta ja ennen tuntematonta, arvelivat tarkastajat voivansa Seuralle ehdottaa, että Seura lunastaisi vainajan vielä jälellä olevat paperit, jotka eivät olleet yksityistä laatua, 400 markalla.

Tähän ehdotukseen Seura lyhyen keskustelun jälkeen suostui, ja olivat mainitut kokoelmat toistaiseksi säilytettävät Suomen tilastollisessa virastossa.

§ 3.

Tämän jälkeen Seura otti lopullisesti ratkaistavaksi kaksi ennen tehtyä ehdotusta, edellinen koskeva stipendiatin lähettämistä Kokkolaan, jälkimmäinen tarkoittava jonkunmoista huolenpitoa jotta Viipurin vanhimmat rakennusmuistot säilytettäisiin. Ylioppilas Aadolf Riippa oli valmis lähtemään Kokkolan arkistoa tutkimaan, jossa kohden herra Boehm tarjoutui lähempiä neuvoja antamaan, ja päätti Seura antaa hänelle 200 markkaa stipendiksi.

Mitä tuli toiseen edellämainittuun ehdotukseen, arveli Seura, että se kyllä kuuluisi lähimmiten sen muinaistieteellisen toimikunnan tehtäviin, joka maamme muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta vast'ikään annetun asetuk-

sen mukaan oli perustettava, mutta koska todenmukaiselta näytti, ettei ehtisi ajoissa saada toimikuntaa toimeen ja asian muuten oli tärkeä, päätti Seura että toistaiseksi 200 markkaa olivat käytettävät sanottua tarkoitusta varten, ja otti herra Krohn puhutellaksensa arkitehti Ahrenbergia, suostui siko hän ryhtymään toimeen asian vuoksi.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 27 päiv. Syysk. 1883.

Saapuvilla olivat esimies herra Topelius, hrat Elmgren, Ignatius, Aspelin, Rein, Boehm, Fontell ja allekirjoittanut.

§ 1.

Toukokuun 26 päivänä pidetyn kokouksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Allekirjoittanut ilmoitti pöytäkirjaan pantavaksi, että sen jälkeen kun tieto oli Helsinkiin saapunut siitä, että historiallisen tutkimuksen monivuotinen harjoittaja ja edistäjä, Historiallisen Seuran harras ystävä, kenraaliluutnantti *Otto Furuholm* oli Pietarissa kuollut tämän vuoden Kesäkuun 5 päivänä, olivat useat seuran jäsenet päättäneet Biografisesta Nimikirjasta saaduilla varoilla hankkia kauniin muistosepeleen, jonka herra Aspelin muitten kehoituksesta ja Historiallisen Seuran nimessä hautajaisissa asetti jalon vainajan arkulle.

§ 3.

Niin ikään ilmoitettiin pöytäkirjaan, että *Historiallinen Seura* Kesäkuun alussa oli saanut Keisarillisen Senaatin kir-

kollistoimikunnalta vastaan ottaa asiakirjat ehdotetun muinaistieteellisen toimikunnan asettamisesta ynnä käskyn antaa siitä alamainen lausunto, jolloin asiaan kuuluvat kirjat myöskin olivat annettavat takaisin senaattiin. Siihen nähden, että silloin oli vaikea saada Seuran jäseniä kokoon, jota paitsi muutamit jo tiedeseurassa olivat lausuneet asiassa mielipiteensä, katsottiin parhaaksi antaa asiakirjain kiertää muitten jäsenten luona tarkastettavaksi, jonka jälkeen tehtyjen muistutusten johdosta alamaaisuudessa annettiin näin kuuluva lausunto:

Till Hans Kejserliga Majestät,
från Finska Historiska Samfundet
underdånigst.

Genom skrifvelse af den 25 Maj innevarande år har Kejserliga Senaten för Finland anbefalt Finska Historiska Samfundet att med underdånigt utlåtande inkomma beträffande det förslag till förordning om inrättande af en arkeologisk kommission samt instruktion och stat för densamma, hvilket Finska Vetenskapssocieteten den 15 Maj detta år aflemnat. Till åtlydnad häraf har Historiska Samfundet tagit detta ärende under öfvervägande och får härhos äskadt yttrande afgifva jemte det remissakten tillika återställas.

Finska Historiska Samfundet finner för sin del Vetenskapssocietetens förslag vara i alla väsendtliga delar väl motiveradt och med Nådiga Förordningen af den 2 April 1883 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande öfverensstämmande, samt tvekar således icke att öfver hufvud tillstyrka detsammas antagande. Endast beträffande ändamålsenligheten af vissa bland förslagets detaljföreskrifter har Historiska Samfundet varit af något annan tanke än Vetenskapssocieteten.

Mot [den projekterade förordningen och dess § 1 har inom Historiska Samfundet anmärkts, att en af åtta ledamöter sammansatt arkeologisk kommission blefve något komplicerad och ovig, då redan ett antal af sex ledamöter, statsarkeologen sjette, synes vara för ändamålet fullt tillräckligt. De kompetente fackmännen inom detta område äro dessutom i vårt land ganska få och tillhöra merendels flere, någon gång samtliga de valkorporationer på samma gång, hvilka enligt förslaget skulle ega att utse den arkeologiska kommissionens ledamöter. Genom sådan modifikation, att Universitetet, Vetenskapssocieteten, Litteratursällskapet, Fornminnesföreningen och Historiska Samfundet hvarje finge utse *en* ledamot i kommissionen, hvarhos statsarkeologen vore själfskrifven medlem, torde afsigten med sagda myndighet fullständigt ernås, och kunde det blifvande kollegiet för vården af landets fornminnen i sådant fall bestå företrädesvis af fackmän. Äfven en annan omständighet må med hänsyn till § 1 framhållas. Att arkeologiska kommissionens alle valde ledamöter skola samtidigt utses innebär möjligheten, att någon gång helt och hållet ny personal med ens kunde i kommissionen vinna inträde, hvilket tydligen för kontinuiteten i densammas verksamhet vore mindre förmånligt. Denne eventualitet vore lätt afböjd genom att blott en tredjedel af de valde hvart år skulle afgå för att medelst nya val ersättas; dock torde denna nu påpekade principiella oegentlighet redan på grund af den anmärkta bristen på fackmän inom arkeologins område icke vara af någon större praktisk betydelse.

I förordnings förslagets § 4 torde formen *historie* i öfverensstämmelse med gällande svenskt språkbruk böra sättas till *historia*. Med afseende å det åt arkeologiska kommissionens ledamöter i § 5 föreslagna arvodet synes skäl

föreligga till den förändring, att arvode gifves endast för hvarje *ordinarie* sammanträde, då ju extra sammanträden visserligen någon gång kunna ega att handlägga invecklade frågor, men vanligen torde hafva att kort expediera något löpande ärende.

I förslaget till instruktion för statsarkeologen vore det måhände skäl att efter orden „teckningar af landets såväl förhistoriska som historiska minnesmärken“ tillägga orden *topografiska kartor*, med hänsyn till sådana dokumenters framstående historiska vikt.

Helsingfors, den 11 Juni 1883.

Å F. Hist. Samfundets vägnar:

Z. Topelius,
n. v. ordförande.

E. G. Palmén,
n. v. sekreterare.

§ 4.

Tämän jälkeen luettiin näin kuuluva kirjoitus, jonka Historiallinen Seura oli saanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta vastaan ottaa:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Samalla kuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran on kunnia Historialliselle Seuralle lähettää myötä seuraava kopia kenraaliluutnantti O. Furuhielm vainajan testamentista, pyytää Kirjallisuuden Seura saada ilmoittaa, että Seura on päättänyt vastaanottaa sille testamentissa määrätyn rahasumman ja ryhtyä testamentin valvomiseen sillä ehdolla — jota testamenttikin jos kohta ei nimenomaisesti lausuttuna sisältää —, että Historiallinen Seura, sitten kuin testamenteerattu omaisuus vast'edes on Kirjallisuuden Seuran haltuun tullut, tyytyy kultakin vuodelta vastaan-ottamaan semmoisen määrän sille säätyistä korkorahoista, että Kirjallisuuden Seura

mahdollisesti huonontuneitten kurssi-olojen, koron alenemisen tai jonkun muun senlaatuisen seikan vuoksi ei joudu min-käänlaiseen vahinkoon sekä että kapitaalın hoitokustannukset saadaan korvatuksi. Ja pyytää Kirjallisuuden Seura nöyrimmästi, niin pian kuin mahdollista, saada tietoa Historiallisen Seuran päätöksestä puheen-alaisessa asiassa.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran puolesta:

Jaakko Forsman,

Suom. Kirj. Seuran nyk. vara-esimies.

F. W. Rothsten.

Samoin luettiin kenraaliluutnantti Otto Furuhjelm vainajan tekemästä testamentista sen kahdeksas kohta, joka koski Suomen Historiallista Seuraa ja suomennoksessa oli näin kuuluva:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle (Finska Litteratur-Sällskapet) Helsingissä on annettava *viisikolmatta tuhatta ruplaa* krediittiseteleissä, sillä ehdolla että a) mainittu Seura antaa *kuusituhatta ruplaa* niille kasvaneitten korkojen kanssa Kunnallishallitukselle Urjalan piäjässä kansakoulun ylläpitämistä varten niiden korkorahoilla meidän siellä olevan sukukartanomme Honkolan maalla, mainitun kartanon alustalaisten lapsia varten, mutta ei ennen kuin mainitun kartanon haltija hankkii koululle tarpeelliset huoneet. b) Jäljellä olevain yhdeksäntoista tuhannen ruplan koroista on *vuosittain* maksettava *kaksituhatta* Suomen markkaa Historialliselle Seuralle Helsingissä, (Historiska Samfundet) niin kauvan kuin tämä Seura on olemassa. Jäljellä olevat vuotiset korot tästä pääomasta käytettäkööt mainitun Kirjallisuuden Seuran mielen mukaan.

Historiallinen Seura otti tämän asian keskusteltavaksi, ja koska yllämainittu ehto katsottiin kaiken puolin kohtuul-

liseksi, päätti Historiallinen Seura vastata Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tekemään ehdotukseen myöntävästi. Josta tieto pöytäkirjan otteen kautta pikimmiten oli annettava Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.

§ 5.

Kommissionimaamittari Akilles Wahlroos oli herra Boehmin kautta lähettänyt Historialliselle Seuralle vanhan kartan vuodelta 1695 Porin kaupungin ympäristöstä, josta lahjasta kiitokset olivat lähettäjälle lausuttavat.

§ 6.

Näytettiin valmiiksi painettuja arkkeja Turun akatemian konsistorin pöytäkirjoista, ja keskusteltiin mainitun kokoelman ensimmäisen osan arkkiluvusta, vaan jätettiin asia sikseen, kunnes ehtisi nähdä, kuinka monen vuoden pöytäkirjat mahtuisi tasaiseen arkkilukuun.

§ 7.

Herra Boehm luki Seuralle muutamia kopioita Kokkolan kaupungin koulun arkistossa säilytetyistä virkakirjeistä, jotka olivat näin kuuluvat:

Till Rectoren Mag:r Eric Juvelius i G:Carleby.

Ärewördige och Höglärde Herr Rector.

Hans Kongl. Maj:t har genom Nådigt circulairt Bref af den 1 sistveke Junii behagat Consistorio förståndiga, huruledes Hans Maj:t blifvit i underdånighet vid handen gifvit at vid Scholorne och Gymnasierne skola vara gängse åtskillige sjukdomar, som förnämligast härröra af mycket stilla sittande, och hvilka vid en kall års tid kunna wara äfventyrliche. I anledning häraf så wäl som till underdånigst följe af högst bemälte Kongl. Maj:ts Nådige Befallning,

— har Consistorium altså bordt härmed antyda Samtelige Rectores Scholarum såväl som Pedagogerne i de mindre Scholorne at foga den anstalt, det schole ungdomen emellan de vanlige læsetimmarne må bruka sådana handa slögder, som bidraga till slike sjukdomars utestängande, och kunna vara lämplige efter hvars och ens hug och bøjelse.

— — — — —

— — — — —

Åbo den 2 Augusti 1758.

På Dom Capitlets wägnar:

Carl Fridric Mennander.

Abrah. Frosterus.

Reverende atque Clarissime D:ne Magister et Rector

Pædagogæ.

Af thet i dag afgående Circulaire brefvet erfar Tua Claritas, hvad Concistorium om Sochne barnens information hemma i Församblingarna, och thet mera, som till Informationswärbets goda drift i Scholorne hörer, förordnad. Consistorium vill altså förmoda att Tua Claritas i följe af samma bref, som i vidimerad afskrift ibland scholans handlingar bör förwaras, så mycket på Tuæ Claritatis försorg ankommer, noga bevaka att samma Consistorii förordnande må blifva obrätsligen efterlefvat. Och förthenskull har Tua Claritas the Soldate och Torpare barn, med flere, hvilka endast för Christendoms-kunskapens skull dwäljas i Scholan, och ei finnas til mognare studier fallne, i följe af Kongl. Scholæ Ordningen ur Scholan förvisa, med befallning att utvälja sig ett sådant vitæ genus, som passar sig till theras ämne och snille.

Härjemte har Consistorium Tuæ Claritati antyda skot, att vid skeende Examina anniversaria föra ett redigt

Protocoll öfver ungdomens svar på de frågor, som af Tua Claritate i viktigare Lärostycken blifva förestälda; hvilket Protocoll sedan til Consistorium skall införsändas, att man ibland annat må kunna theraf inhämta, om och hvilka af dieknarne till Academiska Societeten kunna finnas skickeliga, såsom ock at Tua Claritas vid hvarje termins slut till Consistorium insänder ett utdrag af thet han then Termin haft för händer. Önskar Tuæ Claritati Guds milda beskyd!

Åbo den 6 Junii 1750.

På Dom Capitlets wägnar

Joh: Brovallius.

Abrah. Frosterus.

Til Pædagogiae Rectoren Mag. Eric Juvelius i G:Carleby.

Kongl. Majestäts

Resolution uppå Gamla Carleby Stads och Sockneförsamlingars underd: Suplique, gifven Stockholm i Rådskammaren den 24 Novembris 1732.

Det andraga desse församlingar i underdånighet huruledes Consistorium Ecclesiasticum uti Åbo dem oåtsporadt til Scholemästare uti Gl. Carleby till satt Abraham Thauvonius, oachtat de förklarar sig åstunda dertill Johan Forsman, som uti sex års tid betjent Scholan och församlingarna derstädes, med mehra: anhängande ber:de Församlingar, at i anseende til de andragna skäl dem måtte lemnas nådigt tilstånd, at få ega wahlet, til hvem de vilja förtro deras Barns information. Detta har Kongl. Maj:t hos Sig i öfverwägande komma låtit: Och som den disposition, hvilken bem:te Consistorium med denna pædagogiae giordt, är likmätig Kyrkolagen, samt den förnyade Gymnasii och Schole-ordningen; Så finner Kongl. Maj:t för godt at det ock bör dervid för-

blifva. J öfrigt är Kongl. Maj:t oftastemte församlingar med nåd och ynnest gärna bevågen. Datum ut supra.

Friedrich.

L. S.

O. Cederström.

Utdrag af S. V. Consistorii Bref (till kyrkoherden i Gamla Carleby lands- och stadsförsamlingar).

Som Consistorium kommit i erfarenhet, att en hoop utfattige Dragoner, Söldater, Torpare, wallherdar med flere, endast therföre skola hålla sina barn vid Scholan, at the under låftiden, ja och ett godt stycke på Terminerne måtte hafva tillstånd att stryka omkring landet med siungande; hvarigenom Kongl. förordningarna blifva öfverträdde, Allmogen betungad och riket med vräklingar upfyllt: alltså har ock Consistorium till hämmande af ett sådant strafbart sielfswäld härigenom förordna velat, thet bör icke allenast hvarochen Kyrckioherde i sin församling genom Kyrckiones Sexmän och andra sina underhafvande hafva noga tillsyn therå, att ingen Scholae Pilt under Låftiden och än mindre under Ferierne (!) må få med siungande stryka omkring landet, utan och att hvar och en Scholæ Pilt bör hvar Termin vid sin ankomst till Skolan vara försedd med Kyrckioherdens i församlingen bevis om sitt förhållande, samt att han intet med siungande strukit landet omkring, Jämwähl och om han sent till Skolan afgår af hvad orsak och tillfälle han i tid sig ther icke kunnat inställa. Utan hvilket alt Herrar Kyrckioherdarne böra flitigt wara sina åhörare för then osed att sätta sina barn i Scholan endast i then afsicht, att the therstädes måge lära sina Christendoms stycken, emedan sådant med thet ändamåhl, hvarföre Scholorne äro inrättade icke kommer öfverens, Scholaelärarena ej heller

kunna förplichtas att försättia sin tijd med sådant, som klockarena i församblingarna äro förbundne till, nembl., att *uti Christendoms stycken undervisa Sochnebarnen*; hvarföre the och böra till them uti thylika måhl förvisas så framt icke theras föräldrar antingen genom Prästerskapet eller någon annan Booksynt Människia om theras undervisning i then dehlen kunnat foga nöjachtig anstalt; I annor händelse måge the skylla sig sielfva om the antingen icke warda till skolorna antagna, såsom hvar öfver Consistorium nu thes utryckeliga förbåd till samtl. Rectores Scholarum afgå låter, eller och att the ibland them, som till mögnare Åhr kunna wara komne, och som förmält är stryka kring landet, men theremot gifva föga hopp om sig, löpa then fara att warda af Cronobetienterne antastade och till Cronans dienst förplichtade. Önskar Eders Wälh- Äre- och Wördigheter Guds milda beskydd! Åbo den 6 Junij 1750.

På Dom Capitlets wägnar

Johan Browallius.

Contuli et concordare vidi.

Jacob Chydenius.

Abr. Frosterus.

§ 8.

Herra Aspelin ilmoitti pöytäkirjassa mainittavaksi, että tunnetulla Juhana Henrik Wijkman'illa oli veli nimeltä Wilhelm Detlof Wikman, joka tuli Viipurilaisena ylioppilaaksi 1738, vihittiin papiksi 1746 ¹⁶/₂, pääsi pitäjänapulaiseksi Kivijärvelle 1750, sai kappalaisen arvonimen 1750 ¹⁶/₈ ja kuoli 1778 ⁷/₂. Hän oli nainut salpietarikeitosten tirehtörin Abraham Argillanderin sisaren Beata Kristiinan, joka oli syntynyt 1724. Siinä naimisessa syntyneitä lapsia olivat:

Antero Henrik Wijkman, joka tuli Viipurin osakuntalaisena ylioppilaaksi 1772, ja Wilhelmina Kristiina.

Tämän johdosta herra Boehm mainitsi että Kokkolan koulun kirjoihin pantiin v. 1763, Helmik. 6 p:nä Andr. Henr. Wiikman, filius Sacellani Vitasarensis.

§ 9.

Tämän jälkeen herra Aspelin toi esiin seuraavan tiedon:

Vanhimpia ulkomaiden teoksia, joissa Suomenmaasta puhutaan, on *Tractatus de proprietatibus rerum*, jonka tekijä *Bartholomæus Glanvil* eli *Anglicus* oli minoriti Suffolk'in kreivien sukua ja eli noin 1360. Tuosta kirjasta julkaistiin keskiajan lopulla useita painoksia (Strassburgissa, Nürnbergissä, Kölnissä, Baselissa ja Leidenissä). Teoksen XV:nen kirjan 172:s luku on näin kuuluva:

Capitulum CLXXII.

De Winlandia.

Winlandia est patria juxta montana Norivegie versus orientem sita super litus Oceani protensa non multum fertilis nisi in graminibus et silvis. Gens ejus est barbara agrestis et seva, magicis artibus occupata, unde et navigantibus per eorum litora vel apud eos propter venti defectum moram contrahentibus ventum venalem offerunt atque vendunt, globum enim de filo faciunt et diversos nodos in eo connectentes usque ad tres nodos vel plures de globo extrahi precipiunt secundum quod voluerint ventum habere fortiolem quibus propter eorum inctredulitatem illudentes demones aerem concitant et ventum majorem vel minorem excitant secundum quod plures nodos de filo extrahunt vel pauciores et quoniam in tantum commovent ventum quod miseri talibus fidem adhibentes justo judicio submerguntur.

Tämä ynnä 16 muuta Pohjoismaita koskevaa lukua tavataan julkaistuinä kirjassa Verhandlungen der gel. Estnischen Gesellschaft, Bd VII, jossa niitä seuraa saksalainen käännös.

§ 10.

Suomen Historiallisen Seuran jäsenille esitettiin vihdoin seuraavat ehdotukset:

Till ny ledamot i Finska Historiska Samfundet har jag äran föreslå aktuarien vid statsarkivet *August Gideon Fontell*, på grund af den sjelfständiga forskning han ådagalagt i uppsatserna: „En blick på Österbottens tillstånd år 1571“ och „Om Svenska och Finska rätten“, äfvensom i åtskilliga bidrag till „Biografinen nimikirja“.

H:fors den 27 sept. 1883.

S. G. Elmgren.

Till ledamot i Finska Historiska Samfundet har jag äran föreslå professoren i allmänna historien Dr *Johan Richard Danielson* på grund af hans vetenskapliga arbeten, af hvilka flere såsom Voltaire Kaarle XII:nen historian kirjoittajana, Zur Geschichte der Sächsischen Politik 1706—1709, lefvernesteckningar i Biografinen Nimikirja, äfvensom meddelanden i Historiallinen Arkisto, beröra fäderneslandets historia. Helsingfors den 27 September 1883.

Karl Ferd. Ignatius.

Nämä ehdotukset piti Seuran sääntöjen mukaan ottaa tulevassa kokouksessa äänestyksellä ratkaistaviksi.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Kokous 18 päiv. Lokak. 1883.

Saapuvilla olivat esimies herra Topelius sekä herrat Elmgren, Aspelin, Rein, Boehm, Fontell, Danielson ja allekirjoittanut.

§ 1.

Syyskuun kokouksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi ja hyväksyttiin.

§ 2.

Suljetuilla lipuilla valittiin yksimielisesti hra A. G. Fontell Historiallisen Seuran jäseneksi. Samoin herra J. R. Danielson sääntöjen mukaisella tavalla ja yksimielisesti kutsuttiin Seuran jäseneksi. Kun vasta valitut herrat olivat tulleet saapuville lausui esimies niille sydämmellisiä tervehdyssanoja, toivoen että he tahtoisivat työllä ja toimella edistää Seuran tarkoitusta.

§ 3.

Herra Aspelin luki seuraavan kirjoituksen:

Muistoja Suomalaisista merisisseistä Ruotsin rannoilla.

Muistoja suomalaisten heimokuntien muinoisista hävitysretkistä tavataan paikkainnimissä siellä täällä Ruotsin itäisillä rantamailla. Niitä on m. m. *Tavestaskans*, Hämläisten saarto Vammelen järven suulla Södermanlandissa. Pyynnöstäni on lehtori H. Aminson Strengnäs'issä lähettänyt minulle kirjeessä seuraavat tiedot.

„Vammelen järvi ei laske Itämereen. Se on ylempänä Södermanlandissa Oppundan ja Villättinge'n kihlakuntien rajalla. Järven suulla Sköldinge'n pitäjässä on Tavesta-

skans, jonka jäännökset muodostavat yksinkertaisen kehämuurin löysistä päälletysten kootuista kivistä, kuten ylipäänsä on laita muissakin tämän maakunnan tavattoman lukuissa muinaislinnoissa. Saarto on Tavestan kylän maalla ja lienee siitä saanut nimensä“.

„Muutoin on meillä (Södermanlandin Muinaismuisto-Yhdistyksen) arkistossa asiakirja Sköldinge'n pitäjästä, jossa luetaan: Valdemar'in, Valdemaren' eli Vammelen' järven suulla näkyy vielä jäännöksiä mahtavasta linnoituksesta; nimeltä *Tavestaborg*, joka nimi muistuttaa Suomalaisten, liiatenkin Virolaisten (Estien) ja Hämäläisten (Tavastien) partio-retkistä maahamme siihen aikaan kuin pienillä aluksilla voitiin purjehtia Nyköping'in saaristosta luodetta kohti aina Vingåker'in senduille Oppundan kihlakunnassa“.

„Lähempänä Nyköping'iä ja Itämerta tavataan Sätterstan pitäjässä Rönö'n kihlakunnassa paikkainnimet *Esta* ja *Estlöt* ja v. 1683 kertoo seurakunnan kirkkoherra, että Donhammar'in luona on eräällä mäellä kivisaarto, „jossa ehkä Viron Suomalaiset (Estfinnarne) ovat tulleet voitetuiksi“. — Piirustusta ei ole tuosta yksinkertaisesta kehämuurista Tavestan luona“.

„Hyvin lyhykäisiä tietoja löytyy kirjoissa: Sviogothia Munita, Eller Historisk Förteckning på Borgar m. m. af Amint O R (=A. O. Rhyzelius). Sth. 1744, 8:o, s. 190. — Tunelds Geografi, Band I. Sth. 1793, 8:o, s. 176. — Södermanlands Minnen af D:r H. O. Indebetou. I, 1. Sth. 1877, 8:o s. 142“.

On joskus arveltu, että tuo Hämäläisten saarto oli Ruotsalaisten varustama Hämäläisten torjumiseksi. Se arvelu, joka sotii itse nimeä vastaan, lienee väärä, sillä suomalaisilla ja vendiläisillä merirosvoilla näkyy olleen tapana varustaa ryöstettävän maakunnan rannikolle linnoitus, johon

saattoivat peräytyä ryöstöretkiltänsä. Ölandin ja Kalmarin seudun rantamailla näytetään vielä useita raunioita „vendläisistä saarroista“. Ne ovat jyrkille mäille varustettuja soikeita tai ymmyrkäisiä vallituksia, joskus kaduttain satoihin asemapaikkoihin jaettuja — luultavasti laivaluvun mukaan (vrt. Sylvander, Kalmar Slots o. Stads Hist. II, 1). Varsin vilkkaan kertomuksen erään sissisaarron valloituksesta on Saxo säilyttänyt. V. 1170 kun Rygen'inkin valloituksen jälkeen merirosvoja vielä vilisi kaikilla vesillä, määräsi Valdemar Suuri että neljäs osa Tanskan laivastosta aina sopivan vuodenajan kestäessä purjehtisi merirosvoja hätyyttämässä. Kun tuo osa laivastoa silloin saapui Ölandiin, valittivat saarelaiset että joukko Kuurilaisia ja Virolaisia (Estiä, jolla nimellä luultavasti usein tarkoitettiin Suomenkin asukkaita) par'aikaa oli likiseutuja ryöstämässä. Huolimatta kuninkaan varoituksesta, ett'eivät muutoin kuin täydessä tappelurinnassa ryhtyisi sotaan merirosvojen kanssa, lähtivät hänen laivansa kilpaa purjehtien näitä vastaan. Vaikka virolaiset tähyistäjät katsoivat paraaksi lähteä tarmojen takaa soutamaan aavalle merelle, huomasivat kuitenkin muut rosvot vaaran, laskivat laivansa rannalle ja pääsivät lähimpään metsään. Sven Sköling ja Nils Vendelbo, jotka eivät tunteneet heidän tapojansa, soutivat mitä jaksivat perästä ja juoksivat kaikkine miehinensä maalle, mutta saivat katkerasti katua rohkeuttansa. Yht'äkkiä merirosvot heidät saartivat; turha oli heidän urhollinen taistelunsa, he vihdoinkin kaatuivat kaikki. Tosin kaksi Absalon piispan etevintä soturia Tue Lange ja Aesger kiirehtivät heidän avuksensa, mutta kaatuivat toisten ohelle, ja Maagens Skaaning, joka tuosta vähääkään pelästymättä, vasta nyt suuttui ja laski maalle toiselta kohdalta, sai saman kohtalon. Kaikkien noiden päällikköjen laivat merirosvot ryösti-

vät, puhkasivat kirveillä ja upottivat. Kristofer, Valdemar kuninkaan poika, kun näki kuinka huonosti toisten kävi, piddätti, suistaen laivaa rantaantumasta, mutta laita kuitenkin heilahti rantaa kohti ja samassa kohtasi laivaa niin ankara kivituisku että miehistöllä oli täysi puuha varoa itseänsä eikä ensinkään mieli mennä vihollisten kimppuun. Siinä olisi nuoresta ruhtinaasta tullut loppu, jos ei Esbjörn, jolle kuningas oli uskonut poikansa, olisi joutunut avuksi. Tämä laski laivansa Kristoferin laivan ja rannan väliin keskelle kivisadetta. Pakanat kohta iskivätkin kyntensä Esbjörnin laivaan ja vetivät sen kerrassaan karille. Silloin Esbjörn, ammuttuansa kolmesti turhaan jousellansa, vimmastui, mursi jousensa palasiksi ja juoksi täydessä asussa keulaan, jossa yksin kauan aikaa piti sankarivoimillansa vihollislauman luotansa. Vihdoin kun oli kivien ja keihäitten alla niin hengästynyt että tuskin pysyi pystyssä, palasi hän keulasta. Hänen väestään oli silloin yksi ainoa mies jälillä; muut olivat kauhasta hypänneet mereen. Mutta kun Esbjörn näki että viholliset olivat kirveillä auasseet tien laivaan, kokosi hän uudestaan voimansa, iski keihäihin, jotka häneen heitettiin, ja sinkautti niitä takaisin niin ankarasti, että viholliset vielä kolmasti peräytyivät. Lopulta, kuin hän väsymyksestä voimatoimna itse peräytyi pari askelta hengähtääksensä, koh-tasi hänen päätänsä suuri kivi, josta iskusta hän puolikuolleena kaatui laivan perälle. Viholliset silloin ryntäsivät ylös laivaan häntä surmaamaan. Esbjörnin uskollinen kumppani, kun ei saanut häntä huutamalla herätetyksi, nosti hänet kuitenkin pystyyn ja miehen paljas näkö oli kylläksi vihollisia karkoittamaan. Siksi he olivat saaneet tuta hänen urhoollisuuttansa, että hänen naamansa samoin kuin hänen voimansa heitä pelotti. Sillä välin Esbjörn kuitenkin toipui ja kysäsi kumppaniltansa, miksi hän siten vaivasi itseänsä. Kun vas-

tanksesta kuuli että laiva oli täynnä vihollisia, ojensi hän vielä kerran jäsenensä, tyhjensi laivan ja asettui taasen uljaana keulaan. Pian hän kuitenkin jälleen uupui ja meni, kun tahtoi palata mastolle, toistamiseen tainnoksiin. Nyt hän varmaankin olisi ollut hukassa, jos eivät Kristoferin miehet olisi joutuneet apuun ja korjanneet hänet pois.

Kun Tanskalaiset siten olivat vahingosta viisastuneet, tulivat he varovaisemmiksi. Koska yökin lähestyi, niin he vastaiseksi melkoisen matkan päästä koettelivat linkojansa ja jousiansa, mutta ymmärsivät kuitenkin sulkea sataman, ett'ei yksikään merirosvojen laivoista pimeässä pääsisi pujahtamaan pois. Seuraavana aamuna piti tapeltaman, mutta kun sissit huomasivat olevansa satimessa, niin he innostuivat ja alkoivat toden perästä varustella voittoa. He kokosivat sekä omansa että valloitetut laivansa ynnä suuren joukon puunrunkoja ja rakensivat niistä kaupungin tapaisen (ad urbis instar) varustuksen, johon oli vaan kaksi hyvin ahdasta käytävää parin ovipuoliskon kautta, niin mataloita että milt'ei saanut ryömiä sisään nelin jaloin. Laivoille, jotka olivat sivuseininä, he käärityistä purjeista muodostivat itselleen rintavarustuksia. Muutamat teroittivat heittoseipäitä, toiset keräsivät linkokiviä rannasta, ja salatakseen pelkoansa he pitivät iloista elämää, meluten ja telmien, laulellen ja tanssien.

Tanskalaiset sitä vastoin olivat varsin alakuloisia, voimatta sanaakaan hiiskua. Yö oli siten varsin surullinen, kunnes vihdoin Kristoferin pappi, Lukas Englantilainen, säälimyksestä pani heidän kielensä liikkeelle ja pian sai aseman muutetuksi. Lukas tosin ei suinkaan ollut suuresti papereihin perehtynyt, mutta aikakirjan hän osasi ihan ulkoa ja kieli hänellä oli sujuva. Hän oli tuskin alkanut korkealla äänellä luetella esi-isäin vanhoja urostöitä ennenkuin kaik-

kien kasvot kirkastuivat ja pian paloivat halusta kostaa kumppaniensa surman vihollisille. Ei kukaan olisi voinut uskoa että ulkomaalaisen sanat olisivat tehneet niin syvän vaikutuksen tanskalaisiin miehiin, että he kerrassaan poistivat murheensa, innostuivat ja tunsivat voimansa virkistyneiksi.

Kohta päivän valetessa seuraavana aamuna lähti laivasto liikkeelle. Ainoastaan muutamia laivoja jätettiin satamaa sulkemaan. Laivasto laski maalle melkoisen matkan päässä vihollisten leiristä, niin ett'ei vihollinen häiritsisi maalle nousua. Sotarinta järjestettiin siten että täysin varustetut asetettiin etupäähän ja aatelittomat taakse. Se olikin hyödyksi, sillä kun pakanat, käymättä järjestetyssä sotarinnassa taisteluun, ryntäsivät kaikilta tahoilta päälle hirmuisella huudolla, jolla luulivat säikäyttävänsä Tanskalaiset, niin koko takarivi pakeni. Sitä vastoin tervehti etujoukko sisseejä niin uskollisesti että nämät pian peräytyivät linnaansa. Tuossa kähäkässä kaatui heistä useita, Tanskalaisista Ole, joka sai keihästä haavan kurkkuunsa ja kadotti niin paljon verta että puolikuolleena kannettiin rantaan.

Ensimmäinen, joka karkasi vihollisten varustusta vastaan oli korkeasukuinen ja miehuisa Niels Styggenpoika, mutta hän sai sisäänkäytävässä sellaisen nuijaniskun, että hän vaipui maahan, ja hänen veljensä Aage, joka pyrki väliin, sai ankan haavan kurkkuunsa. Kuitenkin oli jälillä miehiä, jotka uskalsivat astua sijaan, kammomatta mitään vaaraa, ja tunkeaksensa harmistuneina sisään kostoa saadakseen. Sillä välin saapui rantajoukkokin apuun; muutamien mastojen avulla päästiin vallituksille ja niiltä päistikkää vihollisten keskelle, joten kumppanit käytävällä saivat hengenvuoroa. Tämä rynnäkö onnistui niin hyvin että koko sissijoukosta ei jäänyt henkiin sanansaattajaakaan. Kun

Tanskalaiset olivat jakaneet saaliit, korjanneet laivansa, haudanneet rahvaasta kaatuneet ja suolanneet aateliset ruumiit, niin he lähtivät niiden kanssa jälleen Tanskaan ja tapasivat Valdemar kuninkaan Ringstadissa kaikkien ylimystensä seurassa.

§ 4.

Tämän jälkeen esitti herra Aspelin seuraavan ehdotuksen:

Jos myönnämme että usein kuultu valitus työmiesten puutteesta historian tutkimuksen alalla maassamme on oikeutettu, katsoisin Historiallisen Seuran tehtäväksi etsiä syitä tuohon tutkijain puutteen ja koittaa saada ne syyt poistetuiksi. Minä puolestani luulen pääsyyksi tuohon puutteen sen vaiken, mikä nuorten miesten on tutustua lähteihin ei ainoastaan arkistojen vaan myöskin kirjallisuuden alalla. Kirjastojen ja arkistojen hoitajat harvoin pitävät itseään velvoitettuna johtamaan aloittelevia tutkijoita laitoksissaan niiden aarteita tuntemaan. He korkeintaan tuovat esille mitä tämä nuorukainen tietää kysyä. Arvaamattoman paljon aikaa ja työtä menee siten tältä yrittäjältä hukkaan kysellessä ja lehteillessä lähteitä, jotka ainoastaan välillisesti, jos sitenkään, koskevat hänen aineensa. Nuo vaikeudet olisivat kerrassaan poistettut, jos saataisiin toimeen käytännöllisiä luetteloita maamme historiallisista lähteistä. Kun tällaisten luetteloiden toimittaminen ei olisi aivan vaikea, jos työ jaettaisiin useamman miehen kesken, kuten esim. Biografisen Nimikirjan vasta päättynyt toimitus, niin pyydän saada ehdottaa että Historiallinen Seura ensi aluksi ottaisi toimittaaksensa kirjan, joka esim. nimellä *Suomen Historiallinen Kirjasto* aineenmukaisessa järjestyksessä luettelisi maataamme ja kansaamme koskevaiset maatieteelliset, histo-

rialliset ja kansatieteelliset lähteet kirjallisuuden alalla. Kaavaksi sopisi kenties Tri E. Winkelmann'in Bibliotheca Livoniae Historica.

Keskusteltuansa asiasta jätti Seura tämän ehdotuksen pöydälle toistaiseksi.

§ 5.

Herra Danielson kertoi ennen tuntemattomia seikkoja 1808—1809 vuosien tapauksista, joista saapi tietoa Valtioarkistolle nykyään jätettyjen asiakirjojen kautta ja lupasi vast'edes tarkemmin esittää samaa ainetta.

§ 6.

Hra Fontell mainitsi, että Seuran vuosipäivään ehtisi Turun yliopiston konsistorin pöytäkirjoja saada 20 arkkia painetuksi, jotka tulisivat sisältämään pöytäkirjat vuoteen 1648 asti, ja päätti Seura antaa ulos mainitun osan Todistuskappaleitten toisen sarjan edellisenä vihkona, jonka jälkeen toinen vihko aakkosellisen ainehiston kanssa voisi ilmestyä keväällä.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Vuosikokous 9 päiv. Marrask. 1883.

Saapuvilla olivat esimies herra Topelius, herrat Elmgren, Koskinen, Ignatius, Aspelin, Rein, Fontell, Danielson ja allekirjoittanut.

§ 1.

Esimies piti esitelmän: *Bidrag till en karakteristik af Fredrik Cygnæus och hans verksamhet på historiens område*, joka Seuran päätöksen mukaan oli painatettava Historialliseen Arkistoon.

§ 2.

Tämän jälkeen luki allekirjoittanut seuraavan vuosikertomuksen:

Vuosikertomus Marraskuun 9 päivänä 1883.

Huomattavin tapaus Suomen Historiallisen Seuran tähän päättyvässä vaikutusvuodessa, on tietysti kauan tekeillä olleen *Biografisen Nimikirjan* lopullinen valmistuminen. Ensi päivinä vuotta 1883 oltiin tilaisuudessa jakaa kirjakauppaan mainitun teoksen kahdeksas, *Ramsay'sta Sprengtporteniin*, ulottuva vihko, joka melkoiseksi osaksi oli valmiiksi painettu jo viime vuosipäivänä, ja Kesäkuun alussa valmistui teoksen loppu kaksoisvihkona, joka sisälsi elämäkerrat *Sprengtportenista Östringiin* ynnä oikaisuja ja lisiä koko teokseen.

Ei ole tarvis tässä tilassa puhua laajemmin mainituista vihoista, koska niihin on Biografisen Nimikirjan toimituksen puolelta liitetty jälkilause, joka antaa tarkempia tietoja koko teoksen alkuunpanosta, ilmestymisestä ja toimittajista. Se vaan olkoon nyt mainittu, että Historiallisen Seuran jäsenten tekemät elämäkerrat yhteensä täyttävät enemmän kuin neljä viidettä osaa koko teoksesta, ja että noin kolme neljättä osaa elämäkerroista ennen tunnettujen tosiasioitten ohessa sisältää sellaisiakin tietoja, joita ei ole tähän asti ollut historiallisessa kirjallisuudessa tavattavissa. Suuremmassa määrässä kuin alkujaan tiedettiin odottaa on Nimikirja siis tullut tieteelliseksi teokseksi, eikä sen laajuuteen katsoen liene kummallista, että toimittamistyö on kestänyt puoliviidettä vuotta, eli toisen puolen siitä ajasta, jota Historialliselle Seuralle tähän asti on ollut sallittu vaikuttaa isänmaan historian palveluksessa.

Esimiehensä, herra Topeliuksen ehdotuksesta on Historiallinen Seura tämän vuoden kuluessa päättänyt ryhtyä

Turun yliopiston konsistorin vanhempain pöytäkirjain painattamiseen Todistuskappale-sarjan toisena osana. Yritys on käynyt mahdolliseksi sen kautta, että Seura valtiosäätyjen päätöksen johdosta on saanut tuhannenviidensadan markan vuotuisen rahanmääräyksen Längmanin rahastosta kolmeksi vuodeksi, viime vuodesta alkaen. Yliopiston konsistori on Seuran pyynnöstä jättänyt käytettäväksi uudenaikaisen jäljennöksen, jota on voitu käsikirjoituksena käyttää, niin pitkälle kuin se on ulottunut, jonka jälkeen Seuran kustannuksella on kopioitu alkuperäistä käsikirjoitusta. Korrehturia varten on tietysti käytetty alkuperäistä pöytäkirjaa, jonka ulkonainen tila Turun tulipalon jälkeen on niin huono, että julkaiseminen jo siitäkin syystä on ollut tarpeen vaatima. Yksimielisesti myönnettäneen sekin, että mainituilla yliopiston sisälistä elämää kuvaavilla asiakirjoilla on sitä arvoa, että koelma valmiina tulee olemaan tärkeimpiä lähteitä Suomen sivistyshistoriaan seitsemänneltätoista vuosisadalta. Toimitamistyötä on Historiallisen Seuran jäsen herra Fontell ottanut suorittaaksensa ja ensimmäisen osan edellinen vihko on tänään valmiina silmiemme edessä. Se sisältää pöytäkirjat yliopiston perustamisesta vuoteen 1648 asti, jotka täyttävät 20 tiheään painettua arkkia. Painattamistyötä aiotaan yhä jatkaa, niin että jälkimäinen vihko tätä osaa aakkosellisen nimiluettelon kanssa voipi ilmestyä kevään kuluessa.

Syksyn alussa on ryhdytty Historiallisen Arkiston kahdeksannen osan painattamiseen, ja toivotaan sen valmistuvan alkupuolella tulevaa vuotta samankokoisena kuin edelliset vihkot.

Kulunut vuosi on ollut varsin onnellinen myöskin Historiallisen Seuran rahalliselle asemalle. Viime Joulukuulla saatiin ensi kerta nostaa valtiosäätyjen antama rahanmääräys Längmanin rahastosta, ja Suomalaisen Kirjallisuuden

Seuran suostumuksella on voitu suorittaa kaikki kustannukset Sprengtportenin virallisen kirjevaihdon julkaisemisesta Collanin historialliseen tarkoitukseen määrätystä rahastosta. Vihdoin on Historiallinen Seura vuoden kuluessa saanut uusia todistuksia yleisössä vallitsevasta historian harrastuksesta. Sama jalo isänmaan ystävä, jolta kansalliset yritykset Suomessa ovat saaneet ennenkin niin monta monituista lahjaa vastaan ottaa, vaan jonka nimen mainitseminen tähän asti on ollut kielletty, kenraaliluutnantti *Juhana Otto Vladimir Furuhjelm* vainaja lähetti keväällä tapansa mukaan rahalahjan 200 markkaa Seuralle ja määräsi vähän myöhemmin tehdyssä testamentissaan osan omaisuudestaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle ehdolla, että se maksaa koroista 2000 markkaa vuotuisesti Suomen Historialliselle Seuralle niin kauan kuin se on olemassa. Vaikk'ei testamentti ole pantava toimeen ennen kuin jalon kansalaisemme lesken kuoleman jälkeen, tulee mainittu määräys, toinen yksityinen suurempi rahalahja, joka jo on tullut Suomen Historiallisen Seuran osaksi, suuressa määrin antamaan sen asemalle ja toimelle vakavuutta. Kunnioituksen osoitteeksi kenraaliluutnantti Furuhjelmin tavattomille ansioille isänmaan historian tutkimisessa, joita Seura rikkomatta nöyrän vainajan tahtoa ei ole voinut tätä ennen edes julkisesti tunnustaa, panetti Biografisen Nimikirjan toimitus hautajaisissa muistoseppeleen hänen haudalleen.

Historiallisen Seuran määräämillä varoilla on vuoden kuluessa tehty piirustuksia Viipurin vanhimmista rakennuksista ja tutkimuksia Kokkolan kaupungin arkistossa, vaan näitten tointen tuloksesta ei vielä ole ehditty saada lähempää tietoa. Lehtori K. A. Gottlund vainajan jälkeensä jättämiä käsikirjoituksia ja muistiinpanoja on lunastettu melkoinen kokoelma. Vaadittaessa on Seura antanut Keisa-

rilliselle Senaatille lausunnon muinaistieteellisen toimituskunnan järjestämisestä.

Kokouksia on vuoden kuluessa pidetty kymmenen, joissa esityksiä on tehty muun muassa seuraavista aineista:

Hra *Rein* on kertonut J. V. Snellmanin elämän vaiheita vuosina 1842—1850.

Hra *Koskinen* on antanut tietoa Mikael Agricolan vaikutuksesta yksityisopettajana.

Hra *Ignatius* on tuonut esiin tietoja eräästä kuuluisasta ylioppilasmetelistä Turussa v. 1658.

Hra *Aspelin* on antanut tietoja Eerikki Slangin haudasta Leipzigissä, Inattivaaran vaskikaivannosta, suomalaisen merirosvojen taistelusta tanskalaisten kanssa Valdemar Suuren hallitessa sekä elämäkerrallisia tietoja eri henkilöistä.

Hra *Danielson* on kertonut Venäjän salaisesta yhteydestä ruotsalaisten myssyjen kanssa 1740-luvulla, Kaarle Henrik Klickin vaikutuksesta Suomessa ja Venäjällä ja 1808—09 vuosien tapauksista.

Hra *Fontell* on tuonut esiin tietoja Juhana Ottenpojan suorittamasta Pohjanmaan veronlaskusta sekä vanhasta linnoituksesta Kalajoella.

Hra *Boehm* on lukenut Seuralle kirjeitä 1700-luvun kouluolojen valasemiseksi.

Allekirjoittanut on antanut tietoja J. A. Jägerhornin v. 1809 Suomen valtio-olojen uudistamisesta annetusta ehdotuksesta ja Kustaa Aadolfin suojeluskirjeestä Inkerin asukkaille v. 1622 ja on esittänyt tietoja vapaudenajan rahapolitikista.

Seuran jäsenten luku on täanno in tapahtuneitten vaalien jälkeen täydellinen eli 15. Hra Topelius on vuoden kuluessa

ollut esimiehenä, hra Elmgren rahastonhoitajana sekä sihteerinä allekirjoittanut.

E. G. Palmén.

§ 3.

Samoin luki Seuran rahaston hoitaja herra Elmgren seuraavan vuositilin:

**Års-räkning öfver Finska Historiska Samfundets
kassa för året 18⁹/₁₁82—18⁹/₁₁83.**

Debet:

Balans från föregående år 1882:

Rabbeska fonden, 15 st. Hypo-

teksför:s 5% obligg. . . . 10,010: —

Hypoteksför:s 5% obligg. 2 st. . . 1,000: —

Donationsgods obligg. 7 st. . . . 680: 50.

Kontant i kassan . . . . . 1,526: 72. 13,217: 22.

Inkomst:

Anslag från Längmanska fon-

den enligt ständernas beslut . . . 1,500: —

Af Finska Litter. Sällsk. för

tryckningen af Todistus-kap-

paleita I . . . . . 247: —

Gåfva af en anonym . . . . . 200: —

För sålda 20 ex. af Arkisto V. . . . 32: —

Räntor:

från Rabbeska fonden . . . . . 500: —

å Hypoteksför:s obligationer . . . 50: —

å Donationsgods-obligg. . . . . 31: 50.

å Helsingfors stads oblig. . . . 90: — 2,650: 50.

Påföres: inköpta Helsingfors stads

låne-obligationer, 3 st. . . . . 1,960: —

Summa . . . . . 17,827: 72.

Credit:

Utgift:

Tryck och papper samt häftning till Todistus-kappaleita I. .	912: —	
För öfversättning och renskrif- ning, enligt 4 räkningar .	135: —	
Inköp af en del Gottlundska handskrifter	400: —	
För antiqvariska teckningar af J. Ahrenberg	200: —	
Reseunderstöd åt stud. Riippa	200: —	
Vaktmästare-arvode	40: —	
Upplupen ränta å inköpta ob- ligationer	15: 75.	1,902: 75.

Inköpta obligationer:

3 st. Helsingfors stads låne-obl.	
B. 63, C. 75, C. 234, kurs 98	1,960: —

Balans till nästa år:

Rabbeska fonden, 15 st. Hypo- teksför. oblig.	10,010: —	
Hypoteksför. 5 ⁰ / ₁₀₀ oblig. 2 st. .	1,000: —	
Donationsgods oblig. 7 st. . .	680: 50.	
Helsingfors stads låne-oblig. 3 st.	1,960: —	
Kontant i kassan	314: 47.	13,964: 97.
Summa		17,827: 72.

Af denna behållning tillhör:

Samfundets allmänna fond . .	13,041: 97.
Äyrämöisen palkinto rahasto .	923: —
	13,964: 97.

H:fors den 9 november 1883.

Sven Gabr. Elmgren.

§ 4.

Vasta valmistunut edellinen vihko Todistuskappaleitten toisesta sarjasta, Consistorii Academici vid Åbo Universitet äldre protokoller, oli esillä ja määrättiin sen hinnaksi 4 markkaa. Yliopistolle oli lähetettävä 30 kappaletta.

§ 5.

Vihdoin tehtiin suljetuilla lipuilla vaalit alkavaksi vuodeksi, jolloin valittiin esimieheksi allekirjoittanut, rahaston hoitajaksi herra S. G. Elmgren ja sihteeriksi herra J. R. Danielson.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. G. Palmén.

Painovirheitä.

Sivu 289 rivi 5 alhaalta, lue: *diktning*.

„ 386 toinen palsta, rivi 10 alhaalta, lue: *Wisenius*.

„ 387 ensimmäinen palsta, rivi 4 ylhäältä, lue: *Epagius*.

„ 386 rivi 1 ylhäältä, lue: *Wisenius*.

Aakkosellinen aine- ja nimiluettelo Historiallisen Seuran tähän osaan painetuista pöytäkirjoista.

- Abraham Aeschilli Ikaleus, 387.
 Abrahamus Josephi, 390.
 Aeschillus, Sven, Fab. 386.
 Affleck, 336, 344, 346.
 Agricola, M., 393.
 Ahrenberg, J., 403.
 Ahvenanmaa, 388.
 Ahvenanmaan sinetti, 350.
 Akatemia, Turun, 383, 384, 385, 391, 395, 396, 400, 408, 422, 429.
 Allenius, J, 386, 388.
 Ambrosius, Lennartinpoika, pistooliseppä, 330.
 Aminoff, H. Chr. 346.
 Aminson, H., 415.
 Anders, Jaakonpoika, 312.
 Andreas Olaj, 387.
 Anglicus, (Glanvil, B.) 413.
 Antero Jaakonpoika, pistooliseppä, 330.
 Antero parturi, 319.
 Antreanpitäjä, 338.
 Antskog, 330.
 Antti Jaakonpoika, Komoisten isäntä, 397.
 Antti Juhananpoika, 350.
 Antti, pistooliseppä, 330.
 Apteekareja, 317—320.
 Arctopolitanus, G. 386, 389.
 Argillander, A., 412.
 Arkistot, maasentujen, 363, 379, 400.
 Arkistot, kirkkojen ja virkakuntain Laatokan tienoilla, 333—343.
 Arkisto, Kokkolan kaupungin, 400, 402; Kokkolan koulun, 408.
 Armfelt, K., 345, 346.
 Armfelt, V., 346.
 Arvidus Matthæi, 386.
 Aseteollisuus Suomessa, 326—330
 Aspelin, H. E., fil. kand., 314, 351.
 Autiotaloja, 342.
 Benchius, P., 386.
 Bened. And. Quifand, 387.
 Benkendorff, von, 372.
 Bergenheemb, P., 362.
 Bergman, O., 338.
 Binning, E., 386.
 Biografinen Nimikirja, 353, 375, 403, 423.
 Bitz, Henrik, 394.

- Bielke, Hogenscheel, 393.
 Bielke, Niilo Pietarinpoika, 393.
Bielke, Tuure, 393.
 Boije, eversti, 346.
 Boije, Hannu, 350.
 Boije, Niilo, 321.
 Brahe, Pietari, 362, 385.
 Brahea, 362.
 Brochius, C., 387.
 Brovallius, J., 410, 412.
 Bukhavin, siviilikuvernööri, 397.
 Byren, (Björn), Tapani, van, 329.
 Burgmeister, Hannu, 383.
 Bång, P., 336.
 Börger, H. von, 386.

 Cajander, J., pistooliseppä, 330.
 Cajander, S., pistooliseppä, 330.
 Carolus, Johannis, 386.
 Carpelan, J. F., 317.
 Castrén, K. A., 315.
 Christopherus Christierni, 386.
 Christoph. Thomæ, 386.
 Chydenius, Jac., 412.
 Collanin rahasto, 379, 393.
 Copp, J., „physicus“, 319.
 Crist. Martinj, 386.
 Crohns, J. N., 366.
 Caupilænus (Caupilanius), J., 387, 390.
 Cygnæus, Fredrik, 422.

 Danielson, J. R., 413.
 Dantzig, 328.
 David Putjätinin poika, 340.
 Depnerus, M., 387.
 Deutsch, J., 334, 337, 338.

 Dudorof, 345.
 Duncanus, N., 387.

 Eerik, apteekari, 317.
 Eerik, kirkkoherra, 380.
 Eerik, koneseppä, 329.
 Eerik Juhananpoika, 350.
 Eerik Markuksenpoika, 312.
 Eerik Sveninpoika, 320.
 Eerik Yrjönpoika, 351.
 Elmgren, S. G., tietoja katovuosta, 370.
 Enbärg, S., 336.
 Epagius, M., 387, 389.
 Erbach, M., apteekari, 317.
 Erengisle Näskonungin poika, 350.
 Ericus Andreæ, 386.
 Esa, Isonkyrön Heikkolan Karhulasta, 310.
 Eskil Petri, piispa, 390; tytär Maria, 390.
 Essen, von, eversti, 346.
 Esta, paikannimi Ruotsissa, 416.
 Estlöt, paikannimi Ruotsissa, 416.

 Fahlun, 315, 388.
 Falander, E., 386, 388.
 Falander—Vasastjerna, A. 317.
 Falckenhjelm, eversti, 344.
 Fedorov suku, 341.
 Fekin suku, 341.
 Ferlinus, L., 386.
 Fieandt, O. K. von, 366.
 Fincke, Kustaa, 328.
 Fleming, Eerik, 350.
 Florin, koulunrehtori, 390.
 Fontell, A. G., 414.

- Formicander, A., 337, 338.
 Forsander, (Rundnerius), Chr., 388, Sam., 386, 388.
 Forsius, A., 387, 389.
 Forsman, J., 410.
 Fortælius, E., 389.
 Fortælius, G., 386, 389.
 Frax, J., 386.
 Fredenstjerna, A., 384.
 Fredrik I, 411.
 Frosterus, A., 409, 410, 412.
 Furuhielm, O., 316, 403, 406, 407.

 Gabriel Christiernj, 386.
 Gabriel Jacobi, 386.
 Galle suku, 389.
 Gallus, L., 389.
 Gallus, M., 387, 389.
 Gardie, de la, Jaakko, 350.
 Gefleborg, 305.
 Gilius, tykinvalaja, 328.
 Georgius, lääketieteen tohtori, 320.
 Gerden, A., 306.
 Gerdt parturi, 320.
 Gezelius, J., nuorempi, 345.
 Glanvil, B., 413.
 Gorodenskoj eli Räisälän pogosti, 340.
 Gottlund, K. A., 401, 402.
 Graan, J. maaherra, 305, 306, 307.
 Greck, S., 387, 390.
 Grek, K., 390.
 Greggböle, 345.
 Gripenberg, K. M., 366.
 Grotenfelt, R., assessori, 327.

 Gudzeus, Ernestus, 337.
 Güntzell, Viipurin komendantti, 372.
 Gååsör, 306, 307.

 Hæggroth, provasti, 397.
 Hærkæpæus, (Harakka), Lauri, 338.
 Hako, Iisak, 348.
 Halinius, (Halin), A., pappi, ihmisyystävä, 396—399.
 Hallisten kylä Rantämäellä, 397.
 Hallonblad, H., pormestari, 327.
 Hamina, 377, 397; puolustusvoima v. 1788, 372.
 Hammar, M., 386, 388.
 Hamnius, O. 307.
 Hannu, hevoslääkäri, 320.
 Hannu partureja, 319, 320.
 Hannu, pyssynvalaja, 329.
 Hannu Ingenpoika, 351.
 Hannukyle, 305.
 Hare, E., 350.
 Hausen, R. Th., 308.
 Hedvall, N., 350.
 Heinoen kappeli, 327.
 Helgeandsholmin päätös, 381.
 Helsinki, 344, 348, 372, 389.
 Henrik, pyssyseppä, 329.
 Hermainen, M., 388.
 Herrgårds, 306.
 Hestadius, A., 387.
 Higgböle, 345.
 Hiitola, 332—340.
 Hiitolan kirkonarkistosta tietoja, 335—338.
 Hiitolan kirkonkirjat, 334.

- Historiallinen Kirjasto, Suomen, 421.
 Hobin, V. K., 399.
 Hogenscheel, Anna, 394.
 Hogenskeel, Klemet, 394.
 Hollola, 389.
 Hoppenstång, S., 336.
 Huittinen, 389.
 Hygridius, P., 386.
 Hülphers, 305.
 Häme, 364, 368, 369, 370; sinetti 350; tuomiokirjat, 322, 323.
 Hämeenkyrö, 364.
 Hämeenlinnan koulu, 390.
 Illuka, H., kappalainen, 338.
 Ilmajoki, 312, 345.
 Ilomantsin kirkko ja kirkonkirjat, 359.
 Ilomantsin pökösti, 340, 341, 342.
 Impilahden kirkonkirjat, 335.
 Impilahti, 332.
 Inattivaaran vaskikaivanto, 392.
 Indebetou, H. O., 416.
 Inkeri, 399.
 Ivanovskin edelläkävijän luostari Käkisalmissa, 342.
 Isacus Abrahami, 387, 390.
 Isacus Eriki Faland, 386.
 Isacus Sim. Roslagius, 387.
 Isokyrö, 310, 312.
 „Isokyrön sota“, 309.
 Iso viha, 308—310, 344—346.
 Jaakkima, 332.
 Jaakkiman kirkonkirjat, 334.
 Jaakko, padanvalaja, 329.
 Jaakko, pistooliseppä, 330.
 Jaakko Josepin poika, 312.
 Jac. Laurentii, 386, 388.
 Jakov suku, 341.
 Janakkala, 388.
 Jesenhaus, M. 345.
 Johannes Andreae, 386.
 Johannes Christierni, 386.
 Joh. Laurentii, 386.
 Johannes Martini, 386, 387, 388.
 Johannes Olaj, 386, 388.
 Jonas, parturi, 320.
 Juhana herttua, 317, 319, 320, 329.
 Juhana III, 343, 344.
 Juhana Antinpoika, 350.
 Juhana Fransinpoika, 312.
 Juhana Ottenpoika, kamreeri, 380—382.
 Juho Laurinpoika, 394.
 Jurby, 380.
 Jurjevan luostari Käkisalmissa, 342.
 Juvelius, Erik, 408, 410.
 Justitsiokollegio Pietarissa, 316.
 Jyväskylän, 365.
 Jägerhorn, J. A., 380, vrt. 208.
 Jägerhorn, Y. H., 314, vrt. 115.
 Jämsä, 324.
 Järvenmaa, 343.
 Jääski, 368, 398.
 Kaakama, 346.
 Kaarle herttua, 360.
 Kaarle XI, 336.
 Kaarlo Näskonunginpoika, 350.
 Kajaana, 313, 314, 330, 344, 346, 387.

- Kajaanan lääni, 313.
 Kalajoki, 312, 382, 389.
 Kalis, 346.
 Kalvola, 364.
 Karjan pitäjä, 388.
 Karkku, 368.
 Karlaborg, 382; Karleborg, 305.
 Karnesk, J., 318.
 Karsten, parturi, 319.
 Karstula, 365.
 Kartta, Napuen tappelun, 310;
 Porin ympäristön, 408.
 Kaukola, 332.
 Kelviä, 312.
 Kemi, 387.
 Kerimäki, 397.
 Kielman, J., 386.
 Kilpolasaari, 336.
 Kirkkojen, kreikanuskoisten, omai-
 suus, 342.
 Kirkkonummi, 380.
 Kirvu, 397, 398.
 Kisko, 390.
 Kitelä, 332.
 Kitelän kirkonkirjat, 335.
 Kivennapa, 338.
 Kivijärvi, 365, 412.
 Klick, K. H., 399.
 Kokkola, 304, 312, 348, 357, 358,
 371, 388, 400, 408—412.
 Komoisten rälssitalo Rantämäellä,
 397.
 Konevitsan luostari, 342.
 Korsholma, 310, 312, 314, 315,
 351.
 Kostianus, P., 337.
 Koulu, Kokkolan, 408—412, 413;
 Porin, 389; Turun, 389, 397.
 Koulunkäynti, köyhän kansan las-
 ten, 409, 411, 412.
 Kristiinan kaupunki, 390.
 Kristofer parturi, 319.
 Kristoferin maanlain käytäntö, 321
 —323.
 Kruunupyy, 305.
 Kuncel, J., tukinveistäjä ja laa-
 tikon tekijä, 330.
 Kunelius, J., 304, 305.
 Kuopion lyceon kirjasto, 371.
 Kurikan kappeli, 345.
 Kurkijoki, 332, 342.
 Kurkijoen kirkonkirjat, 334.
 Kurkijoen pogosti, 340, 343.
 Kurkijoen takamaita, 341.
 Kurkijoen tuomariarkisto, 334.
 Kusminin suku, 341.
 Kustaa III:n aika, 321.
 Kustaa II Aadolf, kirje Inkerin
 asukkaille, 399.
 Kustaa Waasa, 318, 320, 328,
 329, 364.
 Kuurilaisten ja Virolaisten taistelu
 Ölannin tienoilla, 417—421.
 Kymin neljäskunta, 365.
 Kyminkartanon lääni, 368, 369,
 370.
 Kyröskoski, 364.
 Käkisalmi, 319, 332—342.
 Käkisalmen kaupungin arkisto, 334.
 Käkisalmen kirkonkirjat, 333.
 Käkisalmen läänin tilastoa v:lta
 1550, 339—353.
 Käkisalmen linna, 327.
 Kämeräinen, P., pyssyseppä, 329.

- Kärki, Kärkisudd, Lauri, 348.
 Käsitöitä kouluissa, 409.
 Köyhän kansan lasten koulunkäynti, 409, 411, 412.
 Köökari, 390.
 Labanoffin rykmentti, 372.
 Lagus, W. G., 343.
 Lahden kylä Ylistarossa, 309, 310.
 Lahjoja Historialliselle Seuralle, 365, 393, vrt. Längmanin rahasto.
 Laihela, 312.
 Laki, Maunu Eerikinpojan 321—323; Kristofferin, 321—323.
 Lampel, kapteeni, 345.
 Lang, Jaakko, 336.
 Lantzbergius, J., 386.
 Lappeenranta, 372.
 Lapua, 312.
 Lapuan Joensuu, 305, 345, 387.
 Lapveden kihlakunta, 368.
 Lasonius, I., Mathias Mathiæ, 338.
 Laukaan kihlakunta, 364, 365.
 Laurenius, kirkkoherra, 338.
 Laurentius, Jacobi, 388.
 Lau, Olaj Norcop, 386.
 Laurolan kylä, 309, 310.
 Leipzig, 391, 392.
 Lemland, 388.
 Lennart Mattias, kone- ja pyssyseppä, 329.
 Leppä, Grels, 382.
 Leppäkoski, („Jyväs“), 365.
 Lidenius, P. 387.
 Lieksan joki, 362.
 Limnelius, kirkkoherra, 333.
 Linde, Erich, von der, 385.
 Linnoitus Kalajoella, 382.
 Linnoitus Kyrössä, 324—326.
 Liperi, 336.
 Lithovius, kirkkoherra, 338.
 Liwdur Klaunpoika, 350.
 Lohja, 389.
 Lohtaja, 312, 389.
 Longström, kapteeni, 344.
 Luostarien omaisuus, 342.
 Luulaja, 346.
 Lüttener, 381.
 Lybek, 328.
 Lydve Klaunpoika, 350.
 Lähdeluettelo, Suomen historian, 421.
 Längelmäki, 387.
 Längmanin rahasto, 363, 379, 383.
 Länsipohja, 305, 306.
 Lääkäreja, 317—320.
 Maalahti, 388.
 Maanverotus Suomessa 1600 luvun alulla, 380—382.
 Maatilojen luonne Käkisalmen läänissä, 339—343.
 Magnus Gabrielis, 386.
 Manttaalin suuruus, 381.
 Markovskaja Pamäleva nimiset volostit, 340.
 Martti, parturi, 320.
 Martti, ploatuseppä, 329.
 Marttila, 490.
 Martinus Petri, 337.
 Mathesius (Beskrifn. öfver Österbotten) 382.
 Mathias Jonæ, 320.

- Mathias Mathiae (Lasonius?), 338.
 Mattesius (Mathesius), Joh. 388.
 Mattesius, Jos., 386, 389.
 Mattesius, M., 387, 389.
 Matthias Georgii, 386, 389.
 Matti, pistooliseppä, 330.
 Maunu Eerikinpojan maanlain käytäntö, 321—323.
 Maunu Ingenpoika, teräsjohtisepä, 329.
 Maunu Latolukko, 381.
 Meklenburg, 399.
 Melartopæus, kappalainen, 338.
 Mennander, C. F., 409.
 Mentsiker, vänrikki, 344.
 Merirosvoista Suomenlahdessa v. 1564, 321.
 Merisiseistä, Valdemar Suuren aikaan, 415—421.
 Messukylä, 345.
 Messvess, J., lääkäri, 319.
 Metsäpirtti, 332.
 Michael Michaelis, 386.
 Monell, G., 359.
 Morosov suku, 341.
 Monhijärvi, 368.
 Muhl, eversti, 344—345.
 Muinaistieteellinen toimikunta, 404—406.
 Muinelmia, 354, vrt. 373.
 Mustasaari, 389.
 Mutru, J., 303, 304.
 Myssyt, juonia Venäläisten kanssa, 384.
 Nabokoff, venäläinen oikeusministeri, 316.
 Napuen tappelu, 308—310.
 Narva, 336.
 Nastasia Ivanovna, 341.
 Nauvo, 390.
 Navon, A., 387.
 Nicolaus Sim. Smol., 386.
 Nielsson, A., 381.
 Niilo Erkinpoika, 328.
 Niilo Olavinpoika, ruudinkeittäjä, 329.
 Niilo Pietarinpoika, (Bielke), 393.
 Nikolain kirkko Leipzigissä, 391.
 Nikolskoin luostari Käkisalmissa, 342.
 Nimikirja, ks. Biografinen.
 Nottbeck, (Siegel), 348.
 Nousiaisten pitäjä, 388.
 Nousiainen, P., rantaseppä, 329.
 Nuutinen, Lauri, 358—360.
 Nyman, A. L., 319, 364.
 Nyström, G., 364, vrt. 47.
 Närpiö, 389.
 Obrotschnii, 339, 340.
 Olaus Aeschilli, 387.
 Olavi Pietarinpoika, 312.
 Ondrei Puschkinin poika, 340.
 Orivesi, 324.
 Orræus, A., 389.
 Orræus, J., 386, 389.
 Oulu, 329, 330.
 Oxenstjerna, Gabriel Pentinpoika, 324, 326.
 Paavali, parturi, 319.
 Palkeala, 333.
 Palm, G., 387.

- Palokka, 365.
 Pentti, tykinvalaja, 328.
 Pernaja, 344.
 Pernasalon neljäskunta, 365.
 Perniö, 387.
 Pertteli, parturi, 320.
 Pernunain viljelys, 397.
 Pictorius, J., 389.
 Pictorius, P., 386, 387.
 Pielisjärvi, 336, 362.
 Pietari partureja, 320.
 Pietari, pistooliseppä, 330.
 Pietari, putkiseppä, 329.
 Pietari Antinpoika, pistooliseppä, 330.
 Pietari Thorvöste, 330.
 Pietarsaaren pitäjä, 389.
 Piitime, 346.
 Pihtiputaa, 365.
 Pijlroth, P., 387.
 Pirttivaara, 359.
 Pitäjänkouluja Viipurin hippakunnassa, 338.
 Pohjanmaa, 305, 310—312, 368, 369, 370, 382; sotaväen otto, 313; maaherrojen virka-asunnot, 305, 306; arkistojen tutkiminen, 363; talonpoikien suostuntavero, 310—312.
 Pohjanmaan rajariidoista, v. 1573—1585, 314.
 Porin koulu, 389; ympäristön kartta, 408.
 Porthan, H. G., 358, 393, 402.
 Portulinus, E., 390.
 Portulinus, P., 387, 390.
 Porvoo, 344, 345.
 Pudasjärvi, vaskikaivanto, 392.
 Pyhäjärvi, 332, 333, 338.
 Pähkinänlinna, 344.
 Pähkinänsaaren luostari, 342.
 Pähkiuänsaaren lääni, 341.
 Pöytäkirjoja, Turun akatemian, 383, 384, 391, 395, 408, 422, 429.
 Rabb, Eskill, 312.
 Rahapolitiikki 1740 luvulla, 392.
 Rahm, H., 358.
 Rajariidat pohjanmaalla, v. 1573—1585, 314.
 Rajerus, A., 387.
 Rancken, O., 306.
 Rasumovski, kenraali, 372.
 Raudun kirkonkirjat, 333.
 Raudun pogosti, 340.
 Rautalammin neljäskunta, 365.
 Rautalammin pitäjä, 324, 365.
 Rauthelius, J., 386, 388.
 Rautu, 332, 342.
 Rehnholm, J., 386.
 Rein, K. G. Th., 307, 308.
 Reinilä, 310.
 Relau, D., 318.
 Relau, J. A., 318.
 Relau, S. 318.
 Resijärvi, 382.
 Rhyzelius, A. O., 416.
 Riippa, A., ylioppilas, 402.
 Ringius, M., 386, 387.
 Ringius, N. 387.
 Ringius, P., 386, 388.
 Roggenbuch, H., välskäri, 320.
 Rokonistatus Viipurin läänissä, 397.
 Rokulsko suku, 341.

- Roselius, 338.
 Rundnerus, ks. Forsander.
 Ruovesi, 324.
 Rutto Turussa, v. 1630, 320.
 Räisälä, 332—342.
 Räisälän kirkonkirjat, 333.
 Räisälän eli Gorodenskoï pogosti,
 340.
 Saarijärvi, 365.
 Saario, 364, vrt. 47.
 Sakkola, 332—342.
 Sakkolan pogosti, 340, 342.
 Saksa, 400.
 Salmi, 332.
 Salmin kirkonkirjat, 335.
 Salmin pogosti, 339, 340, 342.
 Saltvik, 388.
 Sarvingin järven laskeminen, 358
 — 360.
 Savin suku, 340.
 Savon kihlakunta, 368.
 Savonlinna, 327, 328, 372.
 Savonlinnan ja Kyminkartanon lää-
 ni, 368.
 Saxo, 417.
 Scheel, Jaakkima, 360.
 Schultz, nain. Wasström, S., 318.
 Seppiä, 328—330.
 Sichst, A., välskäri, 320.
 Sieli, 320, 390.
 Siikaniemi, Viipurin etukaupunki,
 388.
 Sijlvast, P., 387.
 Sillström, kappalainen, 338.
 Sinettien kopioiminen, miten teh-
 tävä, 348—350.
 Skellefteå, 346.
 Slang, Erik, 391.
 Snellman, J. V., 374.
 Snellman, N., 371.
 Sortavala, 332.
 Sortavalan kaupungin arkisto, 334.
 Sortavalan kirkon arkisto, 334.
 Sortavalan pogosti, 340, 341, 343.
 Sortavalan ruununvoudin arkisto,
 334.
 Sotaväenotto, Kajaanan seuđuilla,
 313; Pohjanmaalla, 313.
 Sprengtporten, Y. M., 354, 366,
 367, 373, 379, 393.
 Stachæus, Z., 389.
 Stakæus, O., 387.
 Stedingk, K., v. 366.
 Steen, M., 387.
 Stenhagen, raatimies, 358.
 Stern, (Steen?), I., 386, 387.
 Sticht, v., 366.
 Stigelius, J., 387, 390.
 Stigelius, M., 388.
 Stigelius, H., 386, 388.
 Stodius, E., 387, 390.
 Stuuire, Steen, vanhempi, 394.
 Styffe, C. G., 321—322.
 Ståhlbom, J., 387, 390.
 Strandman, Pyhäjärven kirkkoher-
 ra, 338.
 Siuntio, 389.
 Sukutauluja Viipurin läänistä, 398.
 Sulkava, 387.
 Sundell, L., 386.
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran
 riemujuhla, 347, 379, 406,
 407.

- Suomalaisista merisisseistä, 415—421.
 Suomalaisia sukunimiä, 360, 361.
 Suomenmaan korotus suuriruhtinaskunnaksi, 343.
 Suomen Historiallinen Kirjasto 421.
 „Suomi ja Pohjanmaa“, 325.
 Suostunta-vero, 310—312.
 Suuriruhtinaan kylät, 339.
 Suuriruhtinaskunnan arvo Suomalaiselle, 343.
 Svartholman linna, 366.
 Svinhufvud, Yrjö Yrjönpoika, 324, 326.
 Svoesemtsi, 339, 341, 342.
 Synnerberg, (Sunderman, Sundberg, Synderberg), J., 318.
 Säkkijärvi, 330.
 Sääksmäen kihlakunta, 324, 364.
 Sääksmäen ylinen kihlakunta, 370.
 Söderhamn, 330.
 Taipalsaari, 397.
 Taiteilijoista, Suomen, 352, vrt. 73.
 Tallinna, 329.
 Talousseura, Suomen, 397.
 Tammelinus, G., 387, 389.
 Tammelinus, L., 389.
 Tandefelt, maaherra, 358.
 Tarttilan neljäskunta, 364.
 Tavast, E., 307.
 Tavestan kylä, 416.
 Tavestaborg, 416.
 Tavestaskans, 415, 416.
 Tervik, 345.
 Terschelling, 303, 304, 305.
 Thauvonius, A., 410.
 Tiesenhausen, J. N. V. von, 317.
 Tigerstedt, E., (Falander), 388.
 Tiuralan kirkonkirja, 334.
 Todistuskappaleita Suomen historiaan, 373, 379, 392, 395, 396, 422, 429.
 Tornio, 305, 306, 346.
 Torpen kylä, 345.
 Tott, Anna Hannun tytär, 394.
 Tott, Klaus Aakenpoika, 365.
 Tott, Lauri Akselinpoika, 328.
 Tractatus, de proprietatibus rerum, 413.
 Tschernokunjskii, 339, 340, 341.
 Tubal, J., 350.
 Tukholma, 328.
 Tuliaseet, vanhimmat, Suomessa, 326, 327.
 Tuneldin maantiede, 416.
 Tuomas Mikonpoika, 312.
 Turku, 317, 318, 319, 320, 326, 329, 330.
 Turun akatemian konsistoriin pöytäkirjat, 383, 384, 391, 395, 396, 400, 408, 422, 429.
 Turun Codex Skoklosterissa, 392.
 Turun koulu, 389, 397.
 Turun linna, 329, 325.
 Turun palo, 391, 396.
 Turun tuomiokapituli, 408, 409, 410, 411, 412.
 Turun ja Porin lääni, 368, 369, 370.
 Turpa, Lauri, 312.
 Turppalan kartano, 310.
 Tutkinnot kouluissa, 409, 410.
 Tuusmäki, 329.

- Tyrä-Jussi, kirkkoherra, 337.
 Törnqvist, P. J., 362.
- Ulvila, 389.
 Uplanti, 343.
 Ursinus, karhupappi, 338.
 Uumaja, 306, 346.
 Uutisasutuksista, 363—365.
 Uusimaa, 368, 369, 370; sinetti, 350.
- Vaasa, 314, 315, 317.
 Vahlroos, A., maamittari, 408.
 Valamon luostari, 341, 342; aikakirjat, 335; historia, 342.
 Valkjärvi, 388.
 Valtiolliset tapaukset v. v. 1808—1809, 399, 422.
 Vammelen järvi, 415, 416.
 Vanaeus, M., 387.
 Vanaeus, P., 386, 387.
 Vanhaa Suomea koskevat asiakirjat, 316.
 Vanhan Suomen puolustusvoima v. 1788, 371—372.
 Vasastjerna, V., 316, 321.
 Vasiljevskaja Balakschina nimiset volostit, 340.
 Vasström, apteekari, 318.
 Vehkalahti, 397.
 „Vendiläiset saarrot“, 417.
 Venäläinen Valtioarkisto Pietarissa, 316.
 Vermilannin suomalaiset, 401, 402.
 Veroparsselit Käkisalmen läänissä, 342.
- Vesteroos, 328.
 Wiek eli lännenmaa, 343.
 Viipuri, 328, 329, 330.
 Viipurin hippakunta, 338, 389.
 Viipurin linna, 327.
 Viipurin läänin yhdistys muuhun Suomeen, 398.
 Viipurin läänistä historiallinen kertomus, 399.
 Viipurin puolustusvoima v. 1788, 372, 389.
 Viipurin vanhat rakennukset, 401, 402, 403.
 Viitasaari, 365.
 Viikman, Eerik, 385, 386.
 Viikman, A. H., 413.
 Viikman, B. K., 412.
 Viikman, J. H., 412.
 Viikman, W. D., 412.
 Viikman, W. K., 413.
 Viknæus, J., 386.
 Vilckjus, E., 362.
 Vinlandia, 413.
 Virallista kirjevaihtoa, Sprengtpor-
 tenin, 373, 379, 393.
 Visenius, J., 386, 389.
 Viro, 334.
 Virolaisten ja Kuurilaisten taistelu
 Ölannin tienoilla, 417—421.
 Wittfoot, nain. Wasström, A. M., 338.
 Wittingh, G., 389.
 Wittingh, C., 387, 389.
 Volkonski, ruhtinas, 372.
 Wolle, J., 317.
 Volosteja, Käkisalmen läänissä v. 1550, 339, 340.

Voskresenskin kirkko Käkisalmes- sa, 342.	Yrjö Urbaninpoika, pistooliseppä, 330.
Wrangell, Didrik, 306, 313.	Yttrebrätö, 306.
Wrangell, Herman, 324, 326.	
Vuodentulo v. v. 1730—1750, 367, 371.	Zetreus, A., 338.
Vuorikaivos Korsholman luona, 315, 351.	Zimmerman, H., 318.
Vähäkyrö, 312.	Zimmerman, K., 318.
Vöyri, 389.	Zimmerman, Kr., 317, 318.
	Zimmerman, Magdaleena, 318.
	Zimmerman, Maria, 318.
	Zimmerman, Martti, 318.
	Zimmerman, R., 318.
Ylioppilasmetsä Turussa v. 1658, 384—390.	Åkerhjelm, Samuel, nuorempi, 384.
Yrjö, parturi, 320.	
Yrjö Jaakonpoika, pistooliseppä, 330.	Ölanti, 417.

Kuvien selitys.

1. Padis cisterciensis luostarin Wironmaalla sinetti. Luostari omisti tiluksia Etelä-Suomessa alusta 14:ttä vuosisataa 15:nnen vuosisadan alkuun.
  2. Minister provincialis franciskalaisveljeskunnan alueessa „Dacia“, jumaluusopin tohtori Stephanus Laurinpojan sinetti. Valittiin virkaan 1478, sai 1493 seuraajan ja kuoli 1496 luultavasti Viipurissa Suomessa. (Vrt. Hist. Arkisto, vihko II, siv. 157—158.)
  - 3—4. Juhana herttuan, sittemmin kuningas Juhana III, vuosina 1557—1563 Suomen herttuana käyttämä suurempi ja pienempi sinetti, (viimeksi mainittu hänen n. k. „secreti“).
  5. Porvoon (ennen Halikon) kirkkoherran Lauri Ingemundonpojan (Vase) sinetti. Eli noin 1424—1447. (Arvidsson, Handlingar, osa III siv. 109. Vrt. Arkisto V, siv. 62.)
  6. Joghnan Rangvaldinpojan (Vase?) sinetti. Eli noin 1366 (Ruotsin valtioarkiston pergamenttikirjeet, osa I, n:o 1836). Oli luultavasti isä Ingemund Juhonpojalle Kastelholmassa.
  7. Ingemund Juhonpojan (Vase) sinetti. Oli voutina Kastelholman linnassa Ahvenanmaalla lopulla 1300-lukua. (Ruots. Valtioarkiston perg. kirj. I, n:o 1594. Vrt. Arkisto, V, siv. 63). — Yllämainitut kolme Vasa-suvun sinettiä ovat painetut piirustuksien mukaan, joita nyk. Suomen valtioarkiston hoitaja ttri R. Hausen on ottanut Ruotsin valtioarkistosta.
-

Explication des Planches.

1. Sceau de l'abbaye des Cisterciens de Padis, en Esthonie. Cette abbaye eut des possessions dans le midi de la Finlande, du commencement du 14me jusqu'au commencement du 15me siècle.
2. Sceau de Stephanus Laurentius, docteur en théologie, ministre provincial de Dacie, province de l'ordre des Franciscains. Elu en 1478 et mort, probablement à Viborg en Finlande, en 1496, il eut son successeur déjà en 1493. (Voy. Hist. Arkisto, tome II, p. p. 157—158.)
- 3—4. Sceaux, le grand, ainsi que le petit appelé „secret“, employés en 1557—1563 par le duc Jean de Finlande, ensuite roi de Suède sous le nom de Jean III.
5. Sceau de Lars Ingemundsson (Vase), vivant en 1424—1447, à peu près, curé à Borgå, antérieurement à Halikko (Arvidsson, Handlingar, tome III, p. 109. Voy. Arkisto, V, p. 63).
6. Sceau de Jean Rangwaldsson (Vase?), vivant vers l'an 1366. (Pergamentsbref des Archives d'Etat de Suède, tome I, n° 1836) et, probablement, père d'Ingemund Johansson à Kastelholm.
7. Sceau d'Ingemund Johansson (Vase), châtelain, vers la fin du 14me siècle, à Kastelholm dans les îles d'Alande. (Pergamentsbref des Archives d'Etat de Suède, I, n° 1594. Voy. Arkisto, V, p. 63). — Ces trois sceaux de la famille de Vase ont été imprimés d'après les copies prises aux Archives d'Etat de Suède par mr le docteur R. Hausen, archiviste d'Etat de la Finlande.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

26.9-66.